

AKADEMIA NAUK STOSOWANYCH W KONINIE
АКАДЕМІЯ ПРИКЛАДНИХ НАУК У КОНІНІ
UNIWERSYTET NARODOWY W UŻHORODZIE
УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
POŁUDNIOWO-WSCHODNI INSTYTUT NAUKOWY W PRZEMYŚLU
ПІВДЕННО-СХІДНИЙ НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ У ПЕРЕМИШЛІ
NARODOWY UNIWERSYTET BUDOWNICTWA OKRĘTOWEGO IM. ADMIRAŁA MAKAROWA
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КОРАБЛЕБУДУВАННЯ ІМЕНІ АДМІРАЛА МАКАРОВА

**ROZWÓJ NOWOCZESNEJ EDUKACJI I NAUKI –
STAN, PROBLEMY, PERSPEKTYWY
TOM XVIII: INNOWACJE METODOLOGICZNE W BADANIACH I NAUCZANIU:
OD TEORII DO PRAKTYKI**

Pod redakcją:
Jan Grzesiak, Ivan Zymomrya, Vasyl Ilnytskyj

**РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ ОСВІТИ І НАУКИ:
РЕЗУЛЬТАТИ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ
TOM XVIII: МЕТОДОЛОГІЧНІ ІННОВАЦІЇ
В ДОСЛІДЖЕННЯХ І ВИКЛАДАННІ:
ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ**

За редакцією:
Ян Гжесяк, Іван Зимомря, Василь Ільницький

Konin – Użhorod – Przemyśl – Mikołajów
2025
Конін – Ужгород – Перемишль – Миколаїв
2025

УДК 371.1:001(08)
ББК 74.04я43
Р 64

Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XVIII: Методологічні інновації в дослідженнях і викладанні: від теорії до практики / [Ред.: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін – Ужгород – Перемишль – Миколаїв: Посвіт, 2025. 262 с.

Rozwój nowoczesnej edukacji i nauki – stan, problemy, perspektywy. Tom XVIII: Innowacje metodologiczne w badaniach i nauczaniu: od teorii do praktyki / [Red.: J. Grzesiak, I. Zymomrya, W. Ilnytskyj]. Konin – Użhorod – Przemyśl – Mikołajów: Poswit, 2025. 262 s.

ISBN 978-617-8487-65-2

Видання містить матеріали, що лягли в основу доповідей XVIII-ї Міжнародної науково-практичної конференції «Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи». Молоді та досвідчені науковці висвітлюють актуальні питання в галузях педагогіки, психології, мовознавства та літературознавства, мистецтвознавства, історичних, суспільних та природничих наук, туризму, фізичного виховання та реабілітації. Матеріали стануть корисними для широкої наукової громадськості, викладачів, аспірантів, студентів.

УДК 371.1:001(08)
ББК 74.04я43

Kolegium redakcyjne:

dr hab., prof. **J.Grzesiak**; dr hab., prof. **I.Zymomrya**; dr hab., prof. **M.Zymomrya**; dr dr **S.Slobodian** (redaktor odpowiedzialny); dr hab., prof. **W.Ilnytskyj**; dr hab. **J.Kuzmenko**; dr hab., prof. **O. Dobrowolska**; dr hab., prof. **T.Mishenina**; dr hab., prof. **K.Nowakowska**; dr hab., prof. **O.Newmerzycka**; dr hab., prof. **A.Peczarskyj**; dr hab., prof. **M.Rybakowski**; dr **H.Wojciechowska**; dr **R.Żowtani**; dr **O.Zymomrya**; dr **M.Pahuta**.

Редакційна колегія:

д-р габ, проф. **Я.Гжесяк**; д-р філол. н., проф. **І.Зимомря**; д-р філол. н., проф. **М.Зимомря**; канд. тех. н., доц. **С.Слободян** (відповідальний редактор); д-р іст. н., проф. **В.Ільницький**; д-р пед. н., доц. **Ю.Кузьменко**; д-р філол. н., проф. **О.Добровольська**; д-р пед. н., проф. **Т.Мішеніна**; д-р габ, проф. **К.Новаковська**; д-р пед. н., проф. **О.Невмержицька**; д-р філол. н., проф. **А.Печарський**; д-р габ, проф. **М.Рибаковскі**; д-р **Г.Войтеховська**; канд. філол. н., доц. **Р.Жовтані**; канд. філол. н., доц. **О.Зимомря**; канд. пед. н., доц. **М.Пагута**.

Recenzenci:

dr hab., prof. Zenon Jasiński

dr hab., prof. Ihor Dobriański

Рецензенти:

д-р габ., проф. Зенон Ясиньскі

д-р педагогічних наук, проф. Ігор Добрянський

ISBN 978-617-8487-65-2

© Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький, 2025
© Посвіт, 2025

ЗМІСТ

ІСТОРИЧНІ НАУКИ. МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО. ФІЛОЛОГІЯ. СУСПІЛЬНІ НАУКИ

Айзенбарт Л. Формування культурної ідентичності в галицькому літературному пограниччі (на матеріалі творчості М. Яцкова, Й. Рота, Б. Шульца).....	8
Александрович Т., Малинка М. Використання інтерактивних технологій навчання на уроках української мови у старших класах з метою покращення засвоєння матеріалу.....	9
Болюк Р. Джерела до історії: життя і діяльність Ольги Гасин (1913–1979).....	11
Бурман К. Творча постать Мирослава Екмана у контексті розвитку сучасної музичної культури Закарпаття.....	15
Галів М., Ільницький В. До питання проведення заходів радянськими репресивними органами щодо розшук українських націоналістів на території Румунської народної республіки (1950-ті рр.).....	19
Галів М., Карбан Р. Можливості використання матеріалів Часопису «Літопис Бойківщини» на уроках історії в закладах загальної середньої освіти: методичні аспекти.....	22
Haliw U., Hrytsay Y., Grzesiak J. Postrzeganie tekstu literackiego Tarasa Szewczenki w kontekście komunikacji międzykulturowej.....	26
Геряк Л., Зимомря М., Зимомря М. Пейзаж України: творчість Йосипа Фиштика.....	29
Гула В. Модернізація іншомовної освіти: підходи, моделі та ефективність методів навчання.....	31
Давидченко І. Перспективи розвитку лінгвокультурології у закладах вищої освіти.....	34
Загоруй Л., Загоруй І. Психологія споживачів під час дії воєнного стану.....	37
Zymomrya I., Zymomrya O. Literatura jako narzędzie oporu i dialogu: współczesna literatura ukraińska wobec wojny i wyzwań globalnych.....	39
Зимомря М., Зимомря І. Духовний простір: знакова особистість в українській науці.....	42
Ільницька І. Іншомовна компетентність у контексті мультилінгвізму: підходи та інновації.....	44
Ільницький В., Галів М., Бойчук А. Діяльність радянських репресивних органів (1944–1951): румунський вектор (за матеріалами ГДА СБУ).....	47
Кантор М. Ранній період історії українського козацтва у дослідженнях Тадеуша Корзона.....	52
Кирильчук І. Філософські засади розробки концепції візуалізації в створенні іміджу туристичного регіону.....	54
Корунчак Л. Щодо необхідності внесення змін до статті 19 Закону України «Про правотворчу діяльність».....	57
Лесів І. Запровадження національної валюти в Україні.....	59
Литвин Л. Байка з «Поетики» 1735 року як бароковий феномен.....	61

Лучейко М. Радянська репресивна політика на Станіславщині (1944–1953): джерелознавчий аспект.....	63
Масяк М. Граматико-перекладний метод в навчанні англійської мови: ефективність та виклики сучасності.....	68
Матвієнко Л., Сонечко О. Сучасна українська політична еліта: особливості становлення.....	70
Мироненко М. «Історія міста Катеринослава» – фактологічна праця академіка Яворницького.....	72
Огар А., Ільницький В., Галів М. Співпраця українських націоналістів Карпатського краю ОУН та румунського підпілля (кінець 1940-х – початок 1950-х рр.)	75
Пиж М., Лепкий Д. Підготовка учителів у Дрогобичі в міжвоєнний період (1920–1930-ті рр.)	78
Саган С. Формування багатомовної особистості учня в умовах мультилінгвізму: дидактичні моделі, стратегії навчання та європейський освітній контекст.....	84
Священко З. Скрипник О. Прінс Холл – засновник руху «Назад до Африки»	86
Секелик І. Розвиток творчих здібностей учнів на уроках іноземної мови шляхом залучення елементів мистецтва.....	89
Сирватка В. Репресивно-каральна система на Дрогобиччині (1944–1953): джерельний аспект.....	91
Сирко М. Джерела до вивчення постаті Івана Губки (1932–2014).....	96
Співак О. Інтеграція дидактичних моделей та інноваційних підходів у формуванні багатомовної особистості через сучасну методологію викладання іноземних мов.....	99
Страшівська А. Діяльність Галини Дидик (1912–1979) в сучасному українському науковому дискурсі.....	101
Шкода Н. Археологічна освіта жінок у Наддніпрянській Україні наприкінці XIX – на початку XX ст.	105

ПЕДАГОГІКА. ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА

Бабійчук Т. Домашні завдання з літератури в ЗПФО (публіцистика Уласа Самчука)	107
Барановська О. Специфіка організації профільного навчання в ліцеях України.....	110
Бездєтко Н., Гвоздецька Х. Використання мультимедійних технологій у початковій освіті.....	113
Hodovanets N., Hodovanets A. Subject and language integrated learning of a foreign language.....	116
Гранченко М. Історія освіти на Миколаївщині в кінці XVIII – на початку XX ст.: аналіз наукових праць з теми (частина 3)	119
Grzesiak J. Ranga bezpieczeństwa w edukacji dzieci i w ich życiu na co dzień.....	122

Екман М. Психолого-педагогічний супровід викладання гри на фортепіано на початковому етапі навчання у роботі з важкими та гіперактивними дітьми мистецької школи засобами часткового застосування методу Вальдорфської педагогіки: авторський метод викладання.....	127
Канюк О., Кіш Н., Пантьо В. Можливості використання технологій віртуальної реальності (VR) та розширеної реальності (AR) в процесі вивчення іноземної мови.....	131
Karasiova O. Augmented Reality and its Efficacy in English Learning.....	133
Кіш Н., Канюк О. Мови в цифровому світі: чи є майбутнє для традиційних методів навчання?	135
Kravets O. Challenges of Teaching English for Specific Purposes.....	137
Кузьменко Ю., Кобець Д. Практичні аспекти формування патріотичних цінностей у підлітків на уроках музичного мистецтва.....	140
Кушта Ю. Інтерактивні способи навчання у підготовці студентів-медиків.....	142
Манзулич К., Сег Є. STEAM-освіта як інструмент підготовки дошкільників до навчання в Новій українській школі.....	145
Минда О. Нові підходи до викладання англійської мови для студентів публічного управління.....	148
Михальченко Н. Професійна підготовка майбутніх вчителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів.....	151
Монастирська О. Синергія теорії і практики в реформуванні фахової передвищої освіти.....	154
Невзоров Р. Історичний екскурс фахової підготовки до бойових польотів майбутніх пілотів тактичної авіації.....	157
Necherda V. Prosociality as an important quality of a life successful personality of a senior school pupil.....	160
Огар А., Мудрак Х. Мовний простір творів Володимира Вакуленка як засіб розвитку мовлення учнів початкової школи.....	162
Орлова Н. Роль вивчення дисципліни «Наукова комунікація іноземною мовою» в професійній підготовці майбутніх психологів.....	164
Паш Д., Павлюк А. Використання STEM-підходу при вивченні біології.....	166
Rybakowski M. Bezpieczeństwo komunikacyjne i jego miejsce w edukacji.....	169
Rudyk O., Kvasnytskyi A., Podvornyi A., Tkachuk O. Application of information technologies for calculation of engine repair stand.....	173
Стойка О. Сучасні методи викладання іноземних мов: комунікативний, когнітивний та інтегрований підходи.....	176
Стребна О. Креативність у повсякденній діяльності: як навчати дошкільників дивитися на звичні речі по-новому.....	178
Tupchenko V. Development of multilingual competence of engineering and pedagogical students.....	181

ПРИРОДНИЧІ НАУКИ. ТУРИЗМ. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА.
ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ

Буглина М., Корсак Р. Інноваційні тенденції у готельно-ресторанному бізнесі України: досвід ЄС та перспективи адаптації.....	183
Воловик І., Підвальна О. Застосування фітнес-йоги для поліпшення ментального здоров'я здобувачів у закладах вищої освіти в умовах воєнного стану.....	187
Гнот С. Часопис «Життя і Знання» як джерело до вивчення історії фізичної культури.....	190
Гуштан Т. Сезонність у готельно-ресторанному бізнесі Західної України: виклики та перспективи.....	193
Гуштан Т., Корсак Р. Формування унікальної конкурентної пропозиції для готелів малого формату в умовах військового стану: досвід Закарпаття.....	196
Демус В., Корсак Р. Роль сервісу у формуванні бренду готельно-ресторанного комплексу.....	199
Жолобко А., Корсак Р. Перспективні стратегії розвитку українського готельного бізнесу в умовах євроінтеграції.....	204
Закаляк Н., Герасименко О., Херло Є. Міжхребцеві грижі: методи дослідження у фізичній терапії.....	207
Закаляк Н., Масний О., Борова Я. Методи дослідження дітей з ДЦП зі спастичною диплегією у фізичній терапії.....	212
Закаляк Н., Стахоряк І. Реабілітація хворих на бронхіальну астму.....	216
Закаляк Н., Федоришин С. Роль засобів фізичної реабілітації у комплексному лікуванні осіб з переломами кісток нижніх кінцівок.....	218
Кіш В., Йовбак Н. Серверний рендеринг у REACT: переваги та виклики.....	221
Ковтун А., Дем'янов В. Роль адаптивного фізичного виховання в підвищенні психофізичного стану дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра.....	224
Корсак Р. Роль сучасної готельно-ресторанної освіти у міжнародній індустрії гостинності.....	227
Корсак Р., Ільницький В., Годя І. Вплив цифрових технологій на управління персоналом у готельно-ресторанному бізнесі та розвиток військово-патріотичного туризму.....	230
Кошкіна Н., Клочко Н., Іванченко О. Обґрунтування пропозицій щодо реконструкції ділянки рекреаційної зони вул. Набережної Заводської м. Дніпро.....	235
Либавка Н., Корсак Р., Січка І. Страхування ризиків у готельно-ресторанній індустрії та туризмі.....	239
Саснко С. Терапевтичні вправи як ефективний засіб лікування бронхіальної астми.....	242
Сеньків М. Вплив антропогенного навантаження на біорізноманіття та методи його збереження.....	245
Стеценко О. Розвиток навичок здорового способу життя у здобувачів вищої освіти засобами фізичної культури.....	247
Турияниця О., Корсак Р., Січка І. Стратегічне планування готельно-ресторанного бізнесу: логістичний підхід.....	249

Фігура О., Патен А. Фізична активність при	
серцево-судинних захворюваннях.....	253
Відомості про авторів.....	256

ІСТОРИЧНІ НАУКИ. МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО.
ФІЛОЛОГІЯ. СУСПІЛЬНІ НАУКИ

Любомира АЙЗЕНБАРТ
(Дрогобич, Україна)

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ГАЛИЦЬКОМУ ЛІТЕРАТУРНОМУ ПОГРАНИЧЧІ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРЧОСТІ М. ЯЦКОВА, Й. РОТА, Б. ШУЛЬЦА)

Пошук власної культурної ідентичності – одна з ключових проблем, довкола якої організовується художній текст культури пограниччя. Центральним аспектом проблеми ідентичності в межах культурного пограниччя виступає опозиція центру та периферії. Чим далі від географічного центру, тим гостріше проступає культурна ієрархія, розмежовуючись на «центральні» та «вторинні» культури. Так у творчості Й. Рота можемо бачити, що переживання автором травми першої світової війни відбувається через болючий досвід втрати власної національної ідентичності, яку він співвідносив з Австро-Угорщиною як всесвітньою державою. Для М. Яцкова, що писав напередодні першої світової війни, усвідомлення власної ідентичності відбувається через відчуття «вторинності» власної національності на власній «чужій» землі. Натомість для Б. Шульца ідентичність, закорінена у міфологію Старого Завіту, на перший погляд, взагалі не пов'язана з галицьким простором. Інша справа, що лише у Галичині, цьому багатолічному культурно-лояльному мегапросторі, позбавлені власної землі євреї, мали змогу культивувати саме таку національну ідентичність, не прив'язуючи її до державницької, спершу австрійської, а згодом – польської.

Однією з центральних проблем даної розвідки є дослідження механізмів автокреації культурної ідентичності в художньому тексті. Німецька науковиця А. Ассманн говорить про дослідження індивідуальної ідентичності як «відкривання самого себе» [1, с. 297]. Спираючись на це твердження, можемо припустити, що виявлення культурної ідентичності – це відкривання власної культури через призму індивідуального досвіду. Звідси художній текст виступає не просто як медіум, репрезентант національної культури, а як щоразу нове переживання цієї культури індивідом у різних умовах і за різних обставин. Через мультикультурність Галичини значно не відбулося витворення єдиної загальнонаціональної ідентичності в межах Австро-Угорщини, натомість з'являється тип ідентичності закоріненої не стільки в історію того чи іншого народу, скільки у спільний географічний простір, його традиції та соціальні практики. Можемо говорити про появу різновиду галицької ідентичності з елементами української, польської, австрійсько-німецької, єврейської ідентичностей, витвореної на основі переживання спільної історії в межах Галичини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Assmann A. Wprowadzenie do kulturoznawstwa. Podstawowe terminy, problemy, pytania A. Assmann. Poznań: Wydawnictwo nauka i innowacje, 2015. 297 s.

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У СТАРШИХ КЛАСАХ З МЕТОЮ ПОКРАЩЕННЯ ЗАСВОЄННЯ МАТЕРІАЛУ

Викили, які сьогодні стоять перед українською педагогікою, вимагають від сучасного викладача пошуків нестандартних рішень, щоб забезпечити рівний доступ і можливості для усіх представників освітнього процесу. Саме інтерактивному навчанню науковці віддають перевагу, коли мова йде про збільшення відсотку засвоєння матеріалу. Адже «інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка передбачає створення комфортних умов навчання, за яких учень відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність» [1, 129].

Варто зазначити, що перед тим, як запроваджувати інтерактивні технології у власній педагогічній діяльності, учителеві необхідно розробити план, згідно з яким він поетапно використовуватиме різноманітні методи навчання. Це сприятиме створенню доброзичливості, порозумінню, співробітництву між здобувачами освіти та педагогом. На заняттях із застосуванням інтерактивних технологій потрібно залучати до роботи всіх учасників освітнього процесу, «зважати на психологічну підготовку учнів, створити можливості для самовираження кожного учня, дотримуватися регламенту та взаємоповаги» [1, 130].

Сьогодні поняття «інтерактивне навчання» розглядається як: освітній процес, побудований на взаємодії здобувача освіти з освітнім середовищем; «навчання, що ґрунтується на психології людських взаємин і взаємодій; навчання, сутність якого полягає в організації спільного процесу пізнання, коли знання здобуваються в спільній діяльності через діалог, полілог учнів між собою й викладачем» [2, 37].

С.О. Сисоєва до інтерактивного навчання відносить: діалогічну взаємодію, кооперацію та співробітництво, ігрову та тренінгову організацію навчання [2, 37].

З метою максимального засвоєння матеріалу учнями викладачеві необхідно чітко визначати структуру кожного заняття: мотиваційний етап, у якому передбачено постановку проблемних питань; формулювання теми та очікуваних результатів від заняття, залучаючи до обговорення учнів; викладення нового матеріалу в поєднанні з актуалізацією знань за допомогою мультимедійних засобів; закріплення вивченого завдяки виконанню інтерактивних вправ або комплексу завдань; підсумок уроку з обов'язковою рефлексією та самоаналізом здобувачів освіти.

На думку авторів статті «Інтерактивні технології як засіб підвищення ефективності навчання» «Інтерактивні заняття відрізнялися тим, що під час їх проведення поєднувалися два типи заняття: узагальнення та систематизація, контроль та коригування знань і вмінь учнів. Поєднання таких двох типів занять посилило навчальну функцію, сприяло позитивному налаштуванню учнів до комп'ютерної техніки і засвоєнню школярами всіх рівнів пізнання (знання, розуміння, застосування, аналіз, синтез, оцінка)» [1, 131].

До найпродуктивніших методів інтерактивного навчання можна віднести групові й індивідуальні вправи, «ділову гру», дискусії, евристичну бесіду, кейс-методи, колективні вирішення творчих завдань, «круглий стіл», моделювання ситуацій, «мозкову атаку», обговорення відеозаписів, презентації, рольові ігри тощо [2, 39–40].

Із метою покращення засвоєння матеріалу під час проведення уроків з української мови у старших класах учителям доцільно використовувати корекційні вправи (наприклад, усунути помилки у назвах страв у меню в їдальні чи відредагувати речення тощо), вибірково-розподільні диктанти (вибрати або розподілити слова, словосполучення або ж речення на певні правила), вправи з коментуванням (пояснити вживання розділових знаків, орфограм тощо), дослідження-трансформації (наприклад, до поданих безприменникових конструкцій дібрати варіантну конструкцію з применником), дослідження-перебудови (зокрема, додати до дієслів-присудків заперечну частку не), творчі завдання (наприклад, дописати продовження, щоб утворилися речення з відокремленими додатками, обставинами чи означеннями; скласти речення з певними словосполученнями в ролі уточнювальних членів речення; написати есе на зазначену тему, використовуючи однорідні члени речення або неповні речення тощо). Полегшують сприйняття матеріалу, а також дозволяють унаочнити та скоротити великий обсяг інформації відеоуроки та презентації. Наприкінці вивчення певної теми для перевірки рівня сформованості знань, умінь та навичок варто запропонувати учням дати відповіді на тестові завдання, які повинні охоплювати весь вивчений матеріал.

Такий підхід дозволяє комплексно підійти до вивчення певної теми, а також виявити рівень володіння здобувачів освіти необхідними знаннями, з'ясувати прогалини та усунути їх.

Підбір зазначених видів вправ дозволяє вчителю поєднувати традиційні методи навчання (у переважній більшості пасивні) з активними методиками. «Активне навчання можливе лише у випадку, коли викладач бачить перед собою не тільки учня, але й особистість з її особливостями: темпераментом, характером, здібностями, інтересами, статусом у групі» [2, 68].

Звичайно, що кожний педагог протягом професійного життя знаходиться в постійному пошуці власних методів, удосконалює вже існуючі підходи до навчання, тобто займається безперервною творчістю, шукаючи свій шлях в освіті й формуючи індивідуальний стиль. Проте поєднання інтерактивних технологій із традиційними методами навчання допомагає розкрити творчий потенціал учня, а сформувані знання, уміння, навички, які необхідні для успішної професійної реалізації в сьогоденні здобувачу освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Власій О., Дудка О., Стефанишин М. Інтерактивні технології як засіб підвищення ефективності навчання. *Гірська школа українських Карпат*. 2020. № 3. С. 128–132.
2. Сисоєва С.О. Інтерактивні технології навчання дорослих: навчально-методичний посібник. Київ: ВД «ЕКМО», 2011. 324 с.

ДЖЕРЕЛА ДО ІСТОРІЇ: ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ ОЛЬГИ ГАСИН (1913–1979)

Українська біографістика значно поповнилася новими та ґрунтовними дослідженнями постатей українського визвольного руху не тільки першого ешелону (хоча й такі переважають), але й звичайних рядових учасників. Також відзначимо, що й праць присвячених жіночим постатям ще менше. Увесь масив праць із проблем діяльності українського визвольного руху умовно поділяють на чотири групи: 1) радянську; 2) діаспорну; 3) сучасну українську; 4) закордонну. Найціннішою для нас є саме третя група. При цьому її можна відповідним чином класифікувати за ступенем відображення досліджуваних питань на три підгрупи: 1) дослідження узагальнюючого характеру про історію ОУН і УПА (Петро Мірчук [51], Іван Білас [4], Анатолій Кентій [36; 37], Юрій Киричук [38], Іван Патриляк [49], Анатолій Русначенко [52] та ін.); 2) праці про діяльність структурних ланок українського визвольного руху (Нестор Мизак [43], Володимир Мороз [46], Петро Содоль [39; 40], Василь Ільницький, Миколи Галіва, Тараса Батюка, Наталії Кантор [27; 28; 30], та ін.); 3) окремі біографічні нариси про діячів українського визвольного руху. В останній тематичній групі відзначимо новітні дослідження Григорія Дем'яна [19], Василя Ільницького, Миколи Глібіщука, Олексія Компанійця, Миколи Посівнича [20; 21; 22; 23; 24; 25; 26; 29; 31; 32], Олександра Іщука та Наталії Ніколаївої [34], Олександра Іщука та Валерія Огородніка [33; 35], Віталія Манзуренка, Олександра Іщука [41], Володимира Мороза [44; 46], Надії Мудрої [55; 56; 57], Лесі Онишко [47; 48], Дмитра Проданика [50], Михайла Романюка [51], Марії Савчин [42], Петра Содоля [53; 54] та інших.

При цьому підготовку оригінального дослідження не можна увити без використання цілого комплексу джерельного матеріалу. Зокрема виявлений масив доволі різноманітний, розпорошений та зберігається у різних фондах. Його умовно поділяємо на дві групи: 1) документи радянських репресивних органів, 2) документи українського підпілля. До першої групи впершу чергу належить кримінальні справи Ольги Гасин [1; 2; 3], окремі протоколи її допитів в інших справах [12, 88, 95; 18, 89; 7, 118], документи силовиків про її чоловіка [17, 1, 23, 74, 105, 107, 112, 219; 8, 194], арешт і вербування О. Гасин [14, 37; 13, 110–112], опис загибелі Олексія Гасина [15, 119–120; 5, 142], обвинувальний висновок на Ольгу Гасин [17, 110], розробка О. Гасин внутрішньокамерною агентурою [18, 82], особова справа Олексія Гасина [59], біографічні відомості на нього [12, 108; 6, 1; 9, 92; 16, 293; 58], 2) другу групу формують некролог на Олексю Гасина [11, 225], підпільні інструктивні та звітні документи [11, 225].

Вважаємо, що в цілому виявлений джерельний та історіографічний матеріал можна вважати достатнім для підготовки цілісного наукового біографічного нарису про життєвий та підпільний шлях Ольги Ільків. Підготовка такого дослідження має важливе теоретичне та практичне значення.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Архів управління Служби безпеки України у Львівській області. Спр. П-32901. За звинуваченням Гасин (вона ж Бодьо Анна Іванівна) Ольги Юріївни (Розпочато 29.01.1949 – закінчено 26.02.1959). Т. 1. 28 арк.
2. Архів УСБУ ЛО. Спр. 75395 (1949–1950). Т. 1. 250 арк.
3. Архів УСБУ ЛО. Спр. 75395 (1949–1950). Т. 2. 250 арк.
4. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953. Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. У двох книгах. К.: Либідь; Військо України, 1994. Кн. 1. 432 с.
5. ГДА СБУ. Ф. 2. Оп. 93 (1953). Спр. 1.
6. ГДА СБУ. Ф. 2. Оп. 98 (1954). Спр. 8.
7. ГДА СБУ. Ф. 2. Оп. 110 (1954). Спр. 2. Т. 5.
8. ГДА СБУ. Ф. 2. Оп. 4 (1957).
9. ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67418. Т. 2.
10. ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 376.
11. ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 376. Т. 20.
12. ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 372. Т. 53.
13. ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 372. Т. 55.
14. ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 372. Т. 63.
15. ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 598.
16. ГДА СБУ. Ф. 65. С-9112. Т. 6.
17. ГДА СБУ. Ф. 65. Спр. 9228.
18. ГДА СБУ. Ф. 65. Спр. С-9219.
19. Дем'ян Г. Генерал УПА Олекса Гасин-«Лицар». Львів: Інститут народознавства НАН України, 2003. 648 с.
20. Ільницький В. Життєвий і бойовий шлях Володимира Лівого-«Йордана», «Митара» (1919–1948). *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич: Посвіт, 2013. Вип. 4. С. 20–29.
21. Ільницький В. Життєвий і бойовий шлях Петра Мельника – «Хмари» (за матеріалами особистих зізнань та документів репресивно-каральних органів). *Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. До 70-річчя створення Української повстанської армії*. 2013. Ч. 24. С. 195–202.
22. Ільницький В. Історичний портрет працівника Служби безпеки ОУН: відомий та невідомий Роман Різняк-«Макомацький» (1944–1948). *Східноєвропейський історичний вісник*. 2017. Спеціальний випуск. С. 134–153.
23. Ільницький В. Обставини загибелі провідника окружного проводу ОУН Закарпаття Дмитра Бандуська. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. 2019. Вип. 32. С. 125–138.
24. Ільницький В. Постать Трифуна Гачіча на тлі визвольного руху у Карпатському краї ОУН. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2013. Вип. 6. С. 23–32.

25. Ільницький В. *Постать Ярослава Мельника-«Роберта» на тлі українського визвольного руху. Діалог культур – феномен у міждисциплінарному вимірі*. 2013. С. 153–160.

26. Ільницький В. Створення та діяльність у західних областях УРСР радянських парамілітарних формувань (1944–1954 рр.). *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*. 2011. № 2 (37). С. 47–82.

27. Ільницький В. Функціонування військово-польової жандармерії у Воєнній окрузі 4 «Говерля» (1944–1945). *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: «Історія»*. 2016. Вип. 24. С. 95–100.

28. Ільницький В., Галів М. До історії діяльності молодіжних українських націоналістичних організацій на Дрогобищині: нове документальне свідчення. *Дрогобицький краєзнавчий збірник. Спецвипуск II*. 2015. С. 475–485.

29. Ільницький В., Глібшук М., Компанієць О. Селянська проблематика у працях ідеолога і теоретика ОУН Петра Федуна-«Полтави». *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*. Випуск 6/48 (2021). С. 293–318.

30. Ільницький В., Кантор Н., Батюк Т. Повсякденне життя у Дрогобицькому учительському інституті: новий документ до історії (1946–1949). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*. Випуск 6/48 (2021). С. 342–364.

31. Ільницький В., Посівнич М. Василь Регей (1915–1996): життя та діяльність в умовах тоталітарних режимів. *Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис*. 2021. Ч. 34. С. 138–152.

32. Ільницький В. *Життєвий та бойовий шлях Володимира Фрайта (1911–1951). Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи*. Том V: Динаміка наукових та освітніх досліджень в умовах пандемії. Конін – Ужгород – Херсон: Посвіт, 2021. С. 96–105.

33. Іщук О. Життя та доля Михайла Дяченка-«Марка Боєслава». Торонто; Львів: Видавництво «Літопис УПА», 2010. Кн. 9. 140 с.

34. Іщук О., Ніколаєва Н. Ярослав Богдан-«Всеволод Рамзенко». Торонто; Львів: Видавництво «Літопис УПА», 2011. Кн. 14. 128 с.

35. Іщук О., Огороднік В. Генерал Микола Арсенич: життя та діяльність шефа СБ ОУН. Коломия: «Вік», 2010. 196 с.

36. Кентій А. Нарис боротьби ОУН-УПА в Україні (1946–1956 рр.). К.: Інститут історії України НАН України, 1999. 111 с.

37. Кентій А. Українська повстанська армія в 1944–1945 рр. К.: Інститут історії України НАН України, 1999. 220 с.

38. Киричук Ю. Український національний рух 40–50-х років XX століття: ідеологія та практика. Львів: Добра справа, 2003. 464 с.

39. Літопис Української Повстанської Армії. Т. 19: Група УПА «Говерля». Спомини, статті та видання історично-мемуарного характеру [упоряд. Петро Содоль]. Торонто–Львів: Видавництво «Літопис УПА», 1992. Кн. 2.

40. Літопис Української Повстанської Армії. Т. 18: Група УПА «Говерля». Документи, звіти та офіційні публікації / [упоряд. Петро Содоль]. Торонто: Видавництво «Літопис УПА», 1990. Кн. 1. 328 с.

41. Манзуренко В., Ішук О. Василь Кук – Головний Командир УПА. Рівне: видавець Олег Зень, 2008. 80 с.
42. Марія Савчин («Марічка»). Тисячі доріг (Спогади). Літопис Української повстанської армії [ред.-кол. Євген Штендера, Петро Потічний]. Торонто; Львів: Видавництво «Літопис УПА», 1995. Т. 28. 598 с.
43. Мизак Н. С. УПА-«Захід» і збройне підпілля ОУН у боротьбі за Українську Самостійну Соборну Державу у 1942–1960 рр. Чернівці-Торонто: Прут, 2011. 436 с.
44. Мороз В. Зиновій Тершаковець-«Федір». Торонто; Львів: Видавництво «Літопис УПА», 2011. 128 с.
45. Мороз В. Перемиська Воєнна округа УПА «Сян» (1944 р.). Український визвольний рух. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України Центр досліджень визвольного руху, 2012. Збірник 17. С. 259–335.
46. Мороз В. Портрет Осипа Дяківа-«Горнового». Торонто; Львів: Видавництво «Літопис УПА», 2010. Кн. 11. 128 с.
47. Онишко Л. «Нам сонце всміхалося крізь ржавії грати...». Катерина Зарицька в українському національно-визвольному русі. Торонто; Львів: Видавництво «Літопис УПА», 2007. 928 с.
48. Онишко О. Дидик Галина. Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. Київ: Наукова думка, 2004. Т. 2: Г–Д. С. 380.
49. Патриляк І. «Встань і борись! Слухай і вір...»: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939–1960 рр.). Львів: Часопис, 2012. 592 с.
50. Проданик Д. Шлях боротьби Василя Сенчака-«Ворона». Торонто; Львів: Видавництво «Літопис УПА», 2011. Кн. 15. 128 с.
51. Романюк М. Петро Федун-«Полтава» – провідний ідеолог ОУН та УПА. Торонто; Львів: Видавництво «Літопис УПА», 2009. Кн. 6. 126 с.
52. Русначенко А. Народ збурений: Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940–50-х роках. К.: Університетське видавництво «Пульсари», 2002. 519 с.
53. Содоль П. Українська Повстанча армія 1943–1949. Довідник другий. Нью-Йорк: [б.в.], 1995. 295 с.
54. Содоль П. Українська Повстанча Армія. 1943–[19]49. Довідник. Нью-Йорк: [б.в.], 1994. 199 с.
55. Українська жінка у визвольній боротьбі (1940–1950 рр.): Біографічний довідник / [упоряд. Н. П. Мудра]. Львів: Світ, 2004. Вип. 1. 192 с.
56. Українська жінка у визвольній боротьбі (1940–1950 рр.): Біографічний довідник / [упоряд. Н. П. Мудра]. Львів: Світ, 2006. Вип. 2. 192 с.
57. Українська жінка у визвольній боротьбі (1940–1950 рр.): Біографічний довідник / [упоряд. Н. П. Мудра]. Львів: Світ, 2009. Вип. 3. 144 с.
58. Центр досліджень визвольного руху. Справа на Василя Чижевського-«Деміда».
59. Центр досліджень визвольного руху. Фонд Григорія Дем'яна.
60. Ilnytskyi V., Kantor N. Reprisals of the Soviet administration against families of insurgents in Karpatskyi krai of the OUN (1945–1954). *Східноєвропейський історичний вісник*. 2018. Вип. 7. С. 173–180.

ТВОРЧА ПОСТАТЬ МИРОСЛАВА ЕКМАНА У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЗАКАРПАТТЯ

У світлі сучасного музичного мистецтва, виконавства та мистецтвознавчої науки від періоду посиленої російсько-української загарбницької війни від, починаючи з 2022 року з моменту широко-масштабного вторгнення вагомий внесок у розвитку культури Закарпаття займає творча постать Мирослава Екмана.

Мирослав Екман – сучасний, український та закарпатський композитор, музичний редактор, аранжувальник, поет, концертний виконавець, лауреат Всеукраїнських та Міжнародних конкурсів і фестивалів виконавського мистецтва, дослідник у галузі музикознавства, мистецтвознавства та музичної педагогіки, один із авторів-упорядників методичних видань у галузі концертмейстерської діяльності, викладач та піаніст-концертмейстер Мукачівської школи мистецтв ім. С. Мартона.

Молодий талановитий митець народився 17 листопада 1993 року у м. Мукачєві – культурному осередку Закарпаття в робітничій сім'ї. Музичні здібності виявилися в ранньому віці, чому посприяло навчання музичному мистецтву впродовж життя. Він є випускником Мукачівської хорової школи хлопчиків та юнаків відділу «хоровий та спеціальне фортепіано», а також Мукачівського державного університету як «магістр музичного мистецтва, викладач фортепіано» [3].

Творча діяльність М. Екмана розпочалася ще в студентський період навчання, починаючи з 2011 року. Не маючи професійної композиторської освіти, музикант брав приватні уроки у свого першого вчителя – Володимира Волонтира – члена НСКУ, хорового диригента, композитора, заслуженого діяча мистецтв України, засновника, директора та художнього керівника Мукачівської хорової школи хлопчиків та юнаків, лауреата премій ім. Д. Задора та В. Косенка, Віктора Теличка – українсько-го та закарпатського композитора та піаніста, голови Закарпатського осередку НСКУ, члена НСКУ, заслуженого діяча мистецтв України, лауреата премій ім. Д. Задора та ім. братів Шерегіїв, викладача УжМФК ім. Д.Є. Задора Закарпатської обласної ради, Анни Школьнікової – сучасної української композиторки, лауреатки Міжнародних та Всеукраїнських конкурсів, магістра музикознавства, членкині Асоціації діячів мистецтв України, членкині Міжнародного товариства ім. С. Рахманінова (Дармштадт, Німеччина), членкині Дрогобицької організації НСКУ, членкині Національної Всеукраїнської музичної спілки, Мар'яни Лиховид – сучасної української композиторки, музикознавиці, авторки-виконавиці, джазової піаністки, членкині Асоціації діячів естрадного мистецтва України, членкині Мукачівського міського літературного товариства «Рідне слово».

В галузі композиторської творчості Мирослав Екман є автором хорових творів, обробок українських народних пісень, творів духовної тематики, фортепіанної музики для дітей, юнацтва та зрілих виконавців, композицій для джаз-бенду, творів для скрипки і фортепіано, твору для органу, для віолончелі з фортепіано, пісень присвячених спортивним змаганням, вокально-інструментальних композицій, сюїти «Пори

року» для струнного оркестру, твору «Contra spem spero» для дуету скрипки та баяну в супроводі струнного оркестру, створеного під впливом подій війни в Україні в період лютого-березня 2022 року.

У стильовому розмаїтті музика сягає – джазу, неокласицизму, неоромантизму, іноді простежуються риси «музичного кітчю». Це свідчить, що композиторський стиль Мирослава Екмана є дуже своєрідний. Перші твори датовані 2011 роком – це пісні та гімни присвячені спортивним змаганням.

М. Екман також є музичним редактором та аранжувальником численної кількості пісень до нотних збірок «Ходить місяць», «Тобі» та «Я з України» сучасного українського композитора, автора пісень, співака та викладача сольного співу вокально-хорового відділу Мукачівської школи мистецтв імені Степана Мартона Закарпатської області, члена національної ліги українських композиторів, члена творчої спілки Асоціації діячів естрадного мистецтва України, заслуженого діяча естрадного мистецтва України, Лауреата Мукачівської міської премії імені Олександра Духновича у номінаціях «Педагогічна діяльність» та «Музично-виконавське мистецтво» – Ігоря Білика.

Мирослав Екман є автором оригінального нотного видання «Альбом фортепіанної музики», яке вийшло у світ 2023 року в м. Дрогобичі у видавництві «Посвіт».

«Альбом фортепіанної музики» є свіжим авторським новим виданням, яке характеризується оригінальністю за авторською подачею, загальною ідеєю та художньо-образним змістом. Воно є результатом багаторічної творчої та виконавської діяльності в багатовекторному русі розвитку (починаючи з 2011 до 2023 рр.). Тут представлені різноманітні полі-художні звукообразні зразки фортепіанної музики.

Збірку структуровано у порядку зростання й ускладнення технічних труднощів та фактурних особливостей у логічному співставленні художніх образів. Вона репрезентує нотний матеріал для дітей, юнацтва, студентства та більш зрілих виконавців. Різнобарвні за настроями, художньою цілісністю, технічними труднощами та ідейним змістом фортепіанні мініатюри відкривають новий пласт фортепіанної музики.

Складається з трьох розділів:

1. Оригінальні твори для фортепіано соло.
2. Ансамблі-переклади та аранжування для дітей.
3. Переклади для фортепіано соло [1; 2].

З 2012 року Мирослав Екман спробував себе у ролі поета, створюючи чудові віршовані поетичні рядки.

Формотворчий напрямок поетичних текстів, утворених цілою низкою гібридної стилізації та формату викладу думок у образотворчому контексті сприяє безумовному зануренню в гіперболізований зміст із застосуванням вільного арсеналу літературних засобів спеціального поетичного втілення. Складно-підрядні звороти до формування назв поезій пов'язані з поєднувально-непоєднувальними рисами реінтеграції станів відповідно до закону філософії «заперечення-заперечення». Взаємодія театралізованих метафоричних перебільшень у форматі образності, візуалізації лінійної сюжетної картини відзначається складною патетикою та не зовсім зрозумілою поетичною мовою, здатними привернути увагу читачів до багаторазового прочитання текстів.

Суттєвою ознакою у формуванні композиційної моделі художньої поезії автор застосовує нестандартний підхід до графічного запису програмних назв, що включає інтегровану колаборацію літер української, латини, англійської та інших мов, різнозначних символів, цифр та перебільшених знаків пунктуації, які підкреслюють образну значущість та здатні привернути неоднозначну увагу читача до їх розгляду, містить сенс у становленні власного коду літературної ідентифікації.

Мирослав Екман відзначається ще і як виконавець, який є ідейним натхненником та організатором різноманітних багатожанрових сольних концертних програм, починаючи з 2022 року, зокрема, це – Благодійний концерт на потреби Збройних сил України за участі Альбіни Голенач (сопрано) (28 червня 2022 р.), Концертна програма «Вечір авангардної та естрадно-джазової фортепіанної музики» з нагоди святкування днів міста Мукачева та на підтримку Збройних Сил України (25 травня 2023 р.), Музично-літературна концертна програма «ПРО КОХАННЯ» у виконанні творчого тандему за участі заслуженої артистки естрадного мистецтва – Ірини Зіміної-Яценко (вокал), Мирослава Екмана (фортепіано) та Оксани Горіної (поетеси, лауреатки Всеукраїнських та Міжнародних конкурсів) (5 червня 2023 р.), Концертна програма викладача фортепіанного відділу, концертмейстера та композитора – Мирослава Екмана (фортепіано) «І лине музика в мелодіях дзвінких сердець» з нагоди відзначення ювілею за участі Ірини Зіміної-Яценко (вокал) – заслуженої артистки естрадного мистецтва України та викладачки вокально-хорового відділу Мукачівської школи мистецтв ім. С. Мартона, Мирослави Ганжерлі (вокал) – викладачки вокально-хорового відділу Мукачівської школи мистецтв ім. С. Мартона, Оксани Матвієнко (скрипка) – викладачки струнно-смічкового відділу Мукачівської школи мистецтв ім. С. Мартона, Ірини Полуєктової (фортепіано) – викладачки та концертмейстерки фортепіанного відділу Мукачівської школи мистецтв ім. С. Мартона (17 листопада 2023 р.), Концерт-презентація нотної збірки «Альбом фортепіанної музики» Мирослава Екмана за участі викладачів фортепіанного відділу Мукачівської школи мистецтв імені С. Мартона (13 березня 2024 р.), Концертна програма «Спектри української інструментальної музики» за участі викладачів струнно-смічкового відділу Мукачівської школи мистецтв імені С. Мартона – Кіш Естер (віолончель) та Оксани Матвієнко (скрипка) (17 жовтня 2024 р.), Серії концертних сольних програм «Спектри української фортепіанної музики» (23 травня та 21 листопада 2024 р.) та багато інших.

Як викладач та концертмейстер Мирослав Екман є ключовою та знаковою фігурою у мистецькому житті Закарпатського краю. Без його участі не відбуваються концертні та конкурсні мистецько-виконавські заходи різних рівнів у галузі музичного мистецтва. Завжди користується важливим попитом та популярністю серед колег, батьків та дітей; відзначається неабиякою професійністю та системним комплексним підходом у вирішенні складних мистецьких задач, які постають перед молодим митцем.

Підсумовуючи вищесказане, безумовно важливо відзначити, що творча діяльність постаті молодого митця Мирослава Екмана є багатогранною та відображає полі-аспектне явище у сучасній українській та Закарпатській культурі. Вона є тим безперервним вогником сучасного мистецтва, який запалює серця та душі оточуючих людей, закликає до суттєвих позитивних змін, мистецтвом викликає радість та захоплення, плекає надію на світле яскраве та радісне мистецьке майбутнє, здатне доко-

рінно вплинути на суспільство та професійну мистецьку значущість срібної Закарпатської землі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурман К., Екман М. Нотне видання «Альбом фортепіанної музики» у теорії та практиці фортепіанного мистецтва Закарпаття». *Мистецтвознавство. Проблеми та перспективи сучасної науки та освіти: збірник матеріалів XII-ї Міжнародної науково-практичної конференції*, м. Львів, 29-30 липня 2024 року. Львів: Львівський науковий форум, 2024. С. 55–56.
2. Екман М. Альбом фортепіанної музики: нотне видання. Ужгород – Дрогобич: Посвіт, 2023. 124 с. (Ноти).
3. Мирослав Екман (Кременецький). *Biography*. URL: <https://myrkrempianomusic-1993.musicaneo.com/about.html>

**ДО ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ЗАХОДІВ РАДЯНСЬКИМИ РЕПРЕСИВНИМИ
ОРГАНАМИ ЩОДО РОЗШУК УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ
НА ТЕРИТОРІЇ РУМУНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ (1950-ті рр.)**

Радянські силові органи активно працювали над виявленням, розробкою та затриманням колишніх учасників ОУН і УПА на території Румунської народної республіки. Вважаючи українських націоналістів навіть в еміграції загрозою проводили заходи із їхнього розшуку. Звичайно, що такі роботи ретельно документувалися, складалися ретельні плани, які отримували погодження із найвищих кабінетів Києва та Москви. Важливе значення при цьому відводилося двом факторам – співпраці із силовиками Румунської народної республіки та активній роботі агентури.

Особливості роботи радянських спеціальних органів знайшли своє висвітлення у цілій низці досліджень. Впершу чергу використання агентурно-інформаційного апарату відображені в узагальнювальних працях із історії ОУН і УПА Івана Біласа [1], Анатолія Кентія [12; 13], Юрія Киричука [14], Анатолія Русначенка [15], Юрія Шаповала [16]. Особливості оперативних «ігор» радянських органів державної безпеки із закордонними центрами ОУН вивчали Д. Веденєєв та Г. Биструхін [2]. Протистояння Служби безпеки ОУН Закордонних частин та Міністерства державної безпеки (МДБ) у співпраці із силовиками Польщі розкривав Іван Галагіда [17]. Особливості пошуку та розпрацювання радянськими силовими органами українських націоналістів на території Румунської народної республіки (1955–1957) вивчали Василь Ільницький, Віталій Тельвак та Роман Михаць [11; 20]. Питання виявлення та розробки радянськими спецслужбами румунських розвідувальних і контррозвідувальних структур, які діяли у 1944–1951 рр. розглядали Василь Ільницький та Микола Галів [19]. Водночас проблему структури та особливостей функціонування румунських спеціальних органів у період німецько-радянської війни розглядали Василь Ільницький, Микола Галів та Антоніна Бойчук [9; 18]. Практичні заходи та форми співпраці структур українського визвольного руху з румунськими підпільними організаціями досліджували Василь Ільницький, Віталій Тельвак та Анна Огар [10; 21].

Репресивно-каральні органи роботу щодо розшуку націоналістів у Румунській народній республіці проводили у кількох напрямках: 1) розробка родинних, колишніх організаційних зв'язків керівників ОУН, які у різний час перейшли кордон та увійшли до різноманітних закордонних організацій і центрів ОУН; 2) активізації розшуку керівників ОУН за кордоном, викриття і перехоплення ймовірно наявних каналів їх зв'язків із залишками ОУН на Буковині та використання його з оперативною метою; 3) активізації розшуку підпільників і розробки відомих учасників ОУН, які перебували на оперативному обліку; 4) організація агентурно-оперативної роботи серед тих, хто легалізувався та з'явився з повинною, колишніх підпільників, учасників ОУН, а також розробки тих, хто при явці із повинною не здав зброї та легалізувався за завданням підпілля, а також осіб, які повернулися із ув'язнення і не відмовилися від своїх попередніх поглядів; 5) активізація розробки українських націоналістів, які перебували на оперативному обліку або ж у легальних звенах ОУН; 6) вербування нової та підви-

щення ефективності роботи наявної агентури (яка працювала зі спеціальними завданнями з перехоплення наявних каналів зв'язків, розроблюваних силовиками оунівців та закордонних центрів ОУН) [4, 419].

Для виявлення і розробки осіб, які емігрували за кордон, головню на території Румунії, на 1 січня 1955 р. по лінії Організації українських націоналістів очолюваної А. Мельником (далі – ОУН (м), в Управлінні Комітету державної безпеки (далі – УКДБ) Чернівецької області діяли 45 агентів. Упродовж 1955 р. із агентурної сітки виключили 18 агентів. За цей же період завербували шістьох агентів. У ході роботи з агентурою УКДБ Чернівецької області у 1956 р. завели 14 справ-формулярів і 12 справ попереднього оперативного провадження, завербували 56 агентів. У 1957 р. додатково завели 10 справ оперативного обліку і завербували 21 агента. Загалом по цій лінії в УКДБ було 53 справи-формуляри, 16 розшукових справ, 9 справ попереднього оперативного провадження і 163 агенти [5, 104]. Вербування до агентурної сітки здійснювалося на основі наявних компрометуючих матеріалів. Відтак кожного додатково перевіряли на практичній роботі, і лише тоді включали у розробку конкретних керівників українського визвольного руху [4, 409].

Виконуючи намічені планом агентурно-оперативні заходи із розшуку керівників ОУН за кордоном, а також викриття і перехоплення ймовірно наявних нелегальних каналів зв'язку на території Чернівецької області, силовики підбирали, вербували та навчали агентуру. Ефективному розшуку українських націоналістів сприяла налагоджена співпраця силовиків СРСР і Румунської народної республіки ще з 1940-х рр. За таких умов з'явилася можливість не тільки виявляти націоналістів на території РНР, але й розшукувати і передавати УМДБ Чернівецької області [4, 121–122, 131–132, 172–175; 6, арк. 293–294; 7, 14; 5, 2; 8, 73].

Таким чином, навіть після припинення організованої боротьби з визвольним рухом у 1950-х роках радянській адміністрації не вдалося остаточно викоринити і придушити антирадянські настрої. Натомість лібералізація суспільно-політичного режиму (десталінізація, «відлига», реабілітація ув'язнених) активізувала діяльність вороже налаштованих до влади осіб – переважно колишніх учасників ОУН і УПА, а також представників релігійних об'єднань. Саме тому до завдань силових органів входило не лише придушення опозиційного опору на теренах УРСР, але й розшук і ліквідація усіх колишніх підпільників, особливо керівників, які перебували в інших країнах, зокрема Румунії. Звісно, цю роботу вдавалося впроваджувати завдяки вдало налагодженій співпраці силових структур обидвох країн та формуванню агентурної мережі, що сприяло розшуку, розробці й арешту виявлених націоналістів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917-1953. Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. У двох книгах. Книга перша. Київ: Либідь – Військо України, 1994. 432 с.
2. Ведєнєєв Д., Биструхін Г. Двобій без компромісів. Протиборство спецпідрозділів ОУН та радянських сил спецоперацій. 1945-1980-ті роки. Київ: К.І.С., 2007. 568 с.
3. Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ). Ф. 2. Оп. 98 (1954). Спр. 18. Т. 1.
4. ГДА СБУ. Ф. 2. Оп. 19 (1959). Спр. 26.

5. ГДА СБУ. Ф. 2. Оп. 19 (1959). Спр. 27.
6. ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 372. Т. 4.
7. ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 372. Т. 58.
8. ГДА СБУ. Ф. 65. С-11868. Т. 2.
9. Ільницький В., Галів М., Бойчук А. Функціонування румунських розвідувальних і контррозвідувальних органів у Трансністрії (1941–1944) (за матеріалами ГДА СБУ). *Zaporyzhzhia Historical Review*. 2020. Вип. 1 (55). С. 131–145.
10. Ільницький В., Огар А. Українські націоналісти Карпатського краю ОУН та румунське підпілля (1940-і – початок 1950-х рр.): співпраця в умовах протистояння тоталітарним режимам. *Сумський історико-архівний журнал: науковий журнал з історії та архівознавства України*. 2021. № XXXVII. С. 29–41.
11. Ільницький В., Мишаць Р. Розшук та розробка радянськими силовими органами українських націоналістів на території Румунської народної республіки (1955–1957). *Сумський історико-архівний журнал: науковий журнал з історії та архівознавства України*. 2021. № XXXVI. С. 27–36.
12. Кентій А.В. Нарис боротьби ОУН-УПА в Україні (1946–1956 рр.). Київ: Інститут історії України НАН України, 1999. 111 с.
13. Кентій А.В. Українська повстанська армія в 1944–1945 рр. Київ: Інститут історії України НАН України, 1999. 220 с.
14. Киричук Ю. Український національний рух 40–50-х років ХХ століття: ідеологія та практика. Львів: Добра справа, 2003. 464 с.
15. Русначенко А.М. Народ збурений: Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940–50-х роках. Київ: Пульсари, 2002. 519 с.
16. Шаповал Ю. Війна після війни. *Літопис УПА. Нова серія. Т. 3. 1943–1959*. Київ–Торонто, 2001. С. 9–40.
17. Hałagida I. Prowokacja Zenona. Geneza, przebieg i skutki operacji MBP o kryptonimie «C-1» przeciwko banderowskiej frakcji OUN i wywiadowi brytyjskiemu (1950–1954). Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej, 2005. 318 s.
18. Ільнєтський В., Галів М. Structure and activities of romanian intelligence and counterintelligence bodies in Transnistria (1941–1944) (based on SSA SSU). *Analele Universității din Craiova. Istorie (Annals of the University of Craiova. History)*. 2020. Anul. XXV. № 1 (37). April. S. 107–124.
19. Ільнєтський В., Галів М. The struggle of soviet repressive and punitive organs against former romanian intelligence and counterintelligence structures in Ukraine (1944–1951). *Analele Universității din Craiova. Istorie (Annals of the University of Craiova. History)*. 2019. Anul. XXIV. № 2 (36). November. S. 103–118.
20. Ільнєтський В., Телвк В. Operative investigations of the participants of Ukrainian liberation movement in romanian people's republic (1955–1957) by the soviet repressive bodies. *Analele Universității din Craiova. Istorie (Annals of the University of Craiova. History)*. 2018. Anul. XXIII. № 34 (2). November. S. 97–108.
21. Ільнєтський В., Телвк В. The Romanian vector of the activity of the OUN's Carpathian area (the 1940s–beginning of the 1950s): on the cooperation of the Ukrainian and Romanian underground. *Danubius*. XXXVI. Galați. 2018. Pp. 217–234.

**МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ ЧАСОПИСУ
«ЛІТОПИС БОЙКІВЩИНИ» НА УРОКАХ ІСТОРІЇ В ЗАКЛАДАХ
ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ**

У 1969 р. Науково-культурологічне товариство «Бойківщина» у США відновило видання журналу «Літопис Бойківщини». Офіційно часопис декларував публікацію досліджень з історії, археології, культури, побуту Бойківщини. Переважна більшість статей, опублікованих в «Літописі Бойківщини» упродовж 1969 – 2022 р. стосувалися власне історико-краєзнавчої проблематики XV–XX ст.

На нашу думку, з огляду на хронологічні масштаби історико-краєзнавчої проблематики, яка аналізувалася авторами «Літопису Бойківщини», матеріали часопису можуть використовувати на уроках історії рідного краю та на уроках історії України від 7 до 10 класу. Особливу увагу вчителям і учням шкіл Стрия, Дрогобича, Самбора та інших міст бойківського краю слід звернути на статті досліджуваного журналу, які стосувалися цих міст. Відзначимо, що методика використання часописів та історичних джерел в освітньому процесі на уроках історії розкрита у працях С. Білої [2], М. Галіва [3; 4; 5; 6; 12; 13], В. Ільницького [14; 15], В. Мисана [8], Г. Яковенко [11].

У 7 класі при вивченні тем до історії Київської Русі та Галицько-Волинської держави, на нашу думку, доцільно окреслити племінну структуру нашого регіону, вказавши на проживання бойківської етнографічної групи. Рекомендуємо вчителям історії взяти до уваги статтю О. Бережницького «Під дискусію: терен і поняття Бойківщини» [1]. Автор наголосив на тому, що на заході Бойківщина сягає до ріки Соляниці (Осляниці) і торкається пограниччя Лемківщини. На сході Бойківщина сягає ріки Лімниця, за іншими даними – простягається до вододілу між двома Бистрицями – Солотвинською і Наддвірянською, де починається межа з Гуцульщиною. На півночі вона доходить до лінії Хирів – Самбір – Болехів – Калуш. На півдні – до вододілу Дністер-Тиса, тобто до галицько-закарпатської межі, але там Бойківщина ще охоплює верхів'я рік Ужа і Лятириці на Закарпатті. На думку О. Бережницького, поняття Бойківщини пов'язане з племінною належністю доісторичного населення цієї території Карпат і Прикарпаття. Саме воно витворило окрему етнографічну область, найменше постраждалу від іноземних впливів. Він зіслався на думку Антіна Княжинського, який стверджував, що бойки – це окреме плем'я, яке мало свій антропологічний тип і свою культуру. Саме тому Бойківщина відрізняється і антропологічно, і діалектологічно від своїх сусідів. О. Бережницький підкреслив, що історичного етнографічного поняття Бойківщини стосується часів до середини XIX ст., а на сьогодні не існує Бойківщини як етнографічної реальності. Бойківщина не складала єдиної географічної чи політично-адміністративної області. Великі міста (Самбір, Дрогобич, Стрий, Калуш, Ужгород, Мукачів, Хуст) давно втратили свої етнографічні особливості та прийняли урбаністичний характер [1].

Для учнів, які навчають у школах південної частини Львівської області, східної частини Івано-Франківської та північно-західної частини Закарпатської областей цікаво

буде довідатися про походження назви «бойки». Тут рекомендуємо вчителям використати статтю Ярослава Рудницького [10], який схилювався до думки І. Верхратського, що слово «бойки» походить від вживання населенням слова «бой», «бо є» в значенні «так, так є». Автор наводить низку власних спостережень зі спілкування з бойками із с. Ільник. Він зазначає: в назві «бойок» у супереч фонетичним правилам немає переходу «о» на «і». Коли б слово походило від терміну «бой» (бій), то голосний «о» трансформувався б на «і», тому ми б отримали слово «бійко». Натомість зв'язок між висловом «бо-є» і назвою «бойко» полягає у позафонетичних чинниках – психологічних. Подібно з назвою «лемко», де також слово у складі «лем» – «е» не перейшло в «і». Зауважує автор і негативні конотації щодо слова «бойко» у самих бойків, які заперечують свою приналежність до цього племені, увесь час стверджуючи, що бойки живуть в «сусідньому селі». На його думку, зневажливе ставлення до бойків з боку сусідніх племен з часом перенеслося й на самих бойків, що бачимо на прикладі польських племен – «гуралі», «кашуби» теж мають негативні конотації [10].

На противагу цьому погляду, слід навести у думку Олександра Дrajньовського, який виводив походження бойків від давніх кельтів-боїв [7]. Цей учений використав новітню аргументацію – генетичні дослідження, відповідно до яких гени українців доволі наближені до генів населення Франції, північної Іспанії, Бельгії, Голландії, Англії та Ірландії, тобто тих країн, де колись мешкали галли-кельти. В основному він спирався на працю оксфордського професора А. Муранта «Розподіл кров'яних груп у людей», згідно з якою українці виявляли доволі високу частоту резус-негативних осіб (20,6 %), що наближає їх до басків, ірландців та голландців. На думку О. Дrajньовського, цей фактор надзвичайно важливий в генетичній антропології, оскільки доводить праєвропейськість українського народу. Відтак автор вів мову про боїв – одне з кельтських племен з території пізньої Бургундії, навіть виклав їх загальну історію від 400 р. до н.е., наголосив на можливих осідках цих племен в Бойківщині [7].

Зважаючи на наявність двох поглядів у трактуванні назви «бойки», рекомендуємо вчителям влаштувати на уроці невелику дискусію між учнями, запропонувавши їм підтримати або заперечити погляди вище згаданих авторів.

У 10 класі при вивченні теми «Україна в роки Другої світової війни» рекомендуємо опрацювати спогади Євгена Рудого або Юрія Рабія про більшовицькі репресії в Самборі у червні 1941 р. Відомий самбірський громадський діяч Юліан Рабій у 1975 р. опублікував спогади про становище Самбора у роки Другої світової війни [9]. У них йшлося про першу радянську окупацію, поведінку місцевого населення (зокрема, позитивні очікування серед єврейської бідноти), першу зустріч місцевого населення з більшовицьким комісаром, арешти мешканців міста працівниками НКВС (називає імена репресованих урядовців та представників інтелігенції), націоналізацію приватної власності торговців, промисловців, проведення перших виборів до місцевих рад, святкування більшовицьких свят (Жовтневої революції і Нового року, який автор назвав «святом Діда Мороза»), знищення судових актів, запровадження радянської системи освіти і культури. Надалі Ю. Рабій описав умови німецької окупації, розпочавши виклад з розповіді про жертви більшовицьких репресій. Він зауважив, що у тюрмі було знайдено 720 трупів, у суді – 80, на березі Дністра – 117. На вулицях було знайдено 392 тіла людей, яких більшовики розстріляли за спробу звільнити в'язнів 28

червня 1939 р. Тож загалом він нарахував понад 1200 жертв радянських репресій кінця червня 1941 р. Тож не дивно, як зауважив автор, що народ вітав німецькі війська як визволителів з московської неволі. У неділю 6 липня 1941 р. у місті відзначали проголошення відновлення Української Держави. Надалі Ю. Рабій веде мову про німецьку адміністрацію, гестапо, кріпо, українську поліцію та фольксдойчів. Чималу увагу він присвятив українським організаціям, зокрема Українському допороговому комітетові та українським школам [9, 14–15]. Описав автор і знищення нацистами євреїв та циганів, репресії проти українських націоналістів. На нашу думку, спогади Ю. Рабія є одними з найкращих меморій про роки Другої світової війни в Галичині і можуть використовуватися як особове історичне джерело у навчальному процесі під час роботи учнів з історичними документами.

Отже, матеріали і статті часопису «Літопис Бойківщини», з огляду на хронологічні масштаби історико-краєзнавчої проблематики, яка аналізувалася авторами, можуть використовувати на уроках історії рідного краю та на уроках історії України від 7 до 10 класу. Особливу увагу вчителям і учням шкіл Стрия, Дрогобича, Самбора та інших міст, а також сіл бойківського краю слід звернути на статті досліджуваного журналу, які стосувалися цих поселень. Педагоги зможуть активно використовувати матеріали «Літопису Бойківщини», зокрема спогади, для характеристики повсякденного життя людей рідного краю в різні епохи. Учням доцільно ставити завдання щодо написання рефератів, формування мультимедійних презентацій з урахуванням публікацій авторів часопису «Літопис Бойківщини».

ЛІТЕРАТУРА

1. Бережницький О. Під дискусію: терен і поняття Бойківщини. *Літопис Бойківщини*. 1970. Ч. 3–4. С. 4–6.
2. Біла С. Я. Методи навчання історії в школі: Навчально-методичний посібник. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ, 2009. 492 с.
3. Галів М. Методичні аспекти використання матеріалів газети «Голос Підкарпаття» (1942–1944) на уроках історії України. *Актуальні питання освіти і науки в умовах сучасної російсько-української війни*. Том І. Дрогобич – Ужгород – Тернопіль: Посвіт, 2024. С. 124–128.
4. Галів М. Між серпомолотом і свастикою: освіта на Дрогобиччині у 1939–1944 рр. Дрогобич: ПП «Коло», 2010. 337 с.
5. Галів М., Знак А. Можливості використання біографії о. Климентія Шептицького (1869–1951) на уроках історії України: методичні аспекти. *Вісник науки та освіти*. 2024. № 12. С. 605–617. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-12\(30\)-605-617](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-12(30)-605-617)
6. Галів М., Скотна Н. Педагогічна освіта в Дрогобичі (кінець XVIII – перша половина XX ст.): до передісторії Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. *Молодь і ринок*. 2020. № 2 (181). С. 6–17.
7. Дращеньовський О. Бойки – нащадки славних боїв-кельтів. *Літопис Бойківщини*. 1976. Ч. 1/23. С. 3–12.
8. Мисан В. Вивчення писемних джерел на уроках з історії України. *Історія в школах України*. 1997. № 2. С. 31–32.
9. Рабій Ю. Самбір під ворожими окупаціями в роках 1939–1944. *Літопис Бойківщини*. 1975. Ч. 1/21. С. 44–54; Ч. 1/22. С. 10–19.

10. Рудницький Я. Походження назви бойків. *Літопис Бойківщини*. 1972. Ч. 3–4. С. 3–6.
11. Яковенко Г. Методика навчання історії: навчально-методичний посібник. Харків: Видавництво ХНАДУ, 2017. 324 с.
12. Haliv M., Ilnytskyi V. Education between «class» and «nation»: the influence of the theory of class struggle on Ukrainian educational historiography (1920s – 1980s). *Echa Przeszłości*. 2023. 24 (2). Pp. 123–139. DOI: <https://doi.org/10.31648/ep.9671>
13. Haliv M., Ilnytskyi V. The Industrial School for Jewish Girls, Sambir (1925 – 1939): A Local Institutional Description. *Annales Universitatis Apulensis. Series Historica*. 2019. Issue 23/I: *Minorities in East-Central Europe throughout the Twentieth Century* / Edited by Sorin Arhire. P. 119–132.
14. Haliv M., Ilnytskyi V. The methods of internal criticism of written sources in the works of ukrainian historians: on the example of scientific narratives on the history of education (1840s – 1930s). *Annales Universitatis apulensis. Series Historica*. 2021. № 1 (25). P. 281–297. DOI: <https://doi.org/10.29302/auash.2021.25.1.14>
15. Ilnytskyi V., Haliv M. Theoretical Argumentation in the Historical Narrative of Ukraine of the Second Half of the 19th – First Half of the 20th century (on the Example of Research in the History of Education). *Eminak: Scientific Quarterly Journal*. 2022. N. 3 (39) (July-September). P. 66–80. DOI: [https://doi.org/10.33782/eminak2022.3\(39\).591](https://doi.org/10.33782/eminak2022.3(39).591)

Ułana HALIW
(Drohobycz, Ukraina)
Yana HRYTSAY
(Heidelberg, Niemcy)
Jan GRZESIAK
(Konin, Polska)

POSTRZEGANIE TEKSTU LITERACKIEGO TARASA SZEWCZENKI W KONTEKŚCIE KOMUNIKACJI MIĘDZYKULTUROWEJ

W przededniu marcowych rocznic związanych z osobą Tarasa Szewczenki ukazała się wyjątkowa monografia autorstwa Mykoły Zymomyri, Iwana Zymomyri, Ołeny Zymomyri oraz Bohdana Hołowki pt. *Dziedzictwo Szewczenki: wyznaczniki współczesności* (Sumy: Książka Uniwersytecka, 2025, 188 s.). Warto podkreślić, że publikacja ta została opracowana pod redakcją wybitnego badacza twórczości Szewczenki, zasłużonego działacza nauki i techniki Ukrainy, prof. Mykoły Zymomyri.

Co stanowi o wyjątkowości tej pracy? Jej unikalność polega na ukazaniu niemieckojęzycznej recepcji dziedzictwa Tarasa Szewczenki z perspektywy powiązań międzykulturowych. Monografia, składająca się z dziewięciu rozdziałów oraz indeksu nazwisk, stanowi istotny wkład w badania nad twórczością tego wybitnego poety ukraińskiego.

Już w pierwszym rozdziale autorzy podejmują refleksję nad międzykulturowym wymiarem dziedzictwa literackiego Szewczenki. Jak zauważają, publikacja «umożliwia głębsze ukazanie procesu interakcji kultury ukraińskiej z duchowym dorobkiem narodów Europy Wschodniej, Środkowej i Zachodniej» (s. 9).

Szewczenkoznawstwo jako dyscyplina naukowa zasługuje na analizę w szerokim, ogólnocywilizacyjnym kontekście. Autorzy skupiają się więc na literaturze niemieckiej i jej wpływie na kształtowanie światopoglądu i twórczości Szewczenki. Europejska kultura nie pozostała bez znaczenia dla artystycznych wyborów poety – stąd jego oryginalna wizja rzeczywistości, niepowtarzalny sposób myślenia oraz bogactwo symbolicznych, konceptualnie naładowanych obrazów.

Na szczególne podkreślenie zasługuje fakt, że analizując wpływ niemieckich tradycji narodowych na światopogląd Szewczenki, autorzy poświęcili uwagę najważniejszym przedstawicielom niemieckiej myśli literackiej, takim jak Johann Wolfgang Goethe, Johann Gottfried Herder, Friedrich Schiller, Heinrich Heine, Gotthold Ephraim Lessing czy Johann Heinrich Engel. W tym kontekście przywołano również wybitnych artystów z innych dziedzin – malarzy (Albrecht Dürer, Hans Holbein) oraz kompozytorów (Ludwig van Beethoven, Franz Schubert, Jakob Ludwig Felix Mendelssohn Bartholdy).

W pełni przekonująco brzmi świadectwo, według którego odbiorcy niemieckojęzyczni byli – bez cienia przesady – pionierami w odkrywaniu fenomenu Szewczenki i jego dorobku artystycznego. Przekłady jego utworów na język niemiecki, ich interpretacje, refleksje krytyczne oraz publikacje w renomowanych czasopismach naukowych stworzyły grunt pod międzynarodową recepcję jego twórczości.

Dzięki temu dostrzegamy twórczą interakcję dwóch światów literackich: niemieckiej i austriackiej tradycji oraz dziedzictwa Szewczenki. Obie te przestrzenie tworzą fundament niemieckojęzycznej Szewczenkiany. Jak trafnie zauważają autorzy, stanowi to solidną podstawę dla «głębszego odbioru ideowo-tematycznych aspektów pisarstwa Szewczenki, jego narodowej specyfiki oraz historyczno-estetycznego kolorytu» (s. 18).

Kolejny rozdział monografii proponuje odczytanie tekstu literackiego przez pryzmat linearności i złożoności powiązań znaczeniowych. Szewczenko jawi się w tej perspektywie nie tylko jako duchowy prorok i symbol świadomości narodowej, ale przede wszystkim jako artysta potrafiący zakodować «tekst w tekście». Autorzy odwołują się do uniwersalnych, ponadczasowych motywów – obrazów archetypicznych i konceptualnych.

Jak jednak zauważają badacze (w rozdziale przywołano m.in. przekłady poezji Szewczenki autorstwa Alfreda Kurelli), nawet najprecyzyjniejsze niemieckie interpretacje nie są w stanie oddać w pełni sakralnego wymiaru jego twórczości.

Szczególnie istotny jest rozdział zatytułowany «Słowo Szewczenki – wyraz wolności», w którym poezja analizowana jest w kontekście kultury światowej. Trafnie przywołano słowa akademika Mykoły Żułyńskiego, który stwierdził, że Szewczenko to «gwarant naszej wieczności». Rola poety w kształtowaniu świadomości narodowej oraz w rozwoju kultury – zarówno ukraińskiej, jak i światowej – jest nie do przecenienia.

O wyjątkowym znaczeniu Szewczenki świadczą liczne przekłady Kobziarza na wiele języków oraz pomniki wzniesione na jego cześć w Europie i poza jej granicami. Pokolenia się zmieniają, przemija czas, a wartości i priorytety ewoluują – jednak słowo Szewczenki pozostaje niezmiennie. Ponadczasowe. Zawsze aktualne i potrzebne.

«Treść i struktura niniejszego wydania – jak podsumowują autorzy w posłowie – wynikają z potrzeby upowszechniania modeli artystycznego myślenia Tarasa Szewczenki oraz z chęci wyodrębnienia zagadnień umożliwiających głębsze zrozumienie kluczowych aspektów jego twórczości. Należą do nich: podmiotowy wymiar słowa Szewczenki w epoce ukraińskiego romantyzmu, antropocentryczny charakter duchowych dążeń poety, religijne i rodzinne koncepcje proroka – głosiciela idei narodowego wyzwolenia i odrodzenia – a także etyczne i estetyczne orientacje obecne w jego dziedzictwie artystycznym, analizowane m.in. na przykładzie poematu Hajdamacy, oraz przedmiotowo-obrazowy system poetyckich struktur w kontekście ich interpretacji i przekładu – zwłaszcza na język niemiecki.»

Na uwagę zasługuje także rozdział pt. «Prezentacja źródeł – dynamika recepcji twórczości Szewczenki», który stanowi cenny materiał dla badaczy zajmujących się jego dziedzictwem. Na dziewięciu stronach autorzy prezentują bogaty świat niemieckojęzycznej Szewczenkiany. Umieszczono tu m.in. fotografie rzadkich wydań, takich jak T. Szewczenko w niemieckich przekładach i krytyce (1843–1917) (Lwów, 1968) oraz Słowo i chwała Szewczenki. Antologia przekładów twórczości Szewczenki na języki obce (Chicago, 1964).

Monografię wieńczy rozdział «Taras Szewczenko jako fenomen kulturowy: kontekst identyfikacji odbiorców», zawierający biogramy wybitnych postaci – zarówno ukraińskich, jak i zagranicznych – które odegrały kluczową rolę w popularyzacji jego twórczości. Wśród nich warto wymienić m.in. Iwana Frankę, Ostapa Hrycja, Wołodymyra Kusznira, Zenona Kuzelę, Annę-Halję Horbach, Irynę Kaczaniuk-Spiech, Jarosławę Pohrebenyk, Romana

Sembratowycza, Georga Adama, Franza Diedericha, Juliusa Harta, Alfreda Jensena, Ernsta Keila, Karla Emila Franzosa, Eduarda Wintera, Ericha Weinerta, Hedde Zinner, Eberharda Reißnera, Petera Kirchnera, Rolfa Göbnera czy Larissę Robine.

Na kompozycję książki składają się również dwa rozdziały uzupełniające: «Szewczenkiana: wybrana bibliografia» oraz «Szewczenkiana w kontekście encyklopedycznym». Całość dopełniają unikatowe fotografie: portrety badaczy twórczości Szewczenki, strony tytułowe jego publikacji oraz autoportrety poety. Warto wspomnieć, że sugestywną szatę graficzną książki zaprojektował artysta plastyk Wasyl Zymomyra, znany m.in. z ilustracji do zbioru *Riznocwytja* Jakowa Hudemczuka (Koszalin, 2003).

Niniejsze omówienie ma na celu ukazanie najistotniejszych walorów recenzowanej monografii – jej nowatorskiego charakteru oraz rzetelności naukowej. Publikację należy uznać za istotny wkład we współczesne ukraińskie literaturoznawstwo, który jednocześnie wzbogaca międzynarodowy dorobek badań nad Szewczenką. Odpowiada to bowiem uniwersalnym zasadom komunikacji – zarówno międzyludzkiej, jak i kulturowej – pomiędzy narodami.

Na tę samą prawidłowość wielokrotnie wskazywali wybitni literaturoznawcy, tacy jak M. Newrly, M. Muszynka, R. Hromiak, M. Roman, M. Żułyński, M. Ilnyckij, R. Radyszewski, J. Poliszczuk, O. Slipuszko, P. Iwanyszyn, S. Chorob czy W. Kaczkan, dostrzegając w dziedzictwie Szewczenki ogromny potencjał komunikacyjny. Nie ulega wątpliwości, że jego twórczość zawiera uniwersalne wzorce umożliwiające opisanie mechanizmów wzajemnego oddziaływania kultur, opartych na kodach ukraińskiej tożsamości narodowej – również w przekładowych interpretacjach, zwłaszcza w języku niemieckim.

ПЕЙЗАЖ УКРАЇНИ: ТВОРЧІСТЬ ЙОСИПА ФИШТИКА

У Дрогобицькій міській бібліотеці ім. В'ячеслава Чорновола відбулась презентація книжки «Український шлях» (Дрогобич, 2023) із серії «Ми – українці» відомого поета-піснярка Йосипа Фиштика, автора понад десятка пісенних і поетичних збірок, лауреата міжнародних премій і конкурсів, заслуженого діяча мистецтв України, багатолітнього керівника радіо «Франкова земля», Почесного громадянина Дрогобича. Визнання Й. Фиштика на міжнародному рівні вказує на формування культурної дипломатії «знизу», коли локальні митці через пісню й поезію стають репрезентантами української ідентичності за межами країни.

У виданні, яке упорядкував член Національної спілки письменників України, професор Ужгородського національного університету Іван Зимомря, гідно змальований шлях боротьби українського народу за свою незалежність. Отой тернистий український шлях, щедро скроплений кров'ю дочок і синів Шевченкового народу. Слід зазначити, що наратив про тернистий шлях українців у поетичній творчості є не лише риторичною фігурою, а й семіотичним кодом культурної пам'яті. Його інтерпретація у контексті художньої форми забезпечує емоційний зв'язок між читачем та історичною спадщиною.

Йосип Фиштик знайшов свій нестандартний підхід – він показав потужний поступ багатьох поколінь, а нинішнє – на гарячих фронтах. Чимало його носіїв і на внутрішньому фронті, які чесно і віддано трудяться, тримаючи економічну міць держави. З її сторінок промовляють представники владних структур, творчої інтелігенції, а також виробничники, комунальники з Франкового міста. Тут зібрані розмаїті історії про людей та реалізовані проекти, що зароджувались та творились на теренах Дрогобиччини. Одне слово, промовисті розповіді про становлення, зміцнення та розвиток української культури, літератури, мистецтва, соціальної, господарської сфери. Тож, на презентацію нової книги Й. Фиштика завітали численні гості, друзі, поціновувачі творчості письменника. Ведучим заходу був доктор філологічних наук Микола Зимомря, який окреслив цікаве дійство такими вступними словами: «Ми усвідомлюємо, що ідентифікація кожного з нас починається з цього божественного слова – У К Р А Ї Н А! Легко любити себе в Україні, важче любити Україну в собі. Йосип Фиштик, будучи добрих п'ять десятиріч років з мікрофоном на хвилях Франкового голосу, очолював радіо «Франкова земля», примножував славу рідної землі, допомагав країнам жити, трудитись, не здаватись у непростих обставинах. Це – приклад людини, яка попри непрості віражі долі, відданно служить рідному неповторному українському Слову!». У цих словах увиразнено мотиви, близькі до екзистенційного патріотизму, де ідентичність визначається не лише просторовою належністю, а й внутрішньою роботою над собою. Таке прочитання важливе у міжнародних дискурсах про націоналізм, які часто спрощують українську ідентичність до «пострадянської».

Захід розпочали зі слів благословення отці Іван Паньків та Дмитро Заміщак. Прозвучала урочисто спільна молитва за Україну. А згодом були виразні виступи, прави-

ли бал неповторні емоції. Добрих два десятки наших краян розповідали про свої враження від прочитаного у сполучі з усім доробком автора ошатного видання. Для ілюстрації подаємо бодай кілька фраз, які теплими мазками творили портрет нашого сучасника: «Вітаючи Йосипа Фиштика з презентацією чергового унікального видання, бажаємо талановитому автору довгих творчих, плідних років. Пишаємось і бережемо дружбу з непересічною особистістю нашого краю, всієї України!»; «Ви збагачуєте нашу культуру, наше мистецтво, нашу історію, нашу громаду»; « Ми пишаємось, що маємо таку світлу, знакову постать на наших теренах! Йосип Фиштик у своїй творчості змальовує наш щоденний поступ, наші перемоги і звияти, виокремлює найменші паростки добра та виносить їх на поверхню. У такий спосіб прославляє Франкову Дрогобичину на увесь світ»; »Батьківщина в серці, Бог і Україна в серці – все це духовний український шлях. Тримайте цю височінь, шановний авторе!».

Аргументовані оцінки прозвучали з уст промовців, зокрема, Андрія Шевкенича, Володимира Ханаса, Михайла Кравця, Віри Котович, Марії Федурко, Оксани Матчишин, Ігоря Розлуцького, Миколи Зимомрі, Лариси Геряк, Ганни Іваночко, Вероніки Мосевич, Марії Момот, Віри Стережило, Романа Войтківа, Степана Якіма, Василя Бохонка, Івана Малєги, Юрія Хомоша, Ігоря Хом'яка. Вони окреслили внесок Йосипа Фиштика у розвиток і популяризацію української культури загалом і пісенної – зокрема. До слова, Ірина Качанюк-Спех адекватно переклала відому Фиштикову пісню «Пишаймося собою», текст якої презентував модератор у шатах німецької мови.

Окрасою дійства послужили музичні композиції у майстерному виконанні ансамблю бандуристів Дрогобицького музичного коледжу імені Василя Барвінського. Наприкінці уважно вислухали присутні виступ Йосипа Фиштика, творця оригінального видання «Український шлях». Він поділився цікавими фактами з життєвого й творчого поступу та наголосив: «Я завжди прагнув привнести у літературу паростки нового, що зворушує читача. Лишень із київською композиторкою Людмилою Єрмаковою вдалося створили 35 пісень. П'ятнадцять з них взяли до свого репертуару народні артисти України. А загалом, з пісенного доробку понад 40 музичних творів виконують знані в Україні та за її межами особистості. Звісно, справа не у званнях, а передусім – у таланті, вмінні донести авторський задум слухачеві. Досі видані «Україна – у серці моєму» (2022) та щойно презентований «Український шлях», власне, об'єднані наскрізною темою Шевченкової Вітчизни. А невдовзі побачить світ третій том із запланованої серії. Зрозуміло, життя потребує новизни. Звідси – завдання: вибудувати мовою пісні формулу українського шляху». Теза про «формулу українського шляху» постає ліричним відображенням сучасного пошуку ідентичності у просторі європейської модерності. Українська пісня тут виступає як носій національної ідеї в емоційно-комунікативній формі, зрозумілій для зовнішнього світу.

Отже, нехай ця книга стане ще одним причинком-дороговказом для кожного, хто обрав і торує власний український шлях. Адже йдеться не тільки про літературний документ епохи, а й своєрідний код ідентичності, що охоплює локальний досвід глобального дискурсу про культуру опору, духовність і мистецтво. У контексті міжнародних комунікацій – це приклад того, як через естетичні форми формуються гуманітарні мости між народами.

МОДЕРНІЗАЦІЯ ІНШОМОВНОЇ ОСВІТИ: ПІДХОДИ, МОДЕЛІ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ

Сучасна іншомовна освіта в умовах глобалізації, цифровізації та мультилінгвізму зазнає суттєвих змін, що зумовлює необхідність оновлення методик викладання, удосконалення педагогічних технологій і впровадження нових дидактичних моделей. У європейських країнах і, зокрема, в Україні активно розглядаються питання ефективності різних підходів до навчання іноземних мов, їхньої адаптації до потреб сучасних учнів і студентів. Ключовими напрямками модернізації є впровадження діяльнісного підходу та самостійного навчання, удосконалення традиційних методів, таких як граматико-перекладний, розробка інноваційних дидактичних моделей, а також урахування освітньої політики в межах мультилінгвального середовища. Ці напрями є взаємопов'язаними й у сукупності сприяють підвищенню ефективності мовної освіти та формуванню багатомовної особистості.

Одним із важливих напрямів є діяльнісний підхід та самостійне навчання, які, згідно з дослідженнями Ю. Талалай, сприяють активному залученню учнів до навчального процесу [3]. Діяльнісний підхід базується на принципі, що знання здобуваються через активну діяльність, а не лише шляхом пасивного засвоєння інформації [4]. Учень, виконуючи практичні завдання, самостійно конструє своє розуміння мовного матеріалу, що забезпечує міцніші знання та їхню довготривалу закріпленість. У рамках цього підходу важливо створювати ситуації, наближені до реальних комунікативних умов, що дозволяє розвивати не лише мовну компетентність, а й навички міжкультурного спілкування. Водночас самостійне навчання [6] передбачає активну роль учня у власному навчальному процесі, розвиток його самостійності та відповідальності за результат. Для ефективного впровадження цих підходів необхідно враховувати такі чинники, як ментальна гігієна, ритмізація навчального процесу, створення середовища, у якому учні можуть взаємодіяти між собою та з викладачем, обмінюючись знаннями та досвідом.

Актуальним залишається питання ефективності традиційних методів навчання, зокрема граматико-перекладного. О. Шляхтіна, Т. Кисельова, С. Мудра, Ю. Талалай та А. Олексієнко у своєму дослідженні доводять, що цей метод залишається дієвим, особливо для розвитку письмової іншомовної компетентності студентів у закладах вищої освіти [9]. Основний акцент у цьому методі робиться на переклад і глибоке розуміння граматичних структур, що допомагає студентам систематизувати знання про мову, покращити навички письма та точність використання мовних конструкцій [8]. За результатами статистичного аналізу, студенти, які навчалися за цим методом, показали вищі результати в письмових тестах, ніж ті, хто використовував інші підходи [9]. Таким чином, хоча граматико-перекладний метод не є універсальним для всіх аспектів мовного навчання, його ефективність у розвитку письмової компетентності підтверджена емпіричними даними.

Важливим аспектом модернізації іншомовної освіти є розробка і впровадження дидактичних моделей [5], спрямованих на формування багатомовної особистості учня [1]. Однією з таких моделей є факторна модель, яка передбачає врахування як зовнішніх, так і внутрішніх факторів, що впливають на процес вивчення мови. Згідно з дослідженнями Б. Гуфайзен, до внутрішніх факторів належать природні здібності учня до мовного навчання, нейрофізіологічні особливості, когнітивний стиль і мотивація, тоді як зовнішні фактори включають середовище, методи навчання, доступ до автентичних джерел інформації та вплив безпосереднього оточення [7]. Динамічна модель навчання, своєю чергою, пропонує адаптивний підхід до викладання, що дозволяє змінювати методику відповідно до потреб учня, його рівня знань, стилю навчання та конкретних навчальних ситуацій. Такий підхід дає змогу розширити можливості індивідуалізації навчального процесу та підвищити його ефективність.

Аналіз модернізації навчання іноземних мов у старшій школі країн Центральної Європи в умовах мультилінгвізму показує, що вивчення мов є пріоритетним напрямом європейської освітньої політики. Ю. Талалай зазначає, що система мовної освіти в цих країнах характеризується інтегрованістю у загальноосвітній процес, що дозволяє створювати умови для природного використання іноземної мови в різних контекстах [2, с. 31.] Зокрема, поширеною практикою є впровадження двомовного навчання, що передбачає викладання частини предметів іноземною мовою, а також створення міжкультурних навчальних програм, які сприяють зануренню учнів у автентичне мовне середовище [2, с. 38]. Крім того, значна увага приділяється підготовці вчителів, які мають володіти не лише мовними навичками, а й компетентностями у сфері міжкультурної комунікації та інноваційних методик навчання.

Таким чином, ефективна модернізація іншомовної освіти потребує комплексного підходу, який передбачає поєднання традиційних і новітніх методик навчання, розробку адаптивних дидактичних моделей, використання мультилінгвального підходу та підготовку кваліфікованих викладачів. Поєднання діяльнісного підходу, автономного навчання, граматико-перекладного методу, а також сучасних педагогічних моделей дозволяє підвищити якість мовної освіти, зробити її більш ефективною та відповідною до вимог сучасного суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Талалай Ю. Дидактичні моделі формування багатомовної особистості учня в процесі навчання іноземної мови: модель факторів і динамічна модель. *Молодь і ринок*. 2017. № 4. С. 170–173. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2017_4_35.
2. Талалай Ю.О. Модернізація навчання іноземних мов у старших школах країн Центральної Європи в умовах мультилінгвізму: дис...канд. пед. наук: спец. 13.00.01. Дрогобицький держ. пед. ун-т ім. Івана Франка, 2017. 236 с.
3. Талалай Ю.О. Принципи діяльнісного підходу та самостійного навчання іноземних мов крізь призму поглядів чеських педагогів. *Педагогічний дискурс*. 2016. Вип. 21. С. 165–169. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Opeddysk_2016_21_33.
4. Bach G., Timm J. P. *Englischunterricht*. Tübingen: Francke, 1996. S. 234–250. [in German]

5. Herdina P.A., Jessner U. Dynamic Model of Multilingualism: Perspectives of Change in Psycholinguistics. *Clevedon: Multilingual Matters Ltd.* 2002. P. 89–91. [in English].
6. Holec H. Autonomy and Self-directed Learning: Present Fields of Application. *Autonomy at Apprentissage Autodirige: Terrains d'application Actuel.* Strasbourg: Europarat, 1988. URL: http://portal.kobv.de/uid.do;jsessionid=7B5A04EF3182B5AFD4B0AFA5C6FA8A4D?query=b3kat_BV024375014&index=internal&plv=2[(http://portal.kobv.de/uid.do;jsessionid=7B5A04EF3182B5AFD4B0AFA5C6FA8A4D?query=b3kat_BV024375014&index=internal&plv=2)] [in English].
7. Hufeisen B., Lutjeharms M. Gesamtsprachencurriculum: Einflussfaktoren und Bedingungsgefüge. *Gesamtsprachencurriculum Integrierte Sprachendidaktik Common Curriculum: Theoretische Überlegungen und Beispiele zur Umsetzung.* Tübingen: Narr Fracke Attempto Verlag GmbH: Co. KG, 2005. S. 9–18. [in German].
8. Ishchenko, Y., Vdovenko, O., Nych, T., Moroz-Rekotova, L., & Arystova, L. Effectiveness of Distance Learning in Higher Educational Institutions Under Martial Law. *Apuntes Universitarios.* 2022. 13 (1). P. 348–364. URL: <https://doi.org/10.17162/au.v13i1.1332>. [in English].
9. Shliakhtina O., Kyselova T., Mudra S., Talalay Y., Oleksienko A. The Effectiveness of the Grammar Translation Method for Learning English in Higher Education Institutions. *Revista Eduweb.* 2023. 17(3). P. 134–145. URL: <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2023.17.03.12> [in English].

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЇ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Основною тенденцією вивчення лінгвокультурології є орієнтація на міжнародні (європейські) стандарти, згідно з якими здобувачі вищої освіти повинні володіти достатніми знаннями та навичками володіння мовою і культурою у різноманітних ситуаціях.

Лінгвокультурологія (від лат. *lingua* – мова і культурологія) – це інтегративна галузь мовознавства, яка вивчає взаємозв'язок і взаємодію культури і мови в її функціонуванні та узагальнює цей процес як цілісну структуру одиниць в єдності мовного і культурного змісту, використовуючи системні методи, орієнтовані на сучасні пріоритети, соціальні цінності та культурні норми.

Дослідження використання культурно маркованої інформації у педагогічній методиці мови та культурології вивчається в рамках лінгвокраїнознавчого підходу, спрямованого насамперед на акультурацію мовців.

Одними з перших лінгвокультурологічних досліджень, у яких започатковано розв'язання даної проблеми були праці В. фон Гумбольдта та О. Потебні, які заклали теоретичні основи сучасних лінгвокультурологічних студій та задали напрямок їх розвитку у XX ст. С. Баррі, Ф. Боас, Л. Вайсгербер, Ж. Вандріс, Л. Вітгенштейн, Ж. Дерріда та М. Гайдеггер розвинули ідеї вчених. На сучасному етапі проблеми лінгвокультурології вивчають вітчизняні дослідники, серед яких Ф. Бацевич, В. Жайворонок, В. Кононенко, В. Манакін, Л. Савченко, О. Селіванова та ін. Останні дослідження в галузі лінгвометодики свідчать про необхідність включення додаткових підходів співвивчення мови й культури в практику викладання лінгвокультурології.

Лінгвокультурологічний підхід реалізується через формування знань про культуру в рамках теми, що вивчається відповідно до програми, а також через розвиток вмінь використовувати ці знання, тобто шляхом формування лінгвокультурологічної компетенції.

Основною метою лінгвокультурології є дослідження мовних одиниць, які найяскравіше відображають національні особливості культури народу, що є носієм мови, а також середовище його існування. Цілеспрямоване застосування результатів лінгвокультурологічних досліджень у процесі навчання мови є надзвичайно важливим, оскільки це сприяє усвідомленню «надзвичайно важливої ролі національних мов у збереженні етнічної пам'яті та національних культур, що допомагає народам у умовах інтенсивної глобалізації зберігати власну ідентичність» [4, 366]. Окрім денотативного (предметно-логічного) значення, лінгвокультурологія також аналізує весь спектр асоціацій, які виникають у свідомості носія мови та культури при сприйнятті слів, фразеологізмів, образів тощо.

Метою даної статті є визначення завдань, пов'язаних із застосуванням лінгвокультурологічної інформації, а також обґрунтування доцільності використання лінгвокультурологічного підходу у викладанні філологічних освітніх компонентів. Основною метою лінгвокультурологічного підходу є формування у студентів вищої освіти лінг-

вокультурологічної компетентності. Ця компетентність виявляється у знанні матеріальної та духовної культури, історії українського народу, фольклору, традицій, звичаїв та обрядів рідного народу, а також у здатності застосовувати культурні знання у професійній діяльності [3, 59].

Лінгвокультурологічна компетенція визначається як «знання основних елементів культури (національних звичаїв, традицій, реалій тощо) країни, мовою якої ведеться комунікація; здатність мовця виявляти в мові країнознавчу інформацію та використовувати її для досягнення запланованої комунікативної мети» [1]. Це передбачає, що мовці та слухачі оперують подібними образами у своїй свідомості, як це відбувається під час спілкування між носіями української мови.

Культурна одиниця представлена лінгвокультуремою, яка включає не лише мовне значення, але й культурні аспекти (позамовний культурний сенс). На відміну від слова (чи іншої мовної одиниці), лінгвокультурема тісно пов'язана з позамовним культурним середовищем. Тому слово-сигнал неминуче активує в свідомості носія мови не лише предметно-логічне значення, а й усю сукупність культурних асоціацій. Основними поняттями лінгвокультурології зазвичай вважаються культурний концепт, константи культури, культурні установки та код культури.

Останні дослідження в галузі лінгвокультурології свідчать, що культурна інформація може бути представлена лінгвокультурами чотирма основними способами: через культурні семи, культурний фон, культурні концепти та конотації.

До складу лексичних одиниць, які мають яскраво виражену національно-культурну семантику, входять реалії як назви предметів або явищ, характерних для української культури та відсутніх в інших; а також національно специфічні власні назви. Конотативна лексика складається зі слів, що мають культурно специфічні асоціації, які сформувалися історично. Фонова лексика охоплює українські назви предметів і явищ, які мають аналоги в інших культурах, але відрізняються українськими національними особливостями в функціонуванні, формі, призначенні тощо.

Найяскравіше національно-культурні особливості мовної системи виявляються у фразеологічних одиницях, де лексеми використовуються не ізольовано, а в усталених сполученнях, які зберігають і передають широкий спектр уявлень етносу про світ. Фразеосистема національної мови зберігає у вербалізованому вигляді систему цінностей і стереотипів, загальноприйнятих у культурі та традиціях народу.

Лінгвокультурна інформація визначається як «сукупність знань та уявлень, що мають культурне значення для носіїв певної культури, і представлені через мовні одиниці, тексти, форми комунікативної поведінки та різні семіотичні системи» [5, 318]. Джерелами цієї інформації є історичні та соціальні події, національні звичаї, традиції, повсякденне життя, а також особливості релігійних вірувань і міфологічного світогляду українського народу. У сучасній лінгвометодиці текст розглядається як «методично обґрунтований, автентичний фрагмент певного культурно-мовного простору, в рамках якого відбувається культурно-мовна взаємодія через керовану текстову діяльність, що сприяє оволодінню іноземною мовою та культурою» [2, 236]. Отже, основною формою вираження лінгвокультурної інформації є текст, який відображає комплекс національно-культурних кодів, що інтерпретуються носіями мови відповідно до їхніх національно-ментальних установок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф.С. Словник термінів міжкультурної комунікації [Електронний ресурс]. Київ: Довіра, 2007. 205 с. URL: [http // terminy-mizhkult-komunikacii.wiki-dom.com/k](http://terminy-mizhkult-komunikacii.wiki-dom.com/k).
2. Воробйова І.А. Основи лінгвокраїнознавства: навчальний посібник. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2014. 272 с.
3. Давидченко І.Д. Формування лінгвокультурологічної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». Слов'янськ, 2018. 359 с.
4. Мацько Л.І. До питання про лінгвокультурологічну компетенцію. *Українська мова в освітньому просторі*. Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. С. 365–369.
5. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля. К., 2010. 844 с.

ПСИХОЛОГІЯ СПОЖИВАЧІВ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Розуміння психологічних факторів, які впливають на поведінку споживачів дозволяє підприємцям ефективніше задовольняти потреби покупців, розробляти результативні маркетингові стратегії та підвищувати конкурентоспроможність. Також це допомагає визначити мотивацію та потреби споживачів, що є основою для розробки продуктів і послуг, які найкраще відповідають їхнім очікуванням. Вважаємо, що вищезазначене свідчить про актуальність дослідницьких питань психології споживача, особливо в період воєнного стану.

Війна в Україні сильно змінила психологію споживачів, вплинула на їхні емоції, поведінку та рішення про купівлю. Зокрема, купівельна спроможність споживачів має тенденцію до зниження, погіршилась динаміка індексу споживчих настроїв [1], змінилися пріоритети споживання, спрямовані на пошук вигідних пропозицій та відмову від дорогих покупок, тобто зросла чутливість до цін. Під час війни все більше уваги приділялося популярності онлайн-покупок і доставки. Люди прагнуть уникнути небезпек, пов'язаних із відвідуванням супермаркетів, ринків тощо, і шукають зручних і безпечних можливостей для покупок в Інтернеті. Це також змінило поведінку суб'єктів господарювання, які адаптувалися до нових ринкових умов, а зміни в моделях споживання створили нові реалії для українських споживачів. Розуміння цих змін є важливим як для бізнесу, так і для споживачів. Для останнього питання – необхідні теоретичні дослідження, оскільки вивчення споживчої поведінки залучає фундаментальні науки, такі як соціологія, психологія, соціальна психологія, економічна теорія, антропологія, соціальна історія, історія культури [2, 8].

Крім того, зазначимо, що тема споживчої психології є багатовекторною, особливо коли йдеться про недобросовісну конкуренцію та споживчу освіту. Недобросовісні виробники часто використовують психологічні прийоми для маніпуляції споживачами, вводячи їх в оману щодо характеристик, якості або властивостей товарів чи послуг, наприклад, неправомірне використання схожих з оригіналом етикеток та упаковок товару, подібні назви, шрифти, значки та логотипи, невідповідність зазначеному на етикетці складу продукту або так звана «зміна» країни походження товару [3]. Такі практики можуть призвести до втрати довіри споживачів до брендів та ринку загалом, а також до фінансових втрат і негативного досвіду споживання. Отже, взаємодія між психологією споживачів та практиками недобросовісних виробників породжує низку теоретичних проблем, які потребують уваги науковців та системного аналізу. До прикладу, питання щодо маніпуляції споживчою поведінкою, оскільки це ставить під сумнів етичність тих маркетингових стратегій, які використовують агресивну рекламу або створення штучного дефіциту; посилення прозорості та інформованості споживачів у зрозумілій та доступній для них формі, з урахуванням вимог, передбачених нормами ЄС та усталеною практикою. Виявлення та запобігання недобросовісним практикам вимагає ефективних механізмів контролю та регулювання з боку держав-

них органів. Однак недостатнє фінансування та питання щодо якісного кадрового забезпечення впливають на ефективність роботи контролюючих органів.

Вирішення зазначених теоретичних питань є запорукою формування здорового ринкового середовища, здатного захищати права споживачів, чесну та прозору конкуренцію. Для підвищення ефективності захисту прав споживачів необхідно вдосконалити законодавчу базу для забезпечення її відповідності європейським стандартам, посилити інституційні можливості контролюючих органів та співпрацю з громадськими організаціями.

Також звернемо увагу на тісний взаємозв'язок психології споживачів та споживчої освіти в Україні. Розуміння психологічних аспектів споживчої поведінки є ключовим для формування ефективних освітніх програм, спрямованих на підвищення обізнаності та компетентності споживачів. Освітні програми, які інтегрують ці знання, допомагають споживачам ефективніше управляти своїми ресурсами.

В закладах вищої освіти в Україні впроваджуються курси, присвячені психології споживачів, що є важливою складовою споживчої освіти, тобто позитивна практика є, і її доцільно підтримувати й поширювати враховуючи, що споживачі мають право на споживчу освіту та/ або просвіту (пункт 4, частина 1 стаття 4 Закону України «Про захист прав споживачів» № 3153- IX) (далі – Закон). З питань реалізації прав споживачів та механізмів їх захисту виключно на державу покладається обов'язок створювати умови для здобуття споживачами знань, умінь і навичок в закладах освіти всіх рівнів – стаття 12 Закону. Вказаний Закон набирає чинності через один рік з дня його опублікування, але не раніше дня припинення чи скасування воєнного стану, тобто це на довгострокову перспективу, але в такий спосіб підтверджується обрана стратегія держави, яка відповідає європейським стандартам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Косар Н.С., Мамчин М.М., Баран А.О. Дослідження зміни поведінки споживачів у сучасних умовах. *Економіка та суспільство*. Випуск № 45 (2022). URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/issue/view/45>

2. Окландер М.А., Жарська І.О. Поведінка споживача.: навч. посіб. Київ: «Центр учбової літератури», 2014. 208 с. URL: https://oklander.info/wp-content/uploads/2014/12/148pidruchnik_marketing_consumer.pdf

3. Бучковський А. Маніпуляції виробників – недостовірна інформація про товар. URL: https://lb.ua/blog/arsen_buchkovskiy/462485

Ivan ZYOMORYA
(Użhorod, Ukraina; Słupsk, Polska)
Olena ZYOMORYA
(Użhorod-Dnipro, Ukraina)

LITERATURA JAKO NARZĘDZIE OPORU I DIALOGU: WSPÓŁCZESNA LITERATURA UKRAIŃSKA WOBEC WOJNY I WYZWAŃ GLOBALNYCH

W obliczu globalnych kryzysów, konfliktów zbrojnych i napięć kulturowych, literatura pozostaje potężnym medium zdolnym do przewyższania podziałów. Sprzyja dialogowi międzykulturowemu, pomaga w przetwarzaniu traumy zbiorowej oraz otwiera nowe drogi komunikacji i zrozumienia. Jednak nie wszystkie narody są gotowe lub zdolne do uczestnictwa w takim dialogu. Kultura i literatura rosyjska, w szczególności, od dawna służą jako narzędzia ideologii imperialnej – ideologii, która nie tylko usprawiedliwia agresję, ale także zaprzecza podstawowym zasadom humanistycznego porządku świata [9]. Zjawisko instrumentalizacji kultury w kontekście geopolityki staje się przedmiotem badań interdyscyplinarnych: od literaturoznawstwa, przez kulturoznawstwo, po studia postkolonialne. W przypadku Rosji – podobnie jak w epokach kolonialnych imperiów europejskich – literatura stanowiła i stanowi formę «miękkiej siły», legitymizującą ekspansję.

Współczesna literatura XXI wieku w istotny sposób odzwierciedla napięcia wynikające z relacji artysty z jego otoczeniem. Egzystencjalne tematy samotności, strachu i śmierci nabrały głębszego znaczenia w kontekście traumy wojny Rosji przeciwko Ukrainie. Jednocześnie Ukraińcy z coraz większą determinacją dążą do umacniania tożsamości narodowej oraz kształtowania międzynarodowego dialogu kulturowego – z wyraźnym wykluczeniem państwa-agresora.

Konflikty zawsze wywierały głęboki wpływ na literaturę, będąc zarówno środkiem artystycznego przetwarzania katastrof, jak i formą oporu [12]. Wojna i przemoc niszczą mosty kulturowe, ale literatura posiada moc ich odbudowy, tworząc nowe przestrzenie porozumienia między narodami. Jednym z największych zagrożeń w takich czasach jest nienawiść, która – jak zauważył Ivo Andrić – może przekształcić się w siłę autodestrukcyjną: «Wiem, że nienawiść, podobnie jak gniew, ma swoją funkcję w rozwoju społeczeństwa, ponieważ nienawiść daje siłę, a gniew wywołuje działanie... Ale to, co widziałem w Bośni – to coś innego. To nienawiść działająca jako siła niezależna, cel sama w sobie. Nienawiść, która nastawia człowieka przeciwko człowiekowi i prowadzi obu do cierpienia lub grobu; nienawiść jak rak w organizmie, pożerająca wszystko wokół, by ostatecznie umrzeć sama...» (Pismo z 1920 roku, 1946) [8, 114]. Cytat I. Andrića przywołuje uniwersalną refleksję nad destrukcyjnym mechanizmem nienawiści etnicznej i narodowej, która jest szczególnie istotna w analizie konfliktów postimperialnych i narodowowyzwoleńczych.

Wojna Rosji przeciwko Ukrainie nie jest jedynie aktem agresji terytorialnej, lecz próbą unicestwienia ukraińskiej kultury i tożsamości narodowej. Ta inwazja, napędzana nienawiścią, ma dalekosiężne konsekwencje społeczne, obejmujące również religię – filar

tożsamości duchowej narodu. Jak zauważają Mykola Palinchak i Viktoriya Bokoch: «W warunkach rosyjskiej inwazji wojskowej na Ukrainę, sfera religijna i kościelna została znacząco naruszona. Agresja Rosji spowodowała dramatyczne zmiany w środowisku religijnym i wywołała silny sprzeciw wiernych, duchowieństwa i organizacji religijnych różnych wyznań» [10, 170]. Ta transformacja znalazła również wyraz we współczesnej literaturze ukraińskiej, w której twórcy poszukują nowych form oporu, w tym głębokiej rewaluacji wartości duchowych.

Współczesna literatura ukraińska XXI wieku stała się kroniką walki o wolność, dokumentując okrucieństwo wojny i kształtując nowe znaczenia w procesie poszukiwania tożsamości narodowej. Jak zauważa Jarosław Poliszczuk: «Napięcia nasilają się w czasach niestabilności, gdy tradycyjne modele ideologiczne okazują się bezsilne wobec nowej rzeczywistości. To właśnie wtedy objawia się kreatywna energia społeczeństwa» [5, 436].

W swoich dziełach Serhij Żadan przedstawia chaotyczny obraz wojny w Donbasie oczami zwykłego człowieka (Internat, 2017) [1], a w tomie poetyckim *Lista statków* oddaje ból i odporność współczesnego społeczeństwa ukraińskiego [3]. Po inwazji w 2022 roku kontynuował swój literacki opór w tomie *Psalm lotniczy*, w którym poezja staje się głosem epoki buntu [2]. Podobnie Artem Czech w książce *Zero absolutne* (2017) dzieli się osobistym doświadczeniem służby wojskowej, oferując wgląd w codzienność żołnierza na froncie [7]. Twórczość takich autorów można analizować w kontekście teorii «pisania pod presją» (*writing under pressure*), gdzie literatura pełni funkcje dokumentacyjne, terapeutyczne oraz stanowi formę politycznego zaangażowania.

Ukraińscy pisarze nie tylko komentują rzeczywistość wojenną, lecz także aktywnie uczestniczą w budowaniu międzynarodowych mostów kulturowych. Esej Oksany Zabuzko *Najdłuższa podróż* analizuje miejsce Ukrainy w przestrzeni europejskiej, podkreślając, że wojna nie rozpoczęła się w 2022 czy 2014 roku, lecz ma głębsze korzenie historyczne [4]. O. Zabuzko wskazuje, że Rosja nie może pogodzić się z niepodległością Ukrainy, dążąc do jej unicestwienia jako państwa i kultury. Autorka podkreśla, że jedynym źródłem władzy w Ukrainie jest lud, a decyzja o byciu niepodległym państwem została już podjęta przez społeczeństwo. W powieści *Mondegreen. Pieśni o śmierci i miłości* Wołodymyr Rafiejenko eksploruje kwestie tożsamości językowej i kulturowej, ukazując złożoność doświadczeń mieszkańców Donbasu. Autor porusza tematykę traumy, przymusowej migracji oraz poszukiwania nowej tożsamości w obliczu wojny [6].

Jednocześnie ukraińska literatura konsekwentnie dystansuje się od tradycji rosyjskiej, która przez stulecia służyła jako narzędzie legitymizacji polityki imperialnej. Nawet rosyjscy autorzy deklarujący sprzeciw wobec wojny nierzadko reprodukują narracje imperialne lub przyjmują pozornie «neutralną» postawę, która w praktyce sprzyja agresji. Współczesny dyskurs literacki w Ukrainie nabiera charakteru dekolonizacyjnego, domagając się krytycznej rewizji zachodnich praktyk kulturowych i ich stosunku do literatury rosyjskiej jako dominującej.

Pomimo zniszczeń spowodowanych wojną, międzynarodowy dialog literacki pozostaje kluczowym narzędziem promowania wartości humanistycznych i redefinicji wyzwań współczesności [11]. Kultura ukraińska coraz silniej zaznacza swoją obecność w krajobrazie europejskim i globalnym, co potwierdzają rosnąca liczba tłumaczeń, obecność

na prestiżowych festiwalach oraz zainteresowanie twórczością ukraińskich autorów – takich jak Serhij Żadan, Oksana Zabuzko czy Tetiana Maljarczuk – poza granicami kraju.

Literatura nie jest wyłącznie formą ekspresji artystycznej – to akt deklaracji wartości: prawdy, wolności i człowieczeństwa. Ukraińscy pisarze dokumentują nie tylko losy narodu w obliczu wojny, lecz także biorą udział w dialogu globalnym, przekraczając granice i kształtując nową etykę współczesnego świata.

Choć literatura ma zdolność budowania mostów między narodami, dialog staje się niemożliwy, gdy kultura zostaje podporządkowana propagandzie, usprawiedliwiającej przemoc i agresję. Współczesna literatura ukraińska to nie tylko świadectwo czasów – to aktywny uczestnik międzynarodowego dyskursu, w którym nie ma miejsca dla imperialnych narracji.

Ostatecznie przyszłość dialogu literackiego musi być definiowana nie przez manipulację polityczną, lecz przez jakość artystyczną, odpowiedzialność moralną oraz niezachwiane przywiązanie do wartości: wolności, sprawiedliwości i godności ludzkiej.

LITERATURA

1. Жадан С. Інтернат. Чернівці: Meridian Czernowitz, 2017. 336 с.
2. Жадан С. Псалом авіації. Чернівці: Meridian Czernowitz, 2022. 160 с.
3. Жадан С. Список кораблів. Чернівці: Meridian Czernowitz. 160 с.
4. Забужко О. Найдовша подорож. Київ: Комора, 2022. 168 с.
5. Поліщук Я. Простір ідеологічного впливу. До природи репрезентації. Український історичний збірник. 2008. Вип. 11. С. 428–443.
6. Рафеєнко В. Мондеґрін. Пісні про смерть і любов. Чернівці: Meridian Czernowitz, 2019. 109 с.
7. Чех А. Точка нуля: збірка есеїв. Харків: Біват, 2017. 224 с.
8. Andrić I. The Damned Yard and other stories; ed. by Celia Hawkesworth. Beograd: Dereta, 2000. 218 p.
9. Yermolenko V. From Pushkin to Putin: Russian Literature's Imperial Ideology. *Foreign Policy*. URL: <https://foreignpolicy.com/2022/06/25/russia-ukraine-war-literature-classics-imperialism-ideology-nationalism-putin-pushkin-tolstoy-dostoevsky-caucasus/?fbclid=IwAR3i2NUGGVS-7Tx4b0Mqdf-NbfMaePq1-R7hpf0EHdIXftnNMFZVrgxywJ4>
10. Palinchak M., Bokoch V. Religious Factor in the Current Russia-Ukraine War. *East European Historical Bulletin*. 2023. 26. P. 164–173.
11. Pastuch T. Wyzwania i odpowiedzi ukraińskiej humanistyki w czasie wojny. *Studia Ukrainica Posnaniensia*. 2025. 12(2). S. 163–172.
12. Puchońska O. Literacka recepcja wojen posttotalitarnych: konteksty ukraiński i bałkański. *Studia Ukrainica Posnaniensia*. 2021. 9 (1). S. 165–176.

Микола ЗИМОМРЯ

(Дрогобич, Україна)

Іван ЗИМОМРЯ

(Ужгород, Україна; Слупськ, Польща)

ДУХОВНИЙ ПРОСТІР: ЗНАКОВА ОСОБИСТІСТЬ В УКРАЇНСЬКІЙ НАУЦІ

Час тотальної зневіри, що припав на перші два десятиліття ХХІ ст., міне, якщо «не тепер, то в четвер». Так стверджується в приповідці, яку чимало людей сприймають істинною на тлі розшарування суспільних верств. Що ж, в умовах соціально-психологічного дискомфорту, викликаного нечувано жорстокими випробуваннями та глобальними викликами доби, віру в краще майбуття українського народу спроможні повернути, у першу чергу, знакові особистості. До них належить, приміром, Ліна Костенко, яка либонь кожним своїм поетичним рядком навіртає увагу на повсякденне: «Пам'ятай, де живеш!»...

Аналогічний заспів диктує продовження мотиву, орієнтованого на час і пам'ять у сенсі «рейс поза розкладом» або «мовчанням уст» (Б. Антонич). Останнє не відносно до предметної розмови про Володимира Сулима, професора кафедри міжкультурної комунікації та перекладу Львівського національного університету імені Івана Франка, Заслуженого працівника освіти України. В його особі – згусток енергії великої потужності. Доцільно наголосити: духовний простір Володимира Сулима сформувався з виразною індивідуалізацією межового самоутвердження. Власне, від дня народження – 11 серпня 1958 року, а відтак сходинка за сходинкою – так, вперед – до мети. Варто виокремити досягнення високого освітнього рівня – закінчив 1985-го року Лейпцігський університет (Німеччина), отримав Диплом з відзнакою та омріяну спеціальність «викладача-перекладача німецької мови»; захистив 17 травня 1994-го року кандидатську дисертацію «Узуальна дивергентність дієслівних фразеологізмів у національних варіантах сучасної німецької мови» (науковий керівник – проф. Л.І. Сахарчук); вчене звання доцента кафедри німецької філології ЛНУ ім. Івана Франка присвоєно 25 лютого 1999 р. До речі, стаж науково-педагогічної роботи у вищих навчальних закладах складає 40 років, з них у Франковому Храмі – чотири десятиліття, у т.ч. обіймав посаду декана факультету іноземних мов від 3 квітня 2000 року упродовж двадцяти літ. Без сумніву, вчений належить до найбільш плідних не лише українських германістів. Звідси – й закономірний акт присвоєння Володимирі Сулимі вченого звання професора кафедри міжкультурної комунікації та перекладу (2019). Сфера його наукових устремлінь окреслена чітким напрямком діяльних змагань навколо дослідження узуальної дивергентності вербальних фразеологізмів у національних позиціях, у першу чергу, сучасної німецької мови. Володимир Сулим виявив та обґрунтував фонетичні, лексичні, граматичні особливості фразеологічних систем німецького, австрійського та швейцарського національних варіантів німецької мови; належним чином висвітлив взаємодії між діалектами, національними варіантами, з одного боку, та літературною німецькою мовою – з іншого. Досліднику належить концептуально новаторська теза про німецьку мову як плюрицентричну мову, яка

лексикографічно кодифікована в Німеччині, Австрії та Швейцарії. При цьому напівцентричність плюрицентричної німецької мови в Ліхтенштейні, Люксембурзі, Східній Бельгії, Південному Тіролі проступає з огляду на відсутність там аналогічної кодифікації. Віденському діалекту та його функціонуванню присвячена низка праць Володимира Сулима. Мовиться насамперед про роль названої говірки у процесі формування австрійського національного варіанта німецької мови. У цьому дискурсі передусім примітний навчальний посібник «Фразеологічні австріязми: теорія і практика» (Львів, 2023). Загалом з-під пера авторитетного науковця вийшло біля 200 дослідницьких праць. Тому й не дивно, що германіст зі Львова гідно представляє українську науку на міжнародних конференціях, запрошується в якості гостьового професора з метою читання лекцій з проблем лексикології, лексикографії, дидактики й методики викладання німецької мови в університетах Німеччини (Ляйпціг, Бамберг, Ерланген-Нюрнберг, Мюнхен), Австрії (Віденський університет, Віденський педагогічний університет, Педагогічна вища школа Клагенфурта), Польщі (Вроцлав, Ниса). У цьому сенсі він нагадує своїх наставників, всесвітньо відомих мовознавців-германістів Вольфганга Фляйшера, Йоахіма Буша, Рудольфа Гроссе, а також Петера Візінгера (15.05.1938 †23.06.2023).

Петер Візінгер, провідний професор Віденського університету, явив почуття зворушливої приязні – присвятив останню свою монографію (Peter Wiesinger. Österreichisches Deutsch kompakt. Geschichte und Gegenwart (2015) носієві української германістики. В авторській передмові зазначено: «Виходу у світ цієї монографії про «Австрійський національний варіант німецької мови у її історичному розвитку та сучасному форматі» я завдячую моєму українському колезі Володимирові Сулиму, професорові кафедри міжкультурної комунікації та перекладу факультету іноземних мов Львівського національного університету імені Івана Франка. Саме йому я присвячую це дослідження в знак визнання».

Не буде перебільшенням, якщо б сказати: Володимир Сулим причетний до всього, що має органічний зв'язок з різними аспектами фразеології, контрастивної лінгвістики, міжкультурної комунікації, перекладознавства, педагогіки вищої школи. Користуючись нагодою, один з авторів (М.З.) цих рядків висловлює подячне слово Володимирові Сулиму за публікацію передмови «Світ прочитання поеми «Мойсей» Івана Франка: сутність перекладу німецькою мовою», що міститься у виданні: Іван Франко. Мойсей. Поема. У перекладі німецькою мовою Ірини Гузар (Львів, 2010). Доцільно підкреслити: Ірина Гузар (1905–2008), перу якої належать вагомі монографічні праці (наприклад, «Шевченко і Гете»; Торонто, 1999) та понад двісті перекладних інтерпретацій, на жаль, і досі належним чином не оцінені. Це стосується також Ірини Качанюк-Спех, Особистості з Божої ласки, плідної у трудах для України. Про її невтомність свідчать адекватні перекладацькі новинки, які вона радо надсилає з Мюнхена на землю батьків: «Drei Strophen» («Три строфи», 2018, співавтор Йосип Спех) Дмитра Павличка, «Felsenbrecher» («Каменярі», 2024) Івана Франка... Тому так відрадно, що Володимир Сулим пікується, як ніхто інший у світах, щоб українсько-німецько-австрійські міжкультурні взаємодії мали благодатний ґрунт для подальшого розвитку та зміцнення в ім'я очікуваного миру.

ІНШОМОВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У КОНТЕКСТІ МУЛЬТИЛІНГВІЗМУ: ПІДХОДИ ТА ІННОВАЦІЇ

Дидактичні моделі формування багатомовної особистості передбачають інтеграцію як зовнішніх, так і внутрішніх чинників навчання іноземної мови. Модель факторів ґрунтується на системному врахуванні різноманітних аспектів, що впливають на мовний розвиток учня. Її характерною рисою є багатоступенева структура, що забезпечує хронологічний порядок систематизації факторів, що впливають на процес вивчення мови. Відокремлення двох комплексів факторів дозволяє окреслити природні нейрофізіологічні властивості та задатки дитини до оволодіння мовою, а також якість впливів безпосереднього мовного оточення.

Динамічна модель розглядає процес навчання як інтегровану систему, що постійно змінюється і адаптується до сучасних вимог. Такий підхід сприяє врахуванню індивідуальних особливостей учнів, дозволяє оптимізувати дидактичні методики та стимулювати розвиток мультілінгвізму через активне застосування інтерактивних технологій. Застосування динамічної моделі сприяє формуванню гнучкого мовного середовища, у якому кожен учень отримує можливість розкрити свій потенціал та сформувати стійку мовну та культурну ідентичність [1].

Після висвітлення дидактичних моделей формування багатомовної особистості, що базуються на системному врахуванні різноманітних чинників та адаптації навчального процесу до індивідуальних потреб учнів, розглянемо принципи, які безпосередньо впливають на організацію діяльності у навчанні іноземних мов. Мета принципів діяльнісного підходу та самостійного навчання полягає у створенні умов для інтегрованого навчального процесу, де учень виступає активним учасником своєї освіти. Сутність даного підходу виявляється в тому, що учень здобуває нові знання через власну діяльність, вирішуючи завдання в умовах, що наближені до реальності поза межами класу. Це передбачає зміну ролі вчителя, який стає наставником, а учня – активним творцем освітнього процесу.

Перехід до аналізу принципу самостійного навчання дозволяє підкреслити, що вчитель повинен не лише сприяти прогресу учня, а й культивувати у нього почуття незалежності та самобутності. Рекомендації чеських науковців, зокрема, звертають увагу на важливість ментальної гігієни, ритмізації навчального процесу та ефективного обміну інформацією між вчителем і учнями, що створює гармонійні умови для впровадження як діяльнісного, так і самостійного підходів у навчанні іноземних мов [5].

У контексті розвитку іншомовної компетенції студентів, важливо звернути увагу на методи, що сприяють не тільки загальному засвоєнню мови, а й розвитку конкретних навичок, таких як письмова компетенція. Одним із таких методів є метод граматичного перекладу, який здобув популярність завдяки своїй універсальності та ефективності у формуванні граматичних знань і навичок перекладу. Як показали результати дослідження, цей метод є високоефективним у розвитку письмового мовлення, зокрема через роботу з текстами та їх граматичними характеристиками.

Таке поєднання теоретичних знань і практичних навичок має значення не лише для розвитку письмового мовлення, але й для загального рівня іншомовної компетенції студентів, що, в свою чергу, підвищує їх здатність успішно використовувати мову в різних комунікативних ситуаціях. У цьому контексті наступні дослідження повинні фокусуватися на пошуку та впровадженні методів, які дозволяють ефективно розвивати різні складові іншомовної компетенції, особливо у вищій освіті [13].

Зокрема, у старших школах країн Центральної Європи адаптація методів навчання до умов мультилінгвізму сприяє не лише засвоєнню мов, а й розвитку міжкультурної компетенції, що є ключовим фактором успішної комунікації у глобалізованому світі. Використання моделей, таких як модель факторів, дозволяє враховувати вплив як внутрішніх, так і зовнішніх чинників на процес навчання.

У контексті мультилінгвізму важливим є не лише вивчення граматики і лексики, а й інтеграція мовних і культурних аспектів. Це сприяє формуванню у старших школярів більш глибокого розуміння іншомовної культури та підвищенню їх комунікативних навичок. Врахування соціальних і психологічних факторів навчання дозволяє створити умови для всебічного розвитку учнів.

Дослідження підтверджують, що мультилінгвізм сприяє розвитку когнітивних здібностей учнів і покращенню їх адаптивності в багатомовному середовищі. Надалі варто продовжувати дослідження ефективних методів навчання іноземним мовам у старших школах для покращення навчальних результатів [4].

З цієї точки зору, важливим є дослідження ефективних методів навчання іноземним мовам, які допоможуть покращити адаптивність учнів і їх когнітивні здібності. Зокрема, освітня програма з іноземної мови в середніх школах Польщі орієнтована на індивідуальний підхід, з урахуванням здібностей та інтересів учнів. Це передбачає розвиток не лише мовних компетенцій, а й соціальних навичок, таких як культурна самоідентифікація та здатність до ефективного спілкування в повсякденному та професійному житті.

Крім того, програма включає міждисциплінарний підхід, який інтегрує іноземну мову з іншими шкільними предметами (географія, історія, біологія), сприяючи більш глибокому розумінню матеріалу та розвитку критичного мислення учнів.

Важливою складовою є міжкультурна компетенція, що стимулює зацікавленість до інших культур і сприяє розвитку толерантності та здатності розпізнавати культурні відмінності. Програма також акцентує увагу на розвитку чотирьох основних видів мовної діяльності: говоріння, слухання, читання і письма, що сприяє всебічному розвитку мовної компетенції учнів [2].

Отже, формування багатомовної особистості потребує комплексного підходу, який враховує внутрішні та зовнішні чинники навчання, зокрема індивідуальні потреби учнів та соціально-культурні аспекти. Використання різних дидактичних моделей сприяє розвитку когнітивних, мовних та соціальних навичок, що є основою для ефективного мультилінгвізму. Освітні програми, зокрема в Польщі, орієнтовані на індивідуальний підхід, міжкультурну компетенцію та інтеграцію мовних навичок, що стимулює всебічний розвиток учнів і їх адаптацію в багатомовному середовищі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Талалай Ю.О. Дидактичні моделі формування багатомовної особистості учня в процесі навчання іноземної мови: модель факторів і динамічна модель. *Молодь і ринок*. 2017. № 4. С. 170–173. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2017_4_35.
2. Талалай Ю.О. Загальні цілі освітньої навчальної програми з іноземної мови в середніх школах Польщі: стратегії, навички та підходи. *Молодь і ринок*. 2017. № 1. С. 132–136. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21CO-M=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/Mir_2017_1_30.pdf
3. Талалай Ю.О. Модернізація навчання іноземних мов у старших школах країн Центральної Європи в умовах мультилінгвізму: дис...канд. пед. наук: спец. 13.00.01. Дрогобицький держ. пед. ун-т ім. Івана Франка. Дрогобич, 2017. 236 с.
4. Талалай Ю. Принципи діяльнісного підходу та самостійного навчання іноземних мов крізь призму поглядів чеських педагогів. *Педагогічний дискурс*. 2016. Вип. 21. С. 165–169. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/0peddysk_2016_21_33.
5. Талалай Ю.О. Вивчення другої іноземної мови учнями старших класів у Чеській Республіці в умовах мультилінгвізму. *Іншомовна освіта педагога: виклики, проблеми, перспективи: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*, 5 листопада 2015 р. / редкол.: О.В.Котенко, Н.В. Кошарна, Н.М. Віннікова. К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2015. 260 с.
6. Benati, A. Grammar-translation Method. *The TESOL Encyclopedia of English Language Teaching*. 2018. P. 1–5. URL: <https://doi.org/10.1002/9781118784235.eelt0153>.
7. Benson P. Teaching and Researching Autonomy in Language Learning. Harlow: Pearson Education, 2001. 282 p.
8. Djauhar, R. The Grammar Translation Method, The Direct Method, and The Audio-Lingual Method. *Langua: Journal of Linguistics, Literature, and Language Education*. 2021. 4(1). P. 84–88. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.4642999>.
9. Ellis R. Task-based Language Learning and Teaching. Oxford: Oxford University Press, 2003. 387 p.
10. Herdina P. A., Jessner U. Dynamic Model of Multilingualism: Perspectives of Change in Psycholinguistics. Clevedon: Multilingual Matters Ltd., 2002. P. 89–91.
11. Holec H. Autonomy and self-directed learning: present fields of application. *Autonomy at apprenticeship autodirige: terrains d'application actuel*. Strasbourg: Europarat, 1988. URL: http://portal.kobv.de/uid.do;jsessionid=7B5A04EF3182B5A-FD4B0AFA5C6FA8A4D?query=b3kat_BV024375014&index=internal&plv=2.
12. Hufeisen B., Lutjeharms M. Gesamtsprachencurriculum: Einflussfaktoren und Bedingungsgefüge. *Gesamtsprachencurriculum Integrierte Sprachendidaktik Common Curriculum: Theoretische Überlegungen und Beispiele zur Umsetzung*. Tübingen: Narr Fracke Attempto Verlag GmbH: Co. KG. 2005. S. 9–18.
13. Shliakhtina O., Kyselova T., Mudra S., Talalay Y., Oleksienko A. The Effectiveness of the Grammar Translation Method for Learning English in Higher Education Institutions. *Revista Eduweb*. 2023. 17(3). P. 134–145. URL: <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2023.17.03.12>.

**ДІЯЛЬНІСТЬ РАДЯНСЬКИХ РЕПРЕСИВНИХ ОРГАНІВ (1944–1951):
РУМУНСЬКИЙ ВЕКТОР (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ГДА СБУ)**

Проблематика діяльності спецслужб завжди привертала та привертатиме увагу дослідників та особливо пересічних читачів з огляду на певну утаємниченість цілої низки процесів у ній. Звісно, що висвітлення цих процесів можливе лише після розсекречення відповідних матеріалів та уможливлення доступу до них дослідників. При цьому дослідження діяльності радянських спеціальних органів важливе ще й з огляду на потребу висвітлення та розкриття її репресивного та злочинного характеру. Функціонуванню радянських репресивних органів присвячено цілу низку монографій та статей. Зокрема, деякі аспекти діяльності радянських органів державної безпеки у роки Другої світової війни вивчали І. Білас [2], В. Бихов [1], Д. Веденєєв [5; 6] та ін. Дослідження питання оперативно-розшукової діяльності радянських репресивних органів, різноманітні форми використання агентурно-інформаційного апарату знайшло висвітлення у працях О. Божка [3], Т. Вронської, С. Ляковської [9], А. Чайковського [11], А. Іванкова [10], Д. Веденєєва, О. Лисенка, В. Козенюка та С. Сердюка [4; 7; 8], В. Ковалика [45; 46; 47] та ін. Питання розшуку та розробку радянськими силовими органами українських націоналістів на території Румунської народної республіки (1955–1957) вивчали Василь Ільницький, Віталій Тельвак та Роман Михаць [50; 43]. Виявлення та розробка радянськими спецслужбами румунських розвідувальних і контррозвідувальних структур, які діяли у 1944 – 1951 рр. розглядали Василь Ільницький та Микола Галів [49]. Водночас проблему структури та особливостей функціонування румунських спеціальних органів у період німецько-радянської війни розглядали Василь Ільницький, Микола Галів та Антоніна Бойчук [42; 48]. Особливості, форми та практики співпраці структур українського визвольного руху та румунськими підпільними організаціями досліджували Василь Ільницький, Віталій Тельвак та Анна Огар [51; 44]. Все ж мусимо констатувати, що цілісне дослідження практичної розробки радянськими силовими органами структури та кадрів румунських розвідувальних і контррозвідувальних органів у Трансїстрії та Буковинському губернаторстві не знайшла комплексного вивчення в історіографії.

Після завершення Другої світової війни радянські силові органи однією із першочергових завдань ставили собі з'ясування структури, кадрового наповнення румунських розвідувальних і контррозвідувальних органів, виявлення їх агентури. При цьому намагалися виявити усіх офіційних співробітників румунських силових органів, розшукувати й арештовувати усіх осіб, які працювали та співпрацювали із румунською адміністрацією на території України. Радянських силовиків хвилювала не тільки колишня співпраця цих осіб із румунськими спеціальними органами у період Другої світової війни, але й потенційну можливість їхнього використання розвідувальними органами Англії, Франції та інших країн.

Відкриття архівів дало змогу виявити цілу низку засекречених матеріалів у Галузевому державному архіві Служби безпеки України про функціонування румунських

силових органів у Буковинському губернаторстві та Трансністрії. Зокрема, про функціонування інспекторату безпеки («*Inspectorul de siguranță*»), управління поліції («*Kesture de Police*»), управління жандармерії («*Inspectoratul al Jandarmeriei*»), відділу військової безпеки румунської армії («*Military siguranța*»). Впершу чергу йдеться про фонд 1 («2-ге Управління МГБ–КГБ УРСР»), справи 253 («КНС за роботою УМДБ по Херсонській області (румунська лінія). 1944–1952») [12], 254 («КНС за роботою УМДБ по Харківській області (румунська лінія). 1939–1951») [13], 255 («КНС за роботою УМДБ по Одеській області (румунська лінія). 1947–1951») [14], 256 («КНС за роботою УМДБ по Чернівецькій області (румунська лінія). 1949–1951») [15], 364 («Протоколи допиту колишнього співробітника «СС – У» В. Танасеску. 1951–1953») [16], 365 («Протоколи допиту колишнього співробітника «СС-У» В. Танасеску (на румунській мові). 1951–1953») [17], 367 («Протоколи допитів колишніх співробітників «СС – У» Діну, Юрашку, Стирга, Гадилеску та інших. 1953») [18], 368 («Справа з перекладами трофейних документів румунського контррозвідувального органу «СС – У». 1946–1953») [19], 369 («Справа з матеріалами на агента колишньої румунської розвідки «СС – У» Кочубей-Арша М.В. (том 1). 1944–1954») [20], 370 («Справа з матеріалами на агента колишньої румунської розвідки «СС – У» Кочубей-Арша М.В. (том 2). 1953–1954») [21], 371 («Справа з матеріалами на агента колишньої румунської розвідки «СС – У» Кочубей-Арша М.В. (том 3). 1953–1954») [22], 372 («Справа з матеріалами на агента колишньої румунської розвідки К«СС – У» Кочубей-Арша М.В. (том 4). 1945–1953») [23], 385 («Справа з спецповідомленнями та доповідними записками обласних УМВС УРСР про результати оперативно-розшукової роботи. 1953–1954») [24]. Ще один фонд 2 («Управління боротьби з бандитизмом МВД, Управління 2-Н та 4-те Управління МГБ–КГБ УРСР»), зокрема справи 142 («Матеріали колишнього 2 Управління НКДБ УРСР на агентуру та зрадників Батьківщини, що укриваються на території Румунії та Болгарії») [25], 1632 («Доповідні записки УМДБ Одеської області. 28.02.1951 – 28.12.1951») [26], 1673 («Справа з доповідними записками, спецповідомленнями та іншими матеріалами агентурно-оперативної роботи по лінії ОУН МВС Закарпатської області. 14.06.1950 – 12.07.1952») [29], 2752 («3 матеріалами керівництва та контролю за агентурно-оперативною роботою УКДБ Чернівецької області. 15.05.1952 – 24.09.1956») [27], 2823 («3 матеріалами керівництва та контролю за агентурно-оперативною роботою УКДБ Чернівецької області. 02.05.1956 – 30.01.1958») [28]. Важливий та інформативний фонд 11 та його справи 370 («Бывшие разведывательные и контрразв. Органы Румынии» т. 1–3.) [30], 1427 («Украинские националисты на территории Буковины» т. 1–2) [31].

Не менше інформацією про румунський вектор роботи радянських спецслужб наповний фонд 13 («Колекція друкованих видань КГБ УРСР»), зокрема справи 186 («Докладная записка о результатах борьбы с румынским шпионажем») [32], 306 («Список румын, совершивших преступления против СССР в период ВОВ» т. 1–7. 1941–1945 г.г.) [33], 307 («Списки агентуры бывших румынских разведорганов действовавшей на территории Украины») [34], 308 («Список лиц, работавших в немецких разведорганах и переброшенных на территорию СССР и Румынии») [35], 309 («Список агентуры противника и контр-революционного элемента, проживавших на территории Черновицкой обл.») [36], 310 («Список лиц, перешедших нелегально госграницы

цу из СССР в Румынию» [37], 311 («Список разоблаченной румынской агентуры») [38], 312 («Список лиц, связанных с румынскими разведорганами») [39], 313 («Список агентуры противника, бежавших на территорию Румынии и Болгарии» Т. 1–6.) [40]. Певну інформацію містить фонд 65 («Справи оперативного обліку КГБ УРСР»), справа С-11868 («АД Беглецы. Колотило Михаил Дмитриевич, 1922, Герюк Дмитрий Петрович, 1912, Корбашевский Георгий Степанович, Фурман Георгий, Григорович Иван, Кудринский Хризант Иванович». Т. 1–2.) [41]. Звичайно, що інформація у фондах ГДА СБУ про цій проблемі потенційно може зберігатися й в низці інших справ, над вивченням, яких ще потрібно працювати.

Виявлені джерела цілому дають змогу реконструювали адміністративно-територіальну та внутрішньо-організаційну структуру румунських розвідувальних і контррозвідувальних органів. Проаналізувавши виявлені матеріали можемо стверджувати, що румунські силові органи на окресленій території налагодили взаємоузгоджену (попри часте дублювання їхніх функцій) та ефективну розвідувальну і контррозвідувальну роботу.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бихов В. Деякі аспекти діяльності військової контррозвідки в роки Великої Вітчизняної війни. *Сторінки воєнної історії України*. Київ, 2000. Вип. 4. С. 61–67.
2. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953. Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. У двох книгах. Книга перша. Київ: Либідь – Військо України, 1994. 432 с.
3. Божко О. Особливі відділи в системі органів державної безпеки (1918–1946 рр.). *З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ*. 2001. №2. С. 281–315.
4. Веденєєв Д. Звитягу попередників – пам'ятаємо (Історичний нарис про внесок органів державної безпеки України у Перемогу над нацизмом). *Дорогами війни*. Київ, 2005. С. 5–16.
5. Веденєєв Д. Радянські спецслужби в Україні в роки Другої світової війни. *Україна в Другій світовій війні: погляд з ХХІ ст.: Історичні нариси*. Київ, 2011. Кн. 2. С. 279–310.
6. Веденєєв Д. Таємний фронт Другої світової війни: розвідувальна та контррозвідувальна діяльність радянських органів державної безпеки в Україні (1939–1945 рр.). *Нариси воєнно-політичної історії України*. Острог, 2014. С. 318–340.
7. Веденєєв Д., Козенюк В., Сердюк С. (упоряд.). Оперативно-бойова діяльність підрозділів радянських спецслужб у роки боротьби з нацизмом. *З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ Спецвипуск 1*. 2000. С. 1–256.
8. Веденєєв Д., Лисенко О. Формування наукової концепції історії України періоду Другої світової війни і проблеми гуманітарної безпеки держави. *Державна безпека України*. 2010. №18/19. С. 146–162.
9. Вронська Т., Ляковська С. Система підготовки кадрів органів державної безпеки у роки Великої Вітчизняної війни. *Краєзнавство*. 2013. №3. С. 111–123.
10. Иванков А. *Агентурные кадры немецко-фашистской разведки и используемые ею формы и методы подрывной деятельности против СССР*. Киев, 2010. 84 с.

11. Чайковський А. Айсберг: З історії органів внутрішніх справ і державної безпеки України. Київ, 2013. 704 с.

12. Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ). Ф. 1. Спр. 253.

13. ГДА СБУ. Ф. 1. Спр. 254.

14. ГДА СБУ. Ф. 1. Спр. 255.

15. ГДА СБУ. Ф. 1. Спр. 256.

16. ГДА СБУ. Ф. 1. Спр. 364.

17. ГДА СБУ. Ф. 1. Спр. 365.

18. ГДА СБУ. Ф. 1. Спр. 367.

19. ГДА СБУ. Ф. 1. Спр. 368.

20. ГДА СБУ. Ф. 1. Спр. 369.

21. ГДА СБУ. Ф. 1. Спр. 370.

22. ГДА СБУ. Ф. 1. Спр. 371.

23. ГДА СБУ. Ф. 1. Спр. 372.

24. ГДА СБУ. Ф. 1. Спр. 385.

25. ГДА СБУ. Ф. 2. Спр. 142.

26. ГДА СБУ. Ф. 2. Спр. 1632.

27. ГДА СБУ. Ф. 2. Спр. 2752.

28. ГДА СБУ. Ф. 2. Спр. 2823.

29. ГДА СБУ. Ф. 2. Спр. 1673.

30. ГДА СБУ. Ф. 11. Спр. 370. Т. 1–3.

31. ГДА СБУ. Ф. 11. Спр. 1427. Т. 1–2.

32. ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 186.

33. ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 306. Т. 1–7.

34. ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 307.

35. ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 308.

36. ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 309.

37. ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 310.

38. ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 311.

39. ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 312.

40. ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 313. Т. 1–6.

41. ГДА СБУ. Ф. 65. С-11868. Т. 1–2.

42. Ільницький В., Галів М., Бойчук А. *Функціонування румунських розвідувальних і контррозвідувальних органів у Трансністрії (1941–1944) (за матеріалами ГДА СБУ)*. *Zarorizhzhia Historical Review*. 2020. Вип. 1 (55). С. 131–145.

43. Ільницький В., Михаць Р. Розшук та розробка радянськими силовими органами українських націоналістів на території Румунської народної республіки (1955–1957). *Сумський історико-архівний журнал: науковий журнал з історії та архівознавства України*. 2021. № XXXVI. С. 27–36.

44. Ільницький В., Огар А. Українські націоналісти Карпатського краю ОУН та румунське підпілля (1940-і – початок 1950-х рр.): співпраця в умовах протистояння тоталітарним режимам. *Сумський історико-архівний журнал: науковий журнал з історії та архівознавства України*. 2021. № XXXVII. С. 29–41.

45. Ковалик В. Порушення законності працівниками НКВС-МВС та інших правоохоронних структур на теренах Станіславської області в перші повоєнні роки (1945 – 1947 рр.): причини і наслідки. Інтелігенція і влада: Збірник наукових праць. 2008. Вип. 11. С. 172–185.

46. Ковалик В. Репресивні дії органів НКВС проти УПА на теренах Станіславщини в 1944 році. Сторінки воєнної історії. Науковий вісник Інституту історії НАН України. 2006. Випуск № 11. С. 229–234.

47. Ковалик В. Репресивні дії органів НКВС проти УПА на теренах Станіславщини в 1944 – 1945 роках. Рід Шухевичів в історико-культурній спадщині України: Матеріали Міжнародної наукової конференції (10 липня 2005 р., с. Тишківці Городенківського району). Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2007. С. 238–247.

48. Ilnytskyi V., Haliv M. Structure and activities of romanian intelligence and counterintelligence bodies in Transnistria (1941–1944) (based on SSA SSU). *Analele Universității din Craiova. Istorie (Annals of the University of Craiova. History)*. 2020. *Anul*. XXV. № 1 (37). April. S. 107–124.

49. Ilnytskyi V., Haliv M. The struggle of soviet repressive and punitive organs against former romanian intelligence and counterintelligence structures in Ukraine (1944–1951). *Analele Universității din Craiova. Istorie (Annals of the University of Craiova. History)*. 2019. *Anul*. XXIV. № 2 (36). November. S. 103–118.

50. Ilnytskyi V., Telvak V. Operative investigations of the participants of Ukrainian liberation movement in romanian people's republic (1955–1957) by the soviet repressive bodies. *Analele Universității din Craiova. Istorie (Annals of the University of Craiova. History)*. 2018. *Anul*. XXIII. № 34 (2). November. S. 97–108.

51. Ilnytskyi V., Telvak V. The Romanian vector of the activity of the OUN's Carpathian area (the 1940s–beginning of the 1950s): on the cooperation of the Ukrainian and Romanian underground. *Danubius*. XXXVI. Galați. 2018. Pp. 217–234.

РАННИЙ ПЕРІОД ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА У ДОСЛІДЖЕННЯХ ТАДЕУША КОРЗОНА

Злам XIX та XX століть знаменувався активним розвитком польської історіографії, коли динамічний поступ та вдосконалення наукової історичної методології у світовій науці сприяв виходу історичних студій на новий, високий, рівень розвитку. Саме цей час був прикметний масштабними дослідженнями та публікаціями джерел й появою фундаментальних праць з різних проблем минулого. Одним із таких провідних істориків того часу був Тадеуш Корзон, що створив капітальні праці, які не втратили своєї актуальності й до сьогодні. Зокрема такими є його «Історія Польщі» й особливо «Історія війн та війська Польщі». У своїх дослідженнях історик звертався й до багатьох сторінок спільного українського-польського минулого. Важливим для нас є вивчення дослідником проблем історії українського козацтва й його появи, що відобразились у працях Тадеуша Корзона, які здійснювали значний вплив на розвиток польської історичної думки та уявлень.

Тадеуш Корзон народився в 1839 р. у польській сім'ї, що мешкала у Мінську на Білорусі. Своє навчання розпочав у мінській гімназії й продовжив його на юридичному факультеті Московського університету. Після завершення навчання в 1859 р. працював викладачем історії у гімназії в Ковні, однак, після вибуху у 1863 р. польського національно-визвольного повстання був виселений у Сибір, де перебував до 1867 р. Після повернення із заслання Т. Корзон поселився у Варшаві, де займався викладанням в різноманітних навчальних закладах й віддавав себе науковим дослідженням. Незабаром вчений став одним із найбільш популярних та шанованих серед громадськості та в академічних колах істориком й чільним представником варшавської історичної школи.

Історія українського козацтва посідала чільне місце у дослідженнях Т. Корзоном військової історії польської держави. Козаки у його працях виступали як важливий елемент суспільства польсько-литовської держави та її мілітарної могутності, які приймали участь у ключових подіях військової історії кінця XVI та XVII ст., але й водночас зображувались небезпечним суперником, із яким поляками неодноразово доводилось схрестити зброю. Однією з ключових у даному контексті була для нього проблема походження козаків та специфіки їх розвитку на ранніх етапах існування, ще до тісного входження у військові структури Речі Посполитої в 1570-х рр. та перших польсько-козацьких конфліктів 1590-х рр. Історик підтримував тезу про існування на території України особливої расової спільноти, що з'явилась внаслідок змішування представників європеїдної та монголоїдної рас. Він наголошував, що «на прикордонні оброблюваних білошкірим населенням полів й топтаних кочовиками жовтої раси диких полів утворювалися громади мішанців, які приймали собі назву козаків» [2, 369]. Поруч із тезами про азіатське, чуже всій Європейській цивілізації, походження козацтва польськими вченими підкреслювалось його маргінальне соціальне ста-

новище. Так для Т. Корзона сама назва «козак» із її татарськими коріннями мала означати «найбідніших в орді воїнів, придатних лише до легкої кавалерії» [2, 369].

Велике значення в утворенні козацтва Т. Корзон відводив прикордонним старостам, які організовували козаків на боротьбу проти татар. Зокрема він виділяв постаті Остафія Дашковича та Предслава Лянцкоронського. Як доленосну історичну подію оцінював заснування Запорізької Січі Т. Корзон. Таке її значення історик виводив із ролі Січі, що стала «пунктом концентрації та військовою столицею для запорізьких козаків» [2, 376]. Князя Дмитра Байдю Вишневецького Т. Корзон характеризував як дуалістичну постать у якій поєднувались риси українського князя, представника типу прикордонної аристократії, й особи, що повністю перейнялась козацькою сутністю, яка на думку польського історика, виражалася у мінливості, зрадах, бунтах та войовничості. Як визначальне для усієї діяльності князя вчений виділяв постійну зміну ним фронту та підданства – багаторазових переходах із королівської служби до султана чи московського царя й назад.

Розглянувши наведені в працях Т. Корзона факти та їх інтерпретації можемо відзначити вагому роль історії українського козацтва у його дослідженнях минулого польського війська та військової історії. Займаючись історичними студіями на зламі XIX та XX ст. вчений перебував під великим впливом тогочасних історіографічних конструкцій та політичних ідей, що були зумовлені пануючими концепціями епохи неоромантизму та перебування польського народу під іноземним поневоленням. Ідеї боротьби за незалежність диктували інструментальне використання історії для «зміцнення серцець», що часто тягнуло за собою й пошук різноманітних ворогів у представниках інших народів із якими поляків поєднувало чимало сторінок спільної складної історії. Таким чином українське козацтво, як частий суперник польської влади, нерідко зображувалось дослідником у темних тонах. Негативні конотації в образі ранньої історії козацтва демонструвались через теорії про татарське, а отже расово й цивілізаційно, їх походження та зображення запорожців як бунтівної варварської стихії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Kolbuszewska J. *Tadeusz Korzon (1839–1918). Między codziennością, nauką a służbą narodowi*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. 2011.
2. Korzon T. *Dzieje wojen i wojskowości w Polsce*. T. I. Lwów: Wzdawnictwo zakładu narodowego im.Ossolinskich. 1923.
3. Korzon T. *Dzieje wojen i wojskowości w Polsce*. T. II. Lwów: Wzdawnictwo zakładu narodowego im.Ossolinskich. 1923.

ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ РОЗРОБКИ КОНЦЕПЦІЇ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ В СТВОРЕННІ ІМІДЖУ ТУРИСТИЧНОГО РЕГІОНУ

Упродовж усієї історії людства сенсом життя людини, з філософського погляду, є продовження життя людського. Усе, чим займалися і займаються люди (полювання, хліборобство, спорудження житла, турбота про побут, здобування освіти, розвиток науки, відпочинок, туристична діяльність та ін.), спрямовувалося на реалізацію цієї надмети, хоча зовні вона дещо й прихована. У центрі уваги життєдіяльності залишалась людина, її фізичний, психічний і соціальний розвиток. Різні людські спільноти залежно від рівня розвитку, природничих умов, національної належності вибудовували відповідні концепції. Ці концепції виступали і виступають методологічними засадами реалізації названої вище надмети.

В сучасних соціально-економічних умовах розвитку нашої країни зростає конкуренція між регіонами. Звичайно, що із зростанням конкуренції між регіонами зростає важливість чіткого їх позиціонування. Як наслідок, це дає регіонам змогу залучати та нарощувати ресурси для власного розвитку.

З одного боку, період ХХІ століття вирізняється величезними досягненнями в галузі науки і техніки на який припадають грандіозні відкриття в природничих, технічних та суспільних науках.

З іншого боку, у різних кінцях планети спалахувала безліч локальних воєнних конфліктів. Великі досягнення людства в галузі науки й техніки в країнах використовувалися для підтримання військово-промислового сектору економіки.

Зокрема, Україна на даний час знаходиться в стані війни з небаченим досі застосуванням військової техніки і технологій. Країна сприймається іноземними та внутрішніми споживачами туристичних послуг виключно як військовий плацдарм. У результаті цього вона втрачає свою популярність як туристичний напрям. В контексті воєнного часу пріоритетність туристичної сфери може здаватися недоречною. Звідси виникає негативна тенденція послаблення іміджу регіонів країни як об'єкту туризму.

Проте, як вірно відзначає Паньків Н.М., це поверхневе та загальне уявлення про місце та роль туризму в сучасній системі координат України. Туризм в наш час залишається носієм самоідентичності будь – якого регіону країни [1].

Закономірно загострення кризових явищ у сфері туризму свідчить про необхідність пошуку нових шляхів й підходів у позиціонуванні діяльності регіонального туризму.

Зупинимось на філософському осмисленні проблем, які треба розв'язувати у ХХІ столітті в даній сфері. Це ставить перед туристичною галуззю – небачені раніше вимоги наголошується у Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року [2]. Важливо осмислити основні загальноцивілізаційні тенденції ХХІ століття, які впливають на всі сфери діяльності людини і подальший суспільний розвиток. По-перше, це тенденція до глобалізації суспільного розвитку. По-друге, це набуття людством здатності до самоліквідації. По – третє, це перехід людства від індустріальних до науково – інформаційних технологій, які базуються не на матеріальній, а на інтелектуальній основі.

З економічної точки зору лише той туристичний регіон зможе успішно розвиватися, який матиме сприятливий імідж.

В XXI столітті інакшість процесів візуального сприйняття інформації привертають усе зростаючу увагу науковців адже це є чинником формування нової культури сприйняття, підвищеної уваги до візуалізованої інформації тощо. Зважаючи на це, можна назвати візуалізацію як таку, що стає фундаментальною, основною у процесі побудови іміджу туристичного регіону. Така думка прослідковується у працях Д. Гринюк, А.Рудченка, І. Степанець, Б.Чернякова, В. Шевченко та інших.

У силу цього візуалізацію інформації можна вважати комунікаційною технологією в цьому процесі. Тому і її існування і закономірності створення візуалізованих даних потребують наукового дослідження та розробки відповідної концепції.

У результаті постає завдання вироблення нових підходів відповідної модернізації візуалізації наслідком чого буде становлення туризму як однієї із найперспективніших, а тому у недалекому майбутньому провідних галузей економіки.

З філософської точки зору діалектичний метод вимагає розгляду процесу розробки концепції застосування технології візуалізації з метою побудови іміджу туристичного регіону як єдиного цілого, складові частини якого знаходилися б у взаємозв'язку і взаємозалежності. Крім того, існує закономірність, що ціле багатше суми своїх складових, тому, що воно володіє інтегральними властивостями. Використовуючи ці постулати стосовно розробки концепції застосування засобів візуальної журналістики, ми можемо стверджувати, що всі структурні елементи її побудови потрібно розглядати в цілому. Звідси дану проблему доцільно досліджувати з позиції системного підходу.

Властивості елементів системи виявляються через характеристику її структури. Отже пізнання об'єкта включає в себе знання визначених властивостей тієї системи в яку він має входити. Таким чином, вивчення властивостей і законів у складі конкретної системи вимагає прямого безпосереднього вивчення самої системи. Ґрунтуючись на тому, що носієм цілісності при системному підході є об'єкт або процес, які можна уявити як систему, ми в якості системи можемо розглядати процес розробки концепції застосування візуалізації з метою розвитку іміджу туристичного регіону. Останній на практиці втілюється безпосередньо через безліч форм його організації, які доповнюють одна одну. Кожна ж конкретна форма є, в свою чергу, структурною ланкою процесу, що досліджується, і дидактичною системою, яка включає в себе окремі його ланки з усіма компонентами, додаючи до них способи його конструювання в окремих умовах в рамках строго визначеного часу. Справедливість такого підходу до розгляду співвідношення процесу створення іміджу туристичного регіону і окремих форм та технологій застосування засобів візуалізації для цього випливає із закону про діалектичну єдність часткового і цілого, єдиного і загального [3]. Стосовно розглядуваної нами проблеми, то загальне задається у вигляді цілей і завдань візуалізації для створення іміджу туристичного регіону. Особливе – це зміст засобів візуалізації, який визначається ними. Єдиничне – це те, що властиве технології застосування лише окремих засобів візуалізації.

Такий цілісний комплексний підхід вимагає постійного вдосконалення планування, організації і контролю. Причому ефективність цього визначається тим, на скільки можна з технологій відповідає місцю, яке вона займає в єдиному процесі. Отже, тіль-

ки при правильно вибраній технології та засобів можна розробити модель концепції використання візуалізації як одного із шляхів побудови іміджу туристичного регіону країни, яка б урахувала особливості певного регіону з його потенціалом і можливостями та загалом сприяла майбутньому формуванню туристичного бренду нашої держави в глобальному просторі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Паньків Н.М. Формування туристичного іміджу території України під час війни. Міжнародний науковий журнал «Грааль науки». № 30 (серпень, 2023)
2. Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року. Від 16 березня 2017 р. № 168-р.
3. Філософія / І.В. Бичко, І.В. Бойченко, М.І. Бойченко та ін. Київ: Либідь, 2001.
4. Шевченко В.Е. Наукові принципи застосування візуального контенту в друкованих медіа. *Наукові записки інституту журналістики*. 2014. Т. 52. С. 127–132.
5. Черняков Б.І. Зображальна журналістика як предмет і як об'єкт журналістично-знавчого дослідження: монографія. Київ: Центр вільної преси, 1998. 78 с.

ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО СТАТТІ 19 ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ПРАВОТВОРЧУ ДІЯЛЬНІСТЬ»

У серпні 2023 року було прийнято Закон України «Про правотворчу діяльність» (далі – Закон), яким, серед іншого, встановлено ієрархічність нормативно-правових актів в Україні (стаття 19). Звісно, ці положення, закріплені на законодавчому рівні, значно спрощують визначення юридичної сили нормативно-правових актів при необхідності, але при більш уважному дослідженні норм частини 2 статті 19 Закону [1] звертаємо увагу, що законодавець до різновидів нормативно-правових актів відніс також і чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Однак, такі договори є різновидом нормативно-правового договору, і віднесення їх до нормативно-правових актів суперечить теорії права.

Нормативно-правовий договір – це угода між двома і більше суб'єктами правотворчості, що містить обов'язкові для них приписи. Він є основною формою права в системі міжнародного права, хоча використовується і в національних системах права також (наприклад, при укладанні колективних договорів). Нормативно-правові договори створюються двома і більше суб'єктами правотворчості в результаті їхньої взаємної згоди; містять в собі нормативно виражені взаємні права і обов'язки сторін, які їх уклали; спираються на особливі юридичні санкції і особливу процедуру розгляду спорів, конфліктів, тобто при створенні цього джерела (форми) права превалюють процеси самоорганізації, завдяки яким суб'єкти правотворчості узгоджують свої позиції.

Укладаючи міжнародний або колективний договір, їх сторони (суб'єкти правотворчості) створюють систему регулювання відносин між ними на свій розсуд, користуючись власними міркуваннями, визначають необхідність і доцільність включення тих чи інших положень до умов договору [2, 33].

На відміну від нормативно-правового договору нормативно-правовий акт має найбільший ступінь організації серед усіх джерел права. З'являється він за умови досить сильної позиції держави, централізованої державної влади [3, 54]. За характером норми нормативно-правового акту представляють собою імперативні приписи, встановлені суб'єктом державної влади або місцевого самоврядування в межах наданих їм повноважень, які є обов'язковими для невизначеного кола осіб незалежно від їх уподобань. НПА забезпечується силою державного примусу. Як правило, більшість приписів нормативно-правових актів здійснюються добровільно, але якщо відбувається невиконання визначеного актом обов'язку, то може здійснюватись державне втручання (наприклад, прийняття судового рішення або адміністративного наказу про примусове виконання обов'язку).

Отже, нормативно-правові акти і нормативно-правові договори мають певні загальні ознаки, властиві будь-якому джерелу (формі) права, але докорінним чином відрізняються за суб'єктами правотворчості, їх правомочностями, характером взаємодії та ін.

Маємо зазначити, що така суперечливість норми Закону положенням теорії права значно ускладнює викладення матеріалу для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів, викликає труднощі при вирішенні практичних задач та ін. Таким чином, положення Закону України «Про правотворчу діяльність» потребують внесення змін, зокрема, до частини 2 статті 19 щодо уточнення видів нормативно-правових актів та/або визначення джерел (форм) права, які діють в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24.08.2023 р. № 3354-IX. Дата оновлення: 18.09.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text> (дата звернення 24.03.2025).

2. Корунчак Л.А. Джерела права: синергетичне бачення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. Ужгород, 2018. №53. Том 1. С. 31–34.

3. Корунчак Л.А. Нормативно-правовий акт: синергетичний аспект. *Юридичний бюлетень*. Херсон, 2018. №8. С. 52–58.

ЗАПРОВАДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ВАЛЮТИ В УКРАЇНІ

Після проголошення незалежності України (серпень 1991 р.) та розпаду СРСР (грудень 1991 р.) постало важливе завдання перед молодого державою – створення національної грошової системи. 10 грудня 1991 р. своєю постановою Президія Верховної Ради затвердила назву грошової одиниці – гривню, її купюрну побудову, а також перелік видатних історичних та культурних постатей України, портрети яких мали помістити на лицьовій стороні банкнот.

На початку 90-х років XX ст. Україна стикнулася з економічною кризою, спадом виробництва, кризою неплатежів, падінням доходів населення, гіперінфляцією.

Через важке економічне становище запроваджувати постійну національну валюту було ризиковано, але це не перешкодило розпочати підготовку до появи в Україні гривні. Над їх художнім оформленням працювали художник-графік Василь Лопата та дизайнер Борис Максимов. У жовтні 1991 р. було замовлено виготовлення 1, 2, 5, 10 і 20 гривень канадській компанії «Canadian Banknote Company Limited», а пізніше 50, 100 та 200 гривень – британській компанії «Thomas De La Rue Company Limited». З появою у березні 1994 р. власної Банкотної фабрики було створено Банкотно-монетний двір НБУ і гроші вироблялись вже в Україні. Постачальником паперу є Фабрика банкнотного паперу НБУ в Малині Житомирської області [1].

У 1995 – першій половині 1996 рр. посилились стабілізаційні процеси в економіці. Це створило належні умови для запровадження гривні. 25 серпня 1996р. прийнято Указ Президента України «Про грошову реформу в Україні». Згідно нього з 2 до 16 вересня 1996 р. в Україні провели грошову реформу. За встановленим курсом було перераховано в гривні ціни, тарифи, оклади заробітної плати, стипендії, пенсії, кошти на рахунках підприємств, установ та організацій, а також вклади громадян [3]. В ті дні на території України в готівковому обігу перебували як гривня, так і український купуно-карбованець. Надалі грошовою одиницею стала лише гривня.

Через те, що купюри зношувались, їх підробляли та з метою поліпшення організації готівкового обігу випускали нові банкноти. Є 4 покоління гривневих банкнот:

Перше покоління (1992 р.). Передбачали випустити всі затверджені номінали гривні – 1, 2, 5, 10, 20, 50, 100, 200, але в обіг було випущено лише банкноти номіналом від 1 до 20 гривень, 50- та 100-гривневі банкноти були виготовлені, але в обіг не потрапили, а ескізний проект 200-гривневої банкноти навіть не отримав кінцевого втілення.

Друге покоління (1994–2001 рр.). В 1996 р. випущено 1 гривню нового зразка та банкноти номіналами 50 і 100 гривень. У 1997 р. було замінено решту номіналів. 22 серпня 2001 року в обіг було введено новий номінал – 200 гривень.

Третє покоління (2003–2006 рр.). У 2003 р. в обіг надійшла банкнота номіналом 20 гривень, інші номінали було введено в обіг у 2004–2007 рр., серед них новий номінал – 500 гривень.

Четверте покоління (2014–2019 рр.). З 2018 року Національний банк України проводить заміну банкнот номіналами 1, 2, 5 та 10 гривень на монети, а також

припиняє карбування розмінних монет в 1, 2, 5 та 25 копійок. З 25 жовтня 2019 року в обіг було введено банкноту номіналом 1000 гривень [2].

Також в обіг вводяться пам'ятні банкноти, які присвячені сучасним українським подіям (боротьбі проти російських загарбників та увічненню сили народу) чи річницям подій (20-ї річниці створення Національного банку України, 30-річчю незалежності України).

Можемо зробити висновок, що гроші відіграють важливу роль як в економічній сфері, так і у соціальній, а отже і для держави, тому створення національної валюти є невід'ємним атрибутом державності. Власна валюта дозволяє державі контролювати економічну політику, регулювати інфляцію, впливати на рівень зайнятості та забезпечувати стабільність фінансової системи. Крім того, валюта має символічне значення, оскільки є визнанням незалежності та суверенітету держави на міжнародній арені.

ЛІТЕРАТУРА

1. До 18-тої річниці проведення грошової реформи в Україні. URL: <https://bank.gov.ua/ua/archive-news/all/98272-do-18-toyi-richnitsi-provedennya-groshovoyi-reformi-v-ukrayini>
2. Про банкноти. URL: <https://bank.gov.ua/ua/uah/obig-banknote>
3. Семко Т.В. Історія становлення та розвитку української гривні. Семко Т.В., Руденко М.В., Петченко М.В. Вісник КДПУ імені Михайла Остроградського. 2009. Випуск 6/2009 (59). Частина 1. С. 221–223.
4. Скоморович І.Г. Становлення грошової системи в незалежній Україні. *Науковий вісник: Збірник науково-технічних праць*. Львів: НЛТУУ, 2007. Випуск. 17.2. С. 208–213.

БАЙКА З «ПОЕТИКИ» 1735 РОКУ ЯК БАРОКОВИЙ ФЕНОМЕН

Формування української байки як жанру припадає на бароковий період, хоча окремі її елементи були в середньовічній літературі. Низка барокових поетик і риторик «розглядали байку не як самостійний літературний жанр, а як один із різновидів риторичного прикладу, прийому, що з його допомогою оратор підтверджує, обґрунтовує, доводить ту тезу, в істинності якої він прагне переконати своїх слухачів» [1, 9]. У цій якості байки використовувалися в навчальному процесі. Кілька сюжетів особливо часто знаходимо в поетиках, серед них – про Коника та Мураху, більше відомий в українській літературі з байки Леоніда Глібова «Коник-стрибунець» (1890).

Байка [«Про Коника та Мураху»] розміщена в «Поетиці» 1735 року і, за припущенням В. Шевчука та В. Яременка, належить Варлааму Новицькому, викладачеві поетики в Києво-Могилянській академії у 1736–1738 роках та авторові курсу «Молочна дорога».

Саме ці науковці увели до наукового обігу байку [«Про Коника та Мураху»], яка є об'єктом нашого дослідження.

Античний езопівський сюжет байки проаналізований під кутом, заданим В. Крекотнем, праця якого в царині дослідження байки продовжує бути головною, хоча окремі слушні зауваження знаходимо у статтях О. Максимчука, Х. Меймея, А. Ніженець, О. Новик та ін. Їх роботи стосуються вивчення барокових байок Іоанікія Галятівського, Антонія Радивилівського, для яких байки були частиною проповідей, і Григорія Сковороди, що уперше сформував із байок окрему збірку.

Як відомо, особливістю байки як жанру є не оригінальність сюжету, а неповторність його авторської інтерпретації. Виходячи з того, що байка повинна веселити та повчати слухача, то її образність носить алегоричний характер, а сюжет – дидактичну спрямованість. Розповідь у бароковій байці ведеться на засадах концептизму і містить повчання у формі моралі.

Афтоній поділяє усі байки на раціональні (людські), моральні (апологи) та мішані [1, 15]. Байка [«Про Коника та Мураху»] за класифікацією поетик належить до моральних, «персонажі яких є тварини, а також рослини та неживі предмети» [1, 16]. Саме вони кількісно домінують над іншими видами. Особливістю цієї байки є її віршове оформлення, яке демонструє версифікаційну вправність автора.

Дидактичний зміст байки дуже виразний. Висновок (мораль) розміщується не лише на кінці тексту, але й на початку замість вступу.

Такі от звичаї в ледарів бувають,

Це сам про себе Коник повідає [3, 9].

Сюжетна частина об'ємна, її складає оповідь від імені Коника, який себе картає за лінь і нерозважливість, бо «в плідную годину // Не дбав із глупства ні на одробину» [3, 9].

Загалом світ байки сформований протиставленням двох начал – упорядкованого й хаотичного. Коник і Мураха є антагоністами в поведінці. Їхні світоглядні максими виявляються через ставлення до праці як головного засобу існування. Вони суголос-

ні з мудрістю Старого Завіту «Лінивий не оре із осені, а захоче в жива і нічого нема» (Припов. 20: 4), яка виявляє причиново-наслідкові зв'язки у поведінці людини.

У пасторальному стилі показані картини природи, які символізують достаток, що його надбав працюючий Мураха: «луки всюди зеленіли», «дерева листом темним як шуміли», «важніли густо гроном виногради», «і щедро брали фрукти коли з саду», «снопів на полі, не кажу – колосся, // Було ще більше, як у нас волосся» [3, 11].

Далі контраст як головний художній прийом байки, використовується для опису природи, щоб підкреслити катастрофічність ситуації, у якій опинився легковажний персонаж: «вітри тимчасом звіялись північні», «морози потім вдарили і мічні», «густі по тому впали снігопади», «покрив густий сніг шаром, що високий» [3, 11].

Безвихідь Кониковаго становища посилюється акцентом на деталях – «ні зернини», «колоска ... жодного» [3, 10] і нагнітається шляхом поступового наростання емоційного стану, який передається словами «тривога», «страх».

Гнаний крайньою потребою, Коник підбирається до Мурахи в уповільненому темпі – шукає її будинок, стукає у двері, у вікно, прислухається до звуків у кімнаті, перемовляється з господаркою. Ця уповільнена градація різко контрастує із попередньою висхідною, що властиво для драматичної напруженості барокової поетики.

Коник і Мураха протиставляються не тільки за ознакою «лінь – працювистість», але й «приниженість – зверхність». Коник кількаразово себе називає «Я, бідний», «Я, бідний Коник», а його антипод «милості не знає» [3, 11]. Традиційно використовуючи антитезу як головний прийом барокової стилістики, автор байки хоче «перебільшити, посилити всяке напруження, всяку протилежність» [4, 275], – яку Д. Чижевський вважає елементами гри.

У структурі байки розлогі описи поєднуються з діалогами, у яких розмови між персонажами у підсумку спрямовують до апології моральної цінності праці. Майстерно виписаний діалог показує, як Мураха кпинить із Коника, дорікає йому за згаяний улітку час і насміхається з його жалюгідного становища. Він картає Коника за легковажність: «Співав у літі цвіркотом тоненьким, // Скачи у зимі по снігу м'якеньким» [3, 11]. Цей афористичний вислів Мурахи посилюється прикінцевою мораллю, якою й починає твір. Кепське становище ледаря оприявнює біблійні істини «Дороги лінивих вистелені терням, а працюючих — утрамбовані» (Припов. 15:19) та «Ледача рука до убогства веде, рука ж роботяща збагачує» (Припов. 10:4).

Отже, байка [«Про Коника та Мураху»] з «Поетики» 1735 року є зразком жанру, ознаки якого сформульовані в теорії. Поєднання античних та біблійних істин складають барокову ідеологію байки, яка також написана в бароковій стилістиці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Байки в українській літературі XVII–XVIII ст.: Пам'ятки давньої української літератури / Розвідка, підгот. текстів та прим. В. І. Кречотня. Київ: Вид-во АН Української РСР, 1963. 200 с.
2. Біблія або книга Святого Письма Старого і Нового Заповіту: пер. І. Огієнка. Київ: Укр. біблійне т-во, 2002. 1375 с. Біблія або книга Святого Письма Старого і Нового Заповіту: пер. І. Огієнка. Київ: Укр. біблійне т-во, 2002. 1375 с.
3. Слово многоцінне. В 4 кн. Кн.4: Література Пізнього Бароко (1709–1798) / керівн. проєкту В. Яременко; упоряд. В. Шевчук, В. Яременко. Київ: Аконті, 2006. 800 с.
4. Чижевський Д.І. Історія української літератури. Київ: Академія, 2003. 568 с.

РАДЯНСЬКА РЕПРЕСИВНА ПОЛІТИКА НА СТАНІСЛАВЩИНІ (1944–1953): ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ

Радянська тоталітарна система сформувала цілісний механізм репресій для боротьби не тільки із усіма опозиційними силами, але й навіть із тими хто потенційно міг стати до опору. Із початком другої окупації вище партійне керівництво поставило вимогу у найкоротші терміни закріпитися на території та провести радянізацію.

Фактично єдиною перепорою у виконанні цієї вимоги став український визвольний рух, який чітко стояв на засадах боротьби за відновлення Української самостійної соборної держави. Від 1940–1950-х років було опубліковано чимало досліджень присвячених проблематиці радянської репресивної політики на Станіславщині, які в цілому можна умовно поділити на чотири групи (відрізняються між собою ступенем об'єктивності та рівнем висвітлення проблеми). У першій групі – роботи радянських істориків (які відзначаються особливою суб'єктивністю та приховування правди про масштаби репресій). До другої доцільно віднести наробок діаспорних пошуковців (Петро Мірчук [31], Петро Содоль [40; 41], Лев Шанковський [45], Степан Мудрик-Мечник [32] та ін.) у них автори намагалися показувати злочини радянської тоталітарної системи, однак через відсутність комплексу джерел не могли цього повною мірою зробити. Третю групу формують напрацювання сучасних українських істориків – Ігора Андрухів та Анатолія Француза [1], Івана Біласа [3; 4], Тамари Вронської [5], Василя Ільницького, Миколи Галіва, Наталії Кантор, Романа Михая, Володимира Старки [8; 9; 10; 11; 12; 13; 14; 15; 16; 17; 18; 20; 21; 22; 51; 52], Анатолія Кентія [23], Юрія Киричука [24], В. Ковалика [25], Ігора Марчука [30], Володимира Нікольського [33], Івана Патриляка [34], Миколи Поліковського [35], Анатолія Русначенка [36], Михайла Сеньківа [37]. До четвертої групи входять праці закордонних вчених у яких вони в цілому повною мірою намагаються реконструювати радянський формат радянізації західноукраїнських земель (Джон Армстронг [47], Джефрі Бурдс [48], Ігор Галігіда [50], Яна Фіяла [49] та ін.).

Джерельний масив для дослідження репресивної політики радянської адміністрації на Станіславщині надзвичайно різноманітний та водночас розпорошений по різних архівних установах, їхніх фондах та й опублікований у збірниках документів. Дотримуючись уже усталеної класифікації виділяємо чотири групи джерел: 1. документи ОУН і УПА (звіти, інформації, накази, протоколи СБ ОУН, листівки, які зберігаються у ГДА СБУ (ф. 13. Спр. 372, 376, 398; ф. 2, ф. 65 [6];, ДАІФО [7], АСБУ ІФО [2]; ЦДАВОВУ [43]; ЦДАГОУ [44]; та опубліковані у Літопис УПА [28]; Літопис УПА. Нова серія [29]; збірниках документів [38; 39; 42; 46]), 2. документи репресивних органів (агентурно-оперативні матеріали, щоденні, щотижневі, місячні звіти, накази, протоколи допитів, які зберігаються в ГДА СБУ [6]; ДАІФО [7]; АСБУ ІФО [2]; ЦДАВОВУ [43]; ЦДАГОУ [44]; та опубліковані у «Літописі Голготи України» [26]; «Літописі нескореної України» [27]; збірниках документів [38; 39; 42; 46]); 3. партійні документи (матеріали різного рівня нарад, щоденні донесення, спецповідомлення, інформації, довідки, які

містяться у ДАІФО [7]; ЦДАГОУ [44]; та опубліковані у «Літописі УПА. Нова серія» [29]; збірниках документів [38; 39; 42; 46] та ін), 4. мемуари, спогади («Літопис Голготи України»; «Літопис нескореної України» та ін. [26; 27]).

Вважаємо, що після якісного опрацювання виявлених джерельних та історіографічних матеріалів може бути підготовлене цілісне дослідження про радянську репресивну політику на Станіславщині.

ЛІТЕРАТУРА І ДЖЕРЕЛА

1. Андрухів І.О. Правда історії. Станіславщина в умовах терору і репресій: 1939–1959 роки: історико-правовий аспект. Документи і матеріали. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2008. 448 с.

2. Архів Управління Служби безпеки України у Івано-Франківській області (далі – АСБУ ІФО).

3. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953. Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. У двох книгах. Київ: Либідь; Військо України, 1994. Кн. 1. 432 с.

4. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953. Суспільно-політичний та історичний аналіз. У двох книгах. Київ: Либідь; Військо України, 1994. Книга друга: Документи та матеріали. 688 с.

5. Вронська Т. Заручники тоталітарного режиму: репресії проти родин «ворогів народу» в Україні (1917–1953 рр.) / НАН України. Інститут історії України; Служба безпеки України. Інститут дослідження проблем державної безпеки. Київ: Інститут історії України, 2009. 486 с.

6. Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ). Ф. 13. Спр. 372, 376, 398; ф. 2, ф. 65.

7. Державний архів Івано-Франківської області (далі – ДАІФО).

8. Ільницький В. Боротьба радянської адміністрації проти українського визвольного руху у Карпатському краї ОУН засобами колективізації (1945–1952). *Східноєвропейський історичний вісник*. 2017. Вип. 5. С. 191–198.

9. Ільницький В. Використання агентурно-бойових груп у Карпатському краї ОУН (1945–1954). Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. 2017. Вип. 30. С. 209–228.

10. Ільницький В. Використання компрометаційних прийомів при ліквідації підпілля у Карпатському краї ОУН (1945–1954). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2014. Вип. 40. С. 158–162.

11. Ільницький В. Використання радянськими силовими органами внутрішньої агентури у боротьбі із українським визвольним рухом на Чернівецьчині (1945–1946). *Східноєвропейський історичний вісник*. 2018. Спеціальний випуск 3. С. 326–337.

12. Ільницький В. Кадровий склад управлінь НКДБ–МДБ Дрогобицької, Закарпатської, Станіславської, Чернівецької областей УРСР (за штатними розстановками кадрів 1944, 1947, 1950 рр. *Літопис Волині*. 2021. Ч. 25. С. 29–38.

13. Ільницький В. Організація боротьби репресивно-каральних органів протиукраїнського визвольного руху: невідомі інструктивні документи (1945 р.). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Серія Історія. Випуск 1/43 (2019). С. 167–183.

14. Ільницький В. Протиповстанська боротьба у Карпатському краї ОУН (1945–1954): чекістсько-військові операції як засіб придушення українського визвольного руху. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. Запоріжжя: ЗНУ, 2017. Вип. 49. С. 46–52.

15. Ільницький В. Радянські карально-репресивні органи: особливості формування в Карпатському краї. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2015. Вип. 13. С. 21–45.

16. Ільницький В. Створення та діяльність у західних областях УРСР радянських парамілітарних формувань (1944–1954 рр.). *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*. 2011. № 2 (37). С. 47–82.

17. Ільницький В. Форми та засоби ідеологічної роботи радянської адміністрації спрямовані проти підпілля у Карпатському краї ОУН у другій половині 1940-х рр. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Історичні науки*. 2015. Вип. 24. С. 101–107.

18. Ільницький В., Галів М. Створення та діяльність винищувальних батальйонів в Дрогобицькій області (1944–1948 рр.). *Український визвольний рух*. 2009. Вип. 13. С. 195–230.

19. Ільницький В., Кантор Н. Застосування компрометаційних методів боротьби радянської адміністрації проти учасників ОУН та УПА: невідоме архівне свідчення. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи*. Том VIII: діалог у розвитку науки та освіти. Конін – Ужгород – Київ – Херсон: Посвіт, 2020. С. 28–32.

20. Ільницький В., Михась Р. Невідомий документ про порушення соціалістичної законності при утвердженні радянської адміністрації на західноукраїнських землях. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*. Випуск 3/45 (2020). С. 186–203.

21. Ільницький В., Старка В. «Колгоспне рабство»: впровадження радянської моделі сільськогосподарського виробництва у західних землях України (1944–1953 рр.). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*. 2022. Випуск 10/52. С. 129–144.

22. Ільницький В., Старка В. Повсякдення терору: репресивно-депортаційні заходи радянської влади на території Східної Галичини у 1944–1953 рр. Радянські репресії у західних областях України (1939–1953): історія, особистості, пам'ять. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2022. С. 149–166.

23. Кентій А. Нарис боротьби ОУН–УПА в Україні (1946–1956 рр.). Київ: Інститут історії України НАН України, 1999. 111 с.

24. Киричук Ю. Український національний рух 40–50-х років XX століття: ідеологія та практика. Львів: Добра справа, 2003. 464 с.

25. Ковалик В. Репресивні дії органів НКВС проти УПА на теренах Станіславщини в 1944 році. *Сторінки воєнної історії. Науковий вісник Інституту історії НАН України*. 2006. Випуск № 11. С. 229–234.

26. Літопис Голготи України. Т. 1-6.
27. Літопис нескореної України: Документи, матеріали, спогади / [підготували Ярослав Лялька, Петро Максимчук, Іван Патер та ін.; авт. передмови Ярослав Лялька, Роман Бачинський]. Львів: Просвіта, 1993. Кн. 1. 800 с.; Кн. 2. 664 с.
28. Літопис УПА. Т. 1-50.
29. Літописи УПА. Нова серія. Т. 1–30.
30. Марчук І. Ліквідація радянськими карально-репресивними органами Карпатського крайового проводу ОУН (1945–1954). *Український націоналізм: історія та ідеї. Науковий збірник*. Вип. І. Дрогобич: Посвіт, 2009. С. 50–60.
31. Мірчук П. Українська повстанська армія. 1942–1952. Документи і матеріали. Мюнхен: Ціцерон, 1953. 319 с.
32. Мудрик-Мечник С. У боротьбі проти московської агентури. Мюнхен: Українське видавництво, 1989. 317 с.
33. Нікольський В. М. Репресивна діяльність органів державної безпеки СРСР в Україні (кінець 1920-х – 1950-ті рр.). Історико-статистичне дослідження: автореф. дис. доктор. іст. наук: 07.00.01 / Володимир Миколайович Нікольський; Донецький національний університет. Донецьк, 2003. 38 с.
34. Патриляк І. «Встань і борись! Слухай і вір...»: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939–1960 рр.): монографія Іван Патриляк. Львів: Часопис, 2012. 592 с.
35. Поліковський М. Міліція в механізмі репресій проти національно-визвольного руху у повосенний час. *Військо України*. 1993. № 5. С. 120–125.
36. Русначенко А. Народ збурений: Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940–50-х роках. Київ: Університетське видавництво «Пульсари», 2002. 519 с.
37. Сеньків М. Західноукраїнське село: насильницька колективізація 1940-х років. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2000. Вип. 7. С. 488–496.
38. Сергійчук В. Десять буремних літ. Західноукраїнські землі у 1944 – 1953 рр. Нові документи і матеріали. К.: Дніпро, 1998. 944 с.
39. Сергійчук В. Український здвиг: Прикарпаття. 1939–1955 рр. К.: Українська Видавнича Спілка, 2005. 840 с.
40. Содоль П. Українська Повстанча армія 1943–1949. Довідник другий. Нью-Йорк: [б.в.], 1995. 295 с.
41. Содоль П. Українська Повстанча Армія. 1943–[19]49. Довідник. Нью-Йорк: [б.в.], 1994. 199 с.
42. Спогади учасників українського визвольного руху 1940–1950-х рр.: посвячення боротьби / упорядники Василь Ільницький, Микола Галів. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 484 с.
43. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України).
44. Центральний державний архів громадських об'єднань та україніки (далі – ЦДАГОУ).

45. Шанковський Л. Українська Повстанча Армія. *Історія українського війська (1917–1995)* [упоряд. Ярослав Дашкевич]. Львів: Видавництво «Світ», 1996. С. 482–695.
46. Шлях горіння. Спогади ветеранів ОУН і УПА про національно-визвольну боротьбу в 1930–1950-х рр. Посібник / [упорядники: М. Галів, В. Ільницький]. Дрогобич: ПП «Посвіт», 2008. 520 с.
47. Armstrong J. Ukrainian nationalism 1939–1945. New-York: Columbia University Press, 1963. 361 p.
48. Burds J. The Early Cold War in Soviet Western Ukraine, 1944–1948. *The Carl Beck Papers in Russian and East European Studies, Number 1505*. Pittsburgh: B.v., 2001. 67 p.
49. Fiala J. Zprava o akci B. Praha: Vysegrad, 1994. 135 s.
50. Hałagida I. Prowokacja «Zenona». Geneza, przebieg i skutki operacji MBP o kryptonimie «C-1» przeciwko banderowskiej frakcji OUN i wywiadowi brytyjskiemu (1950–1954). Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej, 2005. 318 s.
51. Ilnytskyi V. Spotting and liquidation of Ukrainian, Polish and Jewish organizations in Drohobych by soviet repressive units (1940). *Східноєвропейський історичний вісник*. 2018. Вип. 7. С. 120–150.
52. Ilnytskyi V., Kantor N. Reprisals of the Soviet administration against families of insurgents in Karpatskyi kraj of the OUN (1945–1954). *Східноєвропейський історичний вісник*. 2018. Вип. 7. С. 173–180.

ГРАМАТИКО-ПЕРЕКЛАДНИЙ МЕТОД В НАВЧАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

У контексті стрімкого розвитку технологій, глобалізації та зростання вимог до іншомовної компетентності особливої актуальності набуває питання пошуку ефективних підходів до навчання іноземних мов. Серед багатьох методів, що формували мовну освіту протягом останніх століть, граматико-перекладний метод (*Grammar Translation Method – GTM*) залишається одним із найбільш впізнаних та водночас найбільш суперечливих. Сьогодні, коли акценти в освіті поступово зміщуються у бік комунікативності, автентичності та багатомовності, варто проаналізувати роль *GTM* у сучасній дидактичній парадигмі та оцінити його ефективність у контексті новітніх освітніх викликів [3].

Граматико-перекладний метод виник як наслідування класичної системи навчання латини та грецької мови. Його основою є аналітичне вивчення граматичних правил, переклад речень і текстів з рідної мови на іноземну і навпаки, а також засвоєння лексики, переважно з академічного або художнього контексту. Однією з найвагоміших переваг цього методу вважається його системність і структурованість: він дозволяє логічно впорядкувати граматичний матеріал, що є особливо цінним для студентів з аналітичним мисленням [4]. Системне засвоєння граматичних структур забезпечує не лише точність мовлення, але й глибоке розуміння синтаксису та морфології англійської мови. Крім того, переклад академічних і художніх текстів сприяє збагаченню словникового запасу учнів, розширюючи їхні знання академічної лексики. Перекладацька діяльність загалом формує вміння аналізувати мовні конструкції та сприяє розвитку логіки й критичного мислення, що робить *GTM* не лише інструментом мовного, а й загального інтелектуального розвитку [3].

Незважаючи на свої переваги, граматико-перекладний метод стикається з певними труднощами в умовах глобалізації та мультилінгвального світу. Оскільки *GTM* робить акцент на перекладі та граматичних правилах, його застосування в сучасному мовному навчанні може обмежувати розвиток мовленнєвих навичок, зокрема аудіювання та говоріння [4]. Це особливо очевидно в контексті інтерактивного підходу до навчання, де важливими є саме комунікативні навички. Брак мовної практики, а також обмежене використання автентичних матеріалів з реального життя ставлять під сумнів ефективність методу в умовах сучасних освітніх вимог. Враховуючи сучасні тенденції в навчанні мов, важливим є поєднання граматичних та комунікативних підходів для забезпечення збалансованого розвитку усіх мовних навичок, особливо в умовах багатомовного середовища. Це вимагає інтеграції методів, які зможуть поєднати традиційні підходи з інноваційними технологіями та стратегіями.

У дослідженнях, присвячених дидактичним моделям формування багатомовної особистості [1], підкреслюється важливість врахування як зовнішніх, так і внутрішніх чинників у навчальному процесі. Факторна модель, наприклад, орієнтується на нейрофізіологічні особливості учня, а динамічна – на зміну мовних потреб та стратегій [2].

У такому контексті традиційний *GTM* виглядає обмеженим. Йому недостатньо гнучкості, динамічності та адаптивності, які є ключовими в сучасній освіті, що прагне сформувати не лише мовну, а й мультилінгвальну, міжкультурну та автономну особистість.

Подібні акценти простежуються й у стратегіях країн Центральної Європи, де модернізація освіти відбувається під знаком міжпредметної інтеграції, європейської ідентичності та відкритості до культурного різноманіття. Польська модель, наприклад, передбачає індивідуальний підхід до учня, розвиток не лише мовних, а й соціокультурних умінь [2].

Чеські педагоги, зокрема, наголошують на принципах «*Learning by Doing*» та автономного навчання, які здатні змінити роль учня з пасивного виконавця на активного дослідника [1]. Відповідно, *GTM* може бути корисним у поєднанні з цими методами, особливо на етапах, коли потрібно поглибити граматичні знання або підготувати ґрунт для точного використання лексичних одиниць.

Граматико-перекладний метод, попри свою давність та критику, зберігає значний потенціал у мовній освіті, особливо в академічному середовищі та у викладанні лінгвістичних дисциплін. Однак його ефективність значною мірою залежить від контексту використання та здатності адаптуватися до сучасних освітніх реалій [4].

У поєднанні з комунікативно-орієнтованими підходами, діяльнісним навчанням та підтримкою автономії учня *GTM* може стати складовою ефективною освітньою моделлю, здатною забезпечити як ґрунтовну мовну підготовку, так і гнучке реагування на потреби мультилінгвального суспільства. Отже, майбутнє методу – не в ізоляції, а в інтеграції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Талалай Ю.О. Вивчення другої іноземної мови учнями старших класів у Чеській Республіці в умовах мультилінгвізму. *Іношомовна освіта педагога: виклики, проблеми, перспективи: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 5 листопада 2015 р.* / Міністерство освіти і науки України, Київський університет ім. Б. Грінченка, Британська Рада в Україні, Гете Інститут в Україні, Авторизований центр міжнародних екзаменів «Grade Education Centre»; редкол.: О.В. Котенко, Н.В. Кошарна, Н.М. Віннікова. К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2015. 260 с.

2. Талалай Ю. О. Модернізація навчання іноземних мов у старших школах країн Центральної Європи в умовах мультилінгвізму: дис...канд. пед. наук: спец. 13.00.01. Дрогобицький держ. пед. ун-т ім. Івана Франка. Дрогобич, 2017. 236 с.

3. Benati A. Grammar-translation Method. *The TESOL Encyclopedia of English Language Teaching*. 2018. P. 1–5. URL: <https://doi.org/10.1002/9781118784235.eelt0153>.

4. Shliakhtina O., Kyselova T., Mudra S., Talalay Y., Oleksiienko A. The Effectiveness of the Grammar Translation Method for Learning English in Higher Education Institutions. *Revista Eduweb*, 2023. 17(3). P. 134–145. URL: <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2023.17.03.12>.

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ПОЛІТИЧНА ЕЛІТА: ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ

Еліта – це соціальна спільнота, об'єднана близькістю установок, стереотипів і норм поведінки, що володіє єдністю – почасти відносною – цінностей, які поділяє. Політична еліта включає осіб, що приймають стратегічно важливі рішення загально-національного масштабу. При цьому стандарти поведінки, реальні та ті, що декларуються, можуть суттєво відрізнятися.

Відтак, як зазначає А. Пахарєв, процес формування політичних еліт є досить довгим і вимірюється десятками років, навіть якщо для цього у державі існують відповідні сприятливі умови [3, 8]. У період сьогодення, як зазначає В. Маркітантов, до каналів формування політичних еліт, тобто іншими словами, до шляхів просування їх до вершин політичної ієрархії відносять [1, 156]:

- державний апарат;
- органи місцевого самоврядування;
- політичні партії;
- армію;
- релігійні організації;
- систему освіти.

Таким чином, процес трансформування політичної системи України має свої особливості. Зрештою, сьогодні ми маємо такий особливий політико-економічний режим, що ґрунтується на симбіозі політики та економіки, влади та власності, на зрощуванні політичної та економічної еліт. У західних країнах бюрократи, бізнес-еліта і політики існують в єдиній системі взаємного підпорядкування і взаємозалежності. Якісні відмінності української політичної еліти від європейської полягають в тому, що сам статус вищих верств суспільства визначається не стільки їхніми ієрархічними повноваженнями та власним капіталом, скільки якістю отриманої освіти, накопиченими знаннями та компетенцією, інтелігентністю та аристократизмом [2, 58]. Політика формує власні умови «підлеглої» бюрократії як похідній політичних інститутів, але залежить від підприємництва в тій мірі, в якій останнє забезпечує її фінансову стабільність. Бізнес-еліта, у свою чергу, не потрапляє в зону прямого впливу політики, але перебуває в прямій залежності від бюрократії, яка дає санкції на діяльність підприємців. В Україні наведені три компоненти зливаються в одне ціле.

Процес становлення політичної еліти в Україні складається із шести етапів, початок яких сягає періоду отримання незалежності України.

Останній етап у формуванні регіональних політичних еліт розпочався у 2019 році паралельно із формуванням нової національної еліти та обранням президентом України В. Зеленського.

У своєму прагненні до гідного життя, до того, щоб обірвати ту прірву, яка стоїть між олігархічною владою та зубожилім народом, населення України віддало більшу частину своїх голосів новій політичній силі, яка утворилась безпосередньо перед президентськими виборами та основною ідеологічною ціллю задекларувала служити народу.

Отже, за роки незалежності в Україні прагнення до утвердження європейських демократичних цінностей не були реалізовані через низку таких негативних факторів:

- був відсутній діалог між владою та громадянським суспільством;
- відносини правлячої еліти й опозиції не були конструктивними, бо кожна сторона намагалася перетягнути увагу на себе, що посилювало делегітимізацію влади;
- влада й пересічні громадяни існували незалежно один від одного – вони нібито існували в паралельних світах.

На сучасному етапі основними каналами формування політично-управлінських еліт в Україні є просування осіб із ділового середовища, делегування кандидатів політичними партіями, представництво громадських організацій та представників засобів масової інформації, делегація еліти від народу (добровольці, активісти Майдану), формування еліти з військовослужбовців, залучення до політичних кіл інтелігенції, науковців, спортсменів. Переважно, регіональна еліта формує національну, а її формування відбувається в напрямі:

- від провінції до центру;
- від села до міста.

Основними критеріями, які враховуються при формуванні еліти охоплюють:

- суспільно-політичний авторитет;
- адміністративно-правові компетенції;
- морально-етичні якості;
- організаційно-управлінські навички;
- емоційно-вольові риси характеру.

Механізми функціонування політичних еліт в сучасній Україні тісно пов'язані з тенденціями реформування адміністративно-територіального устрою. Такими тенденціями є концептуальна дискусія щодо децентралізації, а також пропозиції щодо збільшення обсягу регіонів.

Отже, говорити про те, що в Україні вже сформована еліта, особливо на рівні державних менеджерів чи політичних діячів, зарано. Скоріш за все ми маємо квазіеліту, котрій притаманно багато ознак номенклатури. Необхідно згадати, що номенклатура, на відміну від еліти, виокремлює людей лише за критерієм посад, які вони обіймають. А еліта – це ще й моральний авторитет, і авторитет у суспільстві, це люди, до думки яких дослухаються, люди, які мають неформальний вплив на соціум.

ЛІТЕРАТУРА

1. Маркітантов В.Ю. Основні чинники формування та рекрутування політичних еліт. *Політологічні студії*. 2010. Вип. 1. С. 155–161.
2. Постолювська О. Запит суспільства на «несистемних» політиків: до проблеми вивчення. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. 2019. Вип. 25. С. 57–61.
3. Пахарев А. Політична еліта. Формальна? Справжня? *Віче*. 1997. № 11. С. 3–14.

«ІСТОРІЯ МІСТА КАТЕРИНОСЛАВА» – ФАКТОЛОГІЧНА ПРАЦЯ АКАДЕМІКА ЯВОРНИЦЬКОГО

Цей науково-публіцистичний твір академіка Дмитра Івановича Яворницького (1855–1940) подолав непростий шлях до свого читача. Перш за все варто відзначити, що вчений працював над ним майже сорок років до 1937 року. Потому через особливості радянської доби «Історія міста Катеринослава» потрапила на високі полиці «спецхранів» державних установ України [1]. Це відбулося через «неблагонадійність» академіка Д.І. Яворницького у його трактуванні історичних подій розвитку нашої держави. Лише у 1989 році на гребні хвилі перебудови та підйому національного руху в Україні, у дніпропетровському видавництві «Промінь» вийшла друком ця книга, загальним накладом у 18 000 примірників.

На той момент ця праця академіка Д.І. Яворницького справила неабиякий ефект у колах істориків-науковців та краєзнавців Придніпровського краю. Разом із тритомною «Історією запорозьких козаків» виник фактологічний масив інформації, який закрити лакуну в періоді козацької доби в історії України.

Розглянемо більш детально особливості побудови фактологічної праці Д.І. Яворницького «Історія міста Катеринослава».

Праця починається з оприлюднення для широкого загалу ідеї князя Григорія Потьомкіна, фаворита Катерини II, щодо т.зв. «грецького проєкту» задля виходу у Середземне море [2]. Цікаво, що Г. Потьомкіну необхідно було з цією метою перш за все захопити турецькі фортеці на Північному узбережжі Чорного моря, як от Очаків, Кінбурн та ін. Це була зовнішньополітична задача, а от важливою внутрішньополітичною проблемою було упокорення Війська запорозького низового, яке де-факто контролювало ось уже понад два сторіччя широкі степи Причорномор'я, Слобідську, Центральну та Подільську Україну.

У той же час академік Яворницький на перших сторінках книги чітко артикулює т.зв. «імперський міф» започаткування міста Катеринослава, жодним чином не оприлюднюючи інформацію щодо козацьких поселень на території майбутнього полісу. Лише окремими вкрапленнями у розділах книги відбувається оприлюднення фактів жвавого життя козацьких поселень, слобод та зимівників у період, який передував російській окупації. Причому вчений у досить цікавий філологічний спосіб оприлюднює таку інформацію, коли частину речення записує російською, а його продовження щодо козаків – українською мовою. Для прикладу розглянемо таке речення. «Запорожцы называли все свои земли вольностями и о себе говорили: «Ми веселі, бо над

нами нема стелі», то есть мы всегда живём весело, потому что не знаем никакого давления свыше» [1, 20].

Цей спосіб використання «езопової мови» при роботі зі слово був притаманний не лише академікові Яворницькому. Його сучасник, видатний український письменник Олесь Гончар (1918–1995) у своїх щоденникових записах 1943 року використовує той самий філологічний прийом. Коли він пише про тодішнє місцеве населення Слобідської України – текст наведено українською, а коли ним описуються події, пов'язані з визволенням нашої землі від німецьких військ радянською армією – автор нотаток переходить на російську [3].

Ще один цікавий приклад філологічної побудови речення академіком Яворницьким зустрічаємо в іншому місті його історичного твору. Ось як він розповідає про Олександра Поля та селян Криворіжжя. «Надел земли, на котором обнаружена была руда, считался у местных крестьян «никчемным», потому что на нём нельзя было ни орать, ни сеять что-либо. Поэтому, когда А.Н. Поль выразил желание взять его в аренду, крестьяне охотно пошли на то и даже дивились тому, «на что вона, та земля, йому потрібна»» [1, 178].

Наведений вище фрагмент тексту наочно засвідчує селянський характер тодішньої титульної української нації, адже місцеве автохтонне населення абсолютно не усвідомлювало заманливих перспектив розробки родовища корисних копалин, а оцінювало привабливість земельної ділянки лише з погляду її використання у сільському господарстві.

Ще один цікавий момент, пов'язаний із описом академіком Яворницьким перспектив, а чи то «проектів» князя Григорія Потьомкіна щодо розбудови у губернському місті Катеринославі «університету з академією музичною» [1, 36]. Загалом вчений понад десять разів у своєму творі згадує про плани царського вельможі щодо розбудови у місті вищого навчального закладу. Та цим ідеям не судилося бути втіленими у життя через несподівану смерть фаворита цариці Григорія Потьомкіна у жовтні 1791 року посеред широкого українського південного степу, а згодом у листопаді 1796 року приставилась і сама «панська цариця».

Її правонаступник, син Павло, люто ненавидів усе те, що нагадувало йому про матір та її вчинки стосовно будь-чого. Вихований у нелюбові та з постійною зміною «татусів», фаворитів матері, Павло у будь-який спосіб прагнув знищити усе те, що було започатковано його матір'ю. Не оминула лиха доля й Катеринослава, який уже з грудня 1796 року позначений на мапах того часу як Новоросійськ, а його розбудова припинена взагалі.

Ідея зі створенням у губернському місті університету зникла як марення. Наступні сто років до неї жодного разу не повертались. І лише у 1896 році гласні міської думи Катеринослава розпочали клопотати перед державними чиновниками щодо започаткування вищого навчального закладу. Цікаво, що планувалося приурочити цю подію до сторіччя від дня смерті Катерини II [4]. Навчальний заклад мав носити ім'я на честь цариці-засновниці міста.

Обрана нами для аналізу фактологічна праця академіка Яворницького є цікавою також з огляду на наведені у ній міські бувальщини, що яскраво відображають елементи щоденного побуту жителів Катеринослава у XIX ст. усі ці моторошні історії про

привидів у підземеллі палацу Потьомкіна [1, 124, 125] чи щемливі оповідки про смерть дітей на морозі коло церкви [1, 121, 122], наочно засвідчують факт розвитку міської культури.

На окрему увагу заслуговує майстерно викладена цілком урбаністична історія «мідної» або «бронзової бабці, *La grand-maman de Zavod*» [1, 159]. Дійовими особами цієї абсолютно самостійної оповідки, чи то міської байки є подружжя поета О. Пушкіна та Н. Гончарової, які наполегливо прагнули продати жителям Катеринослава пам'ятник Катерині II, викуплений дідусем Наталі Гончарової на аукціоні в німецьких землях [1, 157–164]. Хвацько закручений, майже детективний сюжет розповіді, дозволяє поглянути на академіка Яворницького, як на цікавого оповідача.

Підводячи підсумок викладеному у цій статті зазначимо, що фактологічна праця академіка Д.І. Яворницького «Історія міста Катеринослава» є важливим джерелом інформації про життя мешканців губерньського міста на річці Дніпро при впадінні у нього лівої притоки – річки Самари.

ЛІТЕРАТУРА

1. Яворницький Д.И. История города Екатеринослава. Днепропетровск: «Промінь», 1989. 197 с.
2. Мироненко М.А., Галацька В.Л. Про уточнення дат заснування населених пунктів Надпорожжя. Матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Українське козацтво в етнокультурному просторі Наддніпрянщини» (20 серпня 2021 р., м. Кам'янське). Нікополь: ТОВ «Принтхаус «Римм», 2021. С. 189–194.
3. Мироненко М. «Щоденники» Олеся Гончара. Рік 1943. URL: <https://www.libr.dp.ua/?do=ukrainica&lng=1&id=7&idg=373>
4. Историческій очеркъ возникновенія Екатеринославскаго Высшаго Горнаго Училища и его дѣятельности за первое десятилѣтіе (1899–1909 г.) / составилъ И.о.э.проф. Е.В.Г.У. П.Г. Рубинъ – Екатеринославъ: Типографія Губернскаго Земства, 1909. 148 с.

**СПІВПРАЦЯ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ КАРПАТСЬКОГО КРАЮ ОУН
ТА РУМУНСЬКОГО ПІДПІЛЛЯ (кінець 1940-х – початок 1950-х рр.)**

У боротьбі за Українську самостійну соборну державу ОУН виробила чітку концепцію національної революції та планово її реалізовувала. Основною її складовою була зовнішньополітична діяльність. Саме у роки Другої світової війни вона принципово змінилася – від орієнтації на одну чи групу великих держав до створення Антибільшовицького блоку народів і залучення до боротьби усіх поневолених народів. Доводячи, що перемога над більшовизмом можлива лишень спільними зусиллями усіх народів, а боротьбу українського народу розглядали як складову загальноєвропейського антитоталітарного Руху Опору. Саме до такої боротьби українські націоналісти змогли залучити народи Кавказу та Середньої Азії, створити національні відділи Української повстанської армії. У післявоєнний період українські повстанці на теренах сусідніх держав (Польщі, Чехословаччини, Румунії) своєю присутністю також безпосередньо спростовували цілу низку міфів, створених радянською пропагандою: «образ українського націоналіста-злочинця», відсутність спротиву, доводила можливість боротьби тощо. Оскільки наглядний приклад носіїв ідей українського націоналізму ставав найкращою агітацією для населення сусідніх держав.

Окремі аспекти проблеми висвітлювалися у працях В. Гуменюка [4], В. Манзуренка, В. Гуменюка [11], О. Іщука, Н. Ніколаєва [8]. Деякі фрагменти містяться в узагальнюючих працях Ю. Киричука [9], С. Ткаченка [12], С. Хмеля [13], Л. Шанковського [14]. Про налагодження рейдової діяльності націоналістами Карпатського краю пишеться і у Літописі УПА [10]. Актуальні аспекти розшукової діяльності та розробки радянськими силовими органами українських націоналістів на території Румунської народної республіки (1955–1957) розкрили Василь Ільницький, Віталій Тельвак та Роман Михач [6; 18]. Дотичні питання – виявлення та розробки радянськими спецслужбами румунських розвідувальних і контррозвідувальних структур, які діяли у 1944–1951 рр. розглядали Василь Ільницький та Микола Галів [16]. При цьому проблему структури та особливостей функціонування румунських спеціальних органів у період німецько-радянської війни вивчали Василь Ільницький, Микола Галів та Антоніна Бойчук [5; 15]. Питання особливостей, форми та практики співпраці структур українського визвольного руху та румунськими підпільними організаціями досліджували Василь Ільницький, Віталій Тельвак та Анна Огар [7; 17].

У зовнішньополітичній діяльності ОУН важливе значення відігравав Карпатський край ОУН. Організаційні структури Карпатського краю ОУН намагалися поширити свій вплив на територію інших, сусідніх з СРСР держав. Проте малодослідженим залишається питання особливостей реалізації цим краєм румунського вектору діяльності. Хоча його успішна реалізація мала важливе значення не лишень для життєдіяльності підпілля у краї, але й загалом на усіх теренах діяльності.

Інтенсивні контакти відбувалися між українським та румунським визвольним рухом у 1941–1944 рр. [3, 212, 262]. Румунський вектор діяльності Карпатського краю ОУН

розроблявся у контексті реалізації концепції національно-визвольної революції, у якій особливо важливе місце відводилося рейдам. За визначенням, рейди – це швидкі марші відділів УПА територіями, не охопленими повстанським рухом (як у країні, так і за кордоном: Білорусь, Польща, Словаччина, Румунія), а також зі спеціальними завданнями: пропаганда, саботаж, атентат тощо там, де повстанський рух набув поширення [14, 657]. Рейд став найбільш ефективним методом, який давав змогу виконувати одночасно бойові і пропагандистські завдання на території, де цього найменше очікував супротивник [13, 103]. Самі повстанці визначали мету рейдів – підтримувати «народний дух», створювати у лавах супротивника атмосферу непевності та страху, здобувати військово-матеріальні засоби, вести бої з ворогом. Відділи УПА, які рейдували, окрім постійного спілкування із місцевим населенням, зустрічей, мітингів, поширювали ідеї визвольної боротьби, закликали ставати до лав українського визвольного руху, водночас захищаючи населення від репресій. Для підтримки зв'язків із Проводом ОУН на українських землях із Румунії у Карпатський край ОУН відправлялися делегації.

Упродовж 1945–1951 рр. зафіксовано щонайменше 11, різних за чисельністю учасників, метою та результативністю, переходів підпільників із Карпатського краю ОУН на територію Румунії. Ці виявили зафіксовані у документах.

Водночас переходи на терени Карпатського краю стають інтенсивнішими, особливо у зв'язку із проведенням акції «Вісла». У своєму дослідженні О. Іщук та Н. Ніколаєва, посилаючись на довідку управління 2-Н МДБ УРСР (листопад 1948 р.), наводять дані, що впродовж 1947–1948 рр. відбулося 103 нелегальні перетини кордону СРСР з території Польщі (517 осіб), Чехословаччини (вісім осіб), Угорщини (чотири особи), Румунії (11 осіб), загалом пройшли 540 осіб (у 1947 р. 83 – випадки – 510 осіб, у 1948 р. 20 випадків – 30 осіб) [8, 57]. З-поміж цих осіб було не менше 30 боївків ОУН і УПА чисельністю приблизно 435 осіб, підпільників ОУН (кур'єрів та емісарів) – 66 осіб, польських підпільників – чотири особи, агентів іноземних розвідок – 14 осіб, інших – 21 особа. Органами МДБ УРСР було вбито або затримано 191 особу, яка нелегально перейшла кордон. З них: 130 стрільців УПА, 34 оунівці, два польські підпільники, 10 агентів іноземних розвідок, інших – 15 [8, 58]. У 1946–1948 рр. із-за кордону (на 1 листопада 1948 р.) перейшов 41 кур'єр ОУН, із них: в 1946 р. два; 1947 р. 32; 1948 р. сім. Із числа 41 перекинутого: а) вбито у 1947 р. два; б) заарештовано 35 із них (в 1946 р. 1, 1947 – 16, 1948 р. 18); в) розроблялося – чотири [1, 347; 2, 45].

Таким чином націоналісти Карпатського краю ОУН розгорнули активну діяльність справі налагодження контактів із румунським антикомуністичним рухом у 1940-ві – на початку 1950-х рр. Загалом встановлено понад десять основних переходів українських націоналістів на територію Румунії із метою донесення об'єктивної правди про ОУН і УПА та залучення румунських підпільників до спільної боротьби. Навіть часткова результативність таких рейдів давала вагомий ефект, оскільки формувала об'єктивне уявлення про український визвольний рух, демонструвала можливість боротьби із радянським тоталітаризмом.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

1. Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ). Ф. 13. Спр. 372. Т. 42.
2. ГДА СБУ). Ф. 13. Спр. 372. Т. 77.

3. ГДА СБУ. Ф. 65. Спр. С-13422. Т. 2.
4. Гуменюк В. Фотограф УПА «Липкевич». *Український визвольний рух*. Львів: Видавництво «Мс», 2003. Збірник 1. С. 159–164.
5. Ільницький В., Галів М., Бойчук А. Функціонування румунських розвідувальних і контррозвідувальних органів у Трансністрії (1941–1944) (за матеріалами ГДА СБУ). *Zaporizhzhia Historical Review*. 2020. Вип. 1 (55). С. 131–145.
6. Ільницький В., Михаць Р. Розшук та розробка радянськими силовими органами українських націоналістів на території Румунської народної республіки (1955–1957). *Сумський історико-архівний журнал: науковий журнал з історії та архівознавства України*. 2021. № XXXVI. С. 27–36.
7. Ільницький В., Огар А. Українські націоналісти Карпатського краю ОУН та румунське підпілля (1940-і – початок 1950-х рр.): співпраця в умовах протистояння тоталітарним режимам. *Сумський історико-архівний журнал*. 2021. № XXXVII. С. 29–41.
8. Іщук О., Ніколаєва Н. Кур'єрський зв'язок між закордонними частинами ОУН та підпіллям ОУН і УПА в Україні в 1944–1955 роках. *Воєнна історія*. 2010. № 1 (49). С. 54–69.
9. Киричук Ю. Український національний рух 40–50-х років ХХ століття: ідеологія та практика. Львів: Добра справа, 2003. 464 с.
10. Літопис Української Повстанської Армії. Нова серія. Т. 10: Життя і боротьба генерала «Тараса Чупринки» (1907–1950). Документи і матеріали / [упор. С. Богунов, В. Даниленко, А. Кентій, С. Кокін, В. Лозицький, М. Посівнич]. Київ; Торонто, 2007. 832 с.
11. Манзуренко В., Гуменюк В. Рейд УПА в Румунію 1949 р. Львів-Рівне: Бібліотека журналу «Однострій», 2007. 56 с.
12. Ткаченко С. Повстанческая армия: (тактика борьбы) / [под общ. ред. А. Е. Тараса]. Минск: Харвест; М.: АСТ, 2000. 512 с.
13. Хмель С. Ф. Українська партизанка. [Б.м.]: Видання Закордонних частин ОУН, 1959. 274 с.
14. Шанковський Л. Українська Повстанча Армія. Історія українського війська (1917–1995) [упоряд. Ярослав Дашкевич]. Львів: Видавництво «Світ», 1996. С. 482–695.
15. Ilnytskyi V., Haliv M. Structure and activities of romanian intelligence and counterintelligence bodies in Transnistria (1941–1944) (based on SSA SSU). *Analele Universității din Craiova. Istorie (Annals of the University of Craiova. History)*. 2020. Anul. XXV. № 1 (37). April. S. 107–124.
16. Ilnytskyi V., Haliv M. The struggle of soviet repressive and punitive organs against former romanian intelligence and counterintelligence structures in Ukraine (1944–1951). *Analele Universității din Craiova. Istorie (Annals of the University of Craiova. History)*. 2019. Anul. XXIV. № 2 (36). November. S. 103–118.
17. Ilnytskyi V., Telvak V. The Romanian vector of the activity of the OUN's Carpathian area (the 1940s–beginning of the 1950s): on the cooperation of the Ukrainian and Romanian underground. *Danubius*. XXXVI. Galați. 2018. Pp. 217–234.
18. Ilnytskyi V., Telvak V. Operative investigations of the participants of Ukrainian liberation movement in romanian people's republic (1955–1957) by the soviet repressive bodies. *Analele Universității din Craiova. Istorie (Annals of the University of Craiova. History)*. 2018. Anul. XXIII. № 34 (2). November. S. 97–108.

ПІДГОТОВКА УЧИТЕЛІВ У ДРОГОБИЧІ В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД (1920–1930-ті рр.)

Історія системи освіти в Дрогобичі продовжу викликати значний інтерес дослідників з огляду на недослідженість деяких аспектів її існування. Шкільництво Дрогобича досліджували Б. Добрянський [43], М. Галів [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 13; 14; 15; 16; 17; 18; 19; 20; 21; 22; 23; 24; 25; 26; 42], У. Галів [27; 28], Я. Дробчак [29], К. Дубина [30; 31], В. Ільницький [32; 33; 49; 50], Б. Лазорак [44; 45], А. Огар [34; 35; 36; 45], С. Оленич [37], О. Свйонтик [38;], Н. Скотна [39], Ю. Стецик [40], Л. Хомич [47], І. Чава [41] та ін.

У міжвоєнний період в Дрогобичі особливого піднесення зазнала ланка професійної (зокрема й професійно-технічної) освіти. Зауважимо, що до Першої світової війни у Дрогобичі, як зрештою в усій Галичині, фаховому шкільництву не надавали належної ваги. Слід визнати, що у міжвоєнний період громадськість Дрогобича намагалася виправити цей стан, засновуючи приватні навчальні заклади професійного спрямування. Відтак у місті було відкрито дві вчительські семінарії.

7 листопада 1920 р. започаткувала діяльність українська семінарія сестер Василіанок. Проте дозвіл на діяльність від Міністерства ВР і ОП вона отримала 7 серпня 1922 р., про що свідчать шкільні свідоцтва [52, 2]. Вона знаходилась у жіночому монастирі (нині – корпус музичного училища). На перший курс зарахували 25 дівчат. Навчання у Дрогобич в 1918–1919 рр. та в складі міжвоєнної Польщі було платним – 540 злотих на рік. При семінарії діяв інтернат для 15–20 дівчат. Випускники семінарії одержували право працювати вчителями в народних школах. За 1920–1936 рр. педагогічну освіту у ній здобули 1100 дівчат [46, 171–172].

Останній випуск української семінарії відбувся у червні 1936 р. Державні екзамени склали 27 дівчат (в т.ч. 13 – з польської). В закладі в основному навчалися дівчата-українки переважно з Дрогобиччини. Разом з ними здобували освіту учениці польської та єврейської національності. У семінарії толерантно ставилися до іншої віри і нації. Релігію для учениць єврейок викладав рабин доктор Бернгард Шраєр [5], [12].

Директорами семінарії від дня її заснування були: о. Полієвкт Кміт, Микола Байрак, о. Онуфрій Гадзевич, о. Євген Громницький, Микола Григорійчук. Всі вони мали вищу освіту, закінчивши теологічний чи філософський факультети Віденського, Львівського та Чернівецького університетів. У складі педагогічного колективу семінарії були штатні та погодняні (доходячі) вчителі. Штатних викладачів було не багато [5], [48].

У 1926–1927 н. р. на другому курсі навчальний процес забезпечували Яніна Петричка (польська мова), Ольга Станімир (українська мова), Іван Лазор (історія, географія з космографією), Василь Білінський (математики, фізика, хімія і мінералогія), Віктор Кінасевич (біологія), Натяля Мілян (рисунок, ручні роботи), Ярослав Сорока (музика і спів), Марія Ясеницька (тілесні вправи) [53, 164зв]. На 5 курсі (1928–1929 н.р.) викладали: релігію – о. Євген Громницький, педагогіку, а також «науки про Польщу» – Григорій Банах, практичну педагогіку – Марія Байрак, українську мову –

Микола Григорійчук, польську мову – Генрик Фінкель, німецьку мову, гігієну – Микола Кірасевич, математику – Елеонора Залеська, фізику, хімію і мінералогію, а також музику і співу, гри на скрипці – Ярослав Сорока, рисунки, ручні роботи, тілесні вправи – Марія Ясеницька [54, 255зв].

Семінарія мала добру бібліотеку, в якій у 1932 р. нараховувалося понад 1500 книг, без підручників. У цій книгозбірні були твори Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, Марка Вовчка, П. Куліша, Б. Грінченка, М. Коцюбинського, Б. Лепкого, А. Міцкевича, Б. Пруса, І. Крашевського, С. Жеромського, Е. Ожешко, Ф. Шіллера, Г. Гейне, В. Гюго, Л. Толстого, М. Гоголя, О. Пушкіна, Ф. Достоєвського, А. Чехова та ін. Дрогобицька українська семінарія сестер василіянок відіграла важливу роль серед українського населення краю у справі розповсюдження освіти та пробудженню національної свідомості [5; 43, 112–113].

Більшість учениць української жіночої семінарії належала до греко-католицького обряду, хоча траплялися семінаристки й інших віросповідань, а відтак національностей. Скажімо, у червні 1931 р. рабин Б. Шраєр екзаменував ученицю 3 курсу семінарії Броніславу Невбауер з «науки релігії мойсеєвої» [54, 92].

У 1936 р. приватна жіноча вчителька семінарія сс. василіянок припинила своє існування. Причина полягала в шкільній реформі 1932 р., згідно з якою учительські семінарії слід було реорганізувати в педагогічні ліцеї. Керівництво семінарії планувало створити чотирикласну гімназію нового типу, а опісля впровадити до життя педагогічний ліцей [48, 499]. Перетворення семінарії на гімназію було започатковано у 1935 – 1936 н.р., про що свідчить свідоцтво учениці першого класу Марії Грушак – офіційна назва навального закладу на той час була: Приватна жіноча гімназія С.С. Василянок у Дрогобичі [52, 5–5зв]. Очевидно впровадити в життя професійний педагогічний ліцей так і не вдалося.

Від 12 листопада 1920 р. почала працювати жіноча учительська семінарія Польського педагогічного товариства, яка містилася в приміщенні семикласної державної школи ім. королеви Ядвіги (нині корпус філологічного факультету педуніверситету). Навчання відбувалося з 14-ї до 19-ї години. За навчання платили 660 злотих на рік. Учениці з незаможних родин частково звільнялися від оплати [46, 172].

На перший курс у 1920 р. записалося 27 дівчат. Число семінаристок поступово зростало і у 1924–1925 н.р. вже було п'ять курсів. Після закону про освіту 1932 р. кількість учнів зменшується. Чисельність учнівського контингенту семінарії представлено у таблиці 3.

У 1934–1935 н. р. учениці четвертого та п'ятого курсів були переведені для продовження навчання до української учительської семінарії сестер василіянок. Оплата за навчання складала 660 злотих у рік. У семінарії вивчали такі предмети: релігія, польська, руська (українська) та німецька мови, історія Польщі, математика, фізика, природознавство, географія, педагогіка, психологія, каліграфія, рисунок, ручна праця, гімнастика, спів, гра на скрипці та ін. Як і в українській семінарії, штатних викладачів було мало, тому запрошували педагогів з інших навчальних закладів. Так, викладач державної гімназії М. Мсцівуєвський викладав польську мову, директор української учительської семінарії М. Григорійчук – українську мову, учитель української приватної гімназії А. Собчук – математику, учитель державної гімназії М. Рабій

– історію, викладач державної гімназії Бруно Шульц – малювання і ручну працю та ін. Довголітнім директором семінарії був Зігмунд Шнейдер, який викладав фізику і природознавство. Польська учительська семінарія залишила помітний слід в історії шкільництва Дрогобича. Педагогічну освіту тут одержало понад 800 дівчат польської, української та єврейської національності [39], [43, 113–114].

**Табл. 3. Чисельність учнівського контингенту семінарії
Польського педагогічного товариства**

Навчальний рік	Курси				
	I	II	III	IV	V
1924/1925	40	31	27	28	22
1925/1926	36	34	26	32	29
1929/1930	31	34	25	28	38
1930/1931	34	30	32	25	26
1932/1933	–	15	21	23	29
1933/1934	–	–	13	17	32
1934/1935	–	–	–	13	17

Отже, серед середньоосвітніх навчальних закладів Дрогобича у 1920–1930-х рр. діяли дві приватні жіночі учительські семінарії: українська та польська. Керівниками семінарій були кваліфіковані педагоги, випускники Віденського, Львівського та Чернівецького університетів. Учительський склад в основному складався із вчителів, запрошених з інших навчальних закладів. Серед учнів семінарій були дівчата різних національностей: польської, єврейської та української.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галів М. Вчительство загальноосвітніх шкіл Дрогобиччини в період нацистської окупації (1941–1944). *Проблеми гуманітарних наук: Наукові записки Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2010. Вип. 26. Історія. С. 131–144.
2. Галів М. Дрогобицька окружна шкільна рада (1878–1914): склад і діяльність. *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. 2017. Вип. XIX–XX. С. 272–284.
3. Галів М. Дрогобицький державний учительський інститут: перший рік роботи (1940–1941). *Молодь і ринок*. 2011. № 2 (73). С. 62–67.
4. Галів М. Зміни у чисельному та етнічному складі учнівської і студентської молоді в Дрогобицькій області УРСР (1939–1941 рр.). *Мандрівець. Всеукраїнський науковий журнал*. 2010. № 2 (86). С. 23–29.
5. Галів М. Зміст освіти у Дрогобицькій учительській семінарії сестер Василянок (1920–1936 рр.). *Гірська школа Українських Карпат*. 2020. № 22. С. 54–59.

6. Галів М. Культурне життя української громади Дрогобича в період німецької окупації (1941–1944 рр.). *Проблеми гуманітарних наук: Наукові записки Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2008. Вип. 22. Історія. С. 114–126.
7. Галів М. Курсова система освіти на Дрогобиччині у роки нацистської окупації (1941–1944). *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2013. Вип. 5. С. 15–28.
8. Галів М. Матеріальне забезпечення сільського вчителів Галичини у 1867–1918 рр. (на прикладі Дрогобицького повіту). *Проблеми гуманітарних наук: наукові записки Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2011. Вип. 28. Історія. С. 48–64.
9. Галів М. Між серпомолотом і свастикою: освіта на Дрогобиччині у 1939–1944 рр. Дрогобич: ПП «Коло», 2010. 337 с.
10. Галів М. Організація та діяльність дошкільних виховних закладів Дрогобиччини у роки гітлерівської окупації (1941 – 1944). *Проблеми гуманітарних наук: наукові записки Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2012. Вип. 30. Історія. С. 149–168.
11. Галів М. Освітні інституції Дрогобича наприкінці XVIII – 70-х рр. XIX ст. *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. 2017. Спецвипуск III. С. 45–62.
12. Галів М. Освітня діяльність СС Василянок у Дрогобичі (1920–1939 рр.). *Дрогобицький музичний коледж імені Василя Барвінського: проекція з минулого в сучасне*. Дрогобич: Посвіт, 2020. С. 89–149.
13. Галів М. Повсякденні аспекти шкільництва на Дрогобиччині в 1947–1948 рр.: нове документальне свідчення. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип. 44. Том 1. С. 4–12.
14. Галів М. Політика радянської влади щодо педагогічних кадрів загальноосвітніх шкіл Західної України у 1939–1941 роках (на прикладі Дрогобицької області). *Проблеми гуманітарних наук: Наукові записки Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2009. Вип. 24. Історія. С. 92–109.
15. Галів М. Польське шкільництво на Дрогобиччині в період німецької окупації (1941–1944 рр.). *Fasciculi Musei Regionalis Brzozoviensis. Brzozów: Wydawnictwo Muzeum Regionalnego im. Adama Fastnachta w Brzozowie*. 2011. Nr. 5. S. 235–262.
16. Галів М. Радянська педагогіка в дії: документи управління МДБ та обкому компартії Дрогобиччини щодо побиття учнів у школах області. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2015. Вип. 13. С. 13–20.
17. Галів М. Реорганізація освіти на Дрогобиччині в 1939–1944 рр.: порівняльний аналіз радянських і німецьких практик. *Сумський історико-архівний журнал*. 2018. № XXX. С. 32–40.
18. Галів М. Реорганізація системи виховання західноукраїнської шкільної молоді в 1939–1941 рр. (на прикладі Дрогобицької області). *Парадигма sacrum & profanum в літературі та культурі. Збірник наукових праць: Матеріали міжнародного науково-практичного семінару*. Вип. IV. Дрогобич: Посвіт, 2010. С. 241–249.
19. Галів М. Реферати галицьких учителів про виховання характеру дітей (1920 р.): джерелознавча дескрипція. *Молодь і ринок*. 2023. № 1 (209). С. 13–17.

20. Галів М. Українська гімназія у Дрогобичі в умовах німецької окупації 1941–1944 рр. *Літопис Бойківщини*. 2011. Ч. 1/80(91). С. 64–70.
21. Галів М. Українське і польське народне шкільництво на Дрогобиччині періоду німецької окупації (1941–1944): порівняльний аналіз. *Україна-Польща: історична спадщина і суспільна свідомість: Збірник наукових праць*. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2010–2011. Вип. 3-4. С. 147–158.
22. Галів М. Українське шкільництво на Дрогобиччині в час німецької окупації 1941–1944 рр. *Літопис Бойківщини*. 2010. Ч. 279(90). С. 65–71.
23. Галів М. Українські парафіяльні школи Дрогобича (XVII–XIX ст.). *Літопис Бойківщини*. 2017. Ч. 2/93(104). С. 73–80.
24. Галів М. Участь учнівської та студентської молоді Дрогобицької області в національно-визвольному русі (1946 – початок 1947 рр.): мовою одного документа. *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. 2015. Спецвипуск II. С. 465–474.
25. Галів М. Учнівський контингент початкових і середніх шкіл Дрогобиччини у період нацистської окупації (1941–1944): чисельність та етнічний склад. *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. 2011. Вип. XIV–XV. С. 374–385.
26. Галів М. Школа на Задвірному передмісті Дрогобича у XVIII – першій половині XX ст. *Літопис Бойківщини*. 2020. Ч. 2/99(110). С. 64–76.
27. Галів М., Галів У. Німецьке початкове шкільництво на Дрогобиччині у роки нацистської окупації (1941–1944). *Східноєвропейський історичний вісник*. 2017. Вип. 4. С. 69–78.
28. Галів М., Галів У. Радянізація системи освіти дорослих у Дрогобицькій області (1939–1941). *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2017. Вип. 18. С. 156–161.
29. Галів М., Дробчак Я. Радянізація системи професійної освіти на Дрогобиччині (1939–1941). *Східноєвропейський історичний вісник*. 2017. Вип. 5. С. 145–154.
30. Галів М., Дубина К. Діяльність Дрогобицької державної гімназії у роки Західноукраїнської Народної Республіки (1918–1919). *Садиба Франка: науковий збірник заповідника «Нагуєвичі»*. 2021. Кн. II. С. 646–660.
31. Галів М., Дубина К. До історії гімназії оо. Василіан у Дрогобичі (1775–1784). *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том VIII: діалог у розвитку науки та освіти*. Конін – Ужгород – Київ – Херсон: Посвіт, 2020. С. 16–18.
32. Галів М., Ільницький В. Документи польської поліції про громадсько-політичні погляди українських і єврейських учителів Дрогобицького повіту (1925). *Східноєвропейський історичний вісник*. 2017. Випуск 5. С. 88–106.
33. Галів М., Ільницький В. Українські, польські, єврейські учителі та учні Дрогобиччини як об'єкт радянських репресій (1939–1941 рр.). *Молодь і ринок*. 2019. № 8 (175). С. 32–37.
34. Галів М., Огар А. Польські професійні школи на Дрогобиччині у роки нацистської окупації (1941–1944). *Східноєвропейський історичний вісник*. 2017. Вип. 5. С. 169–176.
35. Галів М., Огар А. Репресований учитель Петро Трускавецький (1886–1945): за матеріалами архівно-кримінальної справи. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип. 50. С. 11–18.
36. Галів М., Огар А., Ярушак М. Три портрети репресованих освітян Дрогобиччини (друга половина 1940-х рр.): просопографічний нарис. *Радянські репресії у західних областях України (1939–1953): історія, особистості, пам'ять*. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2022. С. 246–289.

37. Галів М., Оленич С. Засади німецької освітньої політики в окупованій Східній Галичині 1941–1944 рр.: на матеріалах Дрогобиччини. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2017. Вип. 17. С. 246–254.
38. Галів М., Свйонтик О., Ярушак М. Загальноосвітнє шкільництво західних областей України (1944–1953) у вимірах історії повсякдення (історіографічний аспект). *Молодь і ринок*. 2021. № 3 (189). С. 15–23.
39. Галів М., Скотна Н. Педагогічна освіта в Дрогобичі (кінець XVIII – перша половина XX ст.): до передісторії Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. *Молодь і ринок*. 2020. № 2 (181). С. 6–17.
40. Галів М., Стецик Ю. Матеріальне забезпечення виховних закладів сестер василіянок у Дрогобичі (1920–1939 рр.). *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 28. Том 4. С. 116–120.
41. Галів М., Чава І. Середні навчальні заклади у Дрогобичі (1919–1939 рр.). *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2016. Вип. 16. С. 21–32.
42. Haliv M. The national policies of the Russian and Austro-Hungarian empires' in Volhynia and Galicia (at the beginning of the XX century): a comparative analysis. *Східноєвропейський історичний вісник*. 2018. Вип. 7. С. 65–74.
43. Добрянський Б. Шкільництво у Дрогобичі між двома світовими війнами. *Drohobycz – miasto wielu kultur*. Rzeszów, 2005. S. 105–115.
44. Лазорак Б. Дрогобицька цісарсько-королівська гімназія імені Франца Йосифа I в часі першої світової війни (1914–1916): невідомі епізоди про «переддень» війни, російську окупацію і не тільки. [Електронний ресурс]. URL: <https://goo.gl/oY8icW>
45. Лазорак Б. Епізоди з навчання Бруно Шульца у гімназії. [Електронний ресурс]. URL: <https://goo.gl/5ypQuD>
46. Нариси з історії Дрогобича (від найдавніших часів до початку XXI ст.). Дрогобич: Коло, 2009. 320 с.
47. Хомич Л. Педагогічна діяльність Бруно Шульца в навчальних закладах Дрогобича міжвоєнного періоду. *Проблеми гуманітарних наук. Серія: Історія*. 2015. Вип. 36. С. 103–121.
48. Українська Дівоча Учительська Семінарія Василіянок у Дрогобичі. *Дрогобиччина – земля Івана Франка*. Т. 1. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1973. С. 496–500.
49. Haliv M., Ilnytskyi V. Education between «class» and «nation»: the influence of the theory of class struggle on Ukrainian educational historiography (1920s – 1980s). *Echa Przeszłości*. 2023. 24 (2). Pp. 123–139. DOI: <https://doi.org/10.31648/ep.9671>
50. Haliv M., Ilnytskyi V. The Industrial School for Jewish Girls, Sambir (1925–1939): A Local Institutional Description. *Annales Universitatis Apulensis. Series Historica*. 2019. Issue 23/I: *Minorities in East-Central Europe throughout the Twentieth Century* / Edited by Sorin Arhire. P. 119–132.
51. Haliv M., Ohar A. Polish teachers in Eastern Galicia under the Nazi occupation (1941–1944). *Східноєвропейський історичний вісник*. 2018. Вип. 9. С. 72–80.
52. Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). Ф. 1262. Оп. 9. Спр. 1.
53. ДАЛО. Ф. 1262. Оп. 9. Спр. 4.
54. ДАЛО. Ф. 1262. Оп. 9. Спр. 5.

ФОРМУВАННЯ БАГАТОМОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ В УМОВАХ МУЛЬТИЛІНГВІЗМУ: ДИДАКТИЧНІ МОДЕЛІ, СТРАТЕГІЇ НАВЧАННЯ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТНІЙ КОНТЕКСТ

Дослідниця Юлія Талалай схарактеризувала дидактичні моделі формування багатомовної особистості, висвітливши дві основні моделі: модель факторів і динамічна модель. Модель факторів акцентує увагу на взаємодії внутрішніх і зовнішніх факторів, що впливають на навчальний процес. Зокрема, важливими є нейрофізіологічні властивості учня та якість мовного оточення. Ця модель допомагає виявити, як різні зовнішні впливи, такі як соціокультурне середовище або педагогічні стратегії, можуть впливати на ефективність навчання [2]. Суть динамічної моделі полягає у поступовому розвитку мовних компетенцій учнів в умовах постійних змін і адаптацій до нових мовних реалій. Такий підхід дозволяє зосередитись на гнучкості і динамічному розвитку особистості учня в процесі мовної освіти [1].

У контексті освітньої програми для середніх шкіл Польщі дослідниця Юлія Талалай схарактеризувала основні цілі, що визначають стратегії викладання іноземної мови. Однією з ключових характеристик є індивідуальний підхід до кожного учня, що дозволяє враховувати здібності, інтереси та потреби учнів у процесі навчання [3]. Крім того, вважається важливим розвитку міжкультурної компетенції – здатності розуміти й оцінювати різні культурні контексти, а також толерантно сприймати культурні відмінності [5]. Міждисциплінарний підхід передбачає інтеграцію мовних знань з іншими предметами, такими як історія чи географія, що створює умов для більш глибокого освоєння мови через реальні життєві ситуації [6]. Також наголошується на розвитку чотирьох основних видів мовної діяльності – читання, письмо, слухання та говоріння, що формують у школярів різноманітні мовні навички для комунікації в сучасному світі [5].

У статті, присвяченій діяльнісному підходу та автономному навчанню, розглядаються важливі педагогічні принципи, що використовуються в Чехії. Діяльнісний підхід передбачає активну участь учня в процесі навчання, де учень здобуває знання не лише через пасивне сприймання матеріалу, а через виконання практичних завдань, наближених до реальних життєвих ситуацій. Це дозволяє сформувати в учня здатність застосовувати мову в повсякденному житті, покращуючи рівень володіння іноземною мовою [4]. Водночас важливим є принцип автономії, що підкреслює необхідність розвитку самостійності учнів у навчанні. Учителю має підтримувати учня в розвитку його незалежності, допомагаючи адаптувати навчальний процес до індивідуальних потреб [3]. Однак цей підхід також має недоліки, серед яких односторонність і можливість потрапляння в крайнощі, коли учень може стати надмірно самостійним, зменшуючи роль учителя в освітньому процесі [6].

Зміни в освітній системі країн Центральної Європи відбуваються під впливом мультілінгвізму, глобалізації та інтеграції країн ЄС розвивається освітня політика, спрямована на забезпечення багатомовності серед учнів [4]. Школи повинні не

лише оновити навчальні програми, але й адаптувати методи навчання до нових вимог, що включають комунікативні та діяльнісні підходи [6]. Модернізація освіти дозволяє більш ефективно підготувати учнів до життя в багатомовному світі, де знання кількох мов є не тільки перевагою, але й необхідністю для професійної діяльності та міжкультурного спілкування [5].

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Талалай Ю. О. Дидактичні моделі формування багатомовної особистості учня в процесі навчання іноземної мови: модель факторів і динамічна модель. *Молодь і ринок*. 2017. № 4. С. 170–173. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2017_4_35.
- 2.Талалай Ю. О. Загальні цілі освітньої навчальної програми з іноземної мови в середніх школах Польщі: стратегії, навички та підходи. *Молодь і ринок*. 2017. № 1. С. 132–136. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21-COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Mir_2017_1_30.pdf.
- 3.Талалай Ю. О. Принципи діяльнісного підходу та самостійного навчання іноземних мов крізь призму поглядів чеських педагогів. *Педагогічний дискурс*. 2016. Вип. 21. С. 165–169. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/0peddysk_2016_21_33
- 4.Талалай Ю. О. Модернізація навчання іноземних мов у старших школах країн Центральної Європи в умовах мультилінгвізму: дис...канд. пед. наук: спец. 13.00.01. Дрогобицький держ. пед. ун-т ім. Івана Франка. Дрогобич, 2017. 236 с.
- 5.Кузьміна Т.Б. Стратегії викладання іноземних мов у країнах Європи. Київ: Вища школа, 2007.
- 6.Hufeisen B., Lutjeharms M. Gesamtsprachencurriculum: Einflussfaktoren und Bedingungsgefüge. *Gesamtsprachencurriculum Integrierte Sprachendidaktik Common Curriculum: Theoretische Überlegungen und Beispiele zur Umsetzung*. Tübingen: Narr Fracke Attempto Verlag GmbH: Co. KG, 2005. S. 9–18. [in German].

ПРІНС ХОЛЛ – ЗАСНОВНИК РУХУ «НАЗАД ДО АФРИКИ»

Рух «Назад до Африки» (Back-to-Africa) – політичний рух, що виник у Сполучених Штатах Америки наприкінці XVIII – на початку XIX ст. і полягав у заохоченні африкано-американців африканського походження до повернення на африканську батьківщину своїх предків. Часом його виникнення доречно було б назвати 4 липня 1776 року – день підписання знаменитої Декларації незалежності та дату заснування північноамериканської держави. Саме тоді вперше і, потрібно визнати, дуже недвозначно пролунала думка про необхідність скасування рабства, яку планувалося навіть зафіксувати у згадуваному документі. Але на момент прийняття Декларації пункт конгресмена Томаса Джефферсона про засудження рабства виявився виключеним із підсумкового тексту Декларації Другим Континентальний конгресом [1, 35].

Варто зазначити, що багато хто в той час чекав на швидке звільнення чорношкірих невольників. Подібні думки висловлювалися відомими громадськими діячами, політиками, митцями і цілком відповідали популярним на той час ідеям Просвітництва.

Однак і серед представників негритянського населення вже тоді були люди, які не боялися кинути виклик існуючим порядкам. Вони не тільки відкрито висловлювали думку найбільш пригніченої частини чорношкірого населення, але й найактивнішим чином боролися проти рабства та дискримінації в США, висуваючи різні проєкти виходу з ситуації, що склалася, найрадикальнішим з яких був вихід на землю предків.

Одним із засновників та прихильників даного напрямку був Прінс Холл, який увійшов в історію як непримиренний борець проти рабства та один із найвпливовіших та шанованих представників африкано-американської громади кінця XVIII – початку XIX ст. Саме він у числі перших не тільки озвучив саму ідею повернення негритянського населення із США на історичну батьківщину, але й спробував втілити її у життя. Практично всі західні дослідники сходяться на думці, що Прінс Холл зробив величезний внесок у становлення руху «Назад до Африки» [2; 3].

Прінс Холл, бостонський аболіціоніст, відомий як творець першої «чорної» масонської ложі. Його називали «батьком громадянських прав»: він вважав за краще покращувати життя чорних бостонців легітимними способами, зокрема петиціями. За роки свого життя він склав кілька десятків таких документів.

У січні 1773 р. П. Холл разом із 73 африканськими делегатами звернувся до Сенату штату Массачусетс із клопотанням про еміграцію, пославшись на незадовільні для представників його раси місцеві кліматичні умови. Дане звернення можна вважати часом фактичної появи руху «Назад до Африки».

У тому ж 1773 р. він і ще четверо чорношкірих подали петицію з проханням ухвалити закон про дозвіл рабам один день на тиждень працювати на себе, щоб мати можливість колись викупити волю.

13 січня 1777 р. Холл подав прохання до Законодавчих зборів про звільнення всіх рабів у Массачусетсі [4], 3 липня 1777 р. Джорджу Вашингтону про дозвіл вступу чорношкірих до Континентальної армії, 4 січня 1787 р. до Законодавчих зборів про

фінансову підтримку руху за повернення негрів до Африки, 17 жовтня 1787 р. про допуск негритянського населення до освіти, 27 лютого 1788 р. звернення до Генеральної ради Массачусетса про повернення викрадених у Бостоні та навернених у рабство африкано-американських моряків тощо [5].

У одній з петицій, датованій 4 січня 1787 і направлений в Палату представників Массачусетса, містилося прохання про сприяння рееміграції вільних африкано-американців до Африки. Петицію підготували 12 членів «африканської ложі» на чолі з майстром П. Холлом і підписали 73 представники місцевої громади. У ній був представлений детальний план повернення на історичну батьківщину тих чорних громадян США, хто виявився «у вкрай неприємливих та невідгідних обставинах» [6]. У тексті, крім обґрунтування необхідності фінансових вкладень, містилася така аргументація: «Це [несприятливий стан – автор] та інші міркування, про які тут немає потреби особливо згадувати, спонукають нас щиро бажати повернутися до Африки, нашої рідної країни, теплий клімат якої набагато природніший і приємніший для нас; і для якої бог природи створив нас; і де ми житимемо серед рівних нам і почуватимемося більш комфортно і щасливо, чим ми можемо бути у нашому нинішньому становищі; і, в той же час, можемо мати перспективу бути корисними для наших братів там» [6].

Ця петиція увійшла в історію під назвою «Бостонський план». У ній також передбачалося вибрати з числа африкано-американців «бажаючих переїхати» і «здатних вести справи», об'єднати їх, сформувані із них релігійне товариство, обрати пастора чи єпископа, забезпечити переселенців усім необхідним і відправити в Африку на вільні землі, які ніким не обробляються. Очікувалося, що потенційні репатріанти створять власну державу з конституцією, християнською церквою, школами і цим виконають цивілізаторську місію, посприявши «порятунку своїх братів-язичників» [6].

На думку авторів документа, все це могло б «закласти основу для дружніх та міцних зв'язків між цією [африканською – автор] країною та США у вигляді вибудовування взаємних відносин і прибуткової торгівлі, які можуть значно переважити всі необхідні для реалізації плану витрати» [6]. Палата представників законодавчих зборів ухвалила прохання, але воно загубилося в інстанціях й у результаті не було задоволено. Незважаючи на відсутність бажаного результату, дана петиція мала важливе значення, ставши взірцем для подібних документів, які виносилися на розгляд в інших частинах країни. Сам Принс Холл, будучи одним із її ідейних натхненників, надалі не робив спроб повернення на батьківщину предків, зосередивши свої зусилля боротьби з рабством.

Таким чином, П. Холла з впевненістю можна називати основоположником руху «Назад до Африки», а також людиною, чия діяльність опосередковано сприяла формуванню африкано-американської культурної ідентичності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Moses W.J. Thomas Jefferson: a Modern Prometheus. Cambridge: Cambridge University Press, 2019.
2. Bruce J.E. Prince Hall, the Pioneer of Negro Masonry. Proofs of the Legitimacy of Prince Hall Masonry: electronic edition. *Documenting the American South*. URL: <https://docsouth.unc.edu/neh/bruceje/bruceje.html>

3. Wesley C.H. Prince Hall: life and legacy. Washington: United Supreme Council, Southern Jurisdiction, Prince Hall Affiliation, 1977.
4. Prince Hall petitions for the abolition of slavery (1777). *Alpha History*. URL: <https://alphahistory.com/americanrevolution/prince-hall-abolition-slavery-1777/>
5. Coleman R.T. Prince hall history education class. *SCRIBD*. URL: <https://ru.scribd.com/document/22294484/Prince-Hall-History#download>
6. The Boston Plan. *Africans in America*. URL: <https://www.pbs.org/wgbh/aia/part2/2h59t.html>

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ШЛЯХОМ ЗАЛУЧЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ МИСТЕЦТВА

Головною метою навчання іноземної мови в сучасній школі є розвиток особистості школяра, здатного використовувати іноземну мову як засіб спілкування. Практичного результату навченості мови можна досягати передусім у процесі особистісно-комунікативного навчання, яке передбачає вирішення завдань, пов'язаних з освітою, вихованням та розвитком творчої особистості.

Для розвитку творчих здібностей на уроках іноземної мови потрібно:

- виявити індивідуальні особливості кожного учня;
- надати можливість виконувати більше творчих завдань із поступовим підвищенням їх складності;
- під час опрацювання матеріалу залучати учнів до пошукової, творчої роботи;
- використовувати на уроках елементи гри, короткі інсценізації діалогів, фрагменти казок, створення ілюстрацій до прочитаного;
- розвивати критичне мислення учнів, прогнозування, уяву.

Використання елементів мистецтва на уроках сприяє розвитку творчих здібностей, формуванню ініціативності, вміння самостійно вирішувати проблеми. Допомагає розвивати інтелектуальну (формування розумової діяльності: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення; розвиток діалогічного мислення), емоційно-вольову (культура почуттів, творча уява, асоціативна пам'ять, спостережливість) сфери; формувати морально-ціннісні орієнтації (розвиток співчуття, співпереживання); сприяти фізичному вдосконаленню; підвищувати мовленнєвий рівень (відпрацювання техніки вимови, навичок словесної виразності) дитини [1].

Творчі здібності у дітей проявляються і розвиваються на основі театралізованої діяльності. Ця діяльність розвиває особистість дитини, прищеплює стійкий інтерес до літератури, музики, театру, удосконалює навички втілювати в грі певні переживання, спонукає до створення нових образів, до мислення.

Театральне мистецтво зустрічається на уроках часто: лексика, будь які розмовні форми відпрацьовуються не лише в монологічному мовленні, а й у діалогах. Учні часто складають діалоги на задану тему та інсценізують їх. Таким чином, стає легко перебороти «мовний бар'єр», бо як тільки учні потрапляють у ситуацію гри, рольової взаємодії, вони залучаються до творчого, театрального процесу.

Використання на уроках іноземної мови елементів образотворчого мистецтва сприяє розвитку у дітей уяви, образного мислення, вміння відтворити у малюнках зміст прочитаного тексту чи діалогу.

Проектна діяльність є одним з інноваційних методів навчання. Характерною ознакою цього методу є органічна і повна узгодженість шкільного навчання з навколишнім життям, різноманітними інтересами кожного учня. На уроках іноземної мови можна створювати творчі, ігрові, інформаційні проекти, як індивідуальні так і групові.

Така робота не лише розвиває творчі здібності учнів, а й розширює їх кругозір, знання та залучає до пошукової роботи.

Розвитку творчих здібностей на уроках іноземної мови також сприяють ігри. Завдяки грі діти розвивають свою індивідуальність та творче мислення.

Гра є найефективнішим методом у досягненні мети.

Розрізняють різні типи ігор. Методика викладання іноземної мови виділяє такі категорії: фонетичні, лексичні, орфографічні, граматичні та мовні ігри. Кожен вид ігор переслідує певні цілі:

- формує фонетичний слух учнів;
- розвиває лексичні та граматичні навички;
- тренує використання мовних явищ;
- розвиває і активізує мовленнєве мислення у діяльність учнів;
- тренує в учнів використання лексики в життєвих ситуаціях;
- розвиває пам'ять та увагу [2].

Отже, у сучасному процесі вивчення іноземної мови розвиток творчих здібностей на уроках є важливим та необхідним елементом. Мистецтво органічно поєднує в собі художнє слово, драматичну дію, поезику, живопис, музику та літературу. Воно допомагає учням пізнати себе, свій внутрішній світ, спонукає до самовдосконалення. Елементи мистецтва на уроках є унікальним засобом розвитку творчих здібностей дітей. Залучення учнів до інсценізації творів, гри чи виразного читання поезії знімає мовний бар'єр, розкриває творчі здібності, згуртовує учнівський колектив та створює позитиву атмосферу для вивчення іноземної мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Житник Б.О. Методичний poradник. Форми і методи навчання. Харків: Вид. група «Основа», 2005. 128 с.
2. Ніколаєва С.Ю. Сучасні підходи до викладання іноземних мов. *Іноземні мови*. 2001. № 3. 265 с.

РЕПРЕСИВНО-КАРАЛЬНА СИСТЕМА НА ДРОГОБИЧЧИНІ (1944–1953): ДЖЕРЕЛЬНИЙ АСПЕКТ

У сучасному історіографічному дискурсі про боротьбу радянської тоталітарної системи із опозиційним рухом загалом та й на Дрогобиччині зокрема міститься чимало різноаспектних досліджень.

Використовуючи досвід відомих українських вчених поділяємо увесь історіографічний наратив на чотири групи: 1. роботи радянських авторів; 2. праці діаспорних авторів (наприклад, Петро Мірчук [30], Степан Мудрик-Мечник [31], Петро Содоль [38; 39], Лев Шанковський [43] та ін.); 3. дослідження сучасних українських вчених; 4. праці закордонних авторів (Джон Армстронг [48], Джефрі Бурдс [49], Ігор Галігіда [51], Яна Фіяла [50] та ін. Кожна з груп має різний ступінь відображення проблеми репресій та відповідну інформативність для розкриття нашої теми. Принципово відрізняється третя група до якої увійшли напрацювання українських вчених за 1990–2020-і роки. Водночас праці у цій групі відзначаються широтою та тематичною різноманітністю. Саме тому увесь цей масив у свою чергу також можна поділити на три підгрупи: 1) праці узагальнюючого характеру (Івана Біласа [2; 3], Тамари Вронської [4], Анатолія Кентія [23; 24], Юрія Киричука [285], Володимира Нікольського [32], Івана Патриляка [33], Анатолія Русначенка [35], Михайла Сеньківа [36] та ін.); 2) праці про репресії на окремих адміністративних територіях (Микола Поліковський [34] та ін.); 3) праці про репресивну діяльність радянської адміністрації на Дрогобиччині (Мирослав Горбаль [6], Василь Ільницький, Микола Галів, Наталія Кантор, Роман Михаць, Володимир Старка [8; 9; 10; 11; 12; 13; 14; 15; 16; 17; 18; 19; 20; 21; 22; 52; 53], Степан Макарчук [45], Микола Поліковський [46], Василь Футала, Любомир Мисів [47] та ін.).

Проте цілісне дослідження функціонування репресивно-каральної системи на Дрогобиччині не можливе без залучення широкого масиву джерел. Загалом увесь комплекс можна поділити на чотири групи: 1) документи репресивних органів (інструкції, протоколи допитів, нарад, агентурні записки, агентурно-оперативні розробки, щоденні, щотижневі, щомісячні звіти і т.д. (ГДА СБУ [5]; ДАЛО [7]; АСБУ ЛО [1]; ЦДАВОВУ [41]; ЦДАГОУ [42]; та опубліковані у «Літописі Голготи України» [26]; «Літописі нескореної України» [27], інших опублікованих збірниках документів [2; 37]); 2) документи партійних структур (звіти, наради, інструкції тощо (ДАЛО [7]; ЦДАГОУ [42]; та опубліковані у «Літописі УПА. Нова серія» [29], інших опублікованих збірниках документів [2; 37]); 3) підпільні документи (звіти, протоколи та інформації СБ тощо (ГДА СБУ [5], Літопис УПА [28]; Літопис УПА. Нова серія [29]), ДАЛО [7], АСБУ ЛО [1]; ЦДАВОВУ [41]; ЦДАГОУ [42]; та опубліковані у «Літописі УПА. Нова серія» [29], інших опублікованих збірниках документів [2; 37]); 4) спогади, мемуари («Літопис Голготи України» [26]; «Літопис нескореної України» [27] та ін. [40; 44]). Усі ці документи доволі сильно розпорошені по архівах та різноманітних збірниках опублікованих документів.

Проведений огляд джерельних матеріалів дає змогу стверджувати про можливість комплексного розкриття репресивної діяльності радянських окупантів на Дрогобищині. Враховуючи появу в доступі нових невідомих унікальних джерел, які уможливають усторонній показ усього трагізму ситуації та водночас незламності української нації у власній боротьбі за своє право на Українську самостійну соборну державу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архів Управління Служби безпеки України у Івано-Франківській області (далі – АСБУ ІО).

2. Білас І. *Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953. Суспільно-політичний та історичний аналіз*. У двох книгах. К.: Либідь; Військо України, 1994. Книга друга: Документи та матеріали. 688 с.

3. Білас І. *Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953. Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз*. У двох книгах. К.: Либідь; Військо України, 1994. Кн. 1. 432 с.

4. Вронська Т. *Заручники тоталітарного режиму: репресії проти родин «ворогів народу» в Україні (1917–1953 рр.)*. Київ: Інститут історії України, 2009. 486 с.

5. Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ). Ф. 13. Спр. 372, 376, 398; ф. 2, ф. 65.

6. Горбаль М. *Довідник-пошукуєць. Реєстр осіб, пов'язаних з визвольною боротьбою на теренах Дрогобищини. 1939–1950 (за архівними документами)*. Торонто; Львів: Видавництво «Літопис УПА», 2003. Т. 6. 1312 с.

7. Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО).

8. Ільницький В. Використання агентурно-бойових груп у карпатському краї ОУН (1945–1954). *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2017. Вип. 30. С. 209–228.

9. Ільницький В. Використання радянськими силовими органами внутрішньої агентури у боротьбі із українським визвольним рухом на Чернівецьщині (1945–1946). *Східноєвропейський історичний вісник*. 2018. Спеціальний випуск 3. С. 326–337.

10. Ільницький В. Боротьба радянської адміністрації проти українського визвольного руху у Карпатському краї ОУН засобами колективізації (1945–1952). *Східноєвропейський історичний вісник*. 2017. Вип. 5. С. 191–198.

11. Ільницький В. Використання компрометаційних прийомів при ліквідації підпілля у Карпатському краї ОУН (1945–1954). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2014. Вип. 40. С. 158–162.

12. Ільницький В. Кадровий склад управлінь НКДБ–МДБ Дрогобицької, Закарпатської, Станіславської, Чернівецької областей УРСР (за штатними розстановками кадрів 1944, 1947, 1950 рр. *Літопис Волині*. 2021. Ч. 25. С. 29–38.

13. Ільницький В. Організація боротьби репресивно-каральних органів протиукраїнського визвольного руху: невідомі інструктивні документи (1945 р.). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Серія Історія. Випуск 1/43 (2019). С. 167–183.

14. Ільницький В. Протиповстанська боротьба у Карпатському краї ОУН (1945–1954): чекістсько-військові операції як засіб придушення українського визвольного

руху. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2017. Вип. 49. С. 46–52.

15. Ільницький В. Радянські карально-репресивні органи: особливості формування в Карпатському краї. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2015. Вип. 13. С. 21–45.

16. Ільницький В. Створення та діяльність у західних областях УРСР радянських парамілітарних формувань (1944–1954 рр.). *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*. 2011. № 2 (37). С. 47–82.

17. Ільницький В. Форми та засоби ідеологічної роботи радянської адміністрації спрямовані проти підпілля у Карпатському краї ОУН у другій половині 1940-х рр. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Історичні науки*. 2015. Вип. 24. С. 101–107.

18. Ільницький В., Галів М. *Створення та діяльність винищувальних батальйонів в Дрогобицькій області (1944–1948 рр.)*. Український визвольний рух. 2009. Вип. 13. С. 195–230.

19. Ільницький В., Кантор Н. Застосування компрометаційних методів боротьби радянської адміністрації проти учасників ОУН та УПА: невідоме архівне свідчення. Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том VIII: діалог у розвитку науки та освіти. Конін – Ужгород – Київ – Херсон: Посвіт, 2020. С. 28–32.

20. Ільницький В., Михась Р. Невідомий документ про порушення соціалістичної законності при утвердженні радянської адміністрації на західноукраїнських землях. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*. Випуск 3/45 (2020). С. 186–203.

21. Ільницький В., Старка В. «Колгоспне рабство»: впровадження радянської моделі сільськогосподарського виробництва у західних землях України (1944–1953 рр.). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*. 2022. Випуск 10/52. С. 129–144.

22. Ільницький В., Старка В. Повсякдення терору: репресивно-депортаційні заходи радянської влади на території Східної Галичини у 1944–1953 рр. Радянські репресії у західних областях України (1939–1953): історія, особистості, пам'ять. Rīga, Latvia: «Baltija Publishing», 2022. С. 149–166.

23. Кентій А. *Нарис боротьби ОУН–УПА в Україні (1946–1956 рр.)*. Київ: Інститут історії України НАН України, 1999. 111 с.

24. Кентій А. *Українська повстанська армія в 1944–1945 рр.* Київ: Інститут історії України НАН України, 1999. 220 с.

25. Киричук Ю. *Український національний рух 40–50-х років XX століття: ідеологія та практика*. Львів: Добра справа, 2003. 464 с.

26. Літопис Голготи України. Т. 1–6.

27. Літопис нескореної України: Документи, матеріали, спогади / [підготували Ярослав Лялька, Петро Максимчук, Іван Патер та ін.; авт. передмови Ярослав Лялька, Роман Бачинський]. Львів: Просвіта, 1993. Кн. 1. 800 с.; Кн. 2. 664 с.

28. Літопис УПА. Т. 1–50.

29. Літописі УПА. Нова серія. Т. 1–30.

30. Мірчук П. Українська повстанська армія. 1942–1952. Документи і матеріали. Мюнхен: Ціцерон, 1953. 319 с.

31. Мудрик-Мечник С. У боротьбі проти московської агентури. Мюнхен: Українське видавництво, 1989. 317 с.

32. Нікольський В. М. Репресивна діяльність органів державної безпеки СРСР в Україні (кінець 1920-х – 1950-ті рр.). Історико-статистичне дослідження: автореф. дис. доктор. іст. наук: 07.00.01 / Володимир Миколайович Нікольський; Донецький національний університет. Донецьк, 2003. 38 с.

33. Патріляк І. «Встань і борись! Слухай і вір...»: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939–1960 рр.). Львів: Часопис, 2012. 592 с.

34. Поліковський М. Міліція в механізмі репресій проти національно-визвольного руху у повоєнний час. *Військо України*. 1993. № 5. С. 120–125.

35. Русначенко А. Народ збурений: Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940–50-х роках. Київ: Університетське видавництво «Пульсари», 2002. 519 с.

36. Сеньків М. Західноукраїнське село: насильницька колективізація 1940-х років. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Львів: [б.в.], 2000. Вип. 7. С. 488–496.

37. Сергійчук В. Український здвиг: Прикарпаття. 1939–1955 рр. К.: Українська Видавнича Спілка, 2005. 840 с.

38. Содоль П. Українська Повстанча армія 1943–1949. Довідник другий. Нью-Йорк: [б.в.], 1995. 295 с.

39. Содоль П. Українська Повстанча Армія. 1943–[19]49. Довідник. Нью-Йорк: [б.в.], 1994. 199 с.

40. Спогади учасників українського визвольного руху 1940–1950-х рр.: повсякдення боротьби / упорядники Василь Ільницький, Микола Галів. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 484 с.

41. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України).

42. Центральний державний архів громадських об'єднань та україніки (далі – ЦДАГОУ)

43. Шанковський Л. Українська Повстанча Армія. *Історія українського війська (1917–1995)* [упоряд. Ярослав Дашкевич]. Львів: Видавництво «Світ», 1996. С. 482–695.

44. Шлях горіння. Спогади ветеранів ОУН і УПА про національно-визвольну боротьбу в 1930 – 1950-х рр. Посібник / [упорядники: М. Галів, В. Ільницький]. Дрогобич: ПП «Посвіт», 2008. 520 с.

45. Макачук С. Радянські методи боротьби з ОУН і УПА (за матеріалами 1944–1945 рр. з Дрогобицької та Львівської областей). Дрогобицький краєзнавчий збір-

ник / [ред. кол. К. Кондратюк (відп. ред.), В. Футала (упоряд.), Л. Зашкільняк, Я. Ісаєвич та ін.]. Дрогобич: НВЦ «Каменяр», 2002. Спецвипуск. С. 65–91.

46. Поліковський М. Радянська міліція в боротьбі з українським підпіллям на Дрогобиччині (1944–1950 рр.) (мовою документів). *Студії політологічного центру «Генеза»*. 1997. №1. С. 76–80.

47. Футала В., Мисів Л. Боротьба радянської влади з національно-визвольним рухом на території Дрогобицької області у 1945–1946 рр. *Дрогобицький краєзнавчий збірник* / [ред. кол. К. Кондратюк (відп. ред.), В. Футала (упоряд.), Л. Зашкільняк, Я. Ісаєвич та ін.]. Дрогобич: НВЦ «Каменяр», 2002. Спецвипуск. С. 170–181.

48. Armstrong J. *Ukrainian nationalism 1939–1945*. New-York: Columbia University Press, 1963. 361 p.

49. Burds J. The Early Cold War in Soviet Western Ukraine, 1944–1948. *The Carl Beck Papers in Russian and East European Studies, Number 1505*. Pittsburgh: B.v., 2001. 67 p.

50. Fiala J. Zprava o akci B. Praha: Vульegrad, 1994. 135 s.

51. Hałagida I. *Prowokacja «Zenona»*. Geneza, przebieg i skutki operacji MBP o kryptonimie «C-1» przeciwko banderowskiej frakcji OUN i wywiadowi brytyjskiemu (1950–1954). Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej, 2005. 318 s.

52. Ilnytskyi V. Spotting and liquidation of Ukrainian, Polish and Jewish organizations in Drohobych by soviet repressive units (1940). *Східноєвропейський історичний вісник*. 2018. Вип. 7. С. 120–150.

53. Ilnytskyi V., Kantor N. Reprisals of the Soviet administration against families of insurgents in Karpatskyi krai of the OUN (1945–1954). *Східноєвропейський історичний вісник*. 2018. Вип. 7. С. 173–180.

ДЖЕРЕЛА ДО ВИВЧЕННЯ ПОСТАТІ ІВАНА ГУБКИ (1932–2014)

Головною перевагою сучасного етапу розвитку історичної науки в Україні є відкритість архівних установ та можливість доступу до різної категорії справ. Позитивно це позначається і на біографічних дослідженнях. Вивчення постатей українського визвольного руху має важливе наукове та практичне значення. Ціла низка особистостей залишаються незаслужено забуті, пам'ять про них втрачається. Зокрема йдеться про Івана Губку (1932–2014). Відомостей про Івана Губку у сучасній історіографії збереглося не надто багато. В першу чергу, доцільно назвати коротку енциклопедичну довідку про нього у багатотомному виданні «Реабілітовані історією» (Реабілітовані історією, 2020) [27]. Окремо відзначимо напрацювання Юрія Зайцева у підготовці публікацій із відомостями про Івана Губку (Зайцев, 2016) [25]. Окрім цього коротку довідку про нього опублікував Богдан Павлів (Павлів, 2002) [26]. Автор цих рядків підготував низку праць в яких розкриваються особливості життєвого та підпільного шляху Івана Губки [28; 29; 30; 31].

Однак пишуть біографічні нариси варто наголосити, що кожне таке дослідження повинне опиратися на серйозну джерельну базу. Залучення до опрацювання усього різновидового комплексу джерел є передумовою об'єктивного, цілісного дослідження з високим відсотком новизни. Зокрема, для вивчення постаті Івана Губки віднайдені джерела умовно можемо подіти на три групи: 1) документи радянських репресивних органів (анкети заарештованого, протоколи допитів, кримінальні справи, інформаційні повідомлення, судові вироки, фото заарештованого та ін.), 2) документи організаційних структур у яких діяв (статuti, листівки, журнали, кореспонденція, списки членів, кореспонденція тощо), 3) особисті документи (документи про освіту, кореспонденція, фото), 4) его-документи.

Документи першої групи доволі цілісно зберігаються у трьох архівних інституціях – Галузовому державному архіві Служби безпеки України, Архіві Управління Служби безпеки України у Львівській області та Архіві Управління Служби безпеки України в Івано-Франківській області. Зокрема, в першу чергу, це його дві кримінальні справи та справи інших осіб, які перебували з ним в УНФ [1; 2]. Окрім того короткі відомості містяться і у фонді 2 Галузового державного архіву Служби безпеки України [4]. У кримінальній справі на Дмитра Квецька, Зеновія Красівського, Михайла Дяка, Ярослава Лесіва, Василя Кулініна, містяться відомості до життєвого та підпільного шляху Івана Губки [3].

Другу групу, яка доволі добре дає змогу охарактеризувати суспільно-політичну діяльність Івана Губки впродовж життя, формують відповідні документи, які перебували в його особистому архіві, а після смерті були передані на зберігання в меморіальний музей тоталітарних режимів «Територія терору» (м. Львів).

Третя група, особисті документи, які залишаються у родині Івана Губки, а також в особовій студентській справі.

Останню, четверту групу формують спогади самого Івана Губки та публіцистичні праці, які він активно публікував. Одні з перших було опубліковано у 1997 р. і 1998 р. та фактично були власними спогадами про життєвий шлях (Губка, 1997; Губка, 1998) [6; 7]. У подальші роки почали з'являтися його публіцистичні тексти про Ярославу Стецько, Конгрес українських націоналістів та ін. (Губка, 2010; Губка, 2002а) [24; 5]. Окремо відзначимо й цілу серію публікацій авторства Івана Губки про діяльність структурних ланок українського визвольного руху та його діячів, які попри серйозні недоліки при підготовці та написанні все ж є історіографічним фактом, який має значення при комплексному вивченні функціонування Львівського краю ОУН [8; 9; 10; 11; 12; 13; 15; 14; 15; 16; 17; 18; 19; 20; 21; 22; 23; 32].

Таким чином проведений короткий огляд джерельних матеріалів дає змогу стверджувати, що в цілому виявлений джерельний масив є достатнім для підготовки узагальнюючого наукового дослідження про життєвий та підпільний шлях Івана Губки. Вивчення його постаті має важливе значення для висвітлення також і цілого опозиційного руху 1960-х років та політичного руху 1990-х років.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області (далі – Архів УСБУ ЛО). Спр. П-27397. Т. 1–2.
2. Архів УСБУ ЛО. Спр. П-27490. Т. 1–4.
3. Архів УСБУ ЛО. Спр. 7536. Т. 1–14.
4. Галузовий державний архів Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ). Ф. 2. Оп. 31(1960). Спр. 15.
5. Губка І. Гряде доба націй (до 10-річчя створення Конгресу Українських Націоналістів). *За вільну Україну*. 2002. 13-14 грудня. С. 4.
6. Губка І. Дорогами життя. Спогади. *Воля і Батьківщина*. 1997. № 1–4.
7. Губка І. Дорогами життя. Спогади. *Воля і Батьківщина*. 1998. № 1–3.
8. Губка І. М. Долина смерті. Ботугичаг. Львів, 2013. 54 с.
9. Губка І. М. Дорогою боротьби («Сроманці» – курінь окремого призначення). Частина VIII. Львів: ТзОВ «ВФ «Афіша», 2011. 564 с.
10. Губка І. М. Дорогою боротьби (борці за Україну 1960–1990). Львів: ПТВФ «Афіша», 2007. 820 с.
11. Губка І. М. Дорогою боротьби (етапи і зони). Частина III. Львів: ПТВФ «Афіша», 2006. 640 с.
12. Губка І. М. Дорогою боротьби (історичні замальовки). Частина I. Львів: ПТВФ «Афіша», 2004. 576 с.
13. Губка І. М. Дорогою боротьби (Лицар Служби Безпеки). Частина V. Львів: «Афіша», 2009. 612 с.
14. Губка І. М. Дорогою боротьби (не бійся). Частина IV. Львів: ТзОВ «ВФ «Афіша», 2006. 536 с.
15. Губка І. М. Дорогою боротьби (Норильськ: звитяга і перемога!). Львів: ТзОВ «ВФ «Афіша», 2013. 436 с.
16. Губка І. М. Дорогою боротьби (переможні бої УПА). Частина II. Львів: ВФ «Афіша», 2005. 632 с.

17. Губка І. М. Дорогою боротьби (Силою і зброєю!). Львів: ТзОВ «ВФ «Афіша», 2012. 584 с.
18. Губка І. М. Пирятин: перемога і трагедія. Львів: НВФ «Українські технології», 2000. 128 с.
19. Губка І. М. Пирятин: перемога і трагедія. Львів: НВФ «Українські технології», 2002. 292 с.
20. Губка І. М. У царстві сваволі (стежка додому). Спогади. Частина II. Львів: НВФ «Українські технології», 2003. 576 с.
21. Губка І. М. У царстві сваволі. Спогади. Частина I. Львів: «Українські технології», 2000. 604 с.
22. Губка І. М. Унівська битва. Львів: ПТВФ «Афіша», 2004. 136 с.
23. Губка І. Правда про Норильськ. Львів: ПТВФ «Афіша», 2005.
24. Губка І. Слава Стецько. *Воля і Батьківщина*, 1–2. С. 101–112.
25. Зайцев Ю. Д. Губка Іван Миколайович. Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. URL: <https://esu.com.ua/article-32227>
26. Павлів Б. Борець з юних літ. *За вільну Україну*. 2002. 22–23 березня. С. 5.
27. Реабілітовані історією. У двадцяти семи томах. Львівська область. Книга шоста: м. Жовква, Жовківський район. Львів: Простір-М, 2020. С. 218.
28. Сирко М. До питання науково-публіцистичної спадщини Івана Губки. *Актуальні питання освіти і науки в умовах сучасної російсько-української війни*. Том I. Дрогобич – Ужгород – Тернопіль: Посвіт, 2024. С. 103–105.
29. Сирко М. Інформаційний потенціал кримінальних справ для дослідження постаті Івана Губки (1932–2014). Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XVII: Подолання кризових ситуацій у науці та освіті. Конін – Ужгород – Перемишль – Миколаїв: Посвіт, 2024. С. 51–53.
30. Сирко М. Кримінальна справа як джерело до вивчення біографії Івана Губки (1932–2014). *Новітня доба*. 2024. Вип. 12. С. 297–311. DOI: 10.33402/nd.2024-12-297-312
31. Сирко М. Постать Івана Губки в матеріалах кримінальної справи 1967 року. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2024. Вип. 40. С. 224–236. DOI: 10.33402/ukr.2024-40-224-236
32. Українські політичні в'язні і крах більшовицької імперії. Упорядник Іван Губка. Львів: Українські технології, 2001. 340 с.

ІНТЕГРАЦІЯ ДИДАКТИЧНИХ МОДЕЛЕЙ ТА ІННОВАЦІЙНИХ ПІДХОДІВ У ФОРМУВАННІ БАГАТОМОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ЧЕРЕЗ СУЧАСНУ МЕТОДОЛОГІЮ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Сучасні тенденції у викладанні іноземних мов охоплюють як розвиток багатомовної особистості, так і впровадження інноваційних методик навчання, спрямованих на формування автономності учнів та студентів. Відповідно до досліджень, дидактичні моделі, зокрема модель факторів і динамічна модель, відзначаються важливістю врахування як зовнішніх, так і внутрішніх чинників, що впливають на процес вивчення іноземної мови. Зокрема, багатоступенева структура та хронологічний порядок систематизації факторів дозволяють ефективно відстежувати вплив нейрофізіологічних властивостей учнів та їх мовного оточення, що є ключовим чинником у формуванні мовних здібностей [1].

У середніх школах Польщі освітня програма з іноземної мови також базується на індивідуальному підході до розвитку знань, вмінь та навичок учнів [2]. Такий підхід передбачає не лише врахування індивідуальних здібностей та інтересів, а й інтеграцію міждисциплінарних зв'язків із іншими предметами – від географії до історії. Водночас розвиток міжкультурної компетенції сприяє формуванню відкритості та здатності до сприйняття як подібностей, так і відмінностей між культурами, що є необхідною умовою для ефективного спілкування в сучасному глобалізованому світі.

Дослідження принципів діяльнісного підходу та самостійного навчання підкреслюють роль активної участі учня у власному навчальному процесі [4]. За допомогою цього підходу учень самостійно вирішує завдання, що наближаються до реальних життєвих ситуацій, змінюючи традиційну роль вчителя. Проте, як показують аналізи, надмірна орієнтація на активність може призводити до однобічності та потенційних крайнощів, тому важливо впроваджувати рекомендації щодо ментальної гігієни, ритмізації навчального процесу та активного обміну інформацією між учасниками навчання [3].

У старших школах країн Центральної Європи спостерігається модернізація навчання іноземних мов в умовах мультилінгвізму, що зумовлює перегляд традиційних підходів та впровадження інноваційних методик [3]. Актуальні дослідження демонструють, що поєднання сучасних технологій з традиційними методами сприяє кращому засвоєнню мови та розвитку критичного мислення у студентів.

Дослідження, спрямоване на оцінку впливу методу граматичного перекладу, підтверджує його ефективність у розвитку компетенції іноземного письма у студентів вищих навчальних закладів [6]. Статистичний аналіз із застосуванням критеріїв Манна-Уїтні та Вілкоксона виявив значущі відмінності у показниках письмових навичок, що свідчить про універсальність та практичну цінність цього методу. Застосування граматичного перекладу дозволяє акцентувати увагу на роботі з текстом, його граматичними характеристиками та сприяє формуванню глибокого розуміння структури мови.

Таким чином, інтегроване бачення сучасної методології викладання іноземних мов охоплює як дидактичні моделі, що враховують зовнішні та внутрішні фактори, так і індивідуальний та міждисциплінарний підходи, принципи діяльнісного навчання та ефективність методів, що орієнтовані на розвиток мовних компетенцій. Комплексне застосування цих підходів дозволяє не лише підвищити якість навчального процесу, а й сприяє формуванню автономної, креативної та багатомовної особистості, що є важливим чинником успішної інтеграції в сучасне суспільство.

ЛІТЕРАТУРА

1. Талалай Ю. О. Дидактичні моделі формування багатомовної особистості учня в процесі навчання іноземної мови: модель факторів і динамічна модель. *Молодь і ринок*. 2017. № 4. С. 170–173. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2017_4_35.
2. Талалай Ю. О. Загальні цілі освітньої навчальної програми з іноземної мови в середніх школах Польщі: стратегії, навички та підходи. *Молодь і ринок*. 2017. № 1. С. 132–136. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21-COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/Mir_2017_1_30.pdf
3. Талалай Ю. О. Модернізація навчання іноземних мов у старших школах країн Центральної Європи в умовах мультилінгвізму: дис...канд. пед. наук: спец. 13.00.01. Дрогобицький держ. пед. ун-т ім. Івана Франка. Дрогобич, 2017. 236 с.
4. Holec H. *Autonomy and Self-directed Learning: Present Fields of Application. Autonomy at Apprentissage Autodirige: Terrains d'application Actuel*. Strasbourg: Europarat, 1988. URL: http://portal.kobv.de/uid.do;jsessionid=7B5A04EF3182B5AFD4-B0AFA5C6FA8A4D?query=b3kat_BV024375014&index=internal&plv=2.
5. Ellis R. *Tas-based Language Learning and Teaching*. Oxford: Oxford University Press, 2003. 387 s.
6. Shliakhtina O., Kyselova T., Mudra S., Talalay Y., Oleksienko A. The Effectiveness of the Grammar Translation Method for Learning English in Higher Education Institutions. *Revista Eduweb*. 2023. 17(3). P. 134–145. URL: <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2023.17.03.12>

ДІЯЛЬНІСТЬ ГАЛИНИ ДИДИК (1912–1979) В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

Вивчення життєвого шляху та підпільної боротьби учасників націоналістичного руху опору має важливе значення, яке дозволяє зберегти пам'ять про боротьбу та особистостей, її учасників. Водночас саме біографічні праці повертають із забуття цілу низку постатей та відтворюють їхній внесок у боротьбу української нації за власну державу. Розуміємо, що біографістика є досить непростою справою, особливо щодо постатей, які або обіймали низові щаблі, або й взагалі були рядовими учасниками руху. Дослідник, який обирає таку тему повинен володіти цілим комплексом методологічних прийомів та провести доволі клопітку пошукову роботу в архівних установах. Саме таке поєднання – запорука якісного біографічного дослідження.

Наприкінці 2000-х років почали відкриватися для доступу дослідників архівні установи та розсекречуватися раніше засекречені справи. Безумовно це позитивно вплинуло на появу нових якісних робіт. Не став і винятком український визвольний рух. Згадаємо, що праці можемо поділити на чотири основні групи: 1) написані радянськими авторами; 2) підготовлені діаспорними авторами; 3) написані сучасними українськими вченими; 4) роботи закордонних авторів. Однак для вивчення постаті Галини Дидик найбільше значення має третя група у ній і міститься основний інформаційний потенціал. Цей значний масив поділяємо на три групи: 1) теоретико-узагальнюючий цикл про ОУН і УПА (Іван Білас [1], Анатолій Кентій [32], Юрій Киричук [33], Іван Патриляк [38], Анатолій Русначенко [39] та ін.). У них автори реконструюючи діяльність ОУН і УПА показують функціонування окремих як рядових, так і керівних учасників. 2) напрацювання про функціонування окремих структурних ланок ОУН і УПА та їхніх учасників (Нестор Мизак [35], Марія Савчин [34], Василь Ільницький [21; 27], та ін.); 3) біографічні нариси безпосередньо про учасників українського визвольного руху 1940–1950-х рр., зокрема Галину Дидик. Відзначимо новітні дослідження Ірини Дем'янової [16], Юрія Зайцева [17], Василя Ільницького Миколи Галіва, Миколи Глібіщука, Олексія Компанійця, Наталії Кантор, Тараса Батюка, Миколи Посівнича [18; 19; 20; 22; 23; 24; 25; 26; 28; 29; 30; 31; 45], Надії Мудрої [42; 43; 44], Лесі Онишко [36; 37], Петро Содоль [40; 41], та інших [15]. При цьому враховуючи, що окреме дослідження про Г. Дидик відсутнє, а джерельна база достатня, існує нагальна потреба підготувати цілісне дослідження.

Відомості про Галину Дидик містяться у різноманітних архівних справах. Усіх їх умовно поділимо на дві групи: документи радянських репресивних органів (складені біографічні довідки [9], протоколи допитів [13, арк. 203; 10, арк. 124; 7, арк. 204], кримінальна справа [2; 3; 4; 5; 6], загальні відомості [11, арк. 169; 8, арк. 195, 239; 14, арк. 81–82] та ін.) та документи підпільних організацій (інформаційні матеріали [12, арк. 157], інструкції, звіти тощо). При цьому наголосимо на доволі суттєвому інформаційному потенціалі кримінальної справи Галини Дидик з якої отримуємо основи доповнення до її життєвого шляху.

Таким чином залучивши до дослідження усі виявлені джерела можемо підготувати якісну працю про життєвий шлях Галини Дидик. Показати її внесок у боротьбу за відновлення Української самостійної соборної держави. Водночас розкриття біографії Галини Дидик дає змогу висвітлити нові, невідомі аспекти функціонування ОУН і УПА та окремих її діячів, які співпрацювали із Г. Дидик.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953. Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. У двох книгах. К.: Либідь; Військо України, 1994. Кн. 1. 432 с.
2. ГДУ СБУ. Ф. 6. Спр. 75075-фп. За звинуваченням Дидик Галини Томівни. У 5 т. (Розпочато 11.03.1950 – 18.08.1951). Т. 1. 313 арк.
3. ГДУ СБУ. Ф. 6. Спр. 75075-фп. За звинуваченням Дидик Галини Томівни. У 5 т. (11.03.1950 – 18.08.1951). Т. 2. 318 арк.
4. ГДУ СБУ. Ф. 6. Спр. 75075-фп. За звинуваченням Дидик Галини Томівни. У 5 т. (11.03.1950 – 18.08.1951). Т. 3. 301 арк.
5. ГДУ СБУ. Ф. 6. Спр. 75075-фп. За звинуваченням Дидик Галини Томівни. У 5 т. (11.03.1950 – 18.08.1951). Т. 4. 230 арк.
6. ГДУ СБУ. Ф. 6. Спр. 75075-фп. За звинуваченням Дидик Галини Томівни. У 5 т. (11.03.1950 – 18.08.1951). Т. 5. 340 арк.
7. ГДА СБУ. Ф. 6. Спр. 75575-фп.
8. ГДА СБУ. Ф. 65. Спр. 9145. Т. 2.
9. ГДА СБУ. Ф. 65. Спр. 9145. Т. 3.
10. ГДА СБУ. Ф. 65. Спр. С-7447.
11. ГДА СБУ. Ф. 65. Спр. С-7765. Т. 7.
12. ГДА СБУ. Ф. 65. Спр. С-9112. Т. 11.
13. ГДА СБУ. Ф. 65. Спр. С-9219. Т. 4.
14. ГДА СБУ. Ф. 65. Спр. С-9228.
15. Громадсько-політична діяльність Галини Дидик – зв'язкової генерала-хорунжого Романа Шухевича: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. присвяч. 100-річчю від дня народж. Галини Дидик / упоряд. Н. Бойко. Бережани, 2012. 48 с.
16. Дем'янова І. Дидик Галина Томівна. Тернопільський енциклопедичний словник: у 4 т. / редкол.: Г. Яворський та ін. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний комбінат «Збруч», 2004. Т. 1: А–Й. С. 494.
17. Зайцев Ю. Дидик Галина Томівна. Енциклопедія сучасної України / ред. кол.: І. М. Дзюба [та ін.]; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2007. Т. 7: Г–Ді. С. 572.
18. Ільницький В. Життєвий і бойовий шлях Володимира Лівого-«Йордана», «Митара» (1919–1948). *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2013. Вип. 4. С. 20–29.
19. Ільницький В. Життєвий і бойовий шлях Петра Мельника – «Хмари» (за матеріалами особистих зізнань та документів репресивно-каральних органів). *Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. До 70-річчя створення Української повстанської армії*. 2013. Ч. 24. С. 195–202.

20. Ільницький В. Історичний портрет працівника Служби безпеки ОУН: відомий та невідомий Роман Різняк-«Макомацький» (1944–1948). *Східноєвропейський історичний вісник*. 2017. Спеціальний випуск. С. 134–153.

21. Ільницький В. Карпатський край ОУН в українському визвольному русі (1945–1954). Дрогобич: Посвіт, 2016. 696 с.

22. Ільницький В. Обставини загибелі провідника окружного проводу ОУН Закарпаття Дмитра Бандусяка. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. 2019. Вип. 32. С. 125–138.

23. Ільницький В. Постать Трифуна Гачіча на тлі визвольного руху у Карпатському краї ОУН. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2013. Вип. 6. С. 23–32.

24. Ільницький В. *Постать Ярослава Мельника-«Роберта» на тлі українського визвольного руху*. Діалог культур – феномен у міждисциплінарному вимірі. 2013. С. 153–160.

25. Ільницький В. Провідник Карпатського крайового проводу ОУН – Василь Сидор-«Шелест». *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії*. 2014. Вип. 17. С. 130–138.

26. Ільницький В. Створення та діяльність у західних областях УРСР радянських парамілітарних формувань (1944–1954 рр.). З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. 2011. № 2 (37). С. 47–82.

27. Ільницький В. Функціонування військово-польової жандармерії у Воєнній окрузі 4 «Говерля» (1944–1945). Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: «Історія» / Збірник наукових праць. 2016. Вип. 24. С. 95–100.

28. Ільницький В., Глібішук М., Компанієць О. Селянська проблематика у працях ідеолога і теоретика ОУН Петра Федуна-«Полтави». *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*. Випуск 6/48. 2021. С. 293–318.

29. Ільницький В., Кантор Н., Батюк Т. Повсякденне життя у Дрогобицькому учительському інституті: новий документ до історії (1946–1949). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*. Випуск 6/48. 2021. С. 342–364.

30. Ільницький В., Посівнич М. Василь Регей (1915–1996): життя та діяльність в умовах тоталітарних режимів. *Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис*. 2021. Ч. 34. С. 138–152.

31. Ільницький В. *Життєвий та бойовий шлях Володимира Фрайта (1911–1951). Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи*. Том V: Динаміка наукових та освітніх досліджень в умовах пандемії. Конін –Ужгород – Херсон: Посвіт, 2021. С. 96–105.

32. Кентій А. Нарис боротьби ОУН-УПА в Україні (1946–1956 рр.). К.: Інститут історії України НАН України, 1999. 111 с.

33. Киричук Ю. Український національний рух 40–50-х років XX століття: ідеологія та практика. Львів: Добра справа, 2003. 464 с.

34. Марія Савчин («Марічка»). Тисячі доріг (Спогади). Літопис Української повстанської армії [ред.-кол. Євген Штендера, Петро Потічний]. Торонто; Львів: Видавництво «Літопис УПА», 1995. Т. 28. 598 с.

35. Мизак Н. С. УПА-«Захід» і збройне підпілля ОУН у боротьбі за Українську Самостійну Соборну Державу у 1942–1960 рр. Чернівці-Торонто: Прут, 2011. 436 с.

36. Онишко Л. »Нам сонце всміхалося кризь ржавії грати ...». Катерина Зарицька в українському національно-визвольному русі. Торонто; Львів: Видавництво «Літопис УПА», 2007. 928 с.

37. Онишко О. Дидик Галина. Енциклопедія історії України: у 10 т. / ред.-кол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. Київ: Наукова думка, 2004. Т. 2: Г–Д. С. 380.

38. Патриляк І. «Встань і борись! Слухай і вір...»: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939–1960 рр.). Львів: Часопис, 2012. 592 с.

39. Русначенко А. Народ збурений: Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940–50-х роках. К.: Університетське видавництво «Пульсари», 2002. 519 с.

40. Содоль П. Українська Повстанча армія 1943–1949. Довідник другий. Нью-Йорк: [б.в.], 1995. 295 с.

41. Содоль П. Українська Повстанча Армія. 1943–[19]49. Довідник. Нью-Йорк: [б.в.], 1994. 199 с.

42. Українська жінка у визвольній боротьбі (1940–1950 рр.): Біографічний довідник / [упоряд. Н. П. Мудра]. Львів: Світ, 2004. Вип. 1. 192 с.

43. Українська жінка у визвольній боротьбі (1940–1950 рр.): Біографічний довідник / [упоряд. Н. П. Мудра]. Львів: Світ, 2006. Вип. 2. 192 с.

44. Українська жінка у визвольній боротьбі (1940–1950 рр.): Біографічний довідник / [упоряд. Н. П. Мудра]. Львів: Світ, 2009. Вип. 3. 144 с.

45. Ilnytskyi V., Kantor N. Reprisals of the Soviet administration against families of insurgents in Karpatskyi krai of the OUN (1945–1954). *Східноєвропейський історичний вісник*. 2018. Вип. 7. С. 173–180.

АРХЕОЛОГІЧНА ОСВІТА ЖІНОК У НАДДНІПРЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ НАПРИКІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Тривалий час царський уряд та патріархальне суспільство в Наддніпрянській Україні чинили препони жінкам у здобутті вищої освіти, зокрема археологічної. Жінки були позбавлені можливості працювати на науковій ниві. Чинниками, що сприяють входженню жінки в науковий простір, зокрема археологічний, були наступні – наявність відповідної вищої освіти, наявність зв'язків у наукових колах, можливість отримання протекції. Здобуття вищої освіти жінками було головною підставою для їх інтеграції до наукового середовища.

Протягом ХІХ ст. українські жінки могли здобути вищу освіту лише за кордоном. Царський уряд в другій половині ХІХ ст., враховуючи зростаюче бажання українських жінок здобути вищу освіту та намагаючись зменшити кількість від'їжджаючих дівчат за кордон для здобуття вищої освіти, у вирішенні цього питання пішов на компроміс, відкривши в деяких містах окремі курси університетських лекцій для жінок.

В 1872 р. група українських жінок, переважно дружини професорів Київського університету, звернулась до влади з ініціативою заснування Київських Вищих жіночих курсів. Лише в 1878 р. міністр народної освіти дав дозвіл на відкриття у Києві вищих жіночих курсів. Головним організатором цих курсів як приватної установи був професор Київського університету С. Гогоцький, який головував в педагогічній раді до 1881 р. [1, 55]. Прилив громадських пожертвувань для організації курсів був достатньо сильний.

«Положення про вищі жіночі курси в Києві» від 29 вересня 1878 р. визначало засади їх діяльності [3, 15]. Курси мали два відділення: історико-філологічне та фізико-математичне. Дисципліни, які вивчались, поділялись на обов'язкові та необов'язкові. До першої групи належали російська історія; всесвітня історія [1, 56]. Обов'язкові дисципліни були спрямовані на надання жінкам загально-гуманітарних знань.

Перші українські жінки-археологи закінчили історико-філологічне відділення Київських Вищих жіночих курсів при Київському імператорському Університеті св. Володимира. Саме це відділення було головним центром історико-археологічної вищої жіночої освіти на території Наддніпрянської України. Історико-філологічне відділення в різні роки закінчили В.Є. Козловська, Н.Д. Полонська-Василенко, М.І. Вязьмітіна [31, 329]. Жінки практично з усіх губерній Наддніпрянщини навчались на цих курсах. Жінки навчались особливо старанно. Інколи вони демонстрували кращі знання за студентів університету.

Комплекс предметів, який вивчався на історико-філологічному відділенні, був насиченим та спрямованим на професію. Центральне місце займало вивчення історичних дисциплін. Рівень викладання був наближеним до університетського [2, 57]. На курсах викладали кращі професори Київського університету – В. Антонович, В. Іконников, В. Данилевич, С. Гогоцький та інші.

Викладачі історико-філологічного відділення заохочували курсисток до вивчення краснавства, формували у них науковий світогляд, професіональні навички. Приват-

доцент В.Ю. Данилевич з курсистками відвідував місця археологічних розкопок, музеї тощо [2, 69]. Він читав спеціальний курс вітчизняних старожитностей – археологію. Саме цей викладач сприяв створенню в 1913 р. при Київських курсах Археологічного музею. Цей музей збільшував свій науковий фонд за рахунок благодійних дарувань та надходжень з тогочасних розкопок. Відомий український археолог В.В. Хвойка подарував музею зібрання доісторичних цінностей. Слухачки здійснювали також пожертви на розвиток музею.

Важливим осередком розвитку археологічної науки та залучення до неї слухачок Київських курсів став гурток любителів історії та археології, який сформувався навколо археологічного музею.

Захоплення багатьма викладачами археологією сприяло збільшенню цікавості до цієї науки з боку курсисток. Археологія в другій половині XIX ст. була надзвичайно модною наукою. Відповідно певна група слухачок прагнула в майбутньому на професійному рівні займатися археологією.

В 1906 р. Вищі жіночі курси було відкрито при Одеському (Новоросійському) університеті. Деякі жінки-археологи отримали освіту при цих курсах. Випускниці після здачі державного іспиту отримували диплом університетського зразку у відповідних комісіях Новоросійського університету.

Події національно-культурного відродження були каталізатором інтересу до археології в інтелігентному середовищі. Національний рух сприяв зростанню інтересу до національної історії.

Таким чином, осередками отримання жінками історичної освіти та знань з археології в досліджуваний період були Вищі жіночі курси при Київському імператорському Університеті св. Володимира та при Одеському (Новоросійському) університеті. Викладання на Київських вищих жіночих курсах було наближене до загально-університетського, особливо це стосувалося історико-філологічного відділення. Якісний процес викладання навчальних дисциплін пробуджував у курсисток цікавість до археологічної науки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кобченко К.А. Київські вищі жіночі курси в Києві в 1917–1920-х рр. *Етнічна історія народів Європи*. КНУ імені Тараса Шевченка. Ін-т політичних та етнонаціональних досліджень НАН України, 2002. Вип. 13. С. 55–58.
2. Курінний П. Історія археологічного знання про Україну. Полтава, 1994. 140 с.
3. Положення про вищі жіночі курси в Києві» 1878 р. URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/bitstream/123456789/14112/1/1>

**ДОМАШНІ ЗАВДАННЯ З ЛІТЕРАТУРИ В ЗПФО
(ПУБЛІЦИСТИКА УЛАСА САМЧУКА)**

Домашнє завдання до заняття, присвяченого творчості Уласа Самчука: опрацювати дві публіцистичні статті – «Нарід чи чернь» [1] і «Так було – так буде» [2]. Оскільки перша стаття доступна для прочитання, то пропонуємо відповісти на питання (питання пропонуються викладачем) і зробити виписки.

Орієнтовні питання: 1. У. Самчук – редактор газети «Волинь». Коротка характеристика газети, її основні завдання. 2. Що ви знаєте про У. Самчука-публіциста? 3. Коли і де написана стаття «Нарід чи чернь»? 4. На яке питання відповідає автор? 5. Чи всі сучасники У.Самчука могли дати відповідь на це питання? А ви можете дати? А наше суспільство, наша влада? 6. Чому це питання надзвичайно важливе і чому не можна нехтувати ним? 7. Якою є, на думку У.Самчука, денационалізована людина? 8. Чому путін поставив за мету денационалізувати Україну? 9. Чи справді українці, які спілкуються руским язиком, принижують нашу країну в очах іноземців? 10. У. Самчук про байдужість українців до всього українського.

У папках студентів з'являються такі **виписки зі статті «Нарід чи чернь»:**

«Хто ми? Нарід чи чернь? Нація чи маса? Організована, свідомо, вигранена збірна одиниця чи юрба без'язиких і безликих постатей?». «Денационалізація – це те саме, що коли б хтось порядну з моральними основами жінку силою зводив до ролі повії». «... не все одно, хто як говорить, яким богам молиться, які книжки читає. Не все одно, якими іменами названі вулиці наших міст, не все одно, чи домінуючим є для нас Шевченко, чи Пушкін. Не все одно, як це часто доводиться чути, кого ми вчимо у школі, не все одно, яке наше ставлення до російської літератури. Ні! Це не все одно... А коли – все одно, то це значить, що все одно для нас, хто є ми самі! Це значить, що ми не нарід, не якась спільна історична збірна сила, а невизначна юрба, сіра маса, вічно принижена без всяких ідеалів чернь».

Крім **бесіди**, доцільно використати такі методичні прийоми, як **мікрофон і незакінчене речення** (питання 5, 6), **мінідиспут** (питання 9).

Оскільки познайомитися зі статтею «Так було – так буде» проблемно, викладач пропонує студентам власні **матеріали** (текст статті з невеликими коментарями). Кінець 1941-го – поч.1942-го. Гітлерівці починають масове знищення членів організації українських націоналістів (ОУН), національно свідомої української інтелігенції. 21 лютого 1942-го в Бабиному Яру (Київ) була розстріляна разом з соратниками Олена Теліга – поетеса, активна патріотка, людина невичерпної енергії, соратниця, друг У. Самчука. Вона очолювала Спілку українських письменників у Києві, була редактором журналу «Литаври», де друкувалися кращі (заборонені в совецькому союзі) твори письменників і Розстріляного відродження, і діаспори (наприклад, Празької школи). 20 березня 1942-го У. Самчук видрукував у газеті «Волинь» статтю «Так було – так буде», яку гітлерівці

визнали антинацистською (тому 21 тис. примірників було знищено, а самого У.Самчука заарештовано і ув'язнено). Однак 18–19 тисяч тиражу зі статтею У.Самчука все-таки дійшли до читача... Як зазначає вчений Андрій Жив'юк, сумлінний дослідник творчості У.Самчука, «статтю переписувано, перевидано на цикльостилі, а деякі числа газети "Волинь" були передавані з рук до рук і зовсім зачитані...» В есесер стаття теж була заборонена – як антисовєцька і націоналістична...

«... війна наложива свою печатку на все, що нас оточує... **Видержати, не піднести догори рук, не здатися і не впасти** – це перші і дуже конечні вимоги, які ставимо перед собою і які за всяку ціну дотримувати мусимо. Не треба ставити питання чому. Щоб бути, щоб жити, щоб працювати і щоб творити нові життєві форми... Щоб утримувати свою живу, творчу силу серед живих і творчих сил інших, щоб не піддатись і щоб колись, по віках, нам не сказали, що якраз ми були тими слабшими, яких історія зіпхнула під свої колеса і розтоптала. Цей основний, великий, мудрий егоїзм є ніщо інше, як той сік рослини, який ту рослину кормить та надає їй живучості. Людина має велике Боже і своє право користати з кожного природного дару без огляду на те, чи це кому подобається, чи ні. Так було, так є і так, безумовно, буде. Ми, українці, не є тут винятком. Навпаки, ми є яскравий приклад того, як родяться, як формуються і як творяться народи. Історія, яку звемо своєю, кожною своєю сторінкою підтверджує нам одну дуже важливу істину: **ще ніколи не сталося так, щоб хтось нас скреслив...** А було для цього багато нагод. Пролітали над нашою землею історичні буревії. Знаємо Ченгіз-Ханів і Батийів. Знаємо і помсту Петра та Катерини. Знаємо безодню глупоти коронованих володарів Російської імперії і, нарешті, деспотію скретинізованого марксизму. І з кожним цим ударом ми, як цілість, як народ все глибше і все тривкіше вросли у твердь планети і все яскравіше виявляли гостроту своєї духовості. Правда. Було це заплачено. Дорого і солоно. **Ніхто не скаже, що ми боргусмо історії. Ріки власної крові обливали нашу святу землю** – і тепер, чуючи кожним атомом нашої душі її запах, ми любимо, ми горимо, ми хочемо. **Любимо землю наших предків, горимо бажанням для неї жити, хочемо для неї працювати.** Це не є наша химера. Це є зов нашої крові, наказ тієї вищої і мудрої сили, яка всім на землі сказала: *Будьте!* ... ми переконані, що ніхто не буде вимагати від нас, щоб ми самих себе виріклися. У цьому напрямку робились спроби... І то поважні. Не раз ми згадуємо того чи іншого Валуєва. У наших вухах звучать ті слова: «Не било, нет і бить не может!» А ми великодушно, з почуттям могутньої гідності сміємося над всіма валуєвими. Мерзенні черви куцозорі політики, які вже давно згнили і місце їх рештків ніхто нам тепер не покаже. Натомість **народ України був, є і вічно буде! Так!** І безперечно так... Історія вписує нову сторінку. На мапі Європи закреслюється новий простір з назвою Україна. Песимісти... **не винищать тих мільйонів і мільйонів дуже цупких по суті духом людей, які, коли треба, влізуть і під землю, щоб тільки не бути зметеним з поверхні планети.** ...на теренах, де живе Український Народ, діються події, які мають і матимуть велике значення для формування нового світу. Наш народ, можливо, не є так перецивілізований, однак це є сила, яка у великій мірі завдячує розмахові і потузі подій Сходу Європи. ...ми одночасно не потребуємо заперечувати, **що від нашого наставлення, від нашо-**

до хотіння і нашої волі у великій мірі залежить доля Європи. Ні. Не все одно, як і коли треба прислухатися до думки українського народу. Не все одно, як хто з ним поводить. Не все одно, бути з ним у приязні чи оголосити йому війну. Бо Український Народ, як і всі решта народів нашого континенту, має свою гордість, має свої життєві потреби. І горе тим, які хочуть їх так чи інакше заперечити. Це приносило лише одне: довготривалу кризу, жертви, безплідну боротьбу. Найкраще говорить про це історія імперії романових. Ті було впевнили себе, що Україна – це тільки Малоросія. Помілились. Україна – це жива, діюча дійсність, яка домагалася права і яке їй, по глупоті, завжди відмовлялося. А без того права не може бути здоровою ціла Європа. Все одно, як людське тіло без відповідних вітамінів. Так було, так є і так буде...»

Ця стаття Уласа Самчука – не тільки некролог великій патріотці Олені Телізі. Ця стаття – це клятва: ти загинула, Олено, щоб Україна жила. І Україна буде жити! ... Читаючи статтю, не віримо, що писалася вона в 1942-му, а не в 2024-му...

Після повторного (в аудиторії) прочитання статті «Так було – так буде» доцільно взяти **інтерв'ю в Уласа Самчука**, створити **інформаційний плакат / постер** (групова робота, може бути варіантів 2-3-4), а також наприкінці заняття провести **рефлексію**.

Домашнє завдання. Використовуючи будь-які формати, популяризувати статті Уласа Самчука в різних соціальних групах. Підготувати **мінізвіт** виконаної роботи.

ЛІТЕРАТУРА

1. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printitzip.php?tid=228>

2. Документ доби: публіцистика Уласа Самчука 1941-1943 років / упоряд. А.Жив'юк. Рівне: ВАТ «Рівненська друкарня», 2008. 456 с.

СПЕЦИФІКА ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ В ЛІЦЕЯХ УКРАЇНИ

Сучасна освіта перебуває у стані постійних змін, що зумовлені стрімким розвитком технологій, глобалізацією, трансформаціями в умовах пандемії та війни та зростаючими вимогами до рівня компетентностей випускників. У цьому контексті профільна освіта відіграє важливу роль, адже вона спрямована на підготовку молоді до майбутнього професійного становлення та самореалізації. Ефективна профільна освіта повинна бути динамічною, гнучкою та орієнтованою на можливості, що відкриваються перед учнями. Вона має враховувати не лише індивідуальні потреби, здібності та інтереси кожного учня, а й ті виклики, які ставить перед суспільством сучасний світ.

Практика профільного навчання в ліцеях Європи демонструє успішну інтеграцію теоретичних знань із практичною підготовкою, завдяки тісній співпраці між навчальними закладами та представниками бізнесу, науковими установами та культурними організаціями. У європейських ліцеях розроблені спеціалізовані програми, що відповідають потребам сучасного ринку праці, а також сприяють розвитку критичного мислення, креативності та навичок самоосвіти. Такі практики дозволяють учням відчувати реалії професійної діяльності вже під час навчання, що значно покращує їхню адаптацію до швидкоплинних змін у світі [1]. В Україні процес впровадження профільного навчання перебуває на стадії інтенсивного розвитку. Відбувається процес інтеграції загальноосвітньої і фахової підготовки, що відображається в програмах навчальних закладів, які заглиблюються у сфери професійної середньої освіти, яка має свою специфіку [2]. Українські ліцеї поступово впроваджують спеціалізовані програми, орієнтовані на потреби локального ринку праці, та активно співпрацюють із міжнародними партнерами для обміну досвідом та кращими практиками. Специфічними для української системи освіти є фактори функціонування освітніх закладів в умовах воєнного стану: мінімізація освітніх втрат; індивідуалізації/персоналізації навчання з урахуванням об'єктивних можливостей учнів навчання; мотивації молоді до активного навчання в умовах воєнного стану в країні; психологічної та соціальної підтримки суб'єктів освітнього процесу [3; 4]. Випускники старшої школи опиняються перед необхідністю визначити подальший шлях розвитку, що потребує сформованої готовності до відповідального вибору. Готовність випускника до здійснення життєвого вибору є комплексним особистісним утворенням, яке включає когнітивні, мотиваційні, емоційно-вольові та діяльнісні компоненти. Наукові дослідження підтверджують, що ефективність формування готовності старшокласників до свідомого життєвого вибору залежить від багатьох чинників: особливостей освітнього середовища та загальна ситуація в країні, застосування сучасних методик профорієнтаційної роботи, інтеграції формального й неформального навчання, забезпечення психологічної підтримки учнів [5; 6].

Практика показує, що запровадження профільного навчання зумовлене необхідністю забезпечення диференціації та індивідуалізації освітнього процесу, що сприяє формуванню ключових компетентностей відповідно до інтересів, здібностей та майбутніх професійних планів учнів [7; 8]. Навчальні заклади в основному застосовують *предметну (предметно-поглиблену) модель профільного навчання* (розширене та поглиблене вивчення окремих предметів відповідно до профілю) та *професійно орієнтовану модель* (формування компетентностей, необхідних для майбутньої професійної діяльності, співпраця з підприємствами, установами, вищими навчальними закладами). На практиці дидактичний потенціал різних типів закладів освіти щодо здобуття учнями профільної середньої освіти визначає її спрямування, якість та специфічні аспекти. Наприклад, деякі навчальні заклади роблять спроби системно підійти до професійної орієнтації учнівства (інтегрування роботи шкільного психолога та інноваційних спроб, наприклад, кар'єрного освітнього радника). Ліцеї України вдосконалюють практичні механізми реалізації профільного навчання, визначаючи *специфіку та власні вимоги згідно з напрямком навчання та регіональними особливостями*. Наприклад, в *Одеському економічному ліцеї* щороку вивчаються потреби міста та області для визначення профілів навчання на наступний навчальний рік та проводиться анкетування учнів 9-х класів. Ліцей співпрацює з Одеським національним економічним університетом, Одеською Політехнікою, Одеським медичним університетом, Одеським аграрним університетом та Одеською національною юридичною академією. *Комунальний заклад «Василівський ліцей «Сузір'я»» Василівської міської ради Запорізької області* працює згідно з розробленою структурно-логічною моделлю формування персоніфікованої освітньої траєкторії. В закладі впроваджуються практичні механізми реалізації персоніфікації профільного навчання: диференціація, варіативність, адаптивність освітнього процесу; інтеграція цифрових технологій; створення індивідуальних навчальних маршрутів, що відповідають особистісним інтересам, здібностям та професійним прагненням учнів. В освітньому процесі старшої профільної школи *Криворізького ліцею «Кредо» Криворізької міської ради* розроблено дидактично-розвивальну модель тьюторингу та менторства як ключових механізмів для забезпечення індивідуального супроводу та підтримки учнів в їхньому освітньому і творчому розвитку. Застосовуються такі форми тьюторської підтримки, як: групові сесії; індивідуальні консультації; проектна діяльність.

Отже, важливими умовами для ефективного впровадження профільного навчання є адаптація освітнього процесу в умовах війни до викликів майбутнього, використання гнучких моделей навчання, зокрема дистанційних і змішаних форматів, упровадження інноваційних методик навчання, розвиток співпраці з роботодавцями та вітчизняними і зарубіжними вищими навчальними закладами, забезпечення психологічної підтримки учнів і вчителів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барановська О.В. Профільна освіта: навчання для майбутнього. *Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта – 2024: інтеграційні процеси в освіті у науковому дискурсі: збірник матеріалів VIII Міжнар. наук. конф. (Київ, 30 трав.*

2024 р.) / Ін-т педагогіки НАПН України [за заг. ред. О.І. Локшиної]. Київ-Дрогобич: ТзОВ «Трек-ЛТД», 2024. С. 97–101.

2. Ляшенко О., Мальований Ю. Профільна середня освіта як об'єкт дидактичних досліджень. *Світ дидактики: дидактики в сучасному світі: зб. матеріалів III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 07-08 листопада 2023 р. / за наук. ред доктора педагогічних наук, професора, дійсного члена (академіка) НАПН України О. Топузова, доктора педагогічних наук, професора О. Малихіна*. Київ: Видавництво «Людмила», 2024. С. 3–4.

3. Малихін О.В., Арістова Н.О., Ліпчевська І.Л. Профільна середня освіта: упровадження глобальних трендів у вітчизняній педагогіці. *Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта – 2024: інтеграційні процеси в освіті у науковому дискурсі: збірник матеріалів VIII Міжнар. наук. конф. (Київ, 30 трав. 2024 р.)*. ТзОВ «Трек-ЛТД», м. Київ, Україна – м. Дрогобич, Україна. С. 207–210.

4. Алексєєнко Т., Петрук О., Барановська О., Ліпчевська І., Павлова Т. *Дидактико-методичний супровід подолання навчальних втрат у базовій середній освіті*. К.: Інститут педагогіки НАПН України, 2024. 52 с.

5. Барановська О. Дидактичні функції шкільного підручника у формуванні читачької компетентності старшокласників як чинник успішної самореалізації в сучасному суспільстві. *Проблеми сучасного підручника*, (33), 2024. С. 6–22.

6. Барановська О. Формування готовності старшокласників до здійснення життєвого вибору. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XVII: Подолання кризових ситуацій у науці та освіті*. Конін – Ужгород – Перемишль – Миколаїв: Посвіт, 2024. С. 65–68.

7. Реалізація технологій профільного навчання у закладах загальної середньої освіти: методичний посібник / О.В. Малихін, Н.О. Арістова, Л.В. Шелестова, В.І. Кизенко, О.П. Кравчук, С.Е. Кравчук, О.В. Чорноус. Київ: Конві Прінт, 2021. 197 с.

8. Профільне навчання: теорія і практика / Інститут педагогіки АПН України; Гімназія № 290 м. Києва / наук. ред. Л. А. Липова. Київ: ВВП «Компас», 2007. 192 с.

ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПОЧАТКОВІЙ ОСВІТІ

Мультимедійні технології допомагають зробити освіту більш доступною. Вони надають учням можливість працювати з різноманітними джерелами інформації, такими як онлайн-ресурси, відео, віртуальні лабораторії та бібліотеки. Завдяки цьому учасники навчального процесу можуть отримати доступ до навчальних матеріалів, що раніше були недоступні або вимагали великих фінансових затрат. Це сприяє демократизації освіти та створенню рівних умов для всіх учнів.

Серед сучасних методистів, які пропонують використовувати мультимедійні технології в початковій школі, можемо виділити таких: відомий британський педагог Кен Робінсон, американський експерт у галузі освіти та технологій Річард Кюльган, канадський педагог Кеті Мартін, австралійський педагог Енгельберт Хампердінк, які вважають, що мультимедійні технології в початковій школі не лише підтримують розвиток когнітивних навичок дітей, а й сприяють розвитку емоційної та соціальної складових через інтерактивні та креативні підходи в навчанні. З українських педагогів можемо виділити таких як Олена Харченко, Лариса Тарасенко, Олександр Кузьменко та ін. Вони пропонують використовувати мультимедійні технології в початковій школі, адже це сприяє підвищенню інтерактивності та зацікавленості здобувачів освіти у навчанні; розвитку їх мовлення та мислення, комунікативних навичок, креативності; підвищенню їх мотивації у навчанні [1].

Мультимедійні технології в освіті стають незамінним інструментом для розвитку пізнавальних і творчих здібностей дітей. У початковій школі, де закладаються основи навчання, інтеграція технологій може значно покращити якість освітнього процесу. Використання мультимедійних засобів, таких як *відео, анімації, презентації, комп'ютерні ігри*, дозволяє зробити уроки більш захопливими, доступними та ефективними.

Інтерактивні мультимедійні технології, такі як *інтерактивні дошки, програми для створення презентацій та онлайн-ігри*, дозволяють адаптувати навчання до індивідуальних потреб кожного учня. Це дає можливість школярам працювати у власному темпі, що особливо важливо для тих, хто потребує додаткової уваги або має особливі освітні потреби. Інтерактивні методи стимулюють активну участь дітей у навчальному процесі, що підвищує їх зацікавленість і залученість.

Хоча *мультимедійні технології* забезпечують великі можливості для покращення навчання, роль вчителя залишається ключовою. Вчитель має бути не тільки оператором технічних засобів, але й педагогом, який вміє правильно використовувати мультимедійні інструменти, щоб вони максимально сприяли розвитку учнів. Важливо, щоб вчитель навчав учнів не тільки технічним навичкам, але й відповідальному використанню технологій, а також поєднував їх із традиційними методами навчання.

Використання мультимедійних технологій допомагає створити інтегроване навчальне середовище, де різні предмети можуть взаємодіяти між собою. Саме завдяки цим технологіям можна створювати інтегровані навчальні програми, де різні дис-

ципліни взаємодіють і доповнюють одна одну. Наприклад, у рамках одного уроку можна поєднувати елементи науки і мистецтва, використовуючи візуальні матеріали, відео, анімації, інтерактивні моделі. Це дозволяє учням краще розуміти теоретичні концепції через практичні і творчі завдання, що робить навчання більш доступним і захоплюючим.

Також мультимедіа можуть бути використані для створення проєктів, де учні поєднують знання з кількох дисциплін. Наприклад, під час вивчення природи, учні можуть створювати мультимедійні презентації, поєднуючи знання з біології, екології та мистецтва, створюючи візуальні проєкти про різноманітність флори та фауни. Це стимулює розвиток творчого мислення та вміння працювати з різними джерелами інформації.

Сучасні мультимедійні технології також відкривають можливості для дистанційного навчання, що стало особливо актуальним під час пандемії. *Відеоуроки, онлайн-завдання, віртуальні класи та платформи* для зворотного зв'язку дозволяють школярам навчатися без прив'язки до фізичного місця. Це важливо для учасників навчального процесу, які з якихось причин не можуть відвідувати школу, або для тих, хто живе в віддалених регіонах.

Наведемо декілька ключових аспектів *використання мультимедійних технологій у початковій освіті*:

- **Підвищення мотивації та зацікавленості до навчання**

Мультимедійні технології сприяють підвищенню мотивації учнів до навчання. Візуальні та аудіовізуальні матеріали, такі як відеоуроки, інтерактивні карти, анімації, допомагають дітям краще розуміти матеріал і запам'ятовувати його. Наприклад, мультимедійні презентації дозволяють вчителю демонструвати складні концепції в доступній та наочній формі. Важливою перевагою є можливість адаптації контенту до різних стилів навчання, що забезпечує інклюзивний підхід до освіти.

- **Розвиток креативності та критичного мислення**

Використання мультимедійних інструментів відкриває нові можливості для розвитку творчих здібностей учнів. Наприклад, діти можуть створювати свої власні проєкти за допомогою презентацій, відео або анімацій, що розвиває їхню уяву, технічні навички та здатність до самоорганізації. Крім того, інтерактивні завдання стимулюють учнів до самостійного мислення і пошуку рішень, що формує критичне ставлення до інформації.

- **Підвищення ефективності навчання**

Мультимедійні технології дозволяють значно підвищити ефективність навчального процесу. За допомогою спеціалізованих програм і додатків учні можуть працювати над завданнями індивідуально або в групах, отримувати миттєвий зворотний зв'язок та усувати свої помилки. Це створює умови для більш глибокого засвоєння матеріалу, зокрема через практичні вправи та симуляції. Мультимедіа дає можливість навчатися в різних формах: аудіо, відео, текстових матеріалів, що дозволяє забезпечити більш різноманітне та гнучке навчання.

- **Розвиток цифрової грамотності**

Інтеграція мультимедійних технологій в освітній процес сприяє розвитку цифрової грамотності учнів. Оскільки сучасні діти живуть у цифровому середовищі, знайомство з основними програмами, інструментами та платформами вже з початкової школи є важливим кроком у підготовці до навчання в старших класах та подальшої професійної діяльності. Діти вчаться ефективно використовувати різноманітні технології, що є важливим життєвим навиком у сучасному світі.

■ Виклики та обмеження

Попри численні переваги, *використання мультимедійних технологій у початковій освіті* має й певні виклики. Одним з основних є недостатнє забезпечення шкіл необхідним обладнанням та доступом до Інтернету, що може обмежити використання сучасних технологій. Крім того, необхідно враховувати час, який учні проводять за екранами, що може вплинути на їхнє фізичне та психічне здоров'я. Тому важливо збалансувати використання мультимедійних технологій із традиційними методами навчання.

Таким чином, використання мультимедійних технологій у початковій освіті є важливим фактором та має великий потенціал для покращення якості навчання, розвитку критичного мислення та творчих здібностей учнів, а також забезпечує більш гнучке і персоналізоване навчання. Однак для максимального ефекту необхідно забезпечити належні умови для їх інтеграції в освітній процес, зокрема необхідно забезпечити належну підготовку педагогів та створення технічних умов для успішного впровадження мультимедійних технологій у навчальний процес.

ЛІТЕРАТУРА

1. Корнійчук, Ю., Кравець, О. Використання мультимедійних технологій на уроках в початковій школі. *Сучасні тенденції навчання іноземних мов*. 2023.

SUBJECT AND LANGUAGE INTEGRATED LEARNING OF A FOREIGN LANGUAGE

In recent years, there has been a marked increase in the value placed on specialists who have proficiency in one or more foreign languages. This increase is evident in both everyday communication and professional activities. In response to this growing demand, a number of European countries have initiated programmes aimed at integrating foreign language instruction with professional disciplines. This approach, often referred to as subject-and-language integrated learning.

The term 'CLIL' was developed by David Marsh in 1994 to describe a methodological approach to foreign language learning. 'CLIL refers to situations where subjects or parts of subjects are taught in a foreign language with a dual purpose, namely, learning the content and learning the foreign language at the same time' [5].

The contemporary educational methodologies delineate CLIL as a didactic technology that facilitates the development of linguistic and communicative competences in a language other than the student's native language, within the educational context of forming and developing general knowledge and skills. In the planning of classes based on this technology, it is necessary to take into account its mandatory components, which are as follows:

- 1) the content includes a variety of disciplines to be studied, including economics, information and communication technologies, literature, art, etc. Learning a foreign language is carried out through the discipline being studied; the teacher introduces students to the peculiarities of the genre to which the text belongs, helping them to identify the characteristic linguistic features of the text; the tasks to be performed in relation to the text depend on the specific discipline being studied. To illustrate this point, consider the following examples. In the case of natural science disciplines, students are tasked with the formulation of a hypothesis, the conducting of experiments, and the description of the results obtained. In contrast, humanities disciplines are characterised by the reading of literature, reports, and case studies.

- 2) communication is defined as the process of producing the language of the discipline under study, both in oral and written forms. Students interpret facts and information, and express their ideas, thoughts and feelings. The integration of subject content and language skills contributes to effective communication.

- 3) cognitive abilities are linked to the development of cognitive skills, such as reasoning, creative thinking and evaluation, in the process of subject and language integrated learning.

- 4) culture plays a significant role in subject and language integrated learning, as does the understanding of one's own and other cultures [3].

There are various models of teaching based on the subject- and language-integrated approach, which are classified as soft CLIL and hard CLIL. K. Bentley identifies the following types:

- language-led, with a predominance of language. This type belongs to the soft model, since some topics of the discipline are integrated into the course 'Foreign Language'. Approximately 45 minutes of class time per week are devoted to these topics.

- subject-led (modular) type is characterised by a predominance of subject content within the discipline. In instances where select topics are taught in a foreign language, a total of 15 hours is allocated for these topics per semester.

- subject-led (partial immersion), involves the instruction of 50% of the subject content in a foreign language. In the context of partial immersion in the language environment, the subject content may reflect that of the native language. [3].

The authors of the technology, David Marsh and Anne Maljers, consider CLIL as follows [4, 23]:

- language knowledge is a means of learning the content of information (cross-curricular approach);

- the learning process of a given subject is enhanced by the cultivation of motivation to acquire communication skills in a foreign language, whether that be English or any other (topic-based approach);

- CLIL is predicated on the premise of language acquisition as opposed to language learning. The so-called task-based and project-based approaches to learning are predicated on the completion of specific tasks and projects;

- the speed of speech is of greater significance than any errors made by students;

- reading and understanding what you read are important if you want to join in discussions.

The CLIL method is predicated on the notion that students can acquire knowledge about a subject from the curriculum while learning and using a foreign language. The CLIL methodology has been shown to address the issue of an 'overcrowded curriculum' by enabling the combination of one or more aspects of the curriculum, thereby increasing the time allocated to language learning. However, there are important factors to consider before implementing CLIL programmes, including the following:

- availability of qualified teaching staff;

- the need for cooperation between teachers of different disciplines;

- the provision of key terms and concepts in a foreign language; and

- the possibility of changing the schedules required to implement a CLIL programme (including the time for planning educational programmes) [1].

The teacher's personality is undoubtedly a significant factor in the successful implementation of CLIL. Their tasks include the selection of interesting learning tasks and materials that are closely related to the realities of the students' lives and future professions, and the selection of interesting texts that correspond to the students' language skills. Before the task, the teacher and the students make a list of the most important vocabulary that might be useful during the task. The teacher can also give examples of how older students have completed the task, to show what kind of results they expect from the students [2].

Thus, the use of CLIL corresponds to the functional approach to foreign language teaching and makes it possible to achieve even greater efficiency in its acquisition by

creating an artificial language environment, a semantic context, and helps to increase the motivation of learners.

REFERENCES

1. Ходаковська О. Особливості методики предметно-мовного інтегрованого навчання. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/63>
2. Яременко Н. Сутність предметно-мовного інтегрованого навчання під час вивчення англійської мови немовних факультетів. *Проблеми теорії і методики навчання іноземних мов*. 2019. № 1. С. 134–139.
3. Bentley K. The TKT Course CLIL Module. Cambridge University Press, 2010. 130 p.
4. A window on CLIL. URL: https://assets.cambridge.org/97805211/30219/excerpt/-9780521130219_excerpt.pdf
5. What is CLIL? URL: <https://www.onestopenglish.com/clil/what-is-clil/501038>

Максим ГРАНЧЕНКО
(Миколаїв, Україна)
Науковий керівник:
Людмила ХРЯЩЕВСЬКА
(Миколаїв, Україна)

ІСТОРІЯ ОСВІТИ НА МИКОЛАЇВЩИНІ В КІНЦІ XVIII – НА ПОЧАТКУ XX СТ.: АНАЛІЗ НАУКОВИХ ПРАЦЬ З ТЕМИ (ЧАСТИНА 3)

З історії освіти на Миколаївщині в царські часи опублікована достатня кількість наукових праць, що потребує їх систематизації, оцінки наукової цінності.

У 2002 році в збірнику МДГУ ім. Петра Могили була опублікована стаття «Церковно-приходські школи Миколаєва в кінці XIX – на початку XX ст.», написана аспіранткою кафедри історії України МДУ Оксаною Олександрівною Федорчук [1]. Дослідження ґрунтується на матеріалах фонду 410 ДАМО, дореволюційних адрес-календарях та довідниках, а також містить цитування сучасних авторів. У вступній частині статті розглядаються погляди радянського історика О.В. Осокова, автора праці «Начальное образование в дореволюционной России», а також інших радянських дослідників, підкреслюється їхнє упереджене ставлення до теми. Спираючись на праці дорадянських істориків та інші джерела, авторка аналізує розвиток релігійної освіти у другій половині XIX століття, її структуру, регламент, освітні програми церковно-приходських шкіл. У статті наводиться статистика навчальних закладів станом на 1897 рік та досліджується процес занепаду релігійної освіти на початку XX століття. Попри наявність окремих елементів компіляції, робота є авторським дослідженням, що містить глибокий аналіз діяльності церковно-приходських шкіл у Миколаєві наприкінці XIX – на початку XX століття, що можна використати в подальших дослідженнях з історії освіти.

У 2002 році була опублікована стаття «Еврейское образование в Николаеве в середине XIX – первой половине XX столетий (источниковая база и ее использование исследователями)», написана Оленою Гриневич і Михайлом Гольденбергом [2]. Дослідження базується на фондах ДАМО № 129, 131, 222, 216, 229, 230, 231, а також на дореволюційних джерелах, таких як адрес-календар Миколаївського градоначальства за 1911 і 1915 роки, звіт Миколаївського воєнного губернатора за 1880 рік, роботи сучасних істориків, зокрема монографію Ковальової та Чистова. У першій частині статті детально аналізується джерельна база, включаючи зазначені фонди ДАМО. Розглядається діяльність хедерів – єврейських релігійних шкіл у Миколаєві в XIX столітті, а також їхнє законодавче регулювання, зокрема закон 1856 року. Окремо досліджується процес створення державних і приватних єврейських навчальних закладів, подається їхній статут. У статті також висвітлюється загальний стан єврейської освіти в місті у XIX – на початку XX століття, містяться конкретні адреси навчальних закладів, інформація про їхнє фінансування, а також статистика щодо кількості випускників єврейського віросповідання з Олександрівського реального училища. Робота є ґрунтовним історичним дослідженням, висновки та положення якої стануть

цінним матеріалом для подальших досліджень з історії освіти Півдня України в імперські часи.

У 2002 році була опублікована праця студентки першого курсу факультету міжнародних відносин Південнослов'янського інституту Київського славистичного університету О. Румянцевої під науковим керівництвом старшого викладача Л.Л. Левченко. Тези під назвою «Південнослов'янський пансіон в Миколаєві» були включені до збірника «Школа-семінар дослідника-початківця: огляд результатів науково-дослідної роботи студентів за 2000–2001 навчальний рік» [3]. Дослідниця спирається на матеріали фонду 131 ДАМО та праці сучасних науковців і газетні статті. У роботі розглядається реорганізація казенного пансіону при Миколаївській гімназії в Південнослов'янський пансіон у березні 1867 року. Наводяться біографічні відомості про першого директора закладу – Тодора Мінкова, аналізується розвиток пансіону у другій половині XIX століття та етнічний склад його учнів. У тезах міститься інформація про викладачів і співробітників закладу, серед яких доглядач Сергій Мошкалов, законовчитель Гавриїл Симен, вчитель російської мови Іван Шерер, вчитель арифметики та геометрії Олександр Ек, вчитель історії та географії Олександр Філіпович, а також вчитель малювання і чистописання Павло Сиков. Окрім цього, висвітлюються відомості про золотих медалістів, видатних випускників, наукову діяльність пансіону та його точне місцезнаходження. Попри наявність елементів компіляції та студентський рівень роботи, тези містять цінну історичну інформацію щодо діяльності пансіону, біографій його викладачів і численних свідчень про освітній процес.

У 2003 році була опублікована стаття Юрія Івановича Гузенка «Діяльність громадських об'єднань допомоги учням та студентам Херсонської губернії наприкінці XIX – на початку XX ст.» у збірнику «Наукові дослідження в контексті історичних проблем. Т.1. Історія та українознавство» [4]. Дослідження базується на матеріалах фондів 229, 230 ДАМО, а також фонду 2 Державного архіву Одеської області (ДАОО). У статті аналізується діяльність філантропічних благодійних організацій, які у XIX – на початку XX століття фінансували навчання для малозабезпечених верств населення Миколаєва. На початку статті розглядається робота «Миколаївського товариства допомоги неможливі особам, які прагнуть до освіти», заснованого 27 грудня 1874 року. Далі подається конкретна статистика фінансування освітніх закладів міста у 1877 році, а також загальна сума, витрачена товариством на підтримку учнів з бідних родин у період з 1875 по 1882 рік. Окремо досліджується склад товариства, до якого входили керівники провідних навчальних закладів міста. На 1903 рік членами організації були: директорка Маріїнської жіночої гімназії Н.М. Мельникова, голова Олександрівської гімназії О.І. Балик, директор Олександрівського реального училища І.А. Кловський, директор комерційного училища М.П. Мілевський, начальниця Другої жіночої гімназії Ю.М. Прокопович, а також інспектор і законовчитель Олександрівської гімназії С.М. Чекердекович та П.П. Єланський відповідно. Робота містить багато нової інформації, яка розкриває ще один аспект історії освіти в Миколаєві у XIX – на початку XX століття.

Таким чином, наукові праці з теми історії освіти на Півдні України розкривають різні її аспекти і мають різну наукову цінність. Факти які наведені в згаданих статтях і тезах, про діяльність навчальних закладів та біографічні відомості окремих викладачів,

вчителів, інших працівників навчальних закладів стануть цінною основою для дослідження становлення і розвитку освіти на Півдні України в середині XVIII – на початку XX століття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Наукові праці: Науково-методичний журнал. Вип. 4. Історичні науки. Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2002. С. 88–91.
2. Гриневич Е. Гольденберг М. Еврейское образование в Николаеве в середине XIX – первой половине XX столетий: (источниковая база и её использование исследователями). *Шестые Запорожские еврейские чтения*. Запорожье, 2002. С. 165–172.
3. Румянцева О. Південнослов'янський пансіон в Миколаєві. *Школа-семинар дослідника-початківця: огляд результатів науково-дослідної роботи студентів за 2000–2001 навчальний рік*. Миколаїв. 2002. С. 4–8.
4. Гузенко Ю.І. Діяльність громадських об'єднань допомоги учням та студентам Херсонської губернії наприкінці XIX – на початку XX ст. *Наукові дослідження в контексті історичних проблем*. Т.1. Історія та українознавство. Миколаїв; Одеса: ТОВ Від, 2003. С. 89–95.

RANGA BEZPIECZEŃSTWA W EDUKACJI DZIECI I W ICH ŻYCIU NA CO DZIEŃ

Na każdym etapie rozwoju i życia dziecka, a także dorosłego człowieka, zarysowują się specyficznie ewoluujące grupy potrzeb, a mianowicie:

- grupa potrzeb uznania własnej tożsamości («ego»),
- grupa potrzeb więzi oraz
- grupa potrzeb samorealizacji [7; 8; 10].

Analizując konteksty bezpieczeństwa należy brać pod uwagę podstawy teoretyczne akcentujące jego wymiar społeczny, a więc argument, że rozwój dziecka odbywa się w toku interakcji społecznych, czyli wśród osób dorosłych i rówieśników [1; 2; 4]. Możliwości poznawcze dziecka bowiem mogą być rozwijane jedynie wtedy, gdy prawidłowo przebiega jego rozwój emocjonalno-społeczny. Zatem w procesie edukacyjnym w szkole i w rodzinie powinny być brane pod uwagę podstawowe potrzeby dziecka [6]. Ma to szczególnie do-niosłe znaczenie we współczesnej dobie nacechowanej wielorakimi zagrożeniami i niebezpieczeństwami (zwłaszcza w warunkach konfliktów społecznych i walk wojennych [5; 6]).

Potrzeby więzi wynikają ze ścisłej symbiozy człowieka (tym bardziej dziecka) z bliskimi osobami często jako opiekunami. Bliskość i zespolenie kontaktów dziecka z osobą sprawującą stałą opiekę odbywa się w poczuciu bezpieczeństwa fizycznego jak i psychicznego. W dalszym rozwoju dochodzi do stopniowego wyodrębniania się dziecka z symbiotycznej jedności oraz wylaniania swoistej granicy co «ja» a co «inni».

Także w kolejnej fazie rozwoju (zwanej często procesem autonomizacji czy separacji) dziecko coraz bardziej usamodzielnia się w wykonywaniu prostych czynności życiowych w głębokim poczuciu bezpieczeństwa. Jest to jego dążenie do podkreślenia siebie wśród innych oraz do zauważania go przez innych. Również i ta potrzeba ulega przemianom w różnych sytuacjach społecznych w przedszkolu, w szkole czy w środowisku rówieśniczym i rodzinnym.

W kolejnej fazie – indywiduacji – dziecko dąży do autonomii i ekspresji siebie samego, do poznawania świata przez samodzielną aktywność, aby zrozumieć otaczającą rzeczywistość i w pewien sposób zaistnieć jako «ja». Działania dziecka ukierunkowane są na poznawanie przedmiotów i otoczenia, a także na rozwijanie własnych możliwości i uzdolnień. Jednakże w dalszym ciągu dziecko potrzebuje wsparcia i bezpieczeństwa na drodze do samorealizacji [7].

Wspomniane wyżej potrzeby przejawiając się w poszczególnych fazach procesów symbiozy, autonomizacji czy indywiduacji – przekształcając się w miarę postępu rozwoju i przybierają swoistą specyfikę w każdej z tych faz rozwoju. Należy też zauważyć, że realizacja wymienionych potrzeb na wszystkich etapach rozwoju potrzeb człowieka jest w znacznym stopniu uwarunkowana elementarnymi zasadami bezpieczeństwa, które przejawiają się w przedmiotowym działaniu merytorycznym jak i w sferze aktywności społeczno-emocjonalnej człowieka.

Potrzeby a motywy i bezpieczeństwo w rozwoju dziecka. O ile pojęcie potrzeby z teoretycznego punktu widzenia akcentuje główne czynniki pobudzające aktywność

człowieka, o tyle motywy stanowią podłoże psychiczne do podejmowania wszelkiego działania, wynikającego z aktualnie odczuwanych przez niego potrzeb wewnętrznych lub zewnętrznych. Odnosi się to również do motywów działania dziecka.

Wszelkie motywy wywodzą się z potrzeb człowieka i dlatego są bardzo zróżnicowane indywidualnie. Motywy są bardziej skonkretyzowane i dają się łatwiej zauważać podczas obserwacji zachowań ludzkich. Ilustrują to choćby niżej przytoczone przykłady zachowań badanych dzieci w czasie zajęć szkolnych (np. podczas przepisywania tekstu).

Dzieci bardzo śmiało i ruchliwe domagały się (niekiedy dość natarczywie) od nauczyciela oceny wykonanego zadania, zaś dzieci zrównoważone prosiły swoich nauczycieli o sprawdzenie tego, jak zostało wykonane dane zadanie, podczas gdy dzieci nieśmiało i mało ruchliwe najczęściej czekały aż nauczyciel zwróci na nie uwagę i sam podejdzie do nich celem sprawdzenia poprawności wykonania danego zadania. W każdym z tych przypadków dzieci starały koncentrować na sobie uwagę nauczyciela i tym samym na swój sposób (odrębny) dążyły do uznania swojego JA.

W procesach edukacji szkolnej nie można nie zwracać uwagi na typy motywów i ich związek z bezpieczeństwem, a wśród których są wyodrębniane:

I. **Etap symbiozy** (model *«Mamo rób to razem ze mną»*).

Potrzeby: przynależność do kogoś bliskiego lub do grupy osób (np. rodzina, klasa, więzi z innymi (koleżeństwo, przyjaźń, czy miłość).

Bezpieczeństwo: dążenie do stałego kontaktu z bliską osobą, umożliwiającą poczucie pewności siebie, wykonywanie czynności pod kierunkiem opiekuna z zachowaniem zasad bezpieczeństwa fizycznego (czy psychicznego).

Analogiczne mechanizmy występują w życiu i działalności każdego dorosłego człowieka – także na kolejnych etapach życia.

II. **Etap autonomizacji** (model *«Mamo ja zrobię to sama»*).

Potrzeby: dążenie do rozwoju tożsamości, aktywizacja w różnych sytuacjach społecznych zwłaszcza wobec tych osób, które w danej fazie rozwojowej są szczególnie ważne (dla dziecka początkowo są to dorośli, a później rówieśnicy) [2].

Bezpieczeństwo: dążenie do samodzielności z zachowaniem mniej zacieśnionego kontaktu z bliską osobą, umożliwiającą poczucie pewności siebie, samodzielne wykonywanie czynności zwracając uwagę by wykonać coś najlepiej i w razie potrzeby skorzystać z opieki dorosłego (zapewnienie bezpieczeństwa leży po stronie osoby dorosłej), próby budowania i obrony granic JA – INNI. Doskonale to ilustruje wiersz J. Tuwima pt. *Zosia samosia* [10].

III. **Etap indywiduacji** (model *«Mamo zobacz co zrobiłam»*).

Potrzeby: samorealizacja poprzez samodzielną aktywność prowadzącą do poznania otaczającego świata i zrozumienia go, aby można było w nim zaistnieć, eksploracja otoczenia, rozwijanie oraz dążenie do ekspresji swojego JA,

Bezpieczeństwo: podkreślanie swojego JA w sposób akceptowany i nie zagrażający własnemu bezpieczeństwu, nasilone dążenie go budowania i obrony granic JA – INNI, utrzymywanie kontaktu z osobami dorosłymi lub rówieśnikami i organizowanie współpracy w myśl zasady *«ja mogę cię tego nauczyć»* [1; 5].

Radość przez bezpieczeństwo i dla bezpieczeństwa. Radość stanowi fundamentalny element procesu kształcenia i wychowania, a nawet jeden z najważniejszych celów

edukacyjnych. Radość z siebie w procesie działania poznawczego nie jest celem samym w sobie, lecz stanowi na tyle bardzo istotny – na ile skuteczny środek wychowawczy.

Należy też zauważyć, że edukacja jest procesem w znacznej części opartym na relacji ciągłości i dziedziczności pokoleń [11]. Charakter tej relacji zmienia się w zależności od tempa ogólnych zmian danej społeczności. Powszechnie stwierdza się odmiennność pokoleń, ale także nietrudno dostrzec wielorakie różnice kulturowe w ramach jednego pokolenia (np. rozbieżności poglądów w niewielkiej grupie osób, czy nawet w rodzinie). Rozbieżności pokoleniowe obejmują różne obszary życia, np. nowoczesnej techniki i jej wszechstronnych zastosowań, czy następstw edukacyjnych i kulturalnych.

Stąd za niezwykle istotną przesłankę metodologiczną kształcenia przez bezpieczeństwo i dla bezpieczeństwa wybieramy **filozofię radości** [3; 5]. Radość życia można uznawać także za kryterium dojrzałości emocjonalnej człowieka. Mając na uwadze proces edukacji nie zapominamy o pojęciu postawy radości życia. Postawa ta zawiera trzy podstawowe komponenty:

- poznawczy (*znam i wyznaję filozofię radości*),
- emocjonalny (*przeżywam radosne uczucia, emocje, nastroje*),
- behawioralny (*manifestuję radość w swoim zachowaniu – gestach, mimice, mowie itp.*) [3; 4; 5; 8; 9].

Pojęcie «radość» jest wieloznacznie określane w literaturze. Rozróżnienia wymagają dość subtelne odmienności w rozumieniu takich kategorii, jak: weselość, uciecha, śmiech i uśmiech, humor, dowcip, zadowolenie, szczęście, pogoda ducha, optymizm, afirmacja życia, satysfakcja, entuzjazm, euforia, «dobrostan» psychiczny, śmieszność, komizm [5]. Próby ich rozgraniczenia zmierzają do uchwycenia tych pojęć, które optymalnie zbliżają się do fenomenu felicytologii i coraz bardziej adaptują się do teorii pedagogicznej.

Termin «*pedagogika radości*» nie został jeszcze na trwałe włączony w nurty pedagogiki współczesnej. Jednak w procesie kształcenia ogólnego, a także w edukacji w nadziei na bezpieczeństwo, wychowanie w duchu radości jest normą prowadzącą do ukształtowania ludzi radosnych, uznających pogodną strategię poznawania i przekształcania rzeczywistości. Koncepcja wychowania w duchu radości stanowi inspirację dla edukacji przez bezpieczeństwo i dla bezpieczeństwa traktowanej podmiotowo.

Radość w edukacji szkolnej może mieć miejsce w różnych momentach. W kontekście celów edukacyjnych chodzi przede wszystkim o stan radości uczniów, który jest ściśle powiązany z ich odczuciami towarzyszącymi odnoszonym sukcesom. Tym bardziej może mieć to miejsce w obliczu spełnionych własnych dążeń oraz oczekiwań uczniów. Specyficzna radość występuje wówczas, gdy sukces jest efektem spełnionych dążeń uczniów i związanych z nimi dążeń nauczycieli. W takich sytuacjach radość może być rozpatrywana w aspekcie zmiany ucznia, jako oczekiwanego rezultatu oddziaływania dydaktycznego czy też wychowawczego. Możliwe i zasadne jest rozpatrywanie pomiaru jakości kształcenia właśnie w aspekcie bezpieczeństwa oraz radości odczuwanej w tym procesie przez uczniów, nauczycieli i innych pracowników szkoły. Jakość kształcenia jest więc ściśle powiązana z kryterium radości edukacyjnej uczniów jako podmiotu oraz nauczycieli jako organizatorów sytuacji edukacyjnych w klimacie bezpiecznej szkoły. Bezpieczna szkoła i bezpieczna rodzina – to gwaranty dla zrównoważonego rozwoju dzieci i młodzieży.

Swoboda, przymus i przemoc wobec idei edukacji w klimacie bezpieczeństwa. W edukacji i w kulturze w ogóle od wieków wymowną rolę odgrywają konflikty. W kulturze, a także w edukacji (podobnie jak w innych dziedzinach życia) nie można grubą kreską oddzielić danego okresu rozwoju społecznego i od nowa tworzyć coś zupełnie odmiennego. Gdyby z dziejów danego narodu czy państwa wykreślono następstwa wszelkich powstań, wojen czy reform oświatowych, powstałby bardzo dziwny i wręcz nie wiarygodny obraz dorobku kultury.

Należy w tym miejscu mocno zaakcentować to, że w obecnej dobie globalizacji na gruncie przemian i konfliktów społecznych coraz większego znaczenia nabiera edukacja w nadziei na bezpieczeństwo – przebiegająca w bezpiecznym środowisku szkolnym i pozaszkolnym ucznia. Globalizacja ekonomiczna pociąga za sobą bardzo dynamiczny rozwój komercyjnych form współczesnej edukacji i kultury, a w następstwie także edukacji kulturalnej. Kultura masowa przejawia coraz silniejszy związek z reklamą, a przez nią dokonuje dziwnej (choć często skutecznej) promocji określonych form obyczajowych. Proces ten przybiera ciągle na sile i oprócz aspektu kulturalnego ma wyrazisty aspekt edukacyjny. Przeznaczanie ogromnych środków na współczesną reklamę kierowaną do młodocianego odbiorcy uczęszczającego do szkoły, wywołuje specyficzną formę przewagi nad procesem edukacji kulturalnej w szkole. Niekorzystny i kontrowersyjny wpływ na młodocianego odbiorcę ma również coraz silniejsza erotyzacja reklam a tym bardziej portali internetowych.

Z badań naszych wynika, że w praktyce szkolnej (nawet już na etapie kształcenia najmłodszych dzieci) edukacja jest sprowadzana do upolitycznianych doktryn i nakazów, co powoduje niski stopień przygotowywania do życia na co dzień, a także do szczątkowej wiedzy użytecznej jako wartości o dużym stopniu przydatności praktycznej i poznawczej. Natomiast duża grupa dzieci i młodzieży skutecznie korzysta ze środków masowego przekazu, szczególnie ze smartfonów – co w niepokojącym stopniu ogranicza więzi w rówieśnikami a nawet w rodzinie, a ponadto coraz częściej skutkuje konfliktami z aktami przemocy fizycznej (rozboje i urazy) i psychicznej (cyberprzemoc, mowa nienawiści itp.). Z badań wynika również, że proces współczesnej edukacji coraz bardziej się dewaluuje, m.in. z powodu przesilenia źle pojmowanych wartości (w tym patriotyzmu) poprzez ograniczanie lub wykluczanie swobody i fetyszizowania metodycznego i mało skutecznego atrakcjonizmu. Wskutek dezorientacji wśród nauczycieli tracane są te wartości, które z trudem zostały ukształtowane przez wielowiekową historię kultury i narodu [3; 4].

Stosunkowo mało miejsca w edukacji zajmują klasyczne utwory literackie w językach narodowych, które prowadzą do niepokojących pytań i kontrowersji, choćby następujących:

Jakie obrazy tożsamości w epoce globalizacji należy nadawać językom narodowym?

Jakie miejsce zapewnić językom narodowym w edukacji zmierzającej do wielojęzyczności?

Czy rzeczywiście i w jakich formach prowadzić edukację kulturalną wśród szerokich rzesz ludzi i rodzin patologicznych?

Zwróćmy jeszcze uwagę na dwa niepokojące zjawiska towarzyszące globalizacji, a związane z bezpieczeństwem w edukacji szkolnej i w edukacji domowej. Wiele środowisk

zawodowych, w tym również nauczyciele, odczuwają degradację materialną oraz utratę prestiżu społecznego. Coraz bardziej odczuwana komercjalizacja sfery kultury stanowi zagrożenie dla idei, poglądów i postawy inteligencji, a także tradycji i poczucia misji. Do tego należy dodać coraz bardziej rozpaczliwy dramat rodzin dotkniętych biedą i wpływami masmediów poprzez szerzenie dezinformacji i coraz częściej nienawiści wobec drugich. Duża odpowiedzialność w tym zakresie ciąży na edukacji i instytucjach szerzących wartości religijne w kategoriach dobra i wzajemnego poszanowania. Najkrócej ujmując, należy stwierdzić, że globalizacja sprawiła przebudowę stosunków społecznych w poszczególnych krajach, a w przyszłości może powodować dalsze konsekwencje, w tym także w dziedzinie kultury i bezpieczeństwa społecznego.

Procesy globalizacyjne i komercjalizacja kultury (nawet religii) wywołują swoisty nowy system wartości. Na tym tle pojawiają się nowe subkultury i obyczajowości, które nieuchronnie prowadzą do podziałów społeczeństw w różnych krajach i w stosunkach międzynarodowych.

Na zakończenie zaakcentowania wymaga wielozmienność i synergiczność strategii edukacji na rzecz bezpieczeństwa – przez bezpieczeństwo i w nadziei na bezpieczeństwo. W tym zakresie nie można nie doceniać dorobku nauk, które w synergii modelują prakseologiczne determinanty do tworzenia i umacniania bezpiecznych warunków do życia każdego człowieka we wszystkich środowiskach jego aktywności i urzeczywistniania wartości ku radości i szczęśliwości.

LITERATURA

1. Brzezińska, A., Lutomski, G., Smykowski B. (1994). Dziecko w świecie ludzi i przedmiotów. Poznań.
2. Brzezińska, A., Lutomski, G. (red.) (1995), Dziecko wśród rówieśników i dorosłych. Poznań.
3. Denek, K. (1999), Aksjologiczne aspekty edukacji szkolnej. Toruń.
4. Grzesiak, J. (2004), O nowy kształt edukacji nauczycieli wobec przemian kulturowych w okresie transformacji systemowej. W: K. Denek, T. Koszycz, (red.), Edukacja jutra. Wrocław.
5. Grzesiak, J. (2003), Swoboda i przymus w pedagogice radości. W: K. Denek (red.), Edukacja jutra. T. VII. Poznań.
6. Małkiewicz, E. (2002), Motywy poznawania świata i uczenia się w kontekście podstawowych potrzeb dziecka. W: Edukacja elementarna. Diagnoza pedagogiczna. CODN. Warszawa.
7. Moscovici, S. (red.) (1998), Psychologia społeczna w relacji ja – inni. Warszawa.
8. Rybakowski, M. (2009), Edukacja szkolna do bezpieczeństwa w ruchu drogowym. Polsko-słowackie studium porównawcze. Zielona Góra.
9. Rybakowski, M. (2009), Edukacja, praca, bezpieczeństwo. Zielona Góra.
10. Tuwim, J. (1999), Zosia samosia. Wiersze dla najmłodszych. Warszawa.
11. Żygulski, K. (1999), Spojrzenie na edukację kulturalną z perspektywy współczesnych dylematów aksjologicznych i społeczno-kulturalnych. W: D. Jankowski (red.), Edukacja kulturalna w życiu człowieka. Kalisz.

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ВИКЛАДАННЯ ГРИ НА ФОРТЕПІАНО
НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ НАВЧАННЯ У РОБОТІ З ВАЖКИМИ ТА ГІПЕРАКТИВ-
НИМИ ДІТЬМИ МИСТЕЦЬКОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ ЧАСТКОВОГО
ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ВАЛЬДОРФСЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ:
АВТОРСЬКИЙ МЕТОД ВИКЛАДАННЯ**

На сучасному етапі розвитку та популяризації мистецької освіти чисельну частку педагогічної музичної діяльності становить робота з важкими та гіперактивними дітьми у класі гри на фортепіано.

У психолого-педагогічній літературі поняття «**важка дитина**» характеризується як така дитина, що потребує особливого ставлення, підвищеної уваги сім'ї, вихователя, психолога, соціального педагога з метою корекції особистісних проявів її особистості [1].

Гіперактивність розглядається як надлишкова рухова активність, що характеризується занепокоєнням, метушливістю, численними постійними рухами, які дитина зовсім не контролює та часто не помічає [3].

Гіперактивна дитина – це дитина, в якій наявна симптоматика поведінкових проявів, пов'язана із надмірною психічною та моторною активністю, що важко діагностується, відрізняється імпульсивністю та неухильністю [2].

Описуючи авторський метод викладання гри на фортепіано на початковому етапі навчання із застосуванням ефективних психолого-педагогічних методів та прийомів впливу, які сприяють вирішенню та засвоєнню різноманітних виконавських і музично-теоретичних завдань на уроках фортепіано, застосовується в роботі зі складними та гіперактивними здобувачами авторський метод у рамках викладання дисципліни «Музичний інструмент фортепіано» для здобувачів елементарного підрівня навчання початкової мистецької освіти.

Метою даного авторського методу викладання є сприяння розширеному засвоєнню музичних знань, умінь та фортепіанних навичок здобувачів у процесі початкового навчання гри на фортепіано засобами застосування часткового методу Вальдорфської педагогіки у роботі зі складними та гіперактивними дітьми у процесі психолого-педагогічної виконавської суб'єкт-суб'єктної партнерської взаємодії викладача та здобувача.

Як відомо, **Вальдорфська педагогіка** – це унікальний підхід до навчання та виховання дітей, який практикується у вальдорфських школах по всьому світу.

Досліджуючи особливості навчання, виховання, розвитку та середовища дозволяючого простору, у процесі навчально-пізнавальної діяльності дітей за допомогою спостережень зауважено, що дорослим та викладачам на психологічному рівні забороняється давати дітям зауваження та піднімати тон голосу за жакливу або ж некоректну поведінку під час важливих заходів розвиваючого та культурного розмаїття у всіх його проявах. Адже однією із ланок успішного розвитку дітей у Вальдорфському

середовищі вважається – надання свободи вибору, пошуку самостійності рішень та здійсненню дій, відповідальність за скоєну ту чи іншу дію шляхом переосмисленого аналізу дітьми власної поведінки та сектору розвивальних побажань у контексті проявів «екологічного» спілкування між однолітками та дорослими.

Аналізуючи систему навчання та виховання у Вальдорфській школі та педагогіці в цілому, найбільш оптимальним та доцільним методом у провадженні викладацької діяльності у класі фортепіано є надання часткової свободи дитині у її поведінкових проявах, вчинках, діях та спілкуванні на уроках гри на фортепіано, але при цьому зберігаючи основну вимогу – виконання всіх завдань на уроці з вивчення тих чи інших особливостей розбору чи виконання творів за програмовим змістом, поставлених викладачем перед складним та гіперактивним та психологічно-рухливим психо-емоційним нестійким здобувачем.

*Яким чином досягнути успіхів викладання у класі гри на фортепіано із застосуванням Вальдорфського підходу? Це питання допоможуть вирішити **методи досягнення психолого-педагогічного супроводу із застосуванням Вальдорфського підходу до викладання гри на фортепіано зі складним та гіперактивним здобувачем** у партнерській суб'єкт-суб'єктній взаємодії викладача та здобувача:*

- надання певної свободи альтернативних дій, пошуку самостійності рішень, поведінкових реакцій у процесі навчання гри на фортепіано;

- здорова взаємодія викладача та здобувача на повноцінній взаємній довірі один до одного;

- надання свободи реактивних рішучих дій дитині при виконанні тих чи інших виконавських або постановочних завдань у роботі над творами;

- надання свободи певних дій у процесі пошуків правильної постави та положення рук і кистей на інструменті, самостійності виконання, особливості штрихів, аплікатурних позицій, пошуків правильності фразування, звуковедення, динамічних нюансів та рівності звучання без попереднього показу викладача для задоволення пошуковості та ефективності дій, системи альтернативних рішень здобувача.

Яким чином відбувається урок зі складними та гіперактивними здобувачами мистецької школи у класі гри на фортепіано?

Це відбувається наступним чином. Дитина, щойно зайшовши у клас, і на даний момент перебуває вже у класі гри на фортепіано, викладач надає дитині певну свободу дій (дитина може бути дуже гнучкою та мінливою в залежності від настрою та темпераменту – гратися в гаджеті, лежати на дивані або під інструментом, відволікатися на предмети побуту та декору, розміщених у класі, танцювати, стрибати, рухатися).

На початковому донотному етапі, дитина виконує початкові вправи кожною рукою по-окрему на закритій кришці інструменту спочатку 3-м пальцем, плавно переносючи той чи інший рух рук та кисті. Також знайомиться з будовою інструменту, його функціональними можливостями та характеристиками, вивчає основні засоби музичної виразності, знайомиться з регістрами на інструменті, знаходячи та підраховуючи кількість октав та орієнтуючись у просторі на клавіатурі (до прикладу, знайти та порахувати звуки ноти «до» і т.п.). Паралельно вона знайомиться з метром та ритмом як одними із головних засобів музичної виразності, а також паралельно відбувається робота над засвоєнням та відтворенням різноманітних ритмічних творчих завдань на

відплескування простих ритмічних малюнків тривалостей нот (четвертна, восьма, половинна, ціла і т.д.), знайомиться з паузами. Для яскравішого засвоєння та вивчення нот у процесі початкового навчання гри на фортепіано, описуючи авторський метод, на клавіатуру фортепіано пропонується поставити силіконові накладки з літерним позначенням латиною та розміщенням нот на нотоносці в кольоровому вигляді у скрипковому ключі спочатку, а згодом – у басовому. Для наскрізності сприймання, розуміння та якнайшвидшого опанування базовими початковими знаннями гри на фортепіано силіконові накладки допомагають дитині виразно зорієнтуватися на клавіатурі інструменту та швидко знаходити потрібні ноти і звуки у відповідності до тієї чи іншої вправи чи твору в подальшому, який буде вивчатися. Паралельно з цим відбувається кропітка робота із наданням дитині певної свободи поведінкових її реакцій, прищеплення музично-естетичних смаків та уподобань, виховуючи в неї необхідний потенціал виконавських дій у процесі навчання гри на фортепіано.

Рекомендації у роботі із застосуванням психолого-педагогічного супроводу засобами часткового методу Вальдорфської педагогіки у процесі початкового навчання гри на фортепіано зі складними та гіперактивними дітьми:

- надавати свободу дій дитині, визначаючи межі та рамки дозволеного на уроці;
- слідувати принципу: «Роби все що хочеш на уроці, але виконай все, що просить викладач у процесі навчання гри на фортепіано»;
- для яскравішого здорового спілкування зі складним та гіперактивним здобувачем – викладач повинен стати другом, помічником та радником для дитини у її побажаннях, психо-емоційних труднощах та життєвих перевагах дитини, послідовно радивши їй хорошого у її світоглядних принципах світосприйняття;
- для збереження психологічного балансу та нервово-психічного здоров'я викладач повинен вміло підлаштовуватись під психо-емоційний дисбаланс та внутрішній світ таких молодших особистостей через призму застосування часткового Вальдорфського підходу у викладанні та вміти гнучко скеровувати творчу ініціативу дитини на уроці у потрібне русло, переконуючи її та домовляючись з нею, заключаючи певне парі та мотивуючи її прагнення до майбутніх творчих досягнень, максимально розкриваючи її виконавський фортепіанний потенціал.

Щоб домогтись успіху у авторському методі викладання у класі фортепіано – викладач та здобувач повинен дотримуватись партнерських доброзичливих взаємин при виконанні будь-якого роду виконавських, технічних чи практичних творчих завдань. Викладач, у свою чергу, повинен вміти вибудовувати роботу зі складними та гіперактивними дітьми таким чином, щоб дитина не перевтомлювалася на уроках гри на фортепіано, а щоб урок був насиченим, забарвленим та цікаво доповнював її внутрішній світ, задовольняючи потреби, настрої та темперамент дитини.

Психолого-педагогічний супровід початкового навчання гри на фортепіано із застосуванням часткового методу Вальдорфської педагогіки у роботі зі складними та гіперактивними дітьми у класі фортепіано надає змогу здобувачам класу фортепіано відчувати в собі впевненість у своїх пошукових діях, їх альтернативах, прийнятті правильності рішень, зміцнюючи систему та пропрацьовуючи рухові піаністичні навички, починаючи від постави за інструментом, постановки рук і кистей на клавіатурі, орієнтації звуків та нот на інструменті, що сприяє розвитку пам'яті, активізує властивості

мозку, зміцнює реакцію та увагу, координацію рухів у процесі навчання гри на фортепіано, опановуючи якими, складні та гіперактивні діти зможуть спокійно та з задоволенням виконувати різноманітні фортепіанні твори на сцені, отримуючи насолоду та позитивні емоції від власного виконання фортепіанної музики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ангелова В. Поняття «важковиховуваність» у психологічній літературі, класифікація «важких» дітей у психології. *Всеосвіта. Бібліотека методичних матеріалів. Психологія*. 2018. URL: <https://vseosvita.ua/library/ponatta-vazkovihovuvanist-u-psihiologichnij-literaturi-klasifikacia-vazkih-ditej-u-psihiologii-25406.html>

2. Батькам про гіперактивність дітей. *Департамент освіти та науки Івано-Франківської міської ради*. 2014. URL: http://osvita-mvk.if.ua/content&content_id=1620

3. Кльоц Л. Гіперактивність як медико-психологічна проблема. *Формування професійної компетентності майбутніх педагогів дошкільної та початкової школи: збірник науково-методичних праць*. 2014. С. 261–266.

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ (VR) ТА РОЗШИРЕНОЇ РЕАЛЬНОСТІ (AR) В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Можливості використання технологій віртуальної реальності (VR) та розширеної реальності (AR) в навчальному процесі представляють значущий крок у напрямку модернізації та покращення якості освіти. Використання VR та AR в середовищі вивчення іноземних мов дозволяє створювати імерсивні, вражаючі інтерактивні досвіди, які глибоко впливають на навчання студентів. Наприклад, вони можуть подорожувати в країни, спілкуючись з віртуальними носіями мови та вивчаючи лінгвістичні особливості.

Віртуальна реальність (VR) та розширена реальність (AR) стають все більш популярними технологіями в сучасній веб-розробці. Ці інноваційні підходи відкривають нові можливості для створення захоплюючих веб-додатків та взаємодії з користувачами.

Студенти, користуючись VR, можуть «відвідувати» віртуальні мовні середовища, такі як вулиці міста чи ресторани, де вони опановують нову мову в автентичних умовах. Віртуальні часописи та аудіо-візуальні матеріали поглиблюють зрозуміння мови та культурних відмінностей [1]. Це дозволяє їм взаємодіяти з вигаданими персонажами, виконувати завдання та розвивати навички спілкування в реальних сценаріях. Наприклад, симуляція реальних ситуацій для вивчення виразів та фраз. VR може допомагати вдосконалювати вимову за допомогою тренувань та фідбеку від віртуальних викладачів. Студенти можуть слухати та піддажнювати носіїв мови в інтерактивних сценаріях, наприклад, переговори, презентації чи ділові зустрічі, де студенти можуть взаємодіяти в імерсивному середовищі.

Використання AR може розширювати реальний світ студентів, доповнюючи його інформацією та віртуальними об'єктами, які допомагають засвоювати новий мовний матеріал. Окрім того можна створювати «розширені» версії навчальних посібників чи книг. AR-додатки використовують для розпізнавання тексту та відображення перекладу, вимови чи іншої додаткової інформації при скануванні слів чи фраз у підручниках чи на інших джерелах. Тобто студенти можуть відсканувати сторінку, і додаткова інформація, відеоролики або аудіозаписи з'являться на екрані їхнього пристрою.

Ці технології відкривають можливості для створення інтерактивних мовних ігор та симуляцій, які не лише стимулюють інтерес студентів, але й дозволяють їм зануритися в мовне оточення. Вони можуть виконувати завдання, спрямовані на розвиток граматичних навичок, лексики та вимови, використовуючи технічні засоби для отримання негайного фідбеку.

Прикладом використання VR/AR у дипломатії та політичній освіті можуть стати *VR-дебати та переговори*:

- Студенти можуть тренувати публічні виступи, політичні дебати, переговори у віртуальному парламенті або на міжнародних самітах.
- Учасники отримують миттєвий фідбек щодо аргументів, голосу та невербальної комунікації.

VirtualSpeech – VR Public Speaking – тренажер для політиків, де можна виступати перед аудиторією в різних умовах (парламент, прес-конференція, дебати).

AR-аналіз політичних подій

Використання AR для перегляду *інтерактивних карт*, де можна бачити історичні зміни кордонів, економічний вплив санкцій, результати виборів у реальному часі.

BBC Civilisations AR – перегляд історичних артефактів у доповненій реальності (можна адаптувати для вивчення політичних систем).

Такий підхід до вивчення мов викликає активну участь студентів, створює атмосферу ентузіазму та сприяє збільшенню мотивації до вивчення іноземної мови. Інноваційні можливості VR та AR в освіті розширюють горизонти студентів, даруючи їм нові можливості для самовдосконалення та розвитку мовних навичок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Використання віртуальної реальності (VR) та розширеної реальності (AR) в веб-розробці. IT рейтинг UA. IT рейтинг України. URL: <https://it-rating.ua/vikoristannya-virtualnoi-realnosti-vr-ta-rozshirenoi-realnosti-ar-v-veb-rozrobtstsi> (дата звернення: 12.01.2025).

2. Диджиталізація у викладанні іноземних мов: вимога часу чи модний тренд? URL: <http://surl.li/pfham> (дата звернення: 12.01.2025).

3. Канюк О.Л., Бокоч Т. Використання цифрових сервісів при вивченні іноземної мови студентами спеціальності «Прикладна лінгвістика». *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2024. Вип. 1 (54). С. 67–72.

AUGMENTED REALITY AND ITS EFFICACY IN ENGLISH LEARNING

Augmented Reality (AR) is becoming an important part of higher education nowadays and is considered to be one of the powerful tools for English learning which allows to achieve positive educational goals and results. The article mainly focuses on how AR helps to develop students' vocabulary, risen students' attitude for studying, improve students' motivation and engagement.

In recent years, there has been an increasing interest in the usage of Augmented Reality and its efficacy in English learning. At present, AR technology is becoming an essential tool which greatly assists teachers in creating positive attitude for studying. AR also helps to involve all students in the process of education with its interactive activities. AR is one of the modern tools in teaching that plays an important role in forming and strengthening students' interests for developing English language skills.

The aim of the article is to investigate the influence of AR on developing the students' abilities when teaching English in the higher educational establishments.

The methods used in the article are abstraction and generalization, comparative analyses, qualitative methods, analyses and syntheses.

The results and discussions. The analyses of the studied articles have shown that AR is really an important tool for successful organization of educational process which helps to obtain better results of students' educational activity when studying English.

It has been proved that AR helps to develop students' learning abilities. For example, the scientists from PSAU University conducted AR interactive English lessons for 95 first-year students using Nearpod virtual trips. The results of the pre-testing, post-testing and delayed post-testing as well as interviewing of these students have shown students' positive perception of AR in vocabulary learning and their promotion in mastering English vocabulary with better comprehension. Such aspects as pleasure, animation, social connection and mobility played a prominent role for students in achieving good outcomes [2].

It has been found out that AR gamification with 3D images link reality and virtuality, and promote cooperative learning and visualizing content, and impact students for further education. For example, the scientists from Taiwan Universities conducted their English classes with the help of AR aiming to obtain the data about how well students felt about such lessons and could operate their system as well as how they liked teaching content and teaching aids. The results showed that students considered AR learning helpful, competitions between teams and peers motivated them to work better, the system was easy to navigate [3].

The analyses of the studied materials revealed that AR helps to risen students' positive attitude for developing reading, listening, grammar and speaking skills. AR apps help to overcome difficulties with idiomatic expressions, metaphors, collocations and brighten students' cognitive and emotional activity especially with gamification of the studied materials [1].

Conclusion. In conclusion, we can say that Augmented Reality is one of the modern educational approaches that can be supportive to both the English teachers in creation of advanced level classes and for students in improving students' vocabulary, rising self-esteem and confidence, achieving perfect final results and impulse for studying more. AR technology can create good conditions for students' willingness to study in teams, with interest and inspiration.

REFERENCES

1. Mohammad Wedyan, Jannat Falah, Omar Eishaweesh, Salsabeel F.M. Alfalah and Moutaz Alazab. (2022). Augmented Reality-Based English Language Learning: Importance and State of the Art. *Electronics*, 11(17) <https://doi.org/10.3390/electronics11172692>
2. Raja Muhammad Ishtiaq Khan, Ashraf Ali, Tribhuwan Kumar & Anita Venugopal. (2023). Assessing the efficacy of augmented reality in enhancing EFL vocabulary. *Cogent Arts and Humanities*, 10 (1). <http://doi.org/10.1080/23311983.2023.2223010>
3. Yu-Sheng Su Chieh-Chun Lai, Ting-Kai Wu & Chin Feng Lai. (2022) The effects of Applying an augmented reality English teaching system on students' Steam learning perceptions and technology acceptance. *Frontiers in Psychology*, 13. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.996162>

МОВИ В ЦИФРОВОМУ СВІТІ: ЧИ Є МАЙБУТНЄ ДЛЯ ТРАДИЦІЙНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ?

У сучасному світі цифрові технології швидко змінюють всі сфери життя, зокрема й освіту. Вивчення іноземних мов, яке традиційно асоціюється з підручниками, словниками, граматичними вправами і особистими зустрічами з викладачами, зараз переживає глибоку трансформацію завдяки цифровим платформам. Як зазначав Беккер, що ефективне використання технологій у навчальному процесі не лише підвищує якість викладання, а й робить навчання більш доступним та інтерактивним [2]. Мобільні додатки, онлайн-курси, інтерактивні вправи та відеоуроки дозволяють студентам навчатися будь-де і будь-коли, знижуючи бар'єри в доступі до освіти. Проте постає питання, чи зможе цифрове навчання повністю замінити традиційні методи, або ж традиційні методи все ще мають свою вагу в навчальному процесі?

Цифрові технології вже стали частиною навчання, і важко уявити сучасне вивчення іноземних мов без мобільних додатків, таких як *Duolingo*, *Babbel* або *Memrise*, які використовують гейміфіковані методи навчання, що дозволяють студентам вивчати нові слова, граматичні структури, прослуховувати аудіозаписи носіїв мови і виконувати тести без необхідності відвідувати практичні заняття.

Водночас традиційні методи навчання, такі як заняття з викладачем, прослуховування реальних діалогів і виконання практичних вправ у групах, досі мають важливе значення. Вони дозволяють забезпечити більшу мотивацію для студентів, взаємодіяти з носіями мови та забезпечувати більш комплексний підхід до засвоєння мови, включаючи культурні, соціальні та емоційні аспекти.

Використання технологій відіграє ключову роль у процесі індивідуалізації вивчення іноземної мови, керуючись власними потребами студента та його темпом засвоєння матеріалу. Це, своєю чергою, створює високий рівень мотивації та бажання вивчення іноземної мови [1].

Одним із найбільш цікавих трендів у навчанні мов є гібридні моделі, які поєднують традиційні методи навчання з цифровими інструментами. Зокрема, студенти можуть використовувати онлайн-платформи для повторення граматики та лексики, вивчення нових слів та виконання вправ, а потім практикувати мову з викладачем або у групах для досягнення кращих результатів.

Гібридний підхід дозволяє поєднувати переваги обох методів: традиційне навчання дає можливість глибокого розуміння та реальної практики мови, тоді як цифрові інструменти можуть забезпечити зручність, доступність і ефективність.

Штучний інтелект (ШІ) відіграє важливу роль у сучасному процесі вивчення мов. На основі ШІ розроблені мовні чат-боти, які допомагають студентам тренувати свої навички в реальному часі, надаючи миттєву зворотну реакцію на помилки. Крім того, системи на основі ШІ здатні адаптувати навчання під індивідуальні потреби студента, обираючи для нього найбільш відповідні завдання, рівень складності та теми.

Попри це, штучний інтелект не здатен повністю замінити людину-викладача. Викладачі надають студентам емоційну підтримку, можуть коригувати вимову, надавати культурні контексти та стимулювати комунікацію. Саме тому роль живих викладачів є незамінною, особливо коли йдеться про розвиток практичних мовних навичок. Однією з основних проблем вивчення мов є досягнення рівня мовного занурення. Зазвичай це досягалось через подорожі до країни, де розмовляють цією мовою, або через спілкування з її носіями. Однак цифрові платформи, такі як відеочати, онлайн-ігри, соціальні мережі та навіть віртуальні подорожі, дозволяють створювати віртуальне занурення в мовне середовище, дозволяючи студентам можливість практикувати мову з носіями, не покидаючи дому.

Технології можуть допомогти здолати бар'єр відстані, але все ж таки неможливо повністю відтворити досвід повного мовного занурення, який є можливим лише при фізичній присутності у мовному середовищі.

Традиційні методи навчання, незважаючи на бурхливий розвиток цифрових технологій, не втратили своєї актуальності. Заняття з викладачем дозволяють здійснювати контроль над прогресом студента, надавати персоналізовану допомогу, коригувати помилки та проводити інтенсивну практику мовлення. Тільки в аудиторії або з репетитором можна ефективно попрацювати над вимовою, інтонацією, перекладом та іншими аспектами мови.

Більше того, традиційне навчання часто включає культурні та соціальні елементи, які допомагають студентам краще розуміти контекст, в якому використовується мова. Інтерактивні завдання та комунікативні вправи з носіями мови дозволяють побудувати соціальні навички, що неможливо досягти лише через цифрові платформи.

Цифрові технології, без сумніву, мають великий потенціал для покращення процесу вивчення мов, але не замінять повністю традиційні методи навчання. Майбутнє мовного навчання, ймовірно, буде включати в себе синтез обох підходів: традиційне навчання у поєднанні з цифровими інструментами, що дозволить отримати найкращий результат.

Вивчення мови потребує не тільки технічних навичок, але й емоційної, культурної та соціальної взаємодії. Ці аспекти, ймовірно, залишаться основними в навчальному процесі, навіть у цифрову епоху.

Таким чином, цифрові технології змінили методи навчання, але традиційні методи все ще відіграють важливу роль. Майбутнє вивчення іноземних мов полягає в інтеграції сучасних технологій з традиційними методами, що дозволить студентам ефективно вивчати мови, враховуючи як технічні, так і культурні аспекти. У цьому поєднанні – сила та ефективність навчання мовам у XXI столітті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тесцова О., Лопата І. Роль цифрових технологій у процесі вивчення іноземної мови. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2023. Випуск 1 (204). С. 71–76.
2. Becker H.J. Findings from the teaching, learning, and computing survey: Is Larry Cuban right? *Education Policy Analysis Archives*. 2000. № 8(51).

CHALLENGES OF TEACHING ENGLISH FOR SPECIFIC PURPOSES

The current global trends in prosperous as well as in developing or even struggling economies have been seen as increasing demand for professionals who, alongside high-quality skills in the field, must also be proficient in English as a tool for communication. Hence, English for Specific Purposes (ESP) has been extensively promoted for the purpose of acting as a Lingua Franca in specialized fields, and it plays a crucial role in training professionals that can meet the requirements of a fast-changing labour market.

Prior to exploring the pedagogical implications of ESP in more detail, we suggest examining several definitions of the concept of English as a Second Language in order to gain deeper insights of what dimensions it encompasses and its scope in the wider tapestry of language education.

Laurence A. [4, 10–11] defines ESP as an approach to language teaching that targets the current and/or future academic or occupational needs of learners, focuses on the necessary language, genres and skills to address these needs, and assists learners in meeting these needs through the use of general and/or discipline-specific teaching materials and methods.

This definition presents ESP as an approach to language teaching encompassing two main branches: *academic* and *occupational*. Like most modern language education, ESP is essentially «an eclectic approach that incorporates elements from various other approaches and takes the most useful, successful, and valid ideas from other theories and practices, combining them into a consistent whole» [4, 9].

Learner-centered, just like most modern-day approaches, ESP still has its uniqueness, which resides in the connection with specialist subjects and the extensive use of authentic materials. Despite the never-ending debates, misinterpretations and ambiguous conceptualizations, one aspect stands out and confirms the status of ESP: it is not a field itself as there are no solid theoretical developments to prove it: ESP, according to Mohammad Ali [1, 252], is «just the practical application of language to a specific ‘use’ context, but not a self-sustaining autonomous type of language in and of itself». ESP has been around for over fifty years: initially, it was an integral dimension of English Language Teaching, but it gradually developed into a subfield of Applied Linguistics and enjoys some autonomy.

Though there are numerous contradictions concerning the status of ESP and its connection to other branches of English Language Teaching/Learning, one thing is irrefutable: it cannot be entirely independent from English for General Purposes and there is a consistent overlapping of the two in the sense that everyone who knows English will be able to use it for specific purposes, with some effort to learn the ABCs of the particular field. They just need to learn some specific terminology, genres, not a completely new language [4].

ESP as a dimension of Language education has been marked by three major approaches:

- 1) Content-based Instruction;
- 2) Content and Language Integrated Learning;
- 3) Task-based Instruction [4, 42–44].

T. Hutchinson and A. Waters (1991) postulate that «ESP, like any form of language teaching, is primarily concerned with learning. But, they add, «in its development up to now, ESP has paid scant attention to the question of how people learn, focusing instead on the question of what people learn» [3, 18]. We can conclude that ESP is not quite new, there is a shortage of studies that thoroughly investigate the challenges both ESP teachers and learners face. In general, most papers focus primarily on the status and the evolution of ESP and describe the pedagogical dimensions that contributed to its success.

When teaching ESP, educators often encounter a dilemma regarding the focus of their language. On the one hand, they aim to improve language skills and proficiency in English. On the other hand, they are tasked with teaching content related to a specific subject area, such as business, medicine, or engineering. This dilemma can lead to confusion among ESP teachers about whether they primarily teach the English language or use English as a medium to teach subject-specific content. A few reasons why this confusion may appear are given below:

1) **Language Skills vs Content Knowledge:** ESP teachers must balance between developing students' language skills (e.g. reading, writing, speaking, listening) and imparting knowledge related to the specific field. They may question whether their primary goal is to enhance language proficiency or to ensure understanding of the subject matter.

2) ***Students' Needs and Expectations:*** ESP courses are generally designed to meet the specific needs of students in a particular field or profession. Teachers may grapple with aligning their teaching priorities with the expectations and requirements of their students. This can lead to uncertainty about whether they should prioritize language instruction or content delivery.

3) ***Integration of Language and Content:*** Effective ESP instruction involves integrating language learning with subject-specific content. Teachers may struggle to strike the right balance between teaching language skills and incorporating relevant content.

4) ***Professional Identity:*** ESP teachers to speakers of other languages, as a rule, come from diverse educational backgrounds, with the majority having expertise in language teaching and very few are experts in the specialized field they are teaching. This can contribute to diverging perspectives on the role of language versus content in ESP instruction.

Apart from what has been mentioned above, the success of ESP classes/courses is also determined by the learners' knowledge of the subject matter, their interest in the field fueling their active participation in English classes [2, 2]. When referring to ESP courses taught to university students who have reached upper levels in cognitive maturity, we might have higher expectations, alongside integrating materials of different levels of complexity. These beneficiaries acknowledge what and why they want to do certain things in relation to their future careers. Additionally, students may experience various difficulties

when dealing with essential subject-related concepts, and ESP educators are expected to establish how to differentiate tasks and contents so that they grapple with the new material most effectively. To navigate this challenge of dealing with related concepts, ESP teachers often benefit from clarifying their teaching objectives, establishing clear learning outcomes for both language proficiency and subject knowledge, and adopting instructional approaches that effectively integrate language and content. To fully recognize the interconnectedness of language and subject matter in ESP instruction, teachers need extensive support and specialized training to create a more cohesive and effective learning experience for their students.

REFERENCES

1. Ali Salmani-Nodoushan M. English for Specific Purposes: Traditions, Trends, Directions. *Studies in English Language and Education*. 2020. 7 (1). Pp. 247–268.
2. Fălăuş A. The Current Challenges of Teaching ESP. IOP Conference Series: Materials Science and Engineering. Volume 200. Innovative Ideas in Science. 10-11 November 2016, Baia Mare, Romania.
3. Hutchinson T., Waters A. English for Specific Purposes. A Learning-Centered Approach. Cambridge University Press. 1991.
4. Laurence A. Introducing English for Specific Purposes. London/New York: Routledge, 2018. 210 p.

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У ПІДЛІТКІВ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Формування патріотичних цінностей у підлітків є важливим аспектом освітнього процесу, і музика відіграє важливу роль в цьому напрямі. Тенденції розвитку сучасного світу вказують на те, що молодь потрапляє під вплив різних культурних та ідеологічних течій, що здатні, як сприяти розвитку національної самосвідомості, так й розмивати або знецінювати патріотичні орієнтири виховання. Саме тому проблематика патріотичного виховання молодшої генерації завжди має особливу значущість для становлення поведінкової моделі громадянина кожної країни. «Сьогодні важливо відтворити в українському суспільстві почуття істинного патріотизму як духовно-моральної та соціальної цінності, сформувати у молоді громадсько-активні соціально значущі якості, які вона зможе проявити в усіх видах діяльності, і перш за все пов'язаних із захистом інтересів своєї родини, рідного краю, народу та Батьківщини, реалізації особистого потенціалу на благо української держави» [1].

Одним з ефективних засобів формування патріотичної свідомості є музика. Вона здатна впливати на емоційний стан людини, її мислення, переконання, цінності орієнтири та поведінку. Музика – універсальна мова світу, вона здатна об'єднувати людей навколо спільних ідей, формувати емоційний зв'язок із національною культурою та історією своєї Батьківщини. Через художні образи, символіку, текстове наповнення пісень можемо передавати інформацію, викликати сильні емоції та переживання, закладати код нації тощо.

Музика, універсальне джерело, що здатне формувати національну свідомість через:

- передачу історичної пам'яті скрізь вплив художніх образів;
- емоційний відгук у школярів;
- популяризацію національної культури, традицій, символів;
- виокреслення значущості національної соборності, єдності, самотутності;
- розвиток почуття гордості та відповідальності за свою країну.

Важливо пам'ятати, для того щоб врахувати різні музичні вподобання школярів, необхідно використовувати твори у різних жанрах: поп, рок, реп, етнічна музика, авторська пісня та ін. Не забувайте, що популярна музика виступає одним із найбільш доступніших жанрів для дітей та підлітків, вона легко запам'ятовується, має зрозумілу мелодію та текст, є модною. Тому варто використати це в роботі вчителя.

Наведемо методичні рекомендації щодо добірки пісень для учнів 7-го класу, які в своєму контенті мають складову, що можна використати у патріотичному вихованні підлітків, які відповідають їхнім сучасним музичним смакам, які дозволяють поглибити сприйняття патріотичних ідей.

Патріотичні поп-пісні:

• Океан Ельзи «Не твоя війна» – ця пісня розкриває питання відповідальності за державу, викликає у дітей почуття співпереживання (<https://youtu.be/eOtEC4wCA40?si=22mIxyntG-dOZUX9>).

- Антитіла «Буде син» – пісня, що поглиблює віру в майбутнє нашої України в контексті сімейних цінностей (https://youtu.be/a0HzCOLlqkQ?si=ZRi8RV_xFZHhTpaа).
- Христина Соловій «Українська лють» – дозволяє з сучасного ракурсу побачити силу української нації (<https://youtu.be/T83RQh1LEBU?si=46NFgFEql7e2bb6b>).

Рок-музика:

- Без обмежень «Зорі запалали» – пісня, що розкриває проблематику боротьби, волі та самопожертви (<https://youtu.be/Esg-zJ29ReU?si=xcnjzaBtiKXxYem7>).

- СКАЙ «Не відступати і не здаватись» – дає посил до дій щодо цінностей вільної людини, підкреслює стійкість українського народу (<https://youtu.be/laa3ozMU1iA?-si=zS2fIXQEFzDI0tg>).

- Kozak System «Не моя» – пісня, що розкриває єдність та взаємопроникнення сучасних і українських народних мотивів (<https://youtu.be/HqeNjgxf-LU?si=vGPpwr7maxYck3Vg>).

Реп:

- Kalush «Стефанія» – пісня, що розкриває взаємопереплетіння традиційного українського мелосу й хіп-хопу в сучасному виконанні (<https://youtu.be/Z8Z51no1TD0?si=8sOW2kY1rUv01tor>).

- Yarmak «22» – актуалізує аспекти сучасної боротьби України за волю свого народу (<https://youtu.be/8SgTaE4-5a4?si=o5rHkWmyuqNt3dO6>).

- Океан Ельзи, Alyona Alyona «Країна дітей» – пробуджує віру в майбутнє нашої держави, підкреслює вагу нового покоління у держави (<https://youtu.be/wH-hPEXVAoc?si=LFEVzV8-jZRznSYi>).

Фольклор і етномузика:

- Go_A «Шум» – акцентує увагу на питанні відродження українських традицій через сучасну обробку музичного твору (<https://youtu.be/sDeMfl8lb9A?si=0WH3k2TCq-GQWVpjiN>).

- DakhaBrakha «Весна» – автентичне звучання пісні розкриває унікальність української культури і традицій (<https://youtu.be/Pl2WPCS12xA?si=8t-Rv9rKiMzhPIla>).

- The Doox «Колискова» – українська народна пісня в новому звучанні, що наголошує на родинних цінностях українців (https://youtu.be/b_p3zYFwAT4?si=vQ_7pfseo5vcNgHj).

- Jerry Heil & alyona alyona «Подольночка (GET UP)» – розкриває любов до рідного краю, національних традицій (<https://youtu.be/GoeGES7mcfQ?si=hJrKdD2dPlyunncp>).

На наш погляд, екстраполяція на уроках музики різних музичних стилів дозволяє вчителю зробити урок музичного мистецтва не лише цікавими, а й пронизаним метою формування патріотизму. Такий освітній продукт дозволяє вчитися усвідомлювати цінність власної культури, традицій, пов'язують музику з історією народу, з його генетичним кодом. Популяризація української патріотичної музики серед школярів важливе завдання як освітан так і культурних діячів. Сучасна музика здатна сформувати патріотичні цінності які є зрозумілими та сучасними для учнів, допомогти усвідомити свою роль у процесі розвитку українського суспільства, зберегти національну ідентичність та дати відчуття почуття гордості за свою державу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Національно-патріотичне виховання дітей та молоді у сучасному освітньому просторі. Сновидовичі, 2020. URL: <https://naurok.com.ua/nacionalno-patriotichne-vihovannya-ditey-ta-molodi-u-suchasnomu-osvitnomu-prostori-340852.html> (дата звернення 01.01.2025).

ІНТЕРАКТИВНІ СПОСОБИ НАВЧАННЯ У ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ

Інтерактивними методами навчання вважаються такі, у процесі яких студенти та викладач перебувають у режимі бесіди, діалогу між собою. Це є співпраця, взаємонавчання: викладач – студент, студент – викладач. При цьому викладач і студент – рівноправні, рівнозначні суб'єкти навчання [4, 6].

На сьогодні відомі приблизно 20 різних видів інтерактивного навчання [2, 5, 6]. На кафедрі загальної хірургії Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького почали впроваджуватися інтерактивні методи навчання. Найчастіше ми використовуємо метод «мозкового штурму» і метод дельфі.

Метод «мозкового штурму» був запропонований у 1942 році, під час другої світової війни, капітаном американської субмарини Алексом Осборном. У підводному човні виникла нештатна ситуація, пов'язана з атакою німецьких підводних човнів. Для негайного вирішення проблеми капітан субмарини зібрав весь екіпаж в одному приміщенні. Кожному члену екіпажу була надана можливість висловитися щодо гострої ситуації у субмарині. У короткі терміни, після обговорення, було прийняте необхідне рішення, і підводний човен вдалося врятувати разом зі всіма членами екіпажу [5, 7, 8].

Метод «мозкового штурму» ми використовуємо біля ліжка важкого хворого, коли потрібно прийняти рішення щодо лікувально – діагностичної тактики якнайшвидше. Спочатку я зачитую студентам дані з історії хвороби: скарги пацієнта, результати об'єктивного обстеження, інструментальних і лабораторних методів дослідження. Водночас описую динаміку захворювання, акцентую на загостренні патологічного процесу. Після цього кожен студент групи висловлює свою думку щодо причини хвороби чи її загострення і представляє власний план діагностичних і лікувальних дій. Обговорення відбувається дуже швидко, щоб негайно розпочати порятунок пацієнта. Таким чином викладач академічної групи, яка складається орієнтовно з 12 – 13 осіб, активізує розумову діяльність студентів. Налаштовується контакт між викладачем і студентами, також між студентами. Все відбувається відкрито.

Дуже цікавим способом інтерактивного навчання є метод делфі [1, 4, 10, 11]. Суть його полягає в тому, щоб за допомогою серії послідовних дій – опитувань, інтерв'ю, «мозкових штурмів» домогтися максимального консенсусу при визначенні правильного рішення. Аналіз за допомогою дельфійського методу проводиться в декілька етапів, результати обробляються статистичними методами [10, 11].

Метод Дельфі з'явився у 1950 – 1960 – ті роки для аналізу планів атомної війни США. Назва запозичена від Дельфійського Оракула. Оракул – статуя, що знаходиться біля входу до храму Аполлона у Дельфах (Греція). Це є метод експертного оцінювання. Особливостями його є заочність, багаторівневість, анонімність [4, 10, 11]. Оскільки делфі метод застосовується у багатьох напрямках і галузях людської діяльності, багато авторів вносили певні корекції та доповнення, тим самим вдосконалю-

вали вищевказаний метод. Таким чином був створений широкосмуговий метод оцінки дельфі [3, 4].

Під час практичного заняття на тему «Газова гангрена» кожному студенту була дана анкета, в якій він анонімно мав вказати на особливості комплексного лікування цієї патології: хірургічного та консервативного. У ній потрібно було перерахувати всі можливі варіанти операційних втручань, вибрати найбільш оптимальні. Це також стосувалося і консервативного лікування. Після цього викладач ретельно перевіряє кожну анкету. У випадку, якщо у переважної більшості студентів відповіді співпадають, то викладач їх озвучує і вони беруться за основу при вивченні даної теми. У ситуаціях, коли виявляються різні точки зору стосовно лікування газової гангрені, то викладач, як модератор, проводить спілкування зі студентами з метою з'ясування оптимального вирішення конкретного питання. Спосіб дельфі можна застосовувати і при вивченні інших важливих тем предмету «Загальна хірургія», наприклад комплексне лікування в онкології, анестезіологічне забезпечення в хірургії, травматичні пошкодження різних ділянок тіла, сепсис, опіки, відмороження, електротравма.

Використання різних методів інтерактивного навчання, зокрема вище наведених, сприяє кращому розвитку клінічного мислення у студентів, вміння і здатність працювати в екстремальних умовах, в тому числі в умовах війни [3, 9]. На сьогодні потрібно розвивати принцип інтерактивного навчання не тільки у медичних вищих навчальних закладах, але і у вищих навчальних закладах інших професійних напрямів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Alwohaibi, Maram; Alzaqebah, Malek; Alotaibi, Noura M.; Alzahrani, Abeer M. A hybrid multi-stage learning technique based on brain storming optimization algorithm for breast cancer recurrence prediction; Zouch, Mariem. Journal of King Saud University. Computer and information sciences, 2022-09, Vol.34 (8), p. 5192–5203.
2. Andronie, Melina; Krzyzek, Sebastian; Bien-Miller, Lena; Wildemann, Anja. Theory and practice: from Delphi – study to pedagogical training. Qualitative research journal, 2020–01, Vol. 20 (1), p. 63–75.
3. Busch, K.C.; Kudumu, Mwenda; Park, Soonhye. Pedagogical Content Knowledge for Informal Science Educators: Development of the ISE-PCK Framework. Research in science education (Australasian Science Education Research Association), 2023–04, Vol. 53 (2), p. 253–274.
4. Cheng, Shi. editor.; Shi, Yuhui. editor. Book Brain Storm Optimization Algorithms: Concepts, Principles and Applications, 2019.
5. Manizade, Agida Gabil; Mason, Marguerite M. Using Delphi methodology to design assessments of teacher's pedagogical content knowledge. Educational studies in mathematics, 2011–03, Vol. 76 (2), p. 183–207.
6. Ostapovych, Nataliia; Ostapovych, Oleh; Mazurenko, Yuliia; Brainstorming Game Technologies in the Teaching Practice of Higher Education Institutions; Osvitolohichnyi dyskurs, 2023, Vol. 41 (2)
7. Protzman, Charles; Whiton, Fred. Book Suggesting Solutions: Brainstorming Creative Ideas to Maximize Productivity; Kerpchar, Joyce 2023.

8. Tsai, Meng-Ning; Liao, Yu-Fan; Chang, Yu-Lin; Chen, Hsueh-Chih. A brainstorming flipped classroom approach for improving students' learning performance, motivation, teacher-student interaction and creativity in a civics education class. *Thinking skills and creativity*, 2020–12, Vol. 38, p. 100747, Article 100747.

9. Vanchakova, Nina Pavlovna; Bogatyrev, Andrey Anatoljevich; Denishenko, Veronica Aleksandrovna; Krasilnikova, Natalia Valerjevna; Shaporov, Anton Mikhailovitch; Vatskel, Elizaveta Aleksandrovna. Pedagogic position of resident physicians as a factor contributing to forming a healthy-oriented lifestyle in patients. *BIO web of conferences*, 2021–01, Vol. 29, p. 1023.

10. Vieira, Ana C. L; Vidal, Michel; Menassol, Jean-Baptiste; Mateus, Teresa Letra; Santos, Ana Sofia; Durieux, Jean-Pierre; Oliveira, Mónica D. ANIPHI: An innovative pedagogical platform based on the Delphi method to support animal welfare teaching. *PloS one*, 2022–11, Vol. 17 (11), p. e0277189–e0277189.

11. Yan, Zeyuan; Li, Chunquan; Song, Zhenshou; Xiong, Liwei. An Improved Brain Storming Optimization Algorithm for Estimating Parameters of Photovoltaic Models; Luo, Chaoyang *IEEE access*, 2019, Vol. 7, p. 77629–77641.

STEAM-ОСВІТА ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДГОТОВКИ ДОШКІЛЬНИКІВ ДО НАВЧАННЯ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

У контексті дошкільної освіти в Україні інтеграція STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, and Mathematics) освіти є важливою основою для сприяння цілісному розвитку дитини. Наголошуючи на практичному дослідницькому досвіді навчання, освіта STEAM не лише розвиває креативність і критичне мислення, але й готує дітей дошкільного віку до вимог сучасного освітнього середовища [1].

Розглянемо основні аспекти STEAM-освіти дошкільного віку.

Важливість освіти STEAM у ранньому розвитку дітей

Важливість інтеграції STEAM-освіти в ранній розвиток дітей неможливо переоцінити, особливо в контексті підготовки дошкільнят до реформованої освітньої системи, такої як Нова українська школа (НУШ). Освіта STEAM заохочує креативне і критичне мислення, які необхідні для вирішення проблем у сучасному світі. За допомогою ігрових і проєктних підходів до навчання можна розвивати базові навички в цих дисциплінах, надаючи дітям можливість брати участь у сценаріях реального світу, які покращують їхній досвід навчання. Такі досягнення підкреслюють необхідність комплексної підготовки вчителів/вихователів та системної підтримки для ефективного впровадження ініціатив STEAM у закладах ранньої освіти [2; 3].

Розвиток критичного мислення та навичок вирішення проблем шляхом практичного навчання

Практичне навчання є ключовим компонентом освіти STEAM, зокрема у вихованні критичного мислення та навичок вирішення проблем у дошкільнят. Залучаючись до інтерактивних емпіричних заходів, дітей заохочують досліджувати поняття методом проб і помилок, сприяючи глибшому розумінню їхнього оточення. Такий підхід не тільки сприяє когнітивному розвитку, але й покращує творчі здібності та співпрацю, оскільки діти часто працюють у групах для вирішення складних проблем. Проєктне навчання дає змогу дітям застосовувати свої знання в реальних ситуаціях, надаючи навчанню більш практичну значущість і актуальність. Отже, інтеграція цих практик у ранню освіту має важливе значення для підготовки дошкільнят до вимог нового освітнього ландшафту в Україні, забезпечуючи розвиток у них основних навичок критичного мислення та стійкості [2; 5].

Впровадження навчальної програми STEAM у рамках Нової української школи

Впровадження навчальної програми STEAM у рамках НУШ являє собою трансформаційний підхід до ранньої освіти, який використовує інтегровану модель навчання. Ця зміна парадигми має важливе значення для озброєння дошкільнят критичними навичками, необхідними для сучасного світу. Використовуючи інноваційні педагогічні технології, такі як ігрове та проєктне навчання, педагоги можуть розвивати творчі здібності та здібності до вирішення проблем у дітей дошкільного віку [2]. Крім того, розвиток сприятливого психологічного клімату серед педагогічного колективу підвищує ефективність STEAM-освіти. Тому впровадження принципів STEAM у на-

вчальну програму не лише готує дітей дошкільного віку до майбутніх академічних успіхів, але й розвиває згуртовану та сприятливу освітню спільноту, що має вирішальне значення для їхнього розвитку.

Стратегії інтеграції діяльності STEAM у дошкільну освіту

Інтеграція заходів STEAM у дошкільну освіту потребує багатогранного підходу, який охоплює ігрові та проєктні методи навчання, які є важливими для виховання творчості та критичного мислення серед дошкільнят. Залучаючи дітей дошкільного віку до практичних занять, що поєднують науку, технології, інженерію, мистецтво та математику, педагоги можуть створити цікаве навчальне середовище, яке стимулює їхню природну допитливість. Наприклад, використання інструментів доповненої реальності може забезпечити захоплюючий досвід, який подолає розрив між абстрактними поняттями та матеріальним розумінням, тим самим підвищуючи когнітивне залучення. Крім того, мистецтво можна легко інтегрувати в навчальні програми STEAM, розробляючи проєкти, які дозволяють дітям виражати наукові концепції через творчі засоби. Зрештою, ці стратегії не тільки готують дошкільнят до майбутніх освітніх проблем, але й прищеплюють любов до навчання на все життя [1].

Таким чином, інтеграція **STEAM-освіти** відкриває трансформаційну можливість для підготовки дошкільнят в Україні до вимог нового освітнього середовища. Розвиваючи креативне та критичне мислення та навички вирішення проблем, методи STEAM ідеально узгоджуються з цілями сучасної навчальної програми, яка сприяє цілісному розвитку. Інноваційні педагогічні підходи, такі як ігрове та проєктне навчання, не лише залучають дітей дошкільного віку, але й готують їх до реальних викликів, як підкреслюється в сучасних дослідженнях [2]. Важливість впровадження передових технологій, особливо у відповідь на зміну динаміки, спричинену такими глобальними викликами, як COVID-19, ще більше підкреслює необхідність для освітян адаптувати свої стратегії [6]. Оскільки освітній ландшафт розвивається, встановлення національних стандартів і комплексних програм підготовки вихователів/вчителів матиме вирішальне значення для реалізації повного потенціалу освіти STEAM, гарантуючи, що українські дошкільнята будуть не лише готові вчитися, але й підготовлені для процвітання.

Довгострокові переваги STEAM-освіти для дошкільнят у адаптації до нового освітнього середовища

Довгострокові переваги освіти STEAM для дошкільнят особливо помітні, оскільки вони орієнтуються в складнощах нового освітнього середовища. Інтегруючи науку, технології, інженерію, мистецтво та математику, STEAM розвиває критичне мислення, креативність і навички вирішення проблем, необхідні для адаптації. Дослідження вказують на те, що впровадження інноваційних педагогічних технологій, таких як ігрове та проєктне навчання, значно покращує цілісний розвиток та набуття навичок у реальному житті юними дослідниками [2]. Крім того, оскільки українські освітяни все частіше використовують цифрові ресурси у своїх класах, інтеграція діяльності STEAM може збагатити навчальний досвід учнів і адаптуватися до сучасних освітніх вимог [4]. Цей багатогранний підхід не тільки готує дітей дошкільного віку до успіху в навчанні, але й розвиває пристрасть до навчання на все життя, що дозволяє їм розвиватися в різноманітних середовищах. Зрештою, STEAM- освіта є основою, яка дає

дітям дошкільного віку навички, необхідні для плавного переходу до формального навчання.

Таким чином, STEAM-освіта є ефективним інструментом підготовки дошкільників до навчання в Новій українській школі. Вона сприяє розвитку критичного мислення, творчості, навичок співпраці та самостійного вирішення проблем, що відповідає сучасним освітнім стандартам. Використання інтегрованих методів навчання, експериментальної діяльності та цифрових технологій допомагає зробити навчальний процес цікавим і результативним. Вихователь відіграє ключову роль у впровадженні STEAM-методик, формуючи у дітей навички, які стануть основою їхнього подальшого навчання та успішної адаптації в школі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Технології STEM-освіти: навч.-метод. посіб. для студ. спец. 012 Дошкільна освіта / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини; уклад.: І.С. Найдюк. Умань: Візаві, 2023. 142 с.
2. Naida R. Integrating innovative pedagogical technologies into early childhood education training programs: a comparative analysis / R. Naida, L. Berezovska, O. Bulgakova, N. Kravets, M. Savchenkova / Métodos e técnicas de pesquisas científicas. 2024. P. 568–595.
3. <https://core.ac.uk/download/617781839.pdf>
4. <https://core.ac.uk/download/613603111.pdf>
5. <https://core.ac.uk/download/552508654.pdf>
6. <https://core.ac.uk/download/635515175.pdf>

НОВІ ПІДХОДИ ДО ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Важливість професійного володіння англійською мовою для фахівців із публічного управління, службовців в Україні зростає. Попри російсько-українську війну реформа децентралізації продовжується, а в її частині – й процес європеїзації системи публічного управління. Адже Україна й надалі активно рухається в напрямку європейської інтеграції, тому державні службовці повинні мати змогу спілкуватися з представниками міжнародних організацій, урядів інших країн та інституцій ЄС. Багато офіційних документів, звітів та стратегічних програм Європейського Союзу доступні переважно англійською мовою. А відтак володіння англійською мовою є важливою навичкою для професіоналів публічного управління в Україні з декількох ключових причин. На першому місці, звичайно, державна політика щодо європейської інтеграції та міжнародної співпраці. По-друге, це доступ до міжнародного досвіду та кращих практик у вигляді англомовних джерел, які містять значний масив інформації про реформування державного управління, антикорупційні заходи, цифровізацію, політичні стратегії тощо. Опанування англійської дозволяє державним службовцям вивчати успішні кейси інших країн та адаптувати їх до українських реалій. Третє, на що варто звернути увагу, це постійний професійний розвиток через навчання та самовдосконалення. Чимало міжнародних навчальних програм, семінарів і стажувань для держслужбовців проводяться англійською мовою. Участь у таких програмах сприяє підвищенню кваліфікації, розвитку лідерських навичок та ефективності управління, а також можливість спілкуватися з носіями мови та на професійні теми, вивчати відповідні категорії та терміни. У цьому контексті хороший досвід дають залучення міжнародної допомоги та інвестицій, коли публічні службовці беруть участь у переговорах із міжнародними донорами, інвесторами та фінансовими організаціями. А володіння англійською мовою сприяє ефективнішому залученню інвестицій і грантів для розвитку країни. Загалом публічні службовці часто представляють Україну на міжнародних конференціях, форумах та дипломатичних зустрічах, а вільне володіння англійською мовою допомагає не тільки покращити професійну комунікацію, а й імідж країни та доносити позицію України до світової спільноти. Четвертим важливим моментом, вважаємо, є використання інструментів цифровізації та інновацій в публічному управлінні. Останнім часом в системі управління та надання публічних послуг застосовують багато сучасних цифрових платформ, програмного забезпечення та аналітичних інструментів, які створені і діють англійською мовою. А розуміння англіймовної термінології допомагає ефективніше працювати з такими системами та впроваджувати цифрові рішення в управлінні [1]. Таким чином, знання англійської мови є не лише перевагою, а й необхідністю для сучасних українських публічних службовців, що прагнуть ефективно працювати в умовах європейської інтеграції, міжнародної співпраці та реформування публічно-управлінського сектору.

Разом із тим, необхідно розуміти, що зростає потреба в сучасних методологіях навчання, адаптованих до конкретних вимог студентів зі спеціальності «Публічне управління та адміністрування» та апробація інноваційних підходів, які підвищують ефективність вивчення мови на професійно орієнтованому рівні. Для цього можна актуалізувати комунікативний підхід до навчання, що ґрунтується на виконанні практико-професійних завдань, реальних сценаріїв спілкування, що стосуються публічного управління, рольових ігор та моделювання управлінських дій та прийняття рішень. Навчання на основі таких завдань із тематичними дослідженнями, зосередженими на місцевій політиці, управлінні та сервісних послугах. Тут було б доречним застосування проєктного навчання та методів співпраці, які спрямовані на вирішення реальних завдань публічного управління.

Звісно ж неможливо в наш час обійтися в сфері публічного управління без цифровізації [4], без цифрових засобів навчання, за допомогою віртуальних класів, вебінарів та дискусійних форумів для інтерактивного навчання. В інтернеті також є он-лайн-платформи, що надають доступ до офіційних документів, звітів та обговорень міжнародної політики англійською мовою. У даному контексті цінним є інтегроване навчання змісту системі публічного управління через викладання англійською мовою тем публічного управління та адміністрування, поєднуючи предметні знання із засвоєнням мови. До того ж, для здобувачів вищої освіти викладачі мають хорошу можливість використання державних документів, програмних документів та наукових статей як навчальних матеріалів, а також заохочувати до академічного письма англійською мовою. А виконання письмових вправ, таких, наприклад, як складання політичних рекомендацій та офіційне листування, мають значний навчальний ефект і для критичного мислення. У деяких українських вишах заохочується й обмін з іноземними студентами та професіоналами з публічного управління.

Більше того, скажімо для публічних службовців у Закарпатській області, яка є багатокультурним українським регіоном, міжкультурна компетентність є ключовою навичкою, оскільки вони працюють у середовищі, де взаємодія з представниками різних культур, національностей та соціальних груп є невід'ємною частиною їхньої професійної діяльності. Міжкультурна компетентність, яку розуміємо як здатність ефективно та шанобливо взаємодіяти з людьми різного культурного походження, включає когнітивний компонент (знання про інші культури, їхні традиції, цінності, особливості комунікації); афективний компонент (відкритість до різноманіття, толерантність, емпатія); поведінковий компонент (здатність адаптувати комунікативні стратегії відповідно до культурного контексту) [3]. Це важливо для ефективного виконання своїх професійних обов'язків, оскільки службовці мають працювати з людьми різних етнічних, релігійних та соціальних груп, забезпечуючи рівний доступ до державних послуг [2], у контексті євроінтеграції України вміти налагоджувати міжнародні зв'язки, вести переговори та працювати у міжнародних проєктах, вміти уникати непорозумінь та міжкультурних конфліктів, що є важливим у багатонаціональному суспільстві, спілкуватися з міжнародними донорами, інвесторами, організаціями та просто громадянами, які володіють іноземною мовою або є іноземцями. Врешті-решт, міжкультурна компетентність є важливою складовою професійної підготовки публічних службовців. Вона сприяє ефективному управлінню, побудові довіри в суспільстві,

міжнародній співпраці та розвитку демократичних процесів. Інвестування у розвиток цієї навички підвищує якість публічного управління та сприяє європейській інтеграції України.

У підсумку слід констатувати, що переваги для засвоєння й використання англійської мови у своїй професійній діяльності публічними службовцями є очевидними. Майбутні перспективи покращення володіння англійською мовою серед професіоналів публічного управління вимагають, звісно, постійної адаптації до нових технологій і методологій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Астапова Т.О. Навчання іноземній мові державних службовців і посадових осіб органів місцевого самоврядування: комунікативний аспект. *Актуальні проблеми державного управління*. 2012. № 1. С. 389–396.
2. Браніцька Т.Р. Міжкультурна компетентність як важливий чинник професійної діяльності фахівців соціальної сфери. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Педагогіка. Соціальна робота*. Ужгород: Говерла, 2019. Вип. 1 (44). С. 18–22.
3. Василенко О. Міжкультурна компетентність: поняття, структура, принципи та методи розвитку. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2022. Вип. 22 (2). С. 59–67.
4. Токар М. Ю. Актуальність сучасної цифрової комунікації для розвитку територіальних громад в Україні. *Ефективність державного управління: зб. наук. пр.* Вип. 2 (67): у 2 ч. Ч. 1. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2021. С. 92–102.

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО РОЗВИТКУ РЕФЛЕКСІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У сучасній педагогічній науці актуальною є проблема вивчення теоретико-методичних засад підготовки майбутніх вчителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів. Сучасний вчитель початкових класів має бути готовим розвивати рефлексію в учнів. Педагог повинен чітко відслідковувати сам процес становлення самосвідомості дитини та глибоко розуміти зміст ключових понять: рефлексія, рефлексивні вміння, довільність, самоконтроль, внутрішній план дій. З огляду на нову ситуацію в освітньому просторі України, розвиток психолого-педагогічної культури вчителя початкової школи визначають як його психолого-педагогічну готовність якомога повніше реалізовувати культуротворчу, гуманістичну функції, так і його психолого-педагогічну готовність оволодівати професійними цінностями та сучасним інструментарієм розвитку індивідуальних якостей молодшого школяра.

Слід зазначити, що цілий ряд вітчизняних науковців здійснили значний внесок у розуміння проблем розвитку саморегуляції та рефлексії дітей: І.Д. Бех, Л.І. Боришевський, С.Г. Якобсон. У дослідженнях учених О.А. Донченка, М.В. Савчина, Т.М. Титаренко саморегуляція, самоповага, ціннісне ставлення особистості до себе, розглядається крізь призму проблеми життєтворчості особистості, життєвих смислів, особистісних виборів, особистісної відповідальності, її суб'єктивності. Питання функціонування самосвідомості, процесів самопізнання, вироблення емоційно-ціннісного ставлення до себе, саморегуляції на різних етапах онтогенезу аналізуються в роботах О.Л. Кононко, Л.І. Лісіної, Т.М. Титаренко. В окремих дослідженнях розглядаються поняття «національної рефлексії» (М.А. Шугай), моральної саморегуляції (О.С. Безверхий), рефлексії підлітків (О.В. Савицька), рефлексії процесу навчання (Л.М. Співак), самооцінки учнів (К.О. Островська, О.В. Скрипченко).

Заклади вищої освіти посідають провідне місце в структурі соціально-економічного розвитку суспільства. Сучасні університети орієнтовані на забезпечення висококваліфікованими і всебічно освіченими фахівцями багатьох галузей. Система освіти є стратегічним ресурсом поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів зміцнення авторитету держави на міжнародній арені. Зміна технологій, глобалізація, утвердження пріоритетів інформаційно-технологічного суспільства зумовлюють розвиток людини як головну мету, ключовий важіль сучасного прогресу.

Враховуючи те, що провідним видом діяльності в молодшому шкільному віці є учіння, а головною фігурою, яка організовує учіння, здійснює навчальний процес є вчитель початкових класів, важливим представлялось дослідження впливу початкової школи, опосередковано через вчителя на розвиток рефлексії молодших школярів. Успіх засвоєння учнями цього віку моральних норм, культури поведінки, цінностей залежить від того, як ставиться вчитель до їх формування та розвитку. Саме

вчитель здатний реалізувати особистісно-орієнтований підхід у розвитку рефлексії молодших школярів.

В тих класах, де учителя початкових класів надають необхідну увагу розвитку особистості, у дітей якісно формуються психічні новоутворення: рефлексія, самоконтроль, довільність, внутрішній план дій. При сприятливих умовах молодші школярі одержують високий рівень розвитку психічних новоутворень. Завдяки цьому психіка дитини досягає необхідного рівня готовності до навчання в середній школі. Проте, ці новоутворення не виникають стихійно, їх необхідно розвивати і формувати, і, насамперед, на рівні психолого-педагогічної готовності вчителів до професійної діяльності.

Головною потребою молодшого школяра є набуття певного суспільного положення, реалізації суспільно значущої діяльності за допомогою розвитку рефлексії. Враховуючи те, що рефлексія є новоутворенням молодшого шкільного віку, то саме тому у цьому віці існує нагальна потреба дослідження і створення адекватних педагогічних умов для формування рефлексії [5, 80].

Суттєвими є погляди І. Беха [1] щодо ціннісної сфери студентської молоді. Відомий вчений відзначає, що «сучасна цивілізація породжує два основних типи особистості: особистість соціоорієнтовану й особистість его-центровану». Аналізуючи справжню духовну свободу особистості, І. Бех [2] наголошує, що якраз сходження особистості до рівня морально-духовної творчості й заглиблення в цей процес дає їй змогу постати над етичною нормативністю як культурними приписами, перетворити її на власний морально-розвивальний потенціал. За такої умови, на думку вченого, особистість, проявляючи надситуативну активність, уподібнює себе до справжнього творця.

Успіх розвитку рефлексії у дітей молодшого шкільного віку буде залежати від того, як ставиться вчитель до її формування. Міцні знання з методики, психології та педагогіки є добрим підґрунтям для розвитку та вдосконалення педагогічної майстерності вчителів [6]. В удосконаленні цієї майстерності важливим є вивчення вчителем досвіду роботи своїх колег.

Рівень здійснення рефлексії визначається змістом тих особистісних сфер, які вона охоплює. Коли майбутній вчитель початкових класів, усвідомлюючи себе як цілісне «Я», включає в процес рефлексії все, що містить його внутрішній світ: знання, думки, почуття, цінності, смисли, свої стосунки з навколишнім, саме тоді він готовий до формування рефлексії у дітей.

Педагогічні уміння майбутніх вчителів початкових класів можна звести до трьох основних: уміння переносити відомі вчителю знання, варіанти рішення, прийоми навчання та виховання в умови нової педагогічної ситуації; уміння знаходити для кожної педагогічної ситуації нове рішення; уміння створювати нові елементи педагогічних знань та ідей та конструювати нові прийоми для вирішення конкретної педагогічної ситуації.

Рівень педагогічної діяльності, ступінь розвитку педагогічних здібностей та вмінь майбутнього вчителя початкової школи суттєво впливають на розвиток рефлексії дітей молодшого шкільного віку.

Відтак, розвиток рефлексії молодшого школяра як психічного новоутворення залежить від готовності вчителя початкових класів до її формування у учнів. Вища

школа є однією з найбільш значущих сфер навчально-професійної діяльності молоді та має потужний потенціал в області формування особистості майбутнього вчителя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І.Д. Ціннісні наголоси у сучасному вихованні. *Світ виховання*. 2007. № 5. С. 4–8.
2. Бех І.Д. Ціннісна сфера сучасної людини в контексті пріоритетів виховного процесу. *Шлях освіти*. 2010. № 4. С. 8–9.
3. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: навч.посіб. Київ: Знання, 2011. 486 с.
4. Кутішенко В.П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій): Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 128 с.
5. Михальченко Н.В. Розвиток патріотичної рефлексії у молодшому шкільному віці. *Вісник Одеського національного університету*. Серія: Психологія, 2003. Том 8. Випуск 10. С. 80–84.
6. Прядко Н.О. Проблема психологічної готовності вчителя до професійної діяльності. *Матеріали Першої Міжнародної науково-практичної конференції «Науковий потенціал світу 2004»*. Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004. Том 53. 62 с.

СИНЕРГІЯ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ В РЕФОРМУВАННІ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

Відповідно до Концепції розвитку педагогічної освіти сучасний педагог повинен продукувати нові знання, володіти практичними вміннями з метою втілення в освітній процес інновацій, подолання формалізму й професійного вигорання у педагогічній діяльності. Українське суспільство потребує висококомпетентних, мобільних, відповідальних фахівців, наділених культурою фахової комунікації, готовністю до генерації власних наукових інновацій, їх реалізації в освітній практиці.

Реформування фахової передвищої освіти в Україні є стратегічно важливим кроком на шляху до побудови конкурентоспроможної економіки та сучасного суспільства знань, напрямком освітньої політики, спрямований на підвищення якості підготовки фахівців. У цьому контексті синергія теоретичної підготовки та практичних навичок стає визначальним чинником для формування висококваліфікованих професіоналів, здатних швидко адаптуватися до змін ринку праці.

Синергія в освіті – це надзвичайно актуальна і важлива концепція, особливо в контексті сучасних освітніх реформ, зокрема у фаховій передвищій освіті. Сьогодні ринок праці змінюється дуже швидко, і традиційний поділ на теоретичне навчання та практичну підготовку вже не забезпечує необхідного рівня конкурентоспроможності. Синергія в освіті означає взаємодію та гармонійне поєднання різних освітніх компонентів (теорії, практики, цифрових технологій, співпраці з роботодавцями та громадськими організаціями) для створення цілеспрямованого та ефективного освітнього процесу.

Науковці виділяють кілька ключових тенденцій, притаманних розвитку викладання у закладах вищої та фахової передвищої освіти. Розглянемо деякі з них. Студентоцентроване навчання (student-centered learning) є єдиною з основних педагогічних парадигм сучасної освіти, яка фокусується на студенті як на активному учаснику освітнього процесу [2]. Цей підхід активно підтримує ідею синергії між теоретичними знаннями та практичними навичками, оскільки він заохочує студентів до самостійного отримання знань, розвитку критичного мислення та творчих здібностей. Студентоцентроване навчання розкривають через такі характеристики: роль викладача як фасилітатора у навчанні; активна роль здобувача освіти у навчанні; фокусування на самостійності (автономності) відповідальності здобувача освіти у процесі навчання; розподіл відповідальності між викладачем і студентом; забезпечення зв'язку між дослідженням та викладанням. Основні принципи студентоцентрованого навчання:

1. Активна участь студента. Здобувачі фахової передвищої освіти є не спостерігачами, а активними учасниками освітнього процесу. Вони обирають навчальні стратегії, засоби та теми для глибокого вивчення.

2. Індивідуалізація навчання. Цей підхід враховує особливості кожного здобувача освіти, його попередній досвід, інтереси, темп навчання. Це дозволяє кожному студенту розвиватися у власному темпі, при цьому забезпечує рівні можливості для всіх.

3. Розвиток критичного мислення та самостійності. Студентоцентроване навчання заохочує студентів не тільки засвоювати факти, але й аналізувати, оцінювати та ставити під сумнів інформацію, що сприяє розвитку їхнього критичного мислення та здатності до прийняття обґрунтованих рішень.

4. Співпраця і взаємодія. Одна з ключових складових – це групова робота, де студенти мають можливість взаємодіяти між собою, обмінюватися досвідом і вчитися один в одного. Це формує навички командної роботи, що є аспектом майбутнього професійного життя.

Студентоцентроване навчання підтримує синергію теорії та практики шляхом інтеграції теоретичних і практичних знань. У студентоцентрованому навчанні теорія не існує окремо від практики. Студенти активно використовують теоретичні знання для вирішення практичних завдань, реалізуючи проєкти, беручи участь у симуляції, працюють під час практики. Це допомагає глибшому розумінню матеріалу та розвитку навичок, які будуть корисні на реальному робочому місці. Використання активних методів навчання в освітньому процесі закладу фахової передвищої освіти: викладання у малих групах; навчання, орієнтоване на вирішення проблеми; колегіальне навчання; навчання, орієнтоване на залучення громади; перевернуте навчання. Педагогічні працівники закладів фахової освіти покликані організувати викладання як колективний процес і відповідальність за результати навчання: спільні програми, проєктні команди, авторські колективи, взаємодія між різними підрозділами; ресурсності підходи до навчання та викладання; цифрове навчання; системні рішення щодо підтримки студентів; трансформації в управлінні: зміна ролей у викладанні педагогів та навчанні студентів.

Теоретична підготовка є основою професійного розвитку майбутніх фахівців, вона сприяє: формуванню загальних компетентностей, необхідних для розуміння базових принципів і методів роботи; розвитку критичного мислення та аналітичних здібностей, що допомагають приймати обґрунтовані рішення у професійній діяльності; формуванню м'яких навичок, таких як комунікабельність, тайм-менеджмент, вміння працювати в команді, критичне та латеральне мислення, емпатія тощо.

Без інтеграції з практичним досвідом теоретичні знання можуть залишатися формальними, не дозволяючи випускникам ефективно застосовувати їх у реальних умовах. Практичне навчання є критично важливим компонентом фахової передвищої освіти, що дозволяє студентам застосовувати отримані знання на практиці та розвивати професійні компетентності. Основними формами практичної підготовки є:

1. Виробнича практика – дозволяє студентам ознайомитися з реальними умовами роботи та отримати перший професійний досвід.

2. Навчальні лабораторії та майстерні, де студенти можуть працювати із сучасним обладнанням та виконувати професійні завдання у контрольованому середовищі.

3. Проєктна діяльність, що дозволяє студентам працювати над реальними завданнями у співпраці зі стейкхолдерами.

4. Дуальна освіта, яка передбачає поєднання теоретичного навчання в закладі освіти та роботи на виробництві, забезпечуючи глибоке занурення у професійну сферу.

Отже, практична складова освіти сприяє підвищенню рівня професійної компетентності студентів, розвитку вміння приймати оперативні рішення у виробничих умовах, адаптації до вимог ринку праці через безпосередній контакт із роботодавцями.

Ефективна синергія теорії та практики можлива лише за умови тісної співпраці закладів освіти з роботодавцями. Важливими аспектами такої співпраці є участь роботодавців у розробці освітньо-професійних програм, що дозволяє узгодити зміст навчання з актуальними вимогами сьогодення. Стажування викладачів – можливість ознайомитися з новітніми тенденціями у галузі та передавати ці знання здобувачам освіти. Запрошення роботодавців до освітнього процесу, наприклад, через лекції, тренінги, спільні проекти.

Для забезпечення ефективної синергії теорії та практики необхідно здійснити низку кроків. Гармонізація освітніх стандартів із європейськими підходами дозволить підвищити мобільність студентів та їхню конкурентоспроможність на міжнародному ринку праці. Запровадження механізмів дуальної освіти на державному рівні сприятиме активній взаємодії закладів освіти та роботодавців. Упровадження цифрових технологій, таких як віртуальні лабораторії, дистанційні платформи та навчальні симулятори. Розвиток системи наставництва, коли досвідчені фахівці допомагатимуть студентам адаптуватися до професійного середовища [1].

Синергія теоретичної та практичної підготовки є запорукою ефективного реформування фахової передвищої освіти в Україні. Вона дозволяє підготувати фахівців, здатних до інноваційної діяльності, критичного мислення та ефективної роботи в сучасному динамічному середовищі. Для досягнення цієї мети необхідне тісне партнерство між освітніми установами, бізнесом і державою, спрямоване на створення гнучкої, адаптивної системи освіти, що відповідає вимогам сучасної економіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вовк М. П. Тенденції розвитку педагогічної освіти в Україні: виклики та перспективи. *Естетика і етика педагогічної дії*: збірник наукових праць, (22). С. 150–165. URL: <https://doi.org/10.33989/2226-4051.2020.22.222016> (дата звернення: 02.02.2025)

2. Синергетика і освіта: монографія / за ред. В. Г. Кременя. Київ: Ін-т обдарованої дитини, 2014. 348 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/106585/1/Kremen_Synergetyka-%20i%20osvita_5.11.14.pdf (дата звернення: 02.02.2025).

ІСТОРИЧНИЙ ЕКСКУРС ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ДО БОЙОВИХ ПОЛЬОТІВ МАЙБУТНІХ ПІЛОТІВ ТАКТИЧНОЇ АВІАЦІЇ

На початку ХХ ст. педагогічне ядро підготовки військових пілотів в авіаційних школах становили індивідуальні розрізнені методики льотного навчання провідних викладачів-інструкторів, яким бракувало єдиної науково-теоретичної основи й дидактичної систематизації.

Період Першої світової війни позначений початком формування науково-теоретичної бази підготовки, основу якої становили теоретичні курси авіації [1]. У структурі навчання були передбачені курси лекцій із таких дисциплін, як «Динаміка аеропланів», «Гідроаероплани», «Бомбометання», «Історія розвитку повітроплавання та авіації», «Повітряні гвинти», а також практичні заняття.

На той час не вивчали прийомів повітряного бою, що застосовували в тодішніх умовах військового часу, оминали увагою і стрільбу з кулемета як основний тактичний засіб ураження противника. Описані факти доводять, що тогочасна науково-педагогічна думка не досягла рівня комплексного осмислення підготовки військових льотчиків до бойових польотів як окремого педагогічного конструкту й системи. Попри це, був накопичений методичний досвід (напр., викладений у теоретичних працях Є. Крутеня «Повітряний бій», «Настанова льотчику-винищувачу», «Військова авіація у Франції» та ін.).

Розроблення та впровадження фігур пілотажу (бойових маневрів) збагатили зміст підготовки до виконання бойових польотів. Згідно з методичними висновками, під час виконання бойових польотів доцільно покладатися не стільки на інстинкти, «льотне чуття», скільки на оцінювання повітряно-тактичної обстановки й ухвалення тактичних рішень. Навчаючи пілотів, педагоги намагалися розвивати їхнє творче тактичне мислення, формували навички швидкого й правильного оцінювання обстановки, розроблення та застосування нових тактичних прийомів [1]. У подальшому вивчали фізіологічні й психологічні якості льотчиків, проводили дослідження щодо можливості діагностики та формування таких якостей. На основі практики льотного навчання, знань у галузі природничих наук був підтверджений факт: у тих, хто навчається льотної професії, повинні бути психофізіологічні якості, які забезпечують динаміку психічних процесів і рухових реакцій, але практично не розвиваються в ході формування льотних навичок.

Отже, починаючи з 20-х років ХХ ст., підготовка майбутніх пілотів до бойових польотів формувалася на науковій основі, у взаємозв'язку з розвитком авіаційної медицини та авіаційної психології. Науковим підґрунтям методики навчання стала методологія педагогіки: її дидактичні принципи, положення про єдність навчання та виховання, знання про професійно важливі якості, індивідуальний підхід [2]. Тренажери для наземної підготовки льотного складу послуговували важливим елементом методики льотного навчання. У цей період зафіксовано початок становлення концепції тренажерної підготовки.

Підготовка військових льотчиків маркована двома ключовими чинниками: гострою потребою у великій кількості військово-авіаційних кадрів і вдосконаленням військово-авіаційної техніки (інженерно-технічне протистояння радянського й німецького військово-промислового комплексів).

За документальними даними, бойова підготовка військових пілотів у період Другої світової війни мала ступеневий характер: теоретична підготовка (крім загально-військових дисциплін, вивчали тактику авіації, настанови з виконання польотів, теорію польотів, навігацію, метеорологію, проводили повітряно-вогневу й парашутну підготовку) та льотна підготовка [3].

Отже, саме в роки Другої світової війни в науковому педагогічному середовищі, де була актуалізована фахова підготовка військових льотчиків (зокрема, для потреб винищувальної, штурмової, бомбардувальної авіації – передоснови сучасної тактичної авіації), закладено теоретичні й практичні засади методики льотного навчання (МЛН), яку можна вважати першою педагогічною конструкцією підготовки майбутніх військових пілотів тактичної авіації до бойових польотів. Методика льотного навчання стала невіддільною частиною педагогічної науки, цілісним освітнім процесом, який охоплював усі види наземної підготовки та льотної підготовки на навчальному літаку, перенавчання на інші типи літальних апаратів, відновлення льотних навичок, педагогічні підходи до подальшого вдосконалення льотної майстерності в умовах проходження служби в строювих частинах.

Із 1945 р. у підготовці військово-авіаційних кадрів відбувалися серйозні зміни, зумовлені низкою чинників: перехід військової авіації на нові реактивні типи літаків, загальне зростання складності їх льотної і технічної експлуатації зумовили якісні інтенсифікацію та посилення фахової підготовки військових льотчиків (серйозне збільшення теоретичного складника, навчальних годин для льотного навчання, упровадження більш якісних навчальних планів і програм тощо); швидкий науково-технічний прогрес у світі, початок епохи інформатизації зумовили впровадження в навчання комп'ютерних технологій і тренажерів-симуляторів, що дало змогу якісно візуалізувати процес наземної підготовки, істотно розширити методичний інструментарій.

Успішно розвивалася методологія психологічної підготовки до бойових дій авіації, орієнтована на наближення умов підготовки до бойових дій завдяки виборві району, маршруту польотів, часу, умов бойових дій і відпрацьовуваних завдань, імітації противника, реального застосування авіаційних засобів ураження та бойової техніки. Унаслідок міждисциплінарних досліджень, обґрунтовано концепцію тренажерного навчання як методичне забезпечення якісного виконання бойових завдань у стандартних та ускладнених умовах польоту, розвитку професійно важливих якостей у межах наземного навчання [4].

Отже, теорія підготовки військових льотчиків у зазначений період розвивалася в складному взаємозв'язку низки чинників. Педагогічне наповнення фахової підготовки збагатилося новітнім методичним арсеналом (насамперед завдяки введенню прийомів тренажерного та комп'ютерного навчання), набуло рис системності, унаслідок інтеграції авіаційної психології, педагогіки, медицини. Збільшилися частки теоретичної і передпольотної частин підготовки, поступово зростає вага наземної підготовки.

На початку 1990-х років, коли вже в незалежній Україні почала формуватися власна система військової, зокрема льотної, освіти, у наукових та експертних колах, а також у профільних вищих військових навчальних закладах остаточно склалася МЛН, базовим підґрунтям якої стала нова міжгалузева теорія – авіаційна психологія і професійна педагогіка [5]. Домінантну роль відігравав саме психологічний складник, педагогічний зміст був обмежений переважно методичним наповненням.

ЛІТЕРАТУРА

1. Фещенко А.Л. Зародження та становлення системи підготовки льотного складу в Російській імперії напередодні Першої світової війни. *Воєнно-історичний вісник*: зб. наук. праць Національного ун-ту оборони України. Київ: ЦП «Компринт», 2014. Вип. 4 (14). С. 30–40.
2. Замотаєва Н.В. Військова педагогіка: історія, теорія, практика: навч. посіб. Київ: Альфа Реклама, 2021. 364 с.
3. Єфімова О.В. Соціально-економічні та політичні передумови становлення та розвитку підготовки військових кадрів в Україні у XIX – на поч. XX ст. *Innovative solutions in modern science*: науковий журнал. Дубай. 2017. № 9 (18). С. 33–52.
4. Пікуль Ю.М. Підготовка офіцерських кадрів у військово-навчальних закладах Російської імперії: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02 / Харківський нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2011. 22 с.
5. Корчемний П.А. Психологія льотного навчання. військових льотчиків повітряних сил збройних сил України. *Збірник наукових праць Державного науково-дослідного інституту авіації*. 2019. Вип. 15 (22). URL: <https://maxbook.kiev.ua/ua/p1806622832-korchemnyj-psihologiya-letnogo.html> (дата звернення: 10.02.2024).

PROSOCIALITY AS AN IMPORTANT QUALITY OF A LIFE SUCCESSFUL PERSONALITY OF A SENIOR SCHOOL PUPIL

Modern Ukrainian society needs a growing personality that not only adapts to the existing reality, but also strives for change and actively acts in the private and social space, is the subject of its own life, showing purposefulness and responsibility, motivated to achieve success, ensuring personal and social progress. It is such a young personality that is ready for continuous self-improvement, open to innovations and changes, desires and achieves results, is an important resource for the development of society, therefore, the formation of a successful personality in life is currently one of the key tasks of modern educational practice. Life successfulness is important at all stages of a person's life, but it acquires particular importance in senior school age, while the processes of self-awareness and self-determination develop, leading to the life position with which a pupil begins adult life.

In the realities of the modern educational environment, the formation of a life successful personality of a senior school pupil involves promoting the development of the qualities of a life successful personality, prosociality in particular, important for establishing harmonious interaction with the immediate social environment, productive action in various life situations, and successful life in general. It should be noted that the searches and aspirations of modern senior school pupils of our country are significantly complicated by the realities of their everyday life, in particular, the conditions of prolonged military operations and post-war restoration of deoccupied communities, instability throughout the world, various social problems, including a high level of anxiety and depression, as well as the egocentric and pragmatic orientation of a certain part of the population, increased devaluation of moral and intellectual values, which gives rise to despair of the growing personality, reduces its ability to adequately assess the surrounding reality, mutual assistance and cooperation, and inhibits the formation of its socially directed motivation.

In this context, Chinese scientists point to a hybrid form of «moral and behavioral crisis», which spreads in the form of a social and cultural risk, which has a significant negative impact on both the individual and society as a whole [4]. Domestic studies have focused on one of the common risks associated with the increased use of information and communication technologies by young people and the transfer of communication to virtual space, which provokes «a decrease in empathy and social intelligence (the ability to understand the feelings and needs of others), which are key factors in the formation of social ties, leading to a decrease in the importance of group interests and the need for prosociality» [2, 620]. Therefore, one of the main priorities for the formation of a life successful personality of a modern senior school pupil should be to encourage him to be active in the interests of his immediate environment or local community, and to develop his prosociality.

The concept of «prosociality» expresses the positive connection between the individual and society. «It can be interpreted as a belief, personality trait, spontaneous behavior or conscious lifestyle of an individual or group. Prosociality is the ability to

respond to the needs of another and actively influence social processes; concern for what is happening around; trust and the ability to build constructive relationships. Since prosociality is not only a scientific category, but also a universal value that can be integrated into the lifestyle of an individual, family or group, its potential in the context of socio-pedagogical activity is very large» [1, 141].

A prosocial personality has a high level of self-actualization, since its motives and strategies are distinguished by social significance and are manifested in the service of universal human values. Therefore, prosociality is determined by the values of the individual, and its prosocial orientation is determined by the presence of life goals and meanings. Prosociality is associated with forms of behavior that include sympathy, help, support, cooperation, altruism, as well as the so-called «humane relationships» as relationships of complicity, empathy, solidarity, mutual assistance, which are realized in communication and joint activities. Canadian scientists argue that the reward for prosocial action is positive feelings. On the other hand, emotional reward increases the likelihood of prosociality [3].

In the educational environment, practices for developing prosociality in senior school pupils should be aimed at active and conscious self-education of pupils, involving their willpower to overcome internal contradictions and crisis phenomena (emotional immaturity, lack of formation of an internal position, inferiority complex, lack of sufficient experience of moral behavior, increased criticality towards others, insufficient ability to control one's own behavior, etc.). The development of prosociality is facilitated by the formation of self-control, empathy, trust, a sense of humor, tolerance, flexibility in pupils, which will help in the formation of a senior school pupil's worldview, his own attitude to the surrounding reality, adequate self-awareness and self-esteem, will form in him socially directed motivation and the desire to be successful in life.

REFERENCES

1. Бойко О. П. Просоціальність: суть і потенціал у соціально-педагогічній діяльності. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*. 2016. № 1–2. С. 140–149.
2. Воронцов О. В. Загрози формуванню просоціальної активності студентів: вплив інформаційно-комунікаційних технологій. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 1 (29). С. 616–626.
3. Akinin L. B., Vande Vondervoort J. W., Hamlin J. K. Positive feelings reward and promote prosocial behavior. *Current opinion in psychology*. 2018. № 20. P. 55–59.
4. Su N., Wang H.-P. The Influence of Students' Sense of Social Connectedness on Prosocial Behavior in Higher Education Institutions in Guangxi, China: A Perspective of Perceived Teachers' Character Teaching Behavior and Social Support. *Frontiers in Psychology*. 2022. Vol. 13. URL: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2022.1029315/full>

МОВНИЙ ПРОСТІР ТВОРІВ ВОЛОДИМИРА ВАКУЛЕНКА В КОНТЕКСТІ МОВЛЕННЕВОГО ЗРОСТАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Мовленнєве становлення передбачає пізнання світу та розвиток особистості дитини. У молодшому шкільному віці відбувається інтенсивне мовленнєве зростання, що значною мірою визначає подальший розвиток когнітивних і комунікативних навичок учнів. У цьому процесі важливу роль відіграють літературні твори, зокрема художня спадщина сучасних українських авторів, яка сприяє розширенню словникового запасу, формуванню мовленнєвої культури та розвитку творчого мислення [4, 124].

Особливою в українській дитячій літературі є постать Володимира Вакуленка – письменника, чії твори вирізняються образністю, виразністю мовлення та глибоким змістом. Його творчість не лише демонструє багатство української мови, а й мотивує до активного мовленнєвого самовираження. Аналіз мовного простору творів В. Вакуленка дає змогу простежити, як лексичні, синтаксичні та стилістичні засоби сприяють розвитку мовлення молодших школярів, а також визначити педагогічний потенціал його текстів у сучасному освітньому середовищі.

Вірші Володимира Вакуленка для дітей не можна оминути увагою. Світлі, спокійні, радісні, життєствердні, грайливі, вони охоплюють мовну фіксацію низки кумедних ситуацій та персонажів, адже ця поезія призначена для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, тож зрозумілим є тематично-сюжетний вибір. Усі вірші можна розділити поміж кількох груп: колискові; скоромовки; каламбури, жарти; пригодницькі твори.

На маленького читача орієнтований словник віршів: доступний, але багатий лексикон привабливий для найменших читачів. Їхні герої – здебільшого представники тваринного світу, хоча номени фауни теж частотні. Чільне місце в поетичному словникові посідають назви продуктів харчування, предметів щоденного вжитку та шкільного приладдя, адже це ті речі, з якими найчастіше стикаються учні, а тематична близькість, доступність змісту й форми є запорукою популярності дитячих творів [3].

Часом письменник вдається до неологізмів, рідковживаних слів і поетизмів (повесніло, незглибний, лійконосик, рабатка, яруга, прохати, райдужний, сірогрудий, ланосійний). Це розбудовує лексикон учнів, змушує їх замислюватися про етимологію та способи творення слів, формує в них поняття про художній стиль і роль у цьому процесі образного слова. Вражає нанизування форм із суфіксами суб'єктивної оцінки, насамперед зменшувально-пестливими. Це надає тексту позитивно маркованого оцінювання, експресії, створює колорит ліричності, пестливості, формуючи теплу та ніжну тональність книги.

Синтаксис творів теж зорієнтований на вік читача: здебільшого речення прості та невеликі складні, однак майстерно поєднані в тексті. Іноді письменник вдається до накопичення однотипних одиниць (*Як його полікувати? Заварити, може, м'яти?* (В. Вакуленко), *Школа. Дзвоник. Пізня осінь. Листопад. Деревя кволі* (В. Вакуленко))

Провідним тропом у віршах В. Вакуленка є персоніфікація, що теж зумовлено ди-тячою аудиторією: чайник хворіє, реп'яшок прямує на день народження кульбабки.

Рисами людини наділено й тварин: кріт варить квас, щурик засіває поле, Слоник висаджує квіти на клумбах, кріт святкову вбрав сорочку. Виразними, хоча не вельми частотними є епітети в збірці: шоколадні ночі, яблучні ліхтарики, карамельний ему.

Мова віршів письменника ритмічна й мелодійна, що сприяє легкому запам'ятовуванню та декламуванню, розвиває фонетичний слух і мовленнєві навички. Також митець звертається до читача, пропонує діалоги, залучаючи дітей до активного слухання, читання та обговорення:

1. *Адже другом може бути*

Птах заморський, адже так?

2. *Що робити? Ждати трішки? (В. Вакуленко)*

Ключовим образом (на основі частотності вербалізації, смислове наповнення.) віршів є образ *тато*. Мовна його актуалізація демонструє героїзацію образу: тато-сміливець; тато-коник, що вранці мчить сина до садочка; тато винахідливий і вправний майстер; тато турботливий і люблячий.

Поезії В. Вакуленка – багатий матеріал для створення мовленнєвих ситуацій. Вправи ситуативного характеру є ефективним засобом моделювання мовленнєвих ситуацій в умовах школи. Скажімо, кріт знайшов вихід з ситуації, коли страус не зміг зайти на гостину. Придумайте, як варто перепросити в такій ситуації. Ситуаційні вправи забезпечують комунікативну мотивованість мовленнєвої діяльності й віддзеркалюють специфіку комунікації. Характер ситуації у таких вправах передбачає вибір учнями певної лінії поведінки, розв'язання альтернативних завдань. Ситуація спонукає учасників висловити співпереживання, ставлення до вчинків, подій, дати оцінку, пояснити, переконати, довести, спростувати, з'ясувати щось, прийняти відповідальне рішення. Саме назва суті ситуації вказує на її жанрову належність. Зміст висловлювань певною мірою визначає їх мовну форму. Саме в ситуаціях актуалізуються виучуваний граматичний матеріал, різні функціональні типи висловлювань, типи комунікативної взаємодії співрозмовників [1, 2-3].

Отже, поезії Володимира Вакуленка сприяють мовленнєвому зростанню молодших школярів. Авторська лексика, художні засоби та сюжетні особливості сприяють формуванню мовленнєвої компетентності учнів, розвитку їхньої уяви та формуванню стійкого інтересу до читання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко Н. Ситуаційні вправи на уроках української мови. *Українська мова і література в школі*. 2017. № 2. С. 2–8.
2. Вакуленко-К. Володимир. *Татусева книга*. Львів: Видавництво Старого Лева, 2023.
3. Качак Т. *Тенденції розвитку української прози для дітей та юнацтва початку XXI ст.* Київ: «Академвидав», 2018. 320 с.

РОЛЬ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «НАУКОВА КОМУНІКАЦІЯ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ» В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Роль психології в сучасних умовах нестабільного світу важко недооцінити. Потреба в ефективних методах і техніках надання психологічної підтримки та психологічної допомоги, що базуються на результатах останніх досліджень, залишається актуальною і не задоволеною повністю. Тому необхідно привчати здобувачів вищої освіти до активного та самостійного пошуку інформації, формувати в них навички самостійного навчання, самовдосконалення в професійному плані, а також демонструвати і закріплювати усвідомлення важливості місця науково-дослідної діяльності за майбутнім фахом. Провідну роль у цьому має відігравати знання академічної англійської мови, адже наукові публікації з усього світу є джерелом нових досліджень, новітніх теорій і розробок у нейропсихології, психології здоров'я, психології міжособистісних відносин, психотерапії тощо.

Дисципліни, які орієнтують здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня у системі проведення власних наукових досліджень та оприлюднення їхніх результатів, зокрема «Наукова комунікація іноземною мовою», сприятимуть створенню структурованої та чіткої наукової картини та розуміння у здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня, залучених до вивчення цих дисциплін. Таким чином, зазначений вище курс англійської мови має бути розроблений таким чином, щоб навчати здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності «Психологія» мистецтву академічного спілкування англійською мовою. Оскільки наукова комунікація є областю навичок, що зосереджена на правильному використанні англійської мови у закладах вищої освіти і дослідницькому середовищі, мета курсу полягає в тому, щоб підготувати здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня до наукової та академічної кар'єри, а також мати можливість продемонструвати свої розвинені академічні знання і комунікативні навички не тільки в обраній професійній сфері, а й у загальнонаукових темах [1]. Тому тут виникає потреба усвідомлювати деякі аспекти, що стосуються наукової грамотності, оскільки вона тісно пов'язана з науковою комунікацією. Наукова грамотність є основною метою наукової освіти. Це головна конструкція в галузі наукової та академічної комунікації, оскільки передбачає здатність критично оцінювати інформацію [2]. Здобувачі вищої освіти другого (магістерського) рівня повинні набути здатності брати участь і проводити дослідницьку діяльність, знаходити та отримувати інформацію, робити висновки, що ґрунтуються на фактах, і презентувати отримані знання [2].

Здобувачі вищої освіти другого (магістерського) рівня, які вивчають цю дисципліну, отримають знання розширеної лексики академічної англійської мови, правильної граматики, розуміння прочитаного та словесного вираження, навчатися писати офіційним тоном і ввічливо звертатися до читачів. Окрім розвитку комунікативних навичок високого рівня, вони також можуть дізнатися про спеціальні академічні теми, такі як нормативи стилю, посилань і формату. Здобувачі вищої освіти другого (магістер-

ського) рівня практикуватимуть важливий елемент академічної комунікації, тобто те, як сформулювати тези чи академічну аргументацію.

Ключові частини курсу допоможуть здобувачам вищої освіти другого (магістерського) рівня досягти цілей, названих вище. До них можна віднести ключові аспекти академічної комунікації, що охоплюють роль і принципи академічної комунікації; основи дослідження, що зосереджені на плануванні дослідження, відносинах між дослідниками і учасниками та етичних питаннях у психологічних дослідженнях. Академічна комунікація орієнтується на вивчення основ академічного письмового стилю, структури наукової журнальної статті та дає здобувачам вищої освіти другого (магістерського) рівня поради щодо написання ефективної наукової статті. Комунікація в академічному середовищі також допоможе з написанням реферату/резюме і закріпленням теоретичних знань шляхом виконання редагування зразків резюме до статей. Навички усної академічної комунікації стануть у нагоду під час презентація наукової роботи чи результатів дослідження.

Оскільки сучасна роль академічної комунікації іноземною мовою в міжнародному середовищі вимагає від здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня усвідомлення певних особливостей та відмінностей, що існують у світовій академічній та науковій спільноті, рекомендується включати теми, які розширюють розуміння взаємного зв'язку психологічних досліджень та людської діяльності у здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності «Психологія». Адже вони вчать працювати над способами вирішення різних етичних проблем і розглядають кроки, які повинні бути вжиті дослідниками, щоб не стикатися з етичними проблемами в своїх психологічних дослідженнях.

Усі змістові модулі дисципліни «Наукова комунікація іноземною мовою» стосуються конкретної лексики та граматичних аспектів в академічному контексті, коли учасникам дискурсу потрібно знати і використовувати напівформальний стиль, а іноді й формальний стиль мовлення, що відрізняється від неформального повсякденного стилю спілкування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Orlova N. Structural and functional aspects of scientific literacy within the postgraduate courses of academic communication in English. *Вісник Черкаського університету: Серія Педагогічні науки*. Вип. 21 (314). 2014. Черкаси, 2014. С. 117–123.
2. Orlova N. Teaching Lexical and Grammatical Features of Scholarly Scientific English within the Postgraduate Courses of Academic Communication in English (on the Basis of the Material for Postgraduate Psychology Students). *Вісник Черкаського університету: Серія Педагогічні науки*. Вип. 21 (354). 2015. Черкаси, 2015. С. 92–97.

ВИКОРИСТАННЯ STEM-ПІДХОДУ ПРИ ВИВЧЕННІ БІОЛОГІЇ

В останні роки інтеграція підходу STEM (Science, Technology, Engineering, and Mathematics) у навчальні програми набула популярності, особливо в галузі біології. Ця зміна є особливо актуальною в Україні, де освітня реформа є важливою для задоволення зростаючих потреб суспільства та робочої сили. Прийнявши точку зору STEM, вчителі прагнуть надати більш міждисциплінарну методологію, яка покращить здатність учнів розв'язувати проблеми та практичні навички [1].

Розглянемо головні аспекти використання STEM-підходу при вивченні біології

Огляд підходу STEM та його актуальності для біологічної освіти в Україні

Підхід STEM, що охоплює науку, технології, інженерію та математику, став трансформаційною методологією в освітньому просторі України, зокрема у сфері біологічної освіти. Ця міждисциплінарна основа не тільки сприяє розвитку критичного мислення та навичок вирішення проблем, але й інтегрує відповідні технології, тим самим сприяє кращому залученню студентів і глибшому розумінню складних біологічних концепцій. Запровадження принципів STEM в українських навчальних закладах також підтримується створенням моделі перепідготовки вчителів та розвитку їхніх STEM-компетенцій, що включає вирішення проблем, співпрацю та технологічні навички [2].

Важливість STEM-освіти в Україні

Останніми роками значення STEM-освіти в Україні стає все більш очевидним, особливо у відповідь на зростаючі вимоги глобальної економіки, яка цінує інновації та технічні навички. Інтеграція підходів STEM в освітні рамки має вирішальне значення для надання учням можливостей, необхідних для вирішення проблем реального світу. Зокрема, важливий акцент на моделі, яка підвищує компетенції педагогів. Дослідження показують, що ефективне навчання в галузі STEM охоплює різні компоненти, включаючи вирішення проблем, співпрацю та технологічне залучення, усі з яких є вирішальними для розвитку робочої сили, яка володіє науковими дослідженнями та критичним мисленням [2].

Сучасні освітні проблеми в українських навчальних програмах з біології

Сучасні освітні проблеми в українських навчальних програмах з біології вимагають негайної уваги, особливо в умовах, коли країна бореться із системними змінами в своїй освітній структурі. Інтеграція підходу STEM пропонує багатообіцяючий шлях для вирішення цих проблем, але це не без перешкод. Одним із важливих питань є необхідність реформування навчальних програм, які відповідають сучасним науковим розробкам і практичному застосуванню біології для вирішення суспільних потреб, таких як охорона здоров'я та екологічна стійкість. Акцент на підході Єдиного здоров'я в ЄС, який враховує взаємозв'язок здоров'я людини, тварин і навколишнього середовища, слугує відповідною моделлю для покращення навчальної програми в Україні [7].

Впровадження підходу STEM у навчанні біології

Успішне впровадження підходу STEM у навчанні біології потребує комплексної перебудови педагогічних методологій, зокрема в контексті України. Ця трансформація має важливе значення не тільки для підвищення залученості учнів/студентів, але й для підготовки їх до вирішення реальних проблем через застосування міждисциплінарних знань. Крім того, потреба в інноваційній підготовці педагогічного персоналу підкреслює перехід від традиційних рамок освіти до сучасних підходів, орієнтованих на STEM [2]. Інтегруючи ці рамки в біологічну освіту, викладачі можуть сприяти критичному мисленню та співпраці, які життєво важливі для наукових досліджень. Ця еволюція методології викладання є вирішальним кроком до озброєння студентів необхідними навичками для процвітання у все більш складному та взаємопов'язаному світі.

Ефективні навчальні стратегії та методики для інтеграції STEM у біологію

Щоб ефективно інтегрувати STEM-методики в біологічну освіту в Україні, освітяни повинні використовувати різноманітні стратегії навчання, які відповідають сучасним освітнім потребам. Одним із ефективних підходів є розвиток STEM-компетенцій через цільову професійну підготовку вчителів, як підкреслено в останніх дослідженнях [2]. Ця модель наголошує на вирішенні проблем, співпраці та застосуванні технологій, таким чином гарантуючи, що викладачі мають підготовку для розвитку цих навичок серед учнів. Крім того, було показано, що впровадження сучасних інформаційних технологій, таких як віртуальна реальність (VR), покращує підготовку вчителів і покращує ставлення до технологій у класі, значно підвищуючи можливість застосування STEM у навчанні біології [4]. Поєднуючи надійну підготовку вчителів із інтеграцією передових технологій, підхід STEM може покращити залучення студентів і результати навчання, зрештою змінюючи ландшафт біологічної освіти в Україні. Ця комплексна стратегія не лише вирішує поточні освітні проблеми, але й готує майбутніх науковців до світу, що швидко розвивається.

Таким чином, впровадження підходу STEM у викладанні біології в Україні є ключовим кроком до більш інтегрованої та адаптивної освітньої структури. Такий підхід не лише розвиває критичне мислення та навички вирішення проблем серед студентів, але й покращує їх здатність ефективно співпрацювати в командному середовищі, що є важливим для сучасних наукових зусиль. Як було зазначено, модель STEM-компетенцій, розроблена для професійної підготовки вчителів, наголошує на важливості навчання впродовж життя та диверсифікації навичок, зокрема в таких сферах, як технології та організаційні системи [2]. Крім того, трансдисциплінарний характер STEM-освіти вимагає інноваційних стратегій управління, які відповідають адаптивним підходам, необхідним для сучасних освітніх викликів [3].

Майбутні наслідки та потенційні переваги впровадження підходу STEM в українській біологічній освіті

Запровадження підходу STEM в українській біологічній освіті має трансформаційний потенціал як для студентів, так і для ширшого освітнього середовища. Створюючи міждисциплінарну структуру, яка включає науку, технології, інженерію та математику, ця освітня модель покращує критичне мислення та навички вирішення проблем, необхідні для вирішення сучасних біологічних викликів. Оскільки Україна стикається із серйозними проблемами сільського господарства, зокрема тими, що виникають через

вірусні захворювання, які загрожують врожайності, інтеграція методології STEM може надати студентам інноваційні рішення. Наприклад, дослідження демонструють користь математичних моделей у боротьбі з такими хворобами, як мозаїчна хвороба, за допомогою природних мікробних біостимуляторів, які не тільки сприяють росту рослин, але й забезпечують захист через РНК-інтерференцію [6]. Крім того, впровадження STEM-освіти сприяє спільному навчанню, надаючи можливість студентам зрозуміти взаємозв'язок біологічних систем та їхній вплив на продовольчу безпеку. Отже, підхід STEM – це не просто освітня реформа; це стратегічна ініціатива для сприяння розвитку стійкості української біології та сільського господарства [5].

ЛІТЕРАТУРА

1. Курко О.О. Застосування STEM-освіти на уроках біології в закладах загальної середньої освіти. *Харківський природничий форум* [Електронне видання]: VI Міжнар. конф. молодих учених, Харків, 18–19 трав. 2023 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди [та ін.; редкол.: Ю.Д. Бойчук, І.А. Іонов, Д.В. Леонтьєв та ін.]. Харків: ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2023. С. 89–90.
2. <https://core.ac.uk/download/289197719.pdf>
3. <https://core.ac.uk/download/354855178.pdf>
4. <https://core.ac.uk/download/622346821.pdf>
5. <https://core.ac.uk/download/328849826.pdf>
6. <https://core.ac.uk/download/323056967.pdf>
7. <https://core.ac.uk/download/552553450.pdf>

BEZPIECZEŃSTWO KOMUNIKACYJNE I JEGO MIEJSCE W EDUKACJI

Dziecko przychodząc do szkoły posiada już pewne doświadczenia i określone sposoby zachowania się w ruchu drogowym wyniesione ze środowiska rodzinnego. Nie zawsze jednak prawidłowe. Istnieje potrzeba wczesnego rozpoczynania edukacji komunikacyjnej, aby dzieci nie musiały się uczyć metodą prób i błędów. W trudnych sytuacjach drogowych nie wystarczy intuicja, ani dobra wola. Dzieci trzeba uzbroić w wiedzę teoretyczną i praktyczną o zasadach ruchu drogowego. Umiejętności i nawyki bezpiecznego uczestnictwa w ruchu drogowym.

Przyczyną niebezpiecznych zachowań dzieci jest tzw. «widzenie tunelowe», polegające na tym, że niektóre dzieci koncentrują się wyłącznie na celu, np. kolega znajdujący się na drugiej stronie drogi, do którego chce jak najszybciej dobiegnąć nie zważając na grożące mu niebezpieczeństwo ze strony nadjeżdżających drogą pojazdów. Niezauważenie pojazdów na drodze świadczy o braku świadomości i ostrożności, jakie zagraża mu niebezpieczeństwo i skutkach wypadku na drodze.

Działania edukacyjne muszą być ukierunkowane na kształtowanie prawidłowych lub wyeliminowanie niebezpiecznych zachowań dzieci i młodzieży w ruchu drogowym. Wychowanie komunikacyjne to także inwestycja w przyszłość – wychowanie to nie tylko prawidłowo i bezpiecznie zachowujących się przyszłych uczestników ruchu drogowego jako piesi lub kierowcy. Ale przede wszystkim ukształtowanie świadomego, przyszłego dorosłego człowieka, który będzie preferował właściwe postawy i wartości, dostrzegał potrzeby innych ludzi nie tylko w ruchu drogowym, ale będzie czynnie wpływał na poprawę jakości życia w cywilizacji technicznej [3; 4; 10].

W 1997 roku w Instytucie Transportu Samochodowego (ITS) w Warszawie powołano zespół, którego zadaniem było opracowanie wytycznych tworzenia i oceny programów oraz pakietów edukacyjnych w zakresie bezpieczeństwa ruchu drogowego (BRD), przeznaczonych dla dzieci i młodzieży szkół podstawowych i gimnazjów. Podjęto także próbę zdefiniowania *wychowania komunikacyjnego* jako zajęć dydaktyczno-wychowawczych na poziomie szkoły podstawowej i gimnazjum. J. Buttler prezentuje pogląd, że wychowanie komunikacyjne to «ogół świadomie organizowanych bezpośrednich działań podejmowanych w celu kształtowania, modyfikacji i wspierania skutecznych i bezpiecznych form zachowań w ruchu drogowym» [2]. Natomiast K. Mincewicz uważa, że «pod pojęciem wychowania komunikacyjnego rozumieć należy system świadomie organizowanej działalności, mającej na celu kształtowanie, modyfikację i utrzymanie bezpiecznych i kulturalnych zachowań wszystkich uczestników ruchu drogowego» [7].

Do naszych dalszych rozważań przyjmuję definicję autorską: Wychowanie komunikacyjne, to świadoma i zorganizowana działalność edukacyjno – wychowawcza, oświatowa oraz równoległa, mająca na celu wyposażenie dzieci i młodzieży w kwalifikacje i postawy kształtujące kompetentnych i kulturalnych uczestników ruchu drogowego [8].

Głównym celem wychowania komunikacyjnego – w myśl założenia MEN – jest nauczanie dzieci i młodzieży, jak nie powodować zagrożeń w ruchu drogowym i jak ich

unikać, jak funkcjonować w ruchu respektując potrzeby i prawa innych uczestników ruchu drogowego, w jaki sposób zmieniać i modyfikować swoje zachowanie i dostosować je do różnych ról – pieszego, pasażera, kierującego (rowerem, motorowerem) [6].

Cele wychowania komunikacyjnego w Polsce możemy podzielić na:

Cele główne – poprawa bezpieczeństwa w ruchu drogowym oraz obniżenie liczby zabitych i rannych w wypadkach drogowych.

Cele edukacyjne – czyli wskazanie, które umiejętności, postawy i formy zachowań należy rozwijać.

Cele nauczania – czyli tego, co uczeń musi wiedzieć, zrobić lub zrozumieć, aby osiągnąć określony cel edukacyjny.

Cele edukacyjne i cele nauczania muszą być powiązane z celami głównymi. Główne cele realizacji wychowania komunikacyjnego w szkole determinują nauczyciela do przygotowania i wdrażania uczniów w ruch drogowy, poprzez ukierunkowanie swoich działań edukacyjnych między innymi na:

- kulturalnym zachowaniu w ruchu drogowym, zdyscyplinowaniu w tym ruchu oraz utrwaleniu prawidłowych nawyków zachowań,

- poszerzaniu i utrwalaniu podstawowych wiadomości zdobytych w domu i w życiu codziennym w zakresie przepisów oraz zasad bezpiecznego uczestnictwa w ruchu drogowym jako pieszych i pasażerów pojazdów w tym ruchu [8; 9],

- poznawaniu przepisów ogólnych, a także podstawowych zasad ruchu drogowego oraz zasad szczegółowych dotyczących ruchu pieszych, ruchu rowerów i motorowerów,

- usamodzielnieniu uczniów w korzystaniu z publikacji o tematyce motoryzacyjnej, do własnego samokształcenia równoległego z zagadnień bezpiecznego ruchu drogowego,

- wzbogacaniu wiadomości oraz umiejętności motoryzacyjnych, a w rezultacie końcowym,

- uzyskaniu przez uczniów «Karty rowerowej» i «Karty motorowerowej».

Stanisława Kowalska wyróżnia następujące cele edukacji komunikacyjno-drogowej:

- zapewnienie dzieciom i młodzieży możliwości zdobywania znajomości zasad obowiązujących w ruchu drogowym,

- kształtowanie prawidłowych zachowań w ruchu drogowym,

- modelowanie zachowań wszystkich uczestników ruchu drogowego – dzieci, młodzieży, rodziny, rówieśników, nauczycieli, przedstawicieli władz lokalnych i innych dorosłych,

- kształtowanie pozytywnego stosunku do otoczenia i ludzi, przekonań, postaw i wartości wobec życia i zdrowia [5].

W treściach programowych nauczania przedmiotu *technika*, na drugim etapie nauczania, znajdują się zapisy dotyczące bezpiecznego poruszania się w ruchu drogowym – jako pieszy, pasażer i rowerzysta.

Realizację treści programu edukacyjnego wychowania komunikacyjnego dla drugiego etapu nauczania w szkole podstawowej przewidywano na każdym z przedmiotów kształcenia, przy czym ściśle ich sformułowanie odbywało się na lekcjach techniki. Natomiast na lekcjach wychowania fizycznego zalecano realizację treści praktycznych (jazdy rowerem i motorowerem), oraz przygotowanie do pomocy przedlekarskiej, zgodnie z programem nauczania tego przedmiotu.

Uczeń powinien znać:

- zasady hierarchii ważności norm, znaków, sygnałów drogowych i poleceń dawanych przez osobę kierującą ruchem drogowym,
- zasady powstawania szlaków i dróg komunikacyjnych oraz sposoby ich oznaczania,
- historię roweru,
- warunki obowiązkowe wyposażenie roweru: oświetlenie, skutecznie działające hamulce – wg zaleceń podanych w instrukcji,
- zasady poruszania się pieszych w ruchu drogowym, znaki drogowe dotyczące pieszych,
- czynniki warunkujące bezpieczeństwo pieszych na drodze,
- zasady obowiązujące rowerzystów w ruchu drogowym,
- zasady obowiązujące rowerzystów jadących w grupie,
- podstawowe zasady opatrywania zranień ciała i udzielania pierwszej pomocy,
- prawa i obowiązki pasażerów w środkach komunikacji publicznej i innych pojazdach.

Uczeń powinien umieć:

- technikę jazdy na rowerze,
- wykonywać manewry potrzebne rowerzyście,
- reagować na sygnały dawane przez osoby kierujące rowerami,
- zabezpieczać się przed kradzieżą w pojazdach komunikacji publicznej,
- postępować prawidłowo w stosunku do pieszych,
- rozstrzygać pierwszeństwa przejazdu na skrzyżowaniach,
- przekazywać informacje o wypadkach drogowych,
- postępować w razie wystąpienia urazów ciała i wypadków,
- analizować przyczyny wypadków drogowych [1].

W celach dydaktyczno – wychowawczych wychowania komunikacyjnego jest ważne wspieranie rozwoju psychofizycznego uczniów, kształtowanie ich postaw i kultury zachowań na drodze publicznej.

Szeroko pojęte przygotowanie do samodzielnego uczestnictwa w ruchu drogowym obejmuje następujące cele:

- rozwój uwagi, spostrzegawczości i umiejętności obserwacji (ukierunkowanej na obiekty, zjawiska, sytuacje i zagrożenia na drodze),
- kształtowanie orientacji przestrzennej (rozdzielanie lewej i prawej strony, ocena odległości),
- dostarczanie wiadomości o ruchu drogowym, o działaniu pojazdów, o zachowaniu się i prawach użytkowników dróg,
- rozwijanie wyobraźni, myślenia i umiejętności przewidywania zasad, przepisów, nieuwagi i błędów,
- wdrożenie do stosowania zasad bezpieczeństwa na drodze,
- kształtowanie postaw życzliwości i uczynności,
- usprawnienie ruchowe dziecka.

Dużą rolę w kształtowaniu pożądanych postaw i zachowań w ruchu drogowym powinni spełniać również rodzice, organizacje społeczne oraz władze środowiskowo – lokalne.

Reasumując należy podkreślić, że istnieje potrzeba oraz istnieją możliwości do realizacji treści z bezpieczeństwa w ruchu drogowym na różnych przedmiotach i

szczeblach edukacji. Dla pełnego wychowania do komunikacji drogowej dzieci i młodzieży, należy w szkołach preferować integrację międzyprzedmiotową oraz wdrażać do realizacji ścieżki edukacyjne lub programy wychowawcze, związane z problematyką bezpieczeństwa w ruchu drogowym. Powyższe nie będzie mogło być poprawnie zrealizowane bez powiększania zasobów ilość programów multimedialnych w szkołach. Głównie o te, które będą gwarantowały właściwą realizację procesu dydaktycznego w odniesieniu do bezpieczeństwa w ruchu drogowym. Należy «oswajać» młodzież z komputerowymi metodami sprawdzania wiedzy uczniów. Nabyte przez uczniów umiejętności z całą pewnością przydadzą się także w dorosłym życiu w trakcie egzaminu dla uzyskania uprawnień do kierowania pojazdami po drogach publicznych.

LITERATURA

1. Bogacka-Osińska, B., Królicka, E., Łazuchiewicz, D. (2003), Przygotowanie uczniów do uzyskania karty rowerowej. W: Karta rowerowa – Wychowanie Komunikacyjne, nr 9.
2. Buttler, J. (1997) Niechciany problem w wychowaniu komunikacyjnym. W: Wychowanie Komunikacyjne nr 10.
3. Denek, K. (1999), Aksjologiczne aspekty edukacji szkolnej. Toruń.
4. Grzesiak, J. (2010), Profesjonalne praktyki – profesjonalni nauczyciele, Konin.
5. Kowalska, S. (1999), Bezpieczeństwo dzieci i młodzieży. W: Wychowanie Komunikacyjne nr 1
6. Leśnikowska – Matusiak, I. (2001), Partnerstwo na drodze w edukacji dzieci szkół podstawowych i kandydatów na kierowców, BRD.
7. Mincewicz, K. (1995), Edukacja komunikacyjna, Warszawa.
8. Rybakowski, M. (2009), Edukacja szkolna do bezpieczeństwa w ruchu drogowym. Polsko-słowackie studium porównawcze. Zielona Góra.
9. Rybakowski, M. (2009), Edukacja, praca, bezpieczeństwo. Zielona Góra.
10. Wojna, E. (2001), Cele, zadania i zakres wychowania komunikacyjnego w klasach początkowych. W: Wychowanie Komunikacyjne nr 5.

APPLICATION OF INFORMATION TECHNOLOGIES FOR CALCULATION OF ENGINE REPAIR STAND

The modern level of development of society dictates the need to introduce educational innovative technologies (IT) into the learning process. Today, scientists note that the main shortcomings of modern education are the lack of sufficient life competence among students and the inability to use the acquired knowledge in practice, especially in non-standard situations.

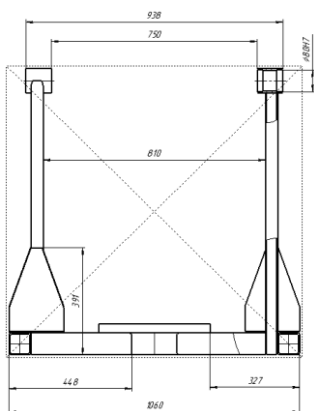
The mechanisms for applying IT are based on the following conceptual provisions: cultivating interest in innovative developments; creating a creative atmosphere and accumulating innovative ideas in permanent student scientific circles; developing innovative and investment diploma projects with mandatory plagiarism checking, etc.

The use of computer IT (in particular, one of the CAD/CAE systems – a software product for creating solid-state graphics SolidWorks [1, 2, 3] and its built-in module for strength calculations SolidWorks Simulation [4, 5, 6]) in engineering calculations of automotive products allows significantly reducing the time for preparing developed projects and improving the quality of technical documentation.

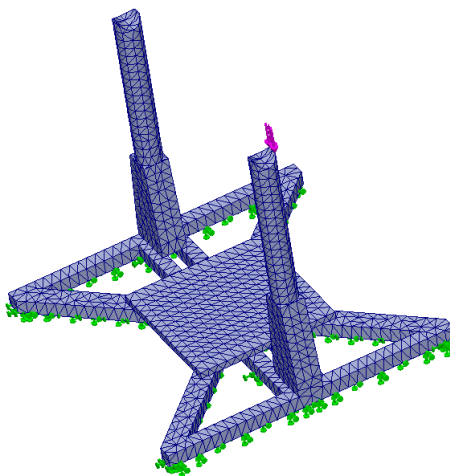
Thus, the authors [7] designed (SolidWorks) and calculated (SolidWorks Simulation) a stand for engine repair. The power unit is fixed on it after being removed from the engine compartment of the car, which simplifies the process of its cleaning, inspection, disassembly, troubleshooting and repair. The stand also serves as a base for further assembly of the power unit and transportation if necessary.

In this work, the maximum load that the rotating beam of the stand will withstand in the event of a violation of safety precautions during its operation (installation of the engine with a skew on one of the ends of the rotating beam) was determined with a planned safety factor of $n = 2$. It was established that the rotating beam will withstand a load of 1965 N. However, to determine the operability of the considered stand, it is necessary to examine its other component parts.

Therefore, in this work, the static strength of the stand frame was tested (fig. 1, a):

a

b

Fig. 1 – Assembly drawing of the frame (a) and its 3D model with fixing, load application and mesh display on a solid (b)

- a 3D model of the frame was created in SolidWorks (fig. 1, b);
- in SolidWorks Simulation, its material was assigned (steel 40 DSTU 7809 2015: tensile strength 570 МПа, yield strength 270 МПа);
- fastening was carried out and the loading area was set ($F = 1965 \text{ N}$, fig. 1, b);
- created a finite element model of the frame (fig. 1, b: standard mesh, jacobian points for high quality mesh – 4 points, element size – 34,1224 mm, tolerance – 1,70612 mm);
- developed algebraic equations that relate the reaction to the material property, anchorages, and loads; after arranging the equations into a general system, the unknowns were found (fig. 2).

Analysing Fig. 2, we see that the maximum values of stresses, displacements and deformations are much smaller than the permissible values, i.e. the strength parameters of the frame ensure its static strength (the minimum safety factor $n = 26.45$, which is greater than the accepted $[n] = 2$).

Name	Type	Min	Max
Stress1	VON: von Mises Stress	2,503e-10N/m ² Node: 14946	1,040e+07N/m ² Node: 190

Name	Type	Min	Max
Displacement1	URES: Resultant Displacement	0,000e+00mm Node: 316	3,762e-02mm Node: 190

Name	Type	Min	Max
Strain1	ESTRN: Equivalent Strain	1,919e-21 Element: 2562	2,949e-05 Element: 3391

Name	Type	Min	Max
Factor of Safety1	Automatic	2,645e+01 Node: 190	1,000e+16 Node: 10

Fig. 2 – Von Mises stress, total displacements URES and deformations ESTRN, margin of safety FOS of the frame model

But it is necessary to provide for skewing of the frame (as in work [7], but due to unscrewing the bolts securing it to the floor – aig. 3).

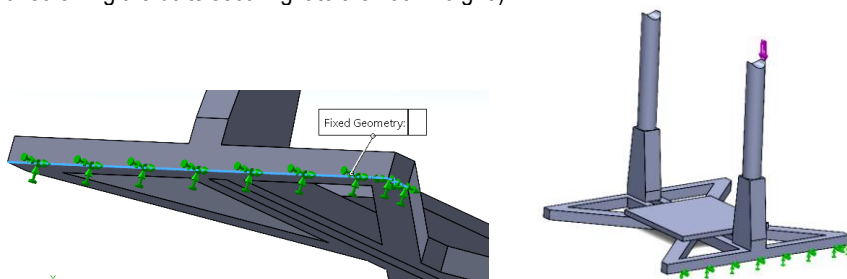

Fig. 3 – Display on the 3D model of the fastening of a skewed frame

After repeated calculations, it was found that the minimum safety factor decreased to $n = 14.71$.

Thus, the use of the SolidWorks CAD system and its application - the SolidWorks Simulation CAE system – confirms the relevance of the research conducted.

REFERENCES

1. Рудик О.Ю., Диха О.В. SolidWorks як інноваційний засіб вивчення дисциплін автомобільного профілю. *Системні технології*. 3 (128) 2020. С. 21–35.
2. Рудик О.Ю., Маріїн Н.С., Ярощук С.І. Застосування SolidWorks у навчальному процесі. *Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції «Ресурсно-орієнтоване навчання в «3D»: доступність, діалог, динаміка»* / укл. Н. В. Кононец, В. О. Балук. Полтава: КУЕП ПДАА, 2020. С. 96–100.
3. Рудик О., Каплун П., Гончар В. Застосування SolidWorks для підготовки висококваліфікованих фахівців. *Актуальні проблеми в системі освіти: заклад загальної середньої освіти – доуніверситетська підготовка – заклад вищої освіти: зб. наук. праць матеріалів VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції, 17 лютого 2022 р., м. Київ, Національний авіаційний університет. Київ: НАУ, 2022. С. 699–706.*
4. Рудик О.Ю., Диха О.В., Голенко К.Е. Інноваційні підходи при викладанні дисциплін автомобільного спрямування. *Системні технології*. 2 (151) 2024 «System technologies». С. 144–154.
5. Rudyk O., Kaplun P., Gonchar V. Problems of two-wheeled vehicle repair. *Electronic International Scientific Journal «Actual problems in the system of education: general secondary education institution – pre-university training – higher education institution»*. № 4. 2024. Pp. 68–77.
6. Rudyk O., Kovalenko R., Lavrenchuk A., Hromov D. Application of innovative technologies when researching the performance of road transport. *Electronic International Scientific Journal «Actual problems in the system of education: general secondary education institution – pre-university training – higher education institution»*. № 4. 2024. Pp. 78–90.
7. Загоруйко М.В., Боровик Л.В., Рудик О.Ю. Використання CAD/CAE-систем для підготовки спеціалістів. *Сучасні та історичні проблеми фундаментальної та прикладної математичної підготовки у закладах вищої освіти: погляд здобувачів вищої освіти і молодих вчених*. Харків: ХНАДУ, 2019. С. 97–100.

СУЧАСНІ МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ: КОМУНІКАТИВНИЙ, КОГНІТИВНИЙ ТА ІНТЕГРОВАНІЙ ПІДХОДИ

У сучасній методиці викладання іноземних мов відбувається активний розвиток підходів, які спрямовані на підвищення ефективності навчального процесу. Враховуючи глобалізацію, розвиток цифрових технологій та зміну соціокультурного середовища, традиційні методи трансформуються, інтегруючи елементи комунікативного, когнітивного та інтегрованого підходів [1, 54].

Особливого значення набуває розгляд цих підходів у контексті сучасної європейської освіти, де ключовою метою навчання є формування мовної компетентності, що включає не лише знання граматики та лексики, а й здатність ефективно комунікувати у реальних життєвих ситуаціях [3].

Мета даного дослідження – проаналізувати основні сучасні методи викладання іноземних мов, зокрема комунікативний, когнітивний та інтегрований підходи, а також розглянути їх ефективність у сучасному освітньому процесі.

Комунікативний метод викладання. Комунікативний метод (Communicative Language Teaching, CLT) є одним із найпоширеніших підходів у викладанні іноземних мов. Він ґрунтується на розвитку комунікативної компетентності та наближенні навчання до реальних мовленнєвих ситуацій. Основними принципами CLT є:

- акцент на взаємодії між студентами;
- використання автентичних матеріалів;
- моделювання реальних комунікативних ситуацій;
- стимулювання активного мовлення студентів [2, 365].

Різні дослідження підтверджують ефективність цього методу. Рольові ігри, робота в парах та групах значно підвищують рівень мовленнєвої компетентності студентів. Наприклад, у країнах Європейського Союзу метод CLT активно використовується у поєднанні з цифровими технологіями, що дозволяє студентам взаємодіяти з носіями мови через онлайн-платформи [3].

Когнітивний підхід до викладання іноземних мов. Когнітивний підхід (Cognitive Approach) ґрунтується на теорії когнітивного розвитку Ж. Піаже та Виготського. Він розглядає процес засвоєння мови як когнітивну діяльність, що залежить від мислення, пам'яті та аналітичних здібностей учня [6, 62].

Основні аспекти когнітивного підходу:

- акцент на свідоме засвоєння мовних структур;
- використання метакогнітивних стратегій навчання;
- формування довготривалої пам'яті шляхом повторення та практики [3].

Сучасні дослідження показують, що цей підхід ефективний для формування академічної грамотності студентів. Наприклад, у країнах Скандинавії когнітивний підхід широко використовується для навчання іноземних мов у поєднанні з інтерактивними технологіями [4, 50].

Інтегрований підхід (CLIL) у викладанні мов. Інтегроване навчання мови та предмета (Content and Language Integrated Learning, CLIL) передбачає використання іноземної мови як засобу вивчення інших дисциплін, таких як історія, медицина, біологія або географія [4,54]. Основні переваги методу CLIL:

- природне занурення у мовне середовище;
- розвиток міждисциплінарних компетентностей;
- підвищення мотивації студентів [5, 23].

Згідно з дослідженнями Mehisto, Frigols & Marsh [4, 56], студенти, які навчалися за методом CLIL, демонстрували кращі результати у тестах з англійської мови порівняно з тими, хто навчався традиційними методами. В Україні CLIL починає активно впроваджуватися у закладах вищої освіти, особливо у спеціалізованих школах та університетах з поглибленим вивченням іноземних мов.

Сучасні методи викладання іноземних мов ґрунтуються на інтеграції різних підходів, що сприяє комплексному розвитку мовної компетентності студентів. Комунікативний метод забезпечує ефективне спілкування, когнітивний – аналітичне розуміння мовних структур, а інтегрований підхід сприяє практичному використанню мови у професійній сфері. Поєднання цих методів дозволяє створити ефективне мовне середовище, що відповідає вимогам сучасної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко О. В., Малькова Т. Г. Базовий компонент освіти: Методичні рекомендації / уклад.: О. В. Бондаренко, Т. Г. Малькова. К.: Освіта, 2018. 102 с.
2. Стойка О. Я. Тенденції цифровізації підготовки вчителів в Республіці Польща, Угорщині та Україні: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Інститут педагогіки НАПН України. Київ, 2024. 566 с.
3. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment – Companion Volume. Cambridge University Press, 2020.
4. Coyle D., Hood P., Marsh D. CLIL: Content and Language Integrated Learning. Cambridge University Press, 2010.
5. Dalton-Puffer C. Content and language integrated learning: From practice to principles? *Annual Review of Applied Linguistics*, 31, 182–204, 2011.
6. Ellis R. The Study of Second Language Acquisition. Oxford University Press, 2008.

КРЕАТИВНІСТЬ У ПОВСЯКДЕННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ЯК НАВЧИТИ ДОШКІЛЬНИКІВ ДИВИТИСЯ НА ЗВИЧНІ РЕЧІ ПО-НОВОМУ

У сучасних умовах динамічних змін здатність до адаптації, креативного мислення та пошуку нестандартних рішень набуває особливого значення для успішної самореалізації особистості. Креативність розглядається як одна з ключових навичок *soft skills*, що сприяє всебічному розвитку дитини, розширенню її можливостей у різних сферах діяльності та формуванню здатності генерувати унікальні рішення.

Особливо важливо формувати креативність в дошкільному віці, коли розумова активність, уява та здатність до експериментування перебувають у фазі активного становлення. У цей період діти відкриті до нового досвіду, активно пізнають навколишній світ і вчать на основі гри та спостережень. Проте у повсякденному житті вони часто зіштовхуються із шаблонними підходами, що обмежують їхнє мислення. Тому необхідно навчити дітей бачити у звичних речах нові можливості, розвивати їхню здатність дивитися на прості об'єкти під іншим кутом, шукати нестандартні шляхи їх використання, найголовніше, «показувати дітям, що їхні ідеї цінні» [3, 90].

Дослідження теми креативності у повсякденній діяльності дошкільників є актуальним не лише з педагогічного, а й із соціального погляду. Сьогоднішні дошкільники – це майбутнє суспільства, яке потребує творчих і адаптивних особистостей. Уміння бачити звичне по-новому формує гнучкість мислення, здатність долати виклики сучасності, оскільки креативне мислення передбачає «генерування нових і вдосконалення вже існуючих ідей, а також пошук альтернативних шляхів розв'язання завдань» [2, 141]. Отже, вивчення механізмів стимулювання креативності в дошкільному віці сприятиме вдосконаленню педагогічних підходів і методик, що допоможуть збагатити світогляд дітей, розкрити їхній творчий потенціал і сприятимуть набуттю важливих життєвих компетентностей.

Метою статті є визначення підходів і методик, що сприяють розвитку креативності у дошкільників через здатність сприймати звичні речі по-новому.

Питання розвитку креативності в психології отримало своє теоретичне обґрунтування завдяки роботам відомих учених, як Дж.П. Гілфорд, Е.П. Торренс, Ж. Піаже та інші. Дж.П. Гілфорд визначав «креативність» як здатність до інноваційного мислення, яке включає генерацію нових ідей, оригінальність, гнучкість і здатність до багатозначних асоціацій [4]. Е.П. Торренс наголошував на важливості формування нестандартного мислення і здатності дітей до вираження своїх емоцій через творчі практики, образно зазначаючи, що «креативність – це значить копати глибше, дивитися краще, виправляти помилки, розмовляти з кішкою, пірнати в глибину, проходити крізь стіни, запалювати сонце, будувати замок на піску, вітати майбутнє» [6, 28]. Згідно з думкою Ж. Піаже, здатність дітей самостійно експериментувати та досліджувати навколишній світ через гру є основою для розвитку їхньої креативності, адже у цей період вони активно створюють нові реальності, де звичні предмети та дії набувають нових значень [5]. Відтак, на практиці креативність дошкільників проявляється через різномані-

тні ігрові та творчі активності, що охоплюють фантазування, комбінацію різних елементів у власній діяльності, а також «породження нових ідей» [1, 163]. Дослідження свідчать, що діти, які мають умови для творчого самовираження та зростають у сприятливому середовищі, значно частіше проявляють високий рівень адаптивності до різних ситуацій, вияву емпатії та інтелектуальної гнучкості.

Одним із найважливіших аспектів розвитку креативності є навчання дітей сприймати звичні речі з різних перспектив. Розвиток креативності у дошкільників неможливий без активного використання методів, що сприяють створенню нових уявлень про світ, наприклад, дітям пропонують придумати, як би змінилося життя улюбленого казкового персонажа, якби він опинився в сучасному житті. Наприклад, Червона Шапочка могла б користуватися електросамокатом, а Карлсон – працювати кур'єром із дрон-доставкою, що допомагає розвивати асоціативне мислення. Іншим прикладом є гра «Що можна зробити з цієї річечки?», в якій дітям пропонується звичайний предмет, як-от картонна коробка чи пластикова пляшка, і завданням є придумати, як можна використати цей предмет у нових, несподіваних ролях, таких як літак, корабель, батискаф чи замок.

Крім того, цікавою ідеєю є створення казки, де дітям пропонується вигадати історію про певний предмет, наприклад, про самотню шкарпетку, яка мандрує по світу і зустрічає різних героїв, про чарівний олівець, який загубив колір і вирушив у подорож, щоб його повернути. Дорогою він зустрічає веселку, фарби, які допомагають йому знову творити. Такі регулярні заняття зі створення казок або фантастичних історій дозволяють дітям вигадувати нові світи, заохочують до творчості та вчать бачити незвичайне у звичних речах.

Ще одним ефективним завданням є ігри з природними матеріалами, коли дітям пропонується зібрати камінці, листя чи гілки і створити з них «скульптуру» або «будиночок», що не лише розвиває креативність, але й навички роботи з природними матеріалами. Залучення дітей до творчої діяльності з використанням пластиліну, фарб та декоративних компонентів допомагає їм експериментувати, поєднувати різні техніки й знаходити нові способи застосування доступних ресурсів. Нарешті, можна використати гру «Чарівна скринька ідей», в якій дітям надаються різні предмети (пластикові фігурки, гудзики, шматочки тканин, палиці від морозива, блискітки тощо), і їм потрібно вигадати, як можна використати ці об'єкти, що сприяє розвитку творчого підходу до ресурсів, які оточують дитину. Така свобода в експериментах сприяє розвитку гнучкості мислення та здатності до творчого пошуку.

Окрім цього, важливим є стимулювання допитливості дітей через запитання, що спонукають до роздумів і пошуку власних відповідей. Замість того, щоб дати готову відповідь, педагоги можуть за допомогою контролних запитань допомогти дитині самостійно знайти рішення. Запитання типу «Що, якщо?» є ефективним інструментом стимулювання креативного мислення у дітей. Коли дитина ставить собі або їй ставлять запитання на зразок: «А що, якщо ручка – це не просто ручка, а чарівна паличка, яка може оживляти малюнки?» – це спонукає до нестандартних асоціацій, відкриваючи нові шляхи для мислення та уяви.

Також використання інтерактивних та мультимедійних технологій, що дозволяють розширювати горизонти дитячого сприйняття. Наприклад, ігри з доповненою реаль-

ністю або анімаційні матеріали можуть стати ефективними інструментами для демонстрації того, як звичні предмети можна бачити з іншого ракурсу. Сучасні онлайн-інструменти та додатки дозволяють дітям взаємодіяти з цифровими об'єктами, перетворюючи їх у неординарні речі. Наприклад, за допомогою комп'ютера чи планшета діти можуть створювати мультфільми, де звичайні предмети виконують роль персонажів, що значно розширює кругозір і виводить поняття «звичних» речей на новий рівень через творчість.

Іншим потужним інструментом є розвиток спостережливості. Для того, щоб дошкільнята могли дивитися на знайомі об'єкти по-новому, необхідно навчити їх уважно спостерігати за деталями. Прості вправи, спрямовані на спостережливість, наприклад, пошук незвичних форм серед звичних предметів, допомагають дітям помічати те, що раніше залишалося непоміченим, відкриваючи нові можливості для творчого бачення. Водночас, залучення дітей до експериментів з повсякденними предметами сприяє розвитку їхнього інтересу та бажання шукати нові способи використання звичних речей. Експерименти з водою (наприклад, її заморожування, змішування з барвниками або створення різних текстур) чи дослідження властивостей природних матеріалів дають змогу дітям не тільки проявляти креативність, а й розвивати наукове мислення, що в свою чергу стимулює подальше вдосконалення їхніх здібностей.

Таким чином, креативність є важливою складовою загального розвитку дошкільників. Необхідно створити середовище, яке заохочує експерименти та самовираження, адже креативність не потребує складних інструментів – достатньо поглянути на світ через призму фантазії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лозинська С.В., Фалько В.В. Теоретичні основи дослідження розвитку креативності у дошкільників як особистісної здатності до творчості. *Молодий вчений*, 2018. 8 (60). С. 162–165. URL: <https://www.molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/4136/4067>
2. Павленко В.В. Розвиток креативності молодших школярів: монографія / за ред. проф. О. Є. Антонової. Житомир, 2017. 158 с. URL: <https://surl.li/wopsft>
3. Тарабасова Л., Хомич О., Клімова Л. Креативність дошкільника. Теоретико-методологічне дослідження. *Вісник Дніпровської академії неперервної освіти. «Філософія. Педагогіка»*. 2022. № 2 (3). С. 88–92. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dnipakmo_2023_1_16
4. Guilford J.P. Creativity. *American Psychologist*. 1950. № 5 (9). 444–454.
5. Jean Piaget's. Theory of Cognitive Development: 4 Stages. URL: <https://www.simplypsychology.org/>
6. Torrance E.P. The nature of creativity as manifest in its testing. *The blazing drive: the creative personality*. Buffalo, NY: Bearly Limited, 1987. 123 p.

DEVELOPMENT OF MULTILINGUAL COMPETENCE OF ENGINEERING AND PEDAGOGICAL STUDENTS

As a result of the rapid development of intercultural communication and global transformations that have been taking place in the world, there is a need to create a person with a new set of qualities and competences that are urgently required for rational functioning in a multicultural world. Today, it is no longer enough to be just a competent professional in order to fulfil professional duties successfully. In order to successfully fulfil the tasks at hand, it is also necessary to have knowledge of foreign languages. This knowledge will help to follow new achievements and developments in the world, participate in international symposiums and conferences, to establish friendly relations, to work in transnational teams. In this regard, the relevance of professionally oriented language education of students increases.

The problem of development of multilingual competence of students, studied in the multicultural educational space of higher education institutions, is considered from the point of view of development of students' abilities for constructive dialogue with people of other cultures, using certain strategies, means, methods, approaches and technologies [1].

One of the priority directions in the development of multilingual competence of students is to teach the basics of dialogue communication in accordance with the requirements of multicultural education and intercultural communication, which implied appropriate speech fixation. An important point is to take into account the specifics of dialogue as a unity of content and topics, which are situationally conditioned in nature.

The process of developing multilingual competence of students also implies the orientation on such important tasks as: students' knowledge of the multicultural educational paradigm with the inclusion of ethno-cultural components in it. Particular importance within this direction is given to the development and adequate use of diagnostic tools to ensure the effectiveness of the formation of multilingual competence. It includes: development of special creative tasks, tests, questions aimed at forming this type of competence in students.

The concept of multilingual competence and the content of the directions of multilingual competence development, allow us to present its component composition, as well as the functions it fulfils [2]. First of all, it is about the motivational component, which includes the learner's orientation to the manifestation of communicative creativity in the process of intercultural communication; readiness for productive interaction with representatives of foreign cultures, for overcoming intercultural barriers; stable cognitive interest in learning new things in the field of intercultural interaction; an attitude towards intercultural interaction; an attitude towards intercultural value orientations (mutual acceptance, mutual understanding, complementarity, tolerance, empathy, personal autonomy).

The emotional component is represented by emotional intelligence, emotional creativity and emotional culture, which determine the adequate understanding of the

communication partner, the ability to regulate their emotions without showing aggression when encountering a foreign culture and to mobilize in unexpected situations, overcoming the cultural shock.

Structurally important component of development of multilingual competence of students is the cognitive component, which includes linguistic-creative thinking, characterized by associativity, ability to combine words and phrases, the ability to produce and form their own thoughts, metaphoric; knowledge of communicative, linguistic, linguacultural, sociocultural, psychological aspects of intercultural communication.

The technological component included in the structure of students' multilingual competence is responsible for the mechanisms of using the technologies presented above: communicative-activation (the ability to apply communicative strategies and tactics adequately to the tasks and situations of intercultural communication); communicative-creative technology (ability to recognize, prevent and manage conflicts in the process of intercultural communication); communicative and evaluative technology (the ability to use the techniques of self-assessment, communication performance, correction of communicative strategies and tactics) and a number of other technologies.

The structure and content of students' multilingual competence allow us to define its main functions: motivational, which implies stimulating students to demonstrate communicative activity in the process of intercultural interaction; information and cognitive, aimed at acquiring and enriching students with information about their own and other cultures to eliminate negative stereotypes and prejudices, to accumulation of experience; adaptation, which implies rapid introduction of students to the multicultural environment, acquiring new communicative experience and the ability to change the model of their behavior in a flexible way according to the situation, taking into account the cultural and individual psychological characteristics of the partner; mobilization, allowing students to overcome sudden difficulties in the process of intercultural communication, fear, stress, situations threatening self-esteem, spontaneity and improvisation in communication; etiquette, aimed at students' compliance with social and cultural norms and rules of behavior in the process of intercultural interaction; the processual one involving the ability of learners to act constructively and appropriately in various situations of intercultural communication, using effective communication strategies and techniques and a number of other functions.

The characteristics of multilingual competence of engineering and pedagogical students are open for clarification and research of the competences included in its composition, which can be used as a basis for educational processes aimed at studying various aspects of this phenomenon.

REFERENCES

1. Ahmed S.T.S., Pawar S.V. Communicative competence in English as a foreign language: Its meaning and the pedagogical considerations for its development. *The Creative Launcher*. 2018. 2(6). Pp. 301–312.
2. Douglas S.R., Rosvold M. Intercultural communicative competence and English for academic purposes: A synthesis review of the scholarly literature. *Canadian Journal of Applied Linguistics*. 2018. 21(1). Pp. 23–42.

ПРИРОДНИЧІ НАУКИ. ТУРИЗМ. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА.
ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ

Марія БУГЛИНА, Роман КОРСАК
(Ужгород, Україна)

**ІННОВАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ УКРАЇНИ:
ДОСВІД ЄС ТА ПЕРСПЕКТИВИ АДАПТАЦІЇ**

Готельно-ресторанний бізнес є однією з ключових галузей економіки України, сприяючи розвитку туризму, створення робочих місць та залучення інвестицій. В умовах європейської інтеграції та глобалізації виникає необхідність адаптації інноваційних рішень, що використовуються у країнах ЄС, для підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств. Впровадження сучасних технологій, екологічно стійких практик, а також стандартів якості та безпеки стає важливим фактором для забезпечення зростання галузі [10, 227–233].

Україна має значний потенціал для розвитку готельно-ресторанного бізнесу завдяки унікальній культурній спадщині, природним ресурсам та стратегічному розташуванню. Однак, для успішного просування на міжнародному ринку необхідно враховувати досвід європейських країн, впроваджуючи інноваційні тенденції, що відповідають сучасним вимогам. У контексті зазначеного розглянемо ключові аспекти, що впливають на розвиток галузі, включаючи освіту, військово-патріотичний туризм, технології, стандарти НАССР та інші важливі напрямки [3, 223–227].

1. Освіта та підготовка кадрів. Якісна освіта відіграє ключову роль у забезпеченні високого рівня обслуговування у готельно-ресторанній сфері. У країнах ЄС активно використовуються дуальні системи навчання, які поєднують теоретичну підготовку у навчальних закладах із практичним навчанням на підприємствах. В Україні цей підхід поступово впроваджується, але потребує подальшого розвитку та адаптації до умов ринку гостинності [9, 239–242].

Також важливим аспектом є підвищення кваліфікації персоналу та постійне навчання новітнім технологіям. Он-лайн-курси, тренінги та міжнародні стажування дозволяють українським фахівцям вивчати передовий досвід та застосовувати його на практиці. Запровадження міжнародних сертифікацій, таких як «European Hospitality Management», може сприяти зростанню професійного рівня працівників.

Крім того, готельно-ресторанний бізнес потребує фахівців із міжкультурними компетенціями, володінням іноземними мовами та навичками роботи з різними категоріями гостей. Розвиток освітніх програм із акцентом на європейські стандарти дозволить підвищити конкурентоспроможність українських закладів [4, 164–167].

2. Військово-патріотичний туризм. Військово-патріотичний туризм є одним із нових напрямків, що активно розвиваються в Україні. Він включає відвідування історичних місць, пов'язаних із військовими подіями, а також сучасних меморіалів та музеїв. У країнах ЄС такий вид туризму давно популярний, що може бути прикладом для України [7, 403–405; 8, 84–86].

Створення інфраструктури для військово-патріотичного туризму потребує участі готельного бізнесу, що має адаптуватися до специфічних вимог туристів. Наприклад, готелі можуть пропонувати спеціальні екскурсійні програми, розроблені спільно з істориками та військовими експертами [6, 231–234; 18, 104–116].

Також важливим є впровадження державних та приватних ініціатив, спрямованих на розвиток цього напрямку. Організація фестивалів, реконструкцій та освітніх заходів дозволять привернути увагу туристів та підвищити їхній інтерес до історії України [8, 84–86].

3. Інноваційні технології у готельно-ресторанній сфері. Сучасні технології відіграють ключову роль у розвитку готельно-ресторанного бізнесу. У країнах ЄС активно використовуються автоматизовані системи управління готелями, що дозволяють оптимізувати бронювання, контроль за витратами та роботу персоналу. В Україні такі технології також набирають популярності, але потребують більш ширшого впровадження [11, 187–192].

Одним із перспективних напрямків є використання штучного інтелекту та чат-ботів для покращення обслуговування клієнтів. Наприклад, голосові помічники та чат-боти можуть опрацьовувати запити гостей, бронювати номери та пропонувати індивідуальні рекомендації.

Додатково цифровізація ресторанного бізнесу включає впровадження он-лайн-меню, безконтактної оплати та систем обліку замовлень, що дозволяє прискорити обслуговування та підвищити задоволеність клієнтів. Європейський досвід показує, що такі технології значно підвищують ефективність роботи готельно-ресторанних підприємств [1, 154–157; 2, 431–432].

4. Впровадження системи НАССР. Система НАССР (Hazard Analysis and Critical Control Points) є обов'язковим стандартом харчової безпеки у країнах ЄС. В Україні її впровадження поки що залишається частковим, проте воно необхідне для відповідності міжнародним вимогам.

Застосування системи НАССР у готельно-ресторанному бізнесі дозволяє мінімізувати ризики харчових отруєнь, підвищити рівень довіри споживачів та зміцнити репутацію закладів. Це особливо важливо для ресторанів, які пропонують страви української кухні та працюють із міжнародними клієнтами.

Впровадження цієї системи вимагає навчання персоналу, модернізації кухонного обладнання та суворого контролю за всіма етапами виробництва та зберігання продуктів. Європейський досвід показує, що заклади, що відповідають стандартам НАССР, мають більші можливості для виходу на міжнародний ринок гостинності [13, 30–35; 14, 3–5].

Серед інших важливих тенденцій можна виділити сталий розвиток та екологічну відповідальність. У країнах ЄС готелі та ресторани активно впроваджують енергозберігаючі технології, скорочують використання пластику та пропонують еко-дружні альтернативи. В Україні цей тренд також розвивається, але потребує більш активної підтримки з боку бізнесу та держави [1, 154–157; 12, 186–188].

Крім того, важливим аспектом є персоналізація послуг. Впровадження програм лояльності, персоналізованих пропозицій та аналіз переваг гостей з використанням системи «Big Data» дозволяє підвищити задоволеність клієнтів та збільшити прибутковість підприємств [11, 187–192].

Також відмітимо, що міжнародне співробітництво відіграє важливу роль у розвитку готельно-ресторанного бізнесу України. Взаємодія з європейськими партнерами сприяє обміну передовим досвідом, впровадженню сучасних стандартів обслуговування та адаптації інноваційних технологій. Програми двосторонньої співпраці, участь у міжнародних туристичних виставках та обмін студентами у сфері гостинності допомагають українським підприємствам інтегруватися у світову спільноту та підвищувати свою конкурентоспроможність [5, 230–232; 17, 78–84].

Впровадження міжнародних сертифікаційних систем, таких як ISO та екологічні стандарти «Green Key», сприяє підвищенню рівня сервісу та довіри з боку іноземних туристів. Партнерські відносини з великими міжнародними готельними мережами також відкривають нові можливості для українського готельного бізнесу, допомагаючи адаптувати найкращі практики управління та маркетингу [15, 67–89; 16, 181–187].

Таким чином, впровадження інноваційних тенденцій у готельно-ресторанний бізнес України є важливим етапом на шляху до євроінтеграції та підвищення конкурентоспроможності галузі. Використання передового досвіду ЄС, адаптація сучасних технологій та підвищення стандартів якості сприяють покращенню сервісу та залученню міжнародних туристів.

Освіта та підготовка кадрів, розвиток військово-патріотичного туризму, цифровізація, впровадження системи НАССР та сталий розвиток – це ключові напрямки, які мають стати пріоритетними для готельно-ресторанного бізнесу України. Тільки комплексний підхід дозволить галузі досягти високих стандартів та зайняти гідне місце на світовому ринку гостинності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуштан Т., Годя І. Роль устаткування для розвитку екологічних ініціатив у готельно-ресторанному бізнесі. *Актуальні питання освіти і науки в умовах сучасної російсько-української війни. Том І. Дрогобич –Ужгород –Тернопіль: Посвіт, 2024. С. 154–157.*
2. Гуштан Т.В., Корсак Р.В. Управління людськими ресурсами в готельно-ресторанному бізнесі в умовах євроінтеграції. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку агропродовольчої сфери, індустрії гостинності та торгівлі* [Електронний ресурс]: тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конф., 5 листопада 2024 р. / Державний біотехнологічний ун-т. Електронні текстові дані. Харків, 2024. С. 431–432.
3. Гуштан Т., Корсак Р., Годя І. Особливості євроінтеграції готельно-ресторанного комплексу України до Європейського союзу. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XVII: Подолання кризових ситуацій у науці та освіті.* Конін – Ужгород – Перемишль – Миколаїв: Посвіт, 2024. С. 223–227.
4. Гуштан Т., Корсак Р., Ільницький В. Інтерактивні методи навчання в готельно-ресторанній сфері. *Актуальні питання освіти і науки в умовах сучасної російсько-української війни. Том І. Дрогобич – Ужгород – Тернопіль: Посвіт, 2024. С. 164–167.*
5. Ільницький В., Корсак Р. Міжнародна співпраця України та ЄС у сфері туризму та гостинності. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XVII: Подолання кризових ситуацій у науці та освіті.* Конін – Ужгород – Перемишль – Миколаїв: Посвіт, 2024. С. 230–232.

6. Ільницький В., Корсак Р. Використання готельно-ресторанних послуг у військово-історичному туризмі. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки. Том II.* Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 231–234.

7. Ільницький В., Корсак Р. Проблеми та перспективи розвитку військово-патріотичного туризму. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів II-ї Міжнародної науково-практичної конференції.* Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2017. С. 403–405.

8. Ільницький В., Корсак Р. Сучасні тенденції розвитку військового туризму в Україні. *Тенденції розвитку туристичної індустрії в умовах глобалізації: матеріали I-ої Міжнародної науково-практичної конференції* (27–28 квітня 2017 р., м. Ужгород). Ужгород: ПП «Інватор», 2017. С. 84–86.

9. Корсак Р. Готельно-ресторанна освіта: використання європейського досвіду у навчальних програмах України. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки. Том II.* Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 239–242.

10. Корсак Р. Розвиток готельно-ресторанної справи в Україні в умовах європейської інтеграції. *Development Service Industry Management.* № 1. 2025. С. 227–233.

11. Корсак Р.В., Гуштан Т.В., Годя І.М. Роль інноваційного устаткування як чинника підвищення конкурентоспроможності підприємств галузі в умовах євроінтеграції. *Причорноморські економічні студії.* 2024. Випуск 87. С. 187–192.

12. Корсак Р., Гуштан Т., Годя І. Сучасні тренди готельно-ресторанного бізнесу у країнах ЄС. *Актуальні питання освіти і науки в умовах сучасної російсько-української війни. Том I.* Дрогобич – Ужгород – Тернопіль: Посвіт, 2024. С. 186–188.

13. Корсак Р.В., Гуштан Т.В., Малець В.Д. Соціально-економічна проблематика впровадження системи НАССР у готельно-ресторанному бізнесі України в кризових умовах. *Причорноморські економічні студії.* Випуск 85. 2024. С. 30–35.

14. Корсак Р., Гуштан Т., Годя І., Малець В. Практичний посібник з готельно-ресторанної справи: стандарти готельно-ресторанного обслуговування. ТОВ «PIK-Y». 215 с.

15. Ilnytskyi V., Korsak R., Sichka I. Interregional European Integration, Trade And Tourism Cooperation Of The Countries Of Eastern And Central Europe (On The Example Of Ukraine And The Czech Republic). *European journal of transformation studies.* 2019. Vol. 7. № 1. С. 67–89.

16. Ilnytskyi V., Korsak R., Hodia I. Ukrainian-czech economic links: diplomacy, trade, and tourism (the beginning of the XXI century). *Baltic Journal of Economic Studies.* 2018. Vol. 4. № 4. Pp. 181–187.

17. Hushtan T., Korsak R. The Role of State Support in the Development of the Hotel and Restaurant Business in the Context of Crisis Phenomena and Eurointegration Processes. *Baltic Journal of Economic Studies*, Vol. 10. No. 2. 2024. P. 78–84.

18. Korsak R., Hushtan T. Development of the hotel and tourist complex in the moravian karst during the Czechoslovak period (1918–1938). *East European Historical Bulletin.* 2024. Issue 33. P. 104–116.

ЗАСТОСУВАННЯ ФІТНЕС-ЙОГИ ДЛЯ ПОЛІПШЕННЯ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ЗДОБУВАЧІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Неспровокована та несправедлива агресія російської федерації проти України викликала погіршення ментального здоров'я людей, зокрема в закладах вищої освіти. Збереження і зміцнення здоров'я здобувачів є невід'ємною складовою начального процесу в закладах вищої освіти. Фітнес-йога є безпечним, простим і економічно ефективним засобом, який можна практикувати з метою оздоровлення. Доведено, що вона приносить численні переваги фізичному та ментальному здоров'ю. Фітнес-йога – це популярний вид оздоровчої рухової активності. Практика фітнес-йоги включає фізичні пози, дихальні техніки, релаксацію та медитацію [2, 3, 4, 5, 12, 13]. Фітнес-йогу можна використовувати як засіб не лише для збільшення обсягу оздоровчої рухової активності, але й для досягнення соціальної, емоційної та особистої рівноваги молодого покоління. Застосування фітнес-йоги в закладах освіти поліпшує психічне здоров'я та пізнання, може покращити самосприйняття, суб'єктивне відчуття благополуччя, навчальну успішність і увагу. Результати дослідження свідчать про те, що фітнес-йога підвищує рівень обізнаності та навичок і допомагає робити вибір здорового способу життя. Заняття йогою в закладах освіти сприяли усвідомленню молодими людьми потреби розслабитися та позитивно вплинули на їх ментальне здоров'я та благополуччя. Психологічні переваги часто включають підвищення соматичної обізнаності, покращення настрою та суб'єктивного благополуччя. Заняття фітнес-йогою можуть підвищити самосприйняття, самореалізацію та соціальну адаптацію. Практика фітнес-йоги пов'язана з поліпшенням ментального благополуччя, позитивною самооцінкою та підвищенням впевненості в собі [1, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14]. Результати свідчать, що люди, які пережили травму війни, як правило, сприймали фітнес-йогу як діяльність, яка є корисною для їхнього сну, розслаблення та здатності заспокоїтися [13].

Тренування на основі фітнес-йоги нормалізують функцію вегетативної нервової системи шляхом відхилення як симпатичного, так і парасимпатичного індексів у бік більш «нормальної» середньої області контрольних значень. У багатьох дослідженнях відомо, що фітнес-йога пригнічує гіперзбудження симпатичної нервової системи через вісь гіпоталамо-гіпофізарно-надниркової системи, збільшує парасимпатичну активацію через комплекс блукаючого нерва та зменшує алостатичне навантаження, щоб допомогти стабілізувати вегетативну нервову систему. Із часом регулярні заняття фітнес-йогою привчають нервову систему бути менш реактивною під час періодів стресу [11, 12, 13, 14].

Заклади вищої освіти є ідеальним місцем для формування навичок підтримки ментального здоров'я здобувачів шляхом упровадження найкращих практик, зокрема занять з фітнес-йоги. Застосування фітнес-йоги є найдієвішим та економічно ефективним способом надати молодим людям профілактичний ресурс для доступу до переваг фітнес-йоги для ментального та фізичного здоров'я. Заклади вищої освіти

можуть допомогти здобувачам прийняти фітнес-йогу як потужний інструмент для себе, щоб мінімізувати стрес, зокрема пов'язаний з особливостями воєнного стану, а також розвинути стійкість, щоб справлятися з ним. Таким чином, фітнес-йога може бути важливим інструментом життєвих навичок для здобувачів, щоб справлятися зі стресом і саморегуляцією в перспективі протягом усього життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воловик Н.І., Підвальна О.В. Фітнес-йога – як ефективний засіб поліпшення фізичного та ментального здоров'я молоді. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт): зб. наукових праць* / За ред. О.В. Тимошенка. Київ: Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024. Випуск 3К (176) 24. С. 166–169.
2. Воловик Наталія. Основи фітнес-йоги: навч. посіб. для студентів закладів вищ. освіти. Київ: Вид-во УДУ ім. Михайла Драгоманова, 2024. 163 с.
3. Воловик Наталія. Фітнес-йога для правильної постави: навч.-метод. посіб. для студентів закладів вищ. освіти. Київ: Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2025. 77 с.
4. Воловик Наталія. Фітнес-йога: «Привітання сонця»: навч.-метод. посіб. для студентів закладів вищ. освіти. Київ: Вид-во УДУ ім. Михайла Драгоманова, 2025. 52 с.
5. Воловик Наталія. Фітнес-йога для здоров'я попереку: навч.-метод. посіб. для студентів закладів вищ. освіти. Київ: Вид-во УДУ ім. Михайла Драгоманова, 2025. 69 с.
6. Воловик І., Підвальна О. Ефективність фітнес-йоги для залучення здобувачів вищої освіти до здорового способу життя. *Матеріали XVII міжнародної науково-практичної конференції «Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи»*. Том XVII: Подолання кризових ситуацій у науці та освіті. Конін – Ужгород – Перемишль – Миколаїв: Посвіт, 2024. С. 68–69.
7. Воловик Н.І., Підвальна О.В. Застосування фітнес-йоги для навчання стресостійкості в закладах вищої освіти. *Фізичне виховання в контексті сучасної освіти: тези доповідей XIX Міжнародної науково-методичної конференції*. Київ: Національний авіаційний університет, 2024. С. 25–27.
8. Воловик Н.І. Формування навичок стрес-менеджменту за допомогою занять фітнес-йогою в здобувачів вищої освіти. *Фізичне виховання, спорт та здоров'я людини: досвід, проблеми, перспективи*: матеріали XI Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф., м. Київ, 12 грудня 2024 р. Київ: Київський столичний ун-т ім. Б. Грінченка, 2024. С. 131–133.
9. Воловик Н.І., Підвальна О.В. Фітнес-йога – як ефективний засіб збереження стресостійкості у здобувачів вищої освіти. *Матеріали VI Міжнародного симпозиуму «Освіта і здоров'я підростаючого покоління»*: Зб. наук. праць / За ред. Білик В.Г. Вип. 6. К.: Алатон, 2024. С. 41–43.
10. Воловик Н.І. Фітнес-йога – як сучасна інноваційна технологія збереження здоров'я здобувачів вищої освіти. *«Молодий вчений: сучасні тенденції формування та збереження здоров'я людини»*: збірник тез VII Всеукраїнської молодіжної науково-практичної конференції з міжнародною участю, 28–29 березня 2024 року. Харків: ХДАФК, 2024. С. 33–36.

11. Castellote-Caballero, Y., Carcelén-Fraile, M. D. C., Aibar-Almazán, A., Rivas-Campo, Y., & González-Martín, A. M. (2024). Yoga as a therapeutic approach to mental health in university students: a randomized controlled trial. *Frontiers in public health*, 12, 1406937.
12. Hagen I., Hagen Ø. (2024). The impact of yoga on occupational stress and wellbeing: exploring practitioners' experiences. *Frontiers in public health*, 12, 1352197.
13. Hagen I., Skjelstad S., Nayar U. S. (2023). Promoting mental health and wellbeing in schools: the impact of yoga on young people's relaxation and stress levels. *Frontiers in psychology*, 14, 1083028.
14. Maity, S., Abbaspour, R., Bandelow, S., Pahwa, S., Alahdadi, T., Shah, S., Chhetri, P., Jha, A. K., Nauhria, S., Nath, R., Nayak, N., & Nauhria, S. (2024). The psychosomatic impact of Yoga in medical education: a systematic review and meta-analysis. *Medical education online*, 29(1), 2364486.

ЧАСОПИС «ЖИТТЯ І ЗНАННЯ» ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Цікавим та інформативним джерелом для вивчення історії фізичної культури і спорту на західноукраїнських землях є періодика. Нашу увагу привернув ілюстрований часопис «Життя і Знання» – популярний орган товариства «Просвіта», що виходив у Львові впродовж 1927–1939 рр. На його сторінках широкого висвітлення набула спортивна тематика. Журнал постійно звертав увагу читачів на розвиток національної та світової фізичної культури і спорту, повідомляв про рекорди, висвітлював діяльність спортивних товариств. Особливої уваги заслуговує низка статей, опублікованих у розділі «Руханка й спорт» (згодом «Спорт, фізичне виховання» – С.Г.). Авторами матеріалів цього тематичного напрямку були громадські діячі, спортсмени, журналісти. Постійним автором часопису був активний фізкультурний діяч, а також зоолог-іхтіолог Едвард Жарський.

Донині періодичне видання «Життя і Знання» не перебувало у полі дослідницької уваги як науковий об'єкт. Однак публікації, розміщені на його сторінках, використовували науковці-історики, культурологи, філологи, краєзнавці, які аналізували історіографію досліджуваної ними проблематики.

Метою нашого дослідження є ретроспективно-аналітичне обстеження змісту часопису крізь призму публікацій Едварда Жарського.

Для досягнення визначеної мети використовуватимемо низку методів, зокрема: комплексно-аналітичний, описовий, структурно-типологічний, хронологічний.

Серія публікацій, розміщена у часописі, висвітлює історію певних видів спорту. Так, у статті «Ратище» детально описано історію метання спису, його значення для минулих поколінь та перспективи майбутнього розвитку. В період первісного суспільства за допомогою такого виду озброєння вбивали або приголомшували противника. В античний період стародавні греки використовували спис для ігрової діяльності у спеціально відведених спортивних спорудах – палестрах і гімназіях. Перші документальні згадки про метання списа, диска, їзду на колісницях можна знайти у «батька історії» Гомера.

Такий вид спорту фігурував у програмі давньогрецьких Олімпійських змагань у складі пентатлону (п'ятиборства). Із відродженням Олімпійських ігор сучасності метання спису знову було включено в програму змагань з 1906 р. за ініціатииви Швеції. З цього часу переможцями завжди були шведи, фіни, норвежці. В північних народів метання спису нероздільно поєднувалося з народними іграми, що супроводжували господарську діяльність населення. Там формувався досвід для здобуття майбутніх перемог. Цікаві історичні відомості, методичні рекомендації, рисунки, фотографії суттєво збагачують розвідку [1, 257–269].

Аналіз конкретного матеріалу дозволяє стверджувати, що Едвард Жарський як спортсмен і великий поціновувач легкої атлетики, активно висвітлював теми, пов'язані з розвитком цього виду спорту. На шпальтах часопису значне місце відве-

дено окресленій проблематиці: «Як високо скачуть люде» [2], «Скок 4 метри вгору» [3], «Найдовший скок» [4] та ін.

Впродовж історії боротьба людського духу вимагала боротьби й людського тіла. Як результат люди освоїли стрибки у висоту. Стрибати високо, вважав автор, не тільки бажання кожного спортсмена, а й кожної людини. Викликає зацікавлення повідомлення про те, що перші змагання зі стрибків угору відбулися 1860 р. в Англії. Згодом такі змагання поширилися в інші країни континентальної Європи та в Америку. Аналізуючи світові рекорди, автор висловив сподівання, що й українські спортсмени зрозуміють важливе значення спорту для формування душі та тіла і перевершать свої рекорди [2, 332]. Водночас, у публікаціях Едварда Жарського, знаходимо цінні методичні вказівки, технічні поради для правильного виконання стрибка [3, 368; 4, 226].

На шпальтах часопису висвітлювався розвиток й інших видів спорту, зокрема тенісу. Як гра він зародився ще за часів Гомера. Автор ретроспективно змальовує його розвиток в стародавніх Єгипті, Римі, Китаї, серед індіанців Північної Америки, наголошуючи що це гра товариська. У ній задіяні та працюють майже всі м'язи тіла. Цінну інформацію можна почерпнути із статті «Як будувати ситківкові токи», де автор зосередив увагу на описі форм тенісних кортів, усіх вимог для будівництва подібних споруд. Для глибокого ознайомлення з тематикою використано посилання на іноземні літературні джерела [5, 47; 6, 122].

В інших публікаціях у доступній для масового читача формі детально висвітлено історію багатьох видів спорту: плавання, веслування, боксу, хокею, ковзанярства, велоспорту, мистецтва самооборони джіу-джитсу, сумо, альпінізму та інших. Кожна стаття – це не тільки історичний екскурс в історію, а й теоретичні міркування автора, методичні обґрунтування виховних вартостей того чи іншого виду фізичної активності.

Пропагуючи здоровий спосіб життя, часопис звертав увагу на розвиток туризму. Піонерами галицького відродження були Яків Головацький, Маркіян Шашкевич та Іван Вагилевич (славнозвісна «Руська Трійця» – С.Г.), котрі здійснили перші етнографічні мандрівки по західноукраїнських землях. В розвідці «Забуті плаї» Едвард Жарський назвав мандрівництво «нашим народним, українським спортом», з якого маємо набирати сили до нових звершень, до праці. Спортовець прирівнював заповідні зони Горган, велич Чорногори та лагідність західного Бескиду з краєвидами Швейцарії. Пізнавальні мандрівки дають користь організму та поживу для розуму: «Матимемо нагоду зійтися ближче з гуцулом, бойком, лемком – пізнати його цікаве життя, багато навчитися, але й серед нього кинути ясні проміння свідомості, освіти й віри». Наша «природа – це книга, з якої можна черпати безмежне знання» вважав автор [7, 183–184].

Одним із основних завдань журналу було ознайомити українського читача із світом й допомогти йому стати організованою і свідомою людиною, здатною вести здоровий спосіб життя. Із його шпальт звучав заклик: «Не хочеш скоро вмерти – мандруй! Мандруй пішки, колесом, човном. Кожна із цих прогулянок дасть тобі зовсім інші враження! Набудеш нового, незнаного тобі, практичного смислу... Мандрівкою набудеш й новий світогляд. Твій розум працюватиме краще по безжурному й свободному перебуванню на лоні природи» [7, 183–184].

Едвард Жарський не залишив поза дослідницькою увагою постать Івана Боберського. Відомого діяча в галузі фізичного виховання названо людиною, яка «заклала тривкі основи під український спорт», він також «закладав між молоддю змагові гуртки, видавав різні підручники, редагував руханкові часописи», був «батьком української руханки» [8, 165].

Таким чином, часопис «Життя і Знання» висвітлював комплекс питань, пов'язаних з розвитком фізичного виховання та окремих видів спорту. Творча спадщина Едварда Жарського, розміщена у рубриці «Руханка й спорт» є багатогранною, засвідчує широку ерудицію і обізнаність автора в спортивній тематиці. Матеріали часопису дозволяють дослідникам зануритись в атмосферу XX століття, критично оцінити історію та теорію фізичного виховання, ознайомитися з історією окремих видів спорту та відкрити для себе цікаві факти, імена.

ЛІТЕРАТУРА

1. Е. Жарський. Ратище. Життя і Знання. 1929. Червень. Ч. 9 (21). С. 267–269.
2. Е. Жарський. Як високо скачуть люде. Життя і Знання. 1929. Липень-серпень. Ч. 10–11 (22–23).
3. Е. Жарський. Скок 4 метри вгору. Життя і Знання. 1929. Вересень. Ч. 12 (24). С. 367–370.
4. Е. Жарський. Найдовший скок. Життя і Знання. 1930. Квітень. Ч. 7 (31). С. 225–227.
5. Е. Жарський. Ситківка. Життя і Знання. 1929. Листопад. Ч. 2 (26). С. 46–48.
6. Е. Жарський. Як будувати ситківкові токи. Життя і Знання. 1930. Січень. Ч. 4 (28). С. 122–123.
7. Е. Жарський. Забуті плаї. Життя і Знання. 1933. Травень. Ч. 5 (68). С. 183–184.
8. Е. Жарський. 40-ліття «Сокола» (1894–1934). Життя і Знання. Червень. Ч. 6 (81). С. 163–165.

СЕЗОННІСТЬ У ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Сезонність є одним із ключових чинників, що впливає на готельно-ресторанний бізнес, особливо в регіонах з вираженими змінами туристичних потоків упродовж року. Вона визначає рівень завантаженості закладу, обсяги доходів, потребу в персоналі, закупівлі продуктів та інші операційні процеси. Грамотне стратегічне планування та оптимізація витрат можуть допомогти мінімізувати негативні наслідки сезонних коливань і підвищити прибутковість підприємства.

Основним чинником сезонності є нерівномірність попиту, яка може спричинити значні коливання у виручці. Високий сезон зазвичай приносить максимальні доходи, але супроводжується зростанням витрат на персонал, маркетинг, закупівлю продуктів і підготовку інфраструктури. Натомість у низький сезон зниження кількості гостей може призвести до простою закладу та фінансових труднощів.

Саме тому для ефективного управління підприємством сфери гостинності важливо, перш за все, правильно визначити періоди високого, середнього та низького завантаження. Це дозволяє розробити відповідну стратегію ціноутворення, управління персоналом та маркетингових активностей.

В умовах військової агресії, що триває на території України поняття сезонності дещо мутувало з огляду на хвилі вимушених переселенців, що приїздили на західні регіони країни, формуючи тим самим нетрадиційний сценарій функціонування підприємств сфери гостинності [1, 162]. Та поміж тим, гострим питанням стала потреба у кваліфікованих кадрах з високим рівнем фахової підготовки та стресостійкістю [5, 243; 7, 203].

Слід зазначити, що готельно-ресторанний бізнес зумів витримати такий «удар», але як відомо поняття змін полягає в їх циклічності. Яскравим прикладом є той-самий спад, що послідував за відносною стабілізацією високо-ескалованого конфлікту.

Необхідно зазначити, що рівень наповненості закладів гостинності опустився нижче традиційних відповідних до сезону значень, що в свою чергу змучило готельєрів перемістити вектор уваги на максимальне приваблення потенційних споживачів послуг гостинності та водночас боротьби з проявами сезонної нестабільності.

Традиційно, у готельно-ресторанному бізнесі курортних регіонів літній період є піковим, тоді як у міських готелях високий сезон припадає на ділові події та конференції, що зазвичай відбуваються навесні та восени [6, 119].

Слід зазначити, що в ситуації яка спіткала сферу туризму та гостинності ефективними методами подолання або ж мінімізації впливу низького сезону на економічну ефективність діяльності закладів є:

1. Орієнтація на ВПО та довготривале проживання, яка полягає в адаптації номерного фонду для внутрішньо переміщених осіб, військових, волонтерів та міжнародних місій, що може дозволити стабілізувати потік гостей навіть у не сезон;

2. Розвиток корпоративного сегмента з вектором на організацію конференцій, тренінгів, закритих бізнес-зустрічей для організацій, які перемістили свій бізнес (ре-локовані підприємства) у західні регіони;

3. Подієвий туризм із патріотичним ухилом, який має на меті організацію та проведення благодійних заходів, тематичних фестивалів, зустрічей з ветеранами, історичних екскурсій, що сприяють залученню гостей та підтримці національної ідентичності [3, 404; 4, 85];

4. Активний відпочинок та екотуризм, організація якого є саме тим, що може забезпечити такий мальовничий захід України: розвиток пішохідних, велосипедних маршрутів, зеленого туризму, котрі не залежать від сезонності та дозволяють залучити туристів, які уникають поїздки за кордон через війну [9, 111];

5. Інтеграція з волонтерськими ініціативами щодо створення спеціальних умов для волонтерів та організацій, які працюють із гуманітарною допомогою. Це не лише дасть можливість збільшити завантаженість, а й покращить репутацію підприємства гостинності.

6. Гнучка цінова політика, що є актуальною в будь-яких умовах, а наразі впровадження спеціальних тарифів для військових, ВПО, міжнародних організацій, дасть можливість підвищити лояльність до готелю та підтримати рівень його завантаженості;

7. Пропозиція спа-програм, ретритів, медитацій, психологічних тренінгів, які покликані допомогти гостям відновитися від стресу;

8. Популяризація безпечного туризму з огляду на безпеку регіону, створення укриттів, надання гарантій безпечного відпочинку. Слід зазначити, що цей аспект для багатьох туристів став одним з найбільш затребуваних при виборі місця перебування [8, 82].

9. Розвиток гастрономічного туризму, який полягає в організації дегустацій, кулінарних майстер-класів із локальними продуктами, що дозволяє підтримувати інтерес до готелю у будь-яку пору року [2, 212].

10. Співпраця з міжнародними організаціями щодо залучення партнерів для проведення тренінгів, форумів, грантових та інвестиційних програм, що сприяють розвитку регіону та підтримують стабільний потік відвідувачів [8, 83].

Слід зазначити, що готельно-ресторанний бізнес у відносно спокійних регіонах заходу України стикається з низкою викликів, серед яких ключовим є сезонність, що впливає на рівень завантаженості закладів, фінансові показники та потребу в персоналі. Війна додала ще один вимір до цієї проблеми, змусивши підприємців шукати нові підходи до стабілізації туристичних потоків. В той самий час зміна динаміки попиту, спричинена хвилями внутрішньо переміщених осіб, військових та волонтерів, змінила традиційні сезонні цикли, що створило нові виклики для готельєрів.

Аналізуючи стратегії подолання сезонних коливань, можна зробити висновок, що ключовим напрямом є диверсифікація послуг та гнучкість у веденні бізнесу. Готелі, які орієнтуються не лише на класичний відпочинковий або діловий туризм, а й на корпоративний сегмент, екотуризм, оздоровчі програми та гастрономічні ініціативи, мають можливість отримати більше шансів зберегти фінансову стабільність протягом року. Варто також зазначити, що інтеграція з волонтерськими та міжнародними організаціями не тільки сприяє підвищенню завантаженості закладів, а й покращує їхню

репутацію, що у довгостроковій перспективі може сприяти формуванню лояльної клієнтської бази.

Дуже важливу роль у подоланні сезонної нестабільності відіграє безпечний туризм, оскільки безпекові аспекти залишаються однією з головних причин, що впливають на вибір місця перебування. Готелі, які забезпечують укриття, розробляють чіткі протоколи дій на випадок небезпеки та відкрито комунікують ці питання з потенційними гостями, матимуть конкурентну перевагу.

Таким чином, адаптація до нових реалій вимагає від закладів гостинності проактивного підходу: розширення цільової аудиторії, впровадження нових сервісів та тісної співпраці з місцевими і міжнародними структурами. Гнучка політика ціноутворення, урізноманітнення маркетингових стратегій та активна участь у розвитку регіону можуть стати запорукою зменшення негативного впливу сезонності та підвищення прибутковості бізнесу навіть в умовах нестабільності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуштан Т. Готельно-ресторанний бізнес в умовах війни. *Актуальні питання освіти і науки в умовах сучасної російсько-української війни. Том I*. Дрогобич – Ужгород – Тернопіль: Посвіт, 2024. С. 160–163.

2. Гуштан Т., Годя І. Роль гастрономічного туризму в розвитку готельно-ресторанного бізнесу. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XVII: Подолання кризових ситуацій у науці та освіті*. Конін – Ужгород – Перемишль – Миколаїв: Посвіт, 2024. С. 211–215.

3. Ільницький В., Корсак Р. Проблеми та перспективи розвитку військово-патріотичного туризму. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів II-ї Міжнародної науково-практичної конференції*. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2017. С. 403–405.

4. Ільницький В., Корсак Р. Сучасні тенденції розвитку військового туризму в Україні. *Тendenції розвитку туристичної індустрії в умовах глобалізації: матеріали I-ої Міжнародної науково-практичної конференції (27–28 квітня 2017 р., м. Ужгород)*. Ужгород: ПП «Інватор», 2017. С. 84–86.

5. Корсак Р. Готельно-ресторанна освіта у XXI столітті: ключові аспекти та перспективи підготовки фахівців. *Актуальні проблеми розвитку сфери гостинності: перспективи та виклики: матеріали II Міжнародної наукової конференції (24-25 квітня 2024 р.)*. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2024. С. 241–246.

6. Корсак Р. Тенденції розвитку ділового туризму у світі. *Східноєвропейський історичний вісник*. 2017. Вип. 3. С. 118–123.

7. Корсак Р.В., Гуштан Т.В., Кашка М.Ю. Сучасні тенденції підготовки фахівців спеціальності «Готельно-ресторанна справа» як чинник підвищення конкурентоспроможності галузі. *Причорноморські економічні студії. Науковий журнал*. Вип. 86. 2024. С. 201–205.

8. Hushtan T., Korsak R. The Role of State Support in the Development of the Hotel and Restaurant Business in the Context of Crisis Phenomena and Eurointegration Processes. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2024. Vol. 10. No. 2. P. 78–84.

9. Kahanets-Havrylko L., Hushtan T. Socio-economic analysis of the effectiveness implementation of tourist and recreational potential of the transcarpathian region in field of rural green tourism. *Baltic Journal of Economic Studies*, 2024. Vol. 10 No. 1. P. 99–104.

ФОРМУВАННЯ УНІКАЛЬНОЇ КОНКУРЕНТНОЇ ПРОПОЗИЦІЇ ДЛЯ ГОТЕЛІВ МАЛОГО ФОРМАТУ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ: ДОСВІД ЗАКАРПАТТЯ

Готельний бізнес в Україні, особливо в умовах воєнного стану, зазнав суттєвих змін, що вимагають від власників закладів нових стратегій для збереження конкурентоспроможності. Закарпатська область, відносно спокійний регіон країни, стала прихистком для внутрішньо переміщених осіб та підприємців, що переорієнтували свій бізнес. Водночас в умовах високої конкуренції, питання формування унікальної конкурентної пропозиції (УКП) є безумовно актуальним. При чому саме відмінність у пропозиції стає ключовим фактором залучення гостей, оскільки стандартизовані послуги не дають переваги в умовах ринкового перенасичення.

Формування УКП для малих готелів Закарпаття передбачає аналіз поточного стану ринку, розуміння потреб гостей та створення унікальної концепції, що відповідатиме викликам сучасності. Одним із головних чинників успіху є чітке визначення цільової аудиторії. Необхідно відмітити, що воєнний стан спричинив зміну туристичних потоків: якщо раніше основним сегментом були відпочивальники, які приїздили на курорти або екотуризм, то зараз зросла частка людей, що шукають тимчасове житло для релокації бізнесу чи роботи. Також важливими залишаються сімейні туристи, військовослужбовці у відпустках, волонтери і представники міжнародних організацій [1, 161].

Одним із найперспективніших напрямів у формуванні УКП є розробка концепції, що поєднуватиме комфортне проживання з додатковими послугами такими як, до прикладу, коворкінг-зони для дистанційних працівників та підприємців. Загалом Закарпаття є привабливим регіоном для ІТ-фахівців і бізнесменів, які шукають спокійне середовище з якісною інфраструктурою. Відповідно, інтеграція швидкісного інтернету, робочих зон, конференц-залів або навіть навчальних програм дасть можливість підвищити конкурентоспроможність закладу [1, 160; 7, 120].

Другим важливим напрямом є орієнтація на екологічність і сталість. Багато сучасних туристів, зокрема молодь та сім'ї, віддають перевагу готелям, які використовують екологічно чисті технології. Використання відновлюваної енергії, локальних продуктів, екологічного будівництва та мінімізація пластикових відходів створює позитивний імідж серед гостей. Такі ініціативи можуть підкріплюватися сертифікацією та відповідними маркетинговими стратегіями, а також відповідають затвердженню на Саміті ООН орієнтирам / цілям сталого розвитку. Імплементация зазначених напрямків розвитку є не лише втіленням обраного Україною шляху Євроінтеграції, але й основою для впровадження зусиль спрямованих на забезпечення економічного зростання, соціальної справедливості та раціонального природокористування [9, 81].

Гастрономічний напрям також може стати основою УКП. Закарпаття славиться своєю кухнею, а тому малий готель, що пропонує унікальні локальні страви чи крафтову продукцію від екологічно чистих фермерських господарств, має значну перевагу. Співпраця з місцевими виробниками, створення дегустаційних програм, прове-

дення кулінарних майстер-класів або фестивалів можуть суттєво підвищити популярність закладу та підтримати місцевих фермерів [2, 214].

Окремим сегментом є готелі з можливістю оздоровлення та релаксації. В умовах підвищеного стресу через воєнний стан попит на якісні послуги відпочинку та оздоровлення зріс. Саме тому створення wellness-програм, SPA-зон, фітнес-клубів або навіть простих медитаційних просторів сприяє залученню гостей, які шукають відновлення фізичного та емоційного стану. При цьому може надаватися психологічна підтримка організована в індивідуальній чи груповій формах, що є актуальною в умовах постійного стресу спричиненого військово-політичною ситуацією [1, 162].

Слід також зазначити, що малі готелі та ресторани Закарпаття можуть успішно інтегрувати елементи військово-патріотичного туризму у свої бізнес-моделі, створюючи унікальну конкурентну пропозицію. Це дозволить їм залучати нові сегменти клієнтів, зокрема військових, волонтерів, родини захисників, патріотично налаштованих туристів та освітні групи [4, 253; 5, 404; 6, 84].

Готелі можуть організовувати тематичні номери або експозиційні зони, що відображають історію боротьби України за незалежність, співпрацюючи з місцевими краєзнавцями та військовими. При цьому можна застосовувати технології VR та AR. Так у холі або спеціально облаштованій кімнаті можна встановити VR-зону, де гості зможуть переглянути реконструкції історичних подій, включаючи оборону Карпатської України чи сучасні битви. Доповнена реальність (AR) дозволить інтегрувати історичні факти у реальний простір: наприклад, на стінах можна розмістити QR-коди, що відкривають мультимедійний контент або інтерактивні історії [3, 223]. У ресторані підприємства гостинності можна використовувати цей підхід, створюючи концептуальні меню, присвячені військовій тематиці, організовувати «польові вечери», де гості куштуватимуть адаптовані страви військового раціону у сучасній інтерпретації [6, 85].

Крім того, використання VR/AR-технологій допоможе готелям і ресторанам просувати свої послуги у цифровому просторі. Віртуальні тури по закладу або інтерактивні елементи в мобільних додатках зроблять маркетингову кампанію більш привабливою для сучасної аудиторії. Такий підхід не лише підвищує впізнаваність підприємства, а й створює додаткову цінність для гостей, які прагнуть отримати глибший та більш емоційний досвід від відвідування Закарпаття [3, 222]. Унікальний дизайн та атмосфера закладу також є важливими факторами. Тематичні готелі, етностилістика, інтеграція елементів національної культури роблять об'єкт більш привабливим. Закарпаття має багатий культурний потенціал, який можна використати для створення концепції – від історичних мотивів до сучасних дизайнерських рішень із використанням локальних матеріалів.

Одним із аспектів, що може суттєво впливати на конкурентоспроможність, є рівень сервісу та персоналізація обслуговування. Гості цінують індивідуальний підхід, гнучкі пропозиції та можливість адаптувати послуги під свої потреби. Введення програм лояльності, спеціальних акцій для постійних клієнтів та партнерських програм з місцевими підприємцями сприяє довгостроковому залученню гостей [10, 100].

Слід зазначити, що маркетинг та просування відіграють ключову роль у формуванні УКП. Саме тому готелі повинні активно використовувати цифрові канали, включаючи соціальні мережі, контент-маркетинг, блогінг та інфлюенсерів. Важливо підк-

реслювати унікальні переваги, ділитися реальними відгуками гостей та демонструвати особливості закладу через якісний візуальний контент [8, 239].

Підсумовуючи потрібно відмітити, що формування унікальної конкурентної пропозиції для малих готелів Закарпаття в умовах воєнного стану є багатофакторним процесом, що вимагає глибокого розуміння ринку, потреб клієнтів та тенденцій у сфері гостинності. Використання комплексного підходу, що включає інноваційність, локальну автентичність, високий рівень сервісу та екологічну відповідальність, дозволить готелям не лише вижити, а й розвиватися.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуштан Т. Готельно-ресторанний бізнес в умовах війни. *Актуальні питання освіти і науки в умовах сучасної російсько-української війни. Том І*. Дрогобич – Ужгород – Тернопіль: Посвіт, 2024. С. 160–163.
2. Гуштан Т., Годя І. Роль гастрономічного туризму в розвитку готельно-ресторанного бізнесу. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XVII: Подолання кризових ситуацій у науці та освіті*. Конін – Ужгород – Перемишль – Миколаїв: Посвіт, 2024. С. 211–215.
3. Гуштан Т., Корсак Р. Роль VR та AR – технологій для розвитку воєнно-патріотичного туризму та готельно-ресторанного бізнесу. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки. Том II*. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Гельветика, 2024. С. 221–225.
4. Ільницький В. Використання військово-патріотичного туризму як чинник збереження національної пам'яті. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів I-ї Міжнародної науково-практичної конференції*. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2016. С. 252–254.
5. Ільницький В., Корсак Р. Проблеми та перспективи розвитку військово-патріотичного туризму. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів II-ї Міжнародної науково-практичної конференції*. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2017. С. 403–405.
6. Ільницький В., Корсак Р. Сучасні тенденції розвитку військового туризму в Україні. *Тendenції розвитку туристичної індустрії в умовах глобалізації: матеріали I-ої Міжнародної науково-практичної конференції (27–28 квітня 2017 р., м. Ужгород)*. Ужгород: ПП «Інватор», 2017. С. 84–86.
7. Корсак Р. Тенденції розвитку ділового туризму у світі. *Східноєвропейський історичний вісник*. 2017. Вип. 3. С. 118–123.
8. Корсак Р., Годя І. Роль соціальних медіа у просуванні готелів та ресторанів. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XVII: Подолання кризових ситуацій у науці та освіті*. Конін – Ужгород – Перемишль – Миколаїв: Посвіт, 2024. С. 238–242.
9. Hushtan T., Korsak R. The Role of State Support in the Development of the Hotel and Restaurant Business in the Context of Crisis Phenomena and Eurointegration Processes. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2024. Vol. 10. No. 2. 78–84.
10. Kahanets-Havrylko L., Hushtan T. Socio-economic analysis of the effectiveness implementation of tourist and recreational potential of the transcarpathian region in field of rural green tourism. *Baltic Journal of Economic Studies*, 2024. Vol. 10. No. 1. P. 99–104.

РОЛЬ СЕРВІСУ У ФОРМУВАННІ БРЕНДУ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО КОМПЛЕКСУ

У сучасній індустрії гостинності сервіс грає ключову роль у формуванні бренду готельно-ресторанного комплексу. В умовах високої конкуренції саме якість обслуговування стає визначальним фактором, що впливає на лояльність клієнтів, репутацію закладу та його комерційний успіх. Готелі та ресторани, які створюють унікальний сервіс, що запам'ятовується, отримують конкурентну перевагу і можливість зайняти стійкі позиції на ринку гостинності [5, 431–432].

Бренд готельно-ресторанного комплексу – це не тільки його назва, логотип чи інтер'єр, а насамперед асоціації, емоції та враження, які отримує клієнт. Бездоганий сервіс формує позитивний імідж закладу, збільшує кількість постійних гостей та сприяє поширенню позитивних відгуків. Розглянемо основні чинники, що визначають вплив сервісу створення успішного бренду.

1. Персоналізація обслуговування. Сучасні клієнти очікують не просто якісного сервісу, а індивідуального підходу. Персоналізація – це ключ до створення унікального досвіду, який робить бренд готелю чи ресторану впізнаваним та цінним. Гостям важливо, щоб їх уподобання запам'ятовувалися: улюблені страви, найкращі номери, особливі побажання щодо сервісу.

Готелі та ресторани, які використовують CRM-системи для збору інформації про клієнтів, можуть пропонувати їм персоналізовані послуги, що формує емоційну прихильність до бренду. Наприклад, якщо постійного гостя зустрічають на ім'я, пропонують його улюблені страви або заздалегідь враховують його побажання, це створює відчуття винятковості та комфорту, підвищуючи ймовірність повторного візиту [14, 17–179].

2. Швидкість та якість обслуговування. Оперативність та високий рівень сервісу – важливі аспекти, які впливають на сприйняття бренду. Клієнти цінують, коли їх запити виконуються швидко, а обслуговування відповідає найвищим стандартам. Наприклад, у готелях важливо, щоб заселення та виселення проходили без затримок, а у ресторанах страви подавалися у розумні терміни.

Швидкість обслуговування має поєднуватись з увагою до деталей. Автоматизація процесів, таких як он-лайн-реєстрація, мобільні ключі та цифрові меню, допомагає покращити клієнтський досвід. Комплекси, які впроваджують сучасні технології та навчають персонал оперативно реагувати на запити гостей, створюють позитивне враження та зміцнюють свій бренд [1, 105–107; 3, 180–182].

3. Атмосфера та емоційний комфорт. Емоції, які відчувають гості під час перебування у готелі чи відвідування ресторану, формують їхнє ставлення до бренду. Доброзичливість персоналу, затишна обстановка, увага до деталей – це створює унікальну атмосферу, яка запам'ятовується. Наприклад, готелі, що пропонують компліменти у вигляді вітальних напоїв чи невеликих подарунків, справляють позитивне враження з перших хвилин [17, 202–205].

Сервіс, орієнтований на турботу про гостей, включає не тільки ввічливість персоналу, але й проактивний підхід. Наприклад, якщо співробітник зауважує, що гість втопився після дороги, і пропонує йому чашку чаю або допомогу з багажем, це створює відчуття турботи, що позитивно впливає на сприйняття бренду [18, 179–182; 19, 208–210].

4. Інноваційні технології у сервісі. Впровадження цифрових технологій у готельно-ресторанному бізнесі значно покращує якість обслуговування та формує сучасний, інноваційний імідж бренду. Наприклад, системи «розумний номер» дозволяють гостям керувати освітленням, температурою та іншими параметрами через мобільний додаток, а у ресторанах запроваджуються інтерактивні меню та безконтактна оплата [3, 180–182].

Використання технологій допомагає не тільки прискорити обслуговування, але й підвищити рівень комфорту гостей. Наприклад, чат-боти та голосові помічники у готелях можуть оперативно відповідати на запитання клієнтів, а цифрові системи бронювання дозволяють легко вибрати відповідний номер або столик у ресторані [12, 235–238; 13, 243–245].

5. Управління зворотним зв'язком та репутацією. В епоху цифрових технологій репутація готелю чи ресторану багато в чому формується он-лайн-відгуками. Готельно-ресторанні комплекси повинні активно працювати зі зворотним зв'язком: оперативно реагувати на зауваження клієнтів, дякувати за позитивні відгуки та демонструвати прагнення покращити сервіс.

Моніторинг відгуків на платформах на зразок «TripAdvisor», «Google Maps» та «Booking.com» допомагає керувати репутацією бренду. Наприклад, якщо готель оперативно відповідає на скарги гостей та пропонує вирішення проблем, це показує рівень відповідальності та підвищує довіру до бренду [2, 177–179].

Також відмітимо, що в умовах війни, що триває сегмент мілітарі-готелів, орієнтованих на розміщення військовослужбовців, ветеранів та фахівців оборонної сфери, потребує особливого підходу до сервісу. Високий рівень дисципліни, надійність та функціональність – основні критерії, що впливають на їхню репутацію [4, 221–225; 9, 231–234].

Обслуговування у мілітарі-готелях має враховувати потреби специфічної аудиторії: гнучкі умови заселення, посилені заходи безпеки, наявність зручних просторів для відпочинку та роботи. Наприклад, надання спеціальних програм лояльності для військових, організація спортивних зон та якісне харчування можуть суттєво підвищити привабливість таких готелів [10, 403–405; 11, 84–86; 16, 180–183].

Також, Україна може використати міжнародний досвід у галузі управління сервісом та побудови бренду готельно-ресторанних комплексів. Наприклад, азіатські мережі готелів, роблять ставку на бездоганне обслуговування, персоналізацію, інтерактивні методи навчання персоналу та уважне ставлення до гостей, що дозволяє їм займати лідируючі позиції на світовому ринку [6, 223–227; 7, 164–167].

Європейські готелі, у свою чергу, акцентують увагу на екологічності та сталому розвитку. Впровадження таких практик, як мінімізація відходів, використання локальних продуктів та енергозберігаючих технологій допомагає покращити імідж готелю в очах сучасних мандрівників, орієнтованих на екологічно свідоме споживання [8, 230–232; 20, 67–89; 21, 181–187].

Таким чином, сервіс є ключовим фактором у формуванні бренду готельно-ресторанного комплексу. Персоналізація, швидкість та якість обслуговування, емоційний комфорт, впровадження інноваційних технологій та управління репутацією – основні елементи, що визначають успіх закладу на ринку гостинності.

Для посилення конкурентних переваг Україні важливо враховувати міжнародний досвід, адаптувати сучасні технології та запроваджувати індивідуалізований підхід до гостей. Впровадження передових стандартів сервісу дозволить вітчизняним готельно-ресторанним закладам зміцнити свій бренд та посісти гідне місце на світовому ринку гостинності [22, 78–84; 15, 187–192].

ЛІТЕРАТУРА

1. Годя І., Корсак Р. Індустрія гостинності: інноваційні рішення для устаткування готельно-ресторанного господарства. *Всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференція*. Миколаївський національний аграрний університет. 2024. С. 105–107.

2. Годя І., Корсак Р., Зубак Н. Використання інтернет-ресурсів у діяльності готельно-ресторанних комплексів. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XV: Наукові пошуки в контексті викликів і конфліктів*. Конін – Ужгород – Перемишль – Херсон: Посвіт, 2023. С. 177–179.

3. Годя І., Корсак Р., Шубер Д. Роль цифрових технологій в ресторанному бізнесі. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XV: Наукові пошуки в контексті викликів і конфліктів*. Конін – Ужгород – Перемишль – Херсон: Херсон: Посвіт, 2023. С. 180–182.

4. Гуштан Т., Корсак Р. Роль VR та AR – технологій для розвитку воєнно-патріотичного туризму та готельно-ресторанного бізнесу. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки. Том II*. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 221–225.

5. Гуштан Т.В., Корсак Р.В. Управління людськими ресурсами в готельно-ресторанному бізнесі в умовах євроінтеграції. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку агропродовольчої сфери, індустрії гостинності та торгівлі* [Електронний ресурс]: тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конф., 5 листопада 2024 р. / Державний біотехнологічний ун-т. Електронні текстові дані. Харків, 2024. С. 431–432.

6. Гуштан Т., Корсак Р., Годя І. Особливості євроінтеграції готельно-ресторанного комплексу України до Європейського союзу. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XVII: Подолання кризових ситуацій у науці та освіті*. Конін – Ужгород – Перемишль – Миколаїв: Посвіт, 2024. С. 223–227.

7. Гуштан Т., Корсак Р., Ільницький В. Інтерактивні методи навчання в готельно-ресторанній сфері. *Актуальні питання освіти і науки в умовах сучасної російсько-української війни. Том I*. Дрогобич – Ужгород – Тернопіль: Посвіт, 2024. С. 164–167.

8. Ільницький В., Корсак Р. Міжнародна співпраця України та ЄС у сфері туризму та гостинності. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XVII: Подолання кризових ситуацій у науці та освіті*. Конін – Ужгород – Перемишль – Миколаїв: Посвіт, 2024. С. 230–232.

9. Ільницький В., Корсак Р. Використання готельно-ресторанних послуг у військово-історичному туризмі. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки. Том II.* Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 231–234.

10. Ільницький В., Корсак Р. Проблеми та перспективи розвитку військово-патріотичного туризму. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів II-ї Міжнародної науково-практичної конференції.* Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2017. С. 403–405.

11. Ільницький В., Корсак Р. Сучасні тенденції розвитку військового туризму в Україні. *Тенденції розвитку туристичної індустрії в умовах глобалізації: матеріали I-ої Міжнародної науково-практичної конференції* (27–28 квітня 2017 р., м. Ужгород). Ужгород: ПП «Інватор», 2017. С. 84–86.

12. Корсак Р. Використання штучного інтелекту у готельно-ресторанному бізнесі. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XVII: Подолання кризових ситуацій у науці та освіті.* Конін – Ужгород – Перемишль – Миколаїв: Посвіт, 2024. С. 235–238.

13. Корсак Р., Годя І. Вимоги до сучасного устаткування у готельно-ресторанних комплексах. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки. Том II.* Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 243–245.

14. Корсак Р., Годя І. Роль інформаційних технологій і устаткування у готельно-ресторанному бізнесі: автоматизація процесів та аналітика. *Актуальні питання освіти і науки в умовах сучасної російсько-української війни. Том I.* Дрогобич – Ужгород – Тернопіль: Посвіт, 2024. С. 177–179.

15. Корсак Р.В., Гуштан Т.В., Годя І.М. Роль інноваційного устаткування як чинника підвищення конкурентоспроможності підприємств галузі в умовах євроінтеграції. *Причорноморські економічні студії.* 2024. Випуск 87. С. 187–192.

16. Корсак Р., Ільницький В. Маркетингові стратегії для «мілітарі» готельно-ресторанних комплексів: ефективні підходи та інструменти. *Актуальні питання освіти і науки в умовах сучасної російсько-української війни. Том I.* Дрогобич – Ужгород – Тернопіль: Посвіт, 2024. С. 180–183.

17. Корсак Р., Комар М. Сутність і специфіка готельно-ресторанних послуг. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XV: Наукові пошуки в контексті викликів і конфліктів.* Конін – Ужгород – Перемишль – Херсон: Посвіт, 2023. С. 202–205.

18. Корсак Р., Мазюкевич Є. Сучасні тенденції організації обслуговування у вітчизняному готельному бізнесі. *Міжнародна конференція: «Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи».* Том XV. Конін – Ужгород – Перемишль – Херсон: Посвіт, 2023. С. 179–182.

19. Корсак Р., Руднєва А. Сучасні проблеми удосконалення додаткових послуг готельно-ресторанного комплексу. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XV.* Конін – Ужгород – Перемишль – Херсон: Дрогобич: Посвіт, 2023. С. 208–210.

20. Ilnytskyi V., Korsak R., Sichka I. Interregional European Integration, Trade And Tourism Cooperation Of The Countries Of Eastern And Central Europe (On The Example Of Ukraine And The Czech Republic). *European journal of transformation studies*. 2019. Vol. 7. № 1. C. 67–89.

21. Ilnytskyi V., Korsak R., Hodia I. Ukrainian-czech economic links: diplomacy, trade, and tourism (the beginning of the XXI century). *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. Vol. 4. № 4. Pp. 181–187.

22. Hushtan T., Korsak R. The Role of State Support in the Development of the Hotel and Restaurant Business in the Context of Crisis Phenomena and Eurointegration Processes. *Baltic Journal of Economic Studies*, Vol. 10. No. 2, 2024. P. 78–84.

ПЕРСПЕКТИВНІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО ГОТЕЛЬНОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Готельний бізнес України відіграє важливу роль у розвитку туристичної галузі, сприяючи економічному зростанню та залученню іноземних інвестицій. В умовах євроінтеграції перед українськими готелями відкриваються нові можливості, але натомість виникають і значні виклики, пов'язані з необхідністю відповідати європейським стандартам якості, сталого розвитку та цифрових технологій [2, 223–227].

Для успішного розвитку готельного бізнесу у нових реаліях необхідно застосовувати продумані стратегії, які дозволять українським готелям не тільки зміцнити свої позиції на внутрішньому ринку гостинності, але й підвищити конкурентоспроможність на міжнародній арені. Розглянемо п'ять ключових стратегій, які сприяють розвитку галузі в умовах євроінтеграції [4, 230–232].

1. Впровадження європейських стандартів якості та сертифікації. Одним із головних завдань українського готельного бізнесу є адаптація до вимог ЄС щодо якості обслуговування, екологічних стандартів та безпеки (НАССР). Впровадження сертифікацій, таких як ISO 9001 (управління якістю) та ISO 14001 (екологічний менеджмент), дозволить готелям покращити свою репутацію та підвищити довіру клієнтів [10, 24–29].

Застосування європейських стандартів означає модернізацію інфраструктури, навчання персоналу та впровадження сучасних технологій обслуговування. Це не тільки підвищить рівень задоволеності гостей, але й створить додаткові конкурентні переваги для українських готелів на міжнародному ринку гостинності [3, 164–167; 11, 3–5].

2. Розвиток цифрових технологій та он-лайн-бронювання. Сучасні готелі повинні активно використовувати цифрові технології для залучення та утримання клієнтів. Важливим напрямком є розвиток власних он-лайн-платформ бронювання, інтеграція з міжнародними системами (Booking, Airbnb) та застосування штучного інтелекту для персоналізованого сервісу.

Використання CRM-систем, чат-ботів та мобільних додатків дозволяє автоматизувати взаємодію з клієнтами, покращити користувацький досвід та підвищити лояльність гостей. Впровадження технологій «Big Data» допоможе аналізувати переваги клієнтів та адаптувати послуги під їхні потреби [8, 187–192].

3. Розвиток сталого та екологічного туризму. Європейська практика показує, що концепція «зелених» готелів стає дедалі популярнішою серед мандрівників. Запровадження програм енергозбереження, використання відновлюваних джерел енергії, мінімізація пластикових відходів та підтримка локальних екологічних ініціатив допоможуть українським готелям відповідати сучасним вимогам сталого туризму.

Такі заходи не тільки залучать свідомих туристів, але й допоможуть знизити експлуатаційні витрати готелів, покращуючи їхню економічну ефективність. Крім того, сертифікація за стандартами «Green Key» або «EU Ecolabel» стане додатковим фактором привабливості для європейських гостей [9, 186–188; 1, 431–432].

4. Розвиток бізнес-туризму та MICE-індустрії. Сектор ділового туризму та заходів (MICE – Meetings, Incentives, Conferences, Exhibitions) є перспективним напрямком для українського готельного бізнесу. Розвиток конференц-залів, коворкінгів, VIP-сервісів та спеціалізованих пакетів для корпоративних клієнтів дозволить залучити міжнародні компанії та організаторів заходів [4, 230–232].

Співпраця з європейськими партнерами, участь у міжнародних виставках та активне просування бізнес-напрямків України (Київ, Львів, Одеса) зробить країну привабливим місцем для ділових поїздок та міжнародних конференцій [12, 67–89; 13, 181–187].

5. Диверсифікація туристичних продуктів та регіональний розвиток. Розвиток готельного бізнесу не повинен обмежуватися тільки великими містами. Україна має унікальний туристичний потенціал, включаючи Карпати, Одесу, Чернігів, Полтаву та інші регіони. Розвиток локального готельного бізнесу, агро- та еко-туризму, військово-патріотичного туризму створення етнографічних готелів та рекреаційних комплексів дозволить диверсифікувати пропозицію та залучити різні категорії туристів [5, 231–234; 6, 403–405; 7, 84–86].

Інвестування у регіональний туризм також сприяє розвитку місцевої економіки, створення нових робочих місць та підвищення рівня життя у малих населених пунктах. Державна підтримка та міжнародні гранти можуть відіграти ключову роль у розвитку цієї стратегії [14, 78–84].

Таким чином, розвиток готельного бізнесу України в умовах євроінтеграції потребує комплексного підходу, що базується на впровадженні європейських стандартів, цифрових технологій, стійких практик, бізнес-туризму та регіонального розвитку. Адаптація до сучасних вимог та активне впровадження інновацій дозволить українським готелям посісти гідне місце на міжнародній арені.

Реалізація запропонованих стратегій не тільки підвищить конкурентоспроможність готельної індустрії, але й сприятиме розвитку туризму, збільшенню доходів готельєрів та зміцненню іміджу України як привабливого туристичного спрямування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуштан Т.В., Корсак Р.В. Управління людськими ресурсами в готельно-ресторанному бізнесі в умовах євроінтеграції. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку агропродовольчої сфери, індустрії гостинності та торгівлі* [Електронний ресурс]: тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конф., 5 листопада 2024 р. / Державний біотехнологічний ун-т. Електронні текстові дані. Харків, 2024. С. 431–432.

2. Гуштан Т., Корсак Р., Годя І. Особливості євроінтеграції готельно-ресторанного комплексу України до Європейського союзу. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XVII: Подолання кризових ситуацій у науці та освіті*. Конін – Ужгород – Перемишль – Миколаїв: Посвіт, 2024. С. 223–227.

3. Гуштан Т., Корсак Р., Ільницький В. Інтерактивні методи навчання в готельно-ресторанній сфері. *Актуальні питання освіти і науки в умовах сучасної російсько-української війни. Том I*. Дрогобич – Ужгород – Тернопіль: Посвіт, 2024. С. 164–167.

4. Ільницький В., Корсак Р. Міжнародна співпраця України та ЄС у сфері туризму та гостинності. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перс-*

пективи. Том XVII: Подолання кризових ситуацій у науці та освіті. Конін – Ужгород – Перемишль – Миколаїв: Посвіт, 2024. С. 230–232.

5. Ільницький В., Корсак Р. Використання готельно-ресторанних послуг у військово-історичному туризмі. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки. Том II.* Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 231–234.

6. Ільницький В., Корсак Р. Проблеми та перспективи розвитку військово-патріотичного туризму. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів II-ї Міжнародної науково-практичної конференції.* Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2017. С. 403–405.

7. Ільницький В., Корсак Р. Сучасні тенденції розвитку військового туризму в Україні. *Тенденції розвитку туристичної індустрії в умовах глобалізації: матеріали I-ої Міжнародної науково-практичної конференції (27–28 квітня 2017 р., м. Ужгород).* Ужгород: ПП «Інватор», 2017. С. 84–86.

8. Корсак Р.В., Гуштан Т.В., Годя І.М. Роль інноваційного устаткування як чинника підвищення конкурентоспроможності підприємств галузі в умовах євроінтеграції. *Причорноморські економічні студії.* 2024. Випуск 87. С. 187–192.

9. Корсак Р., Гуштан Т., Годя І. Сучасні тренди готельно-ресторанного бізнесу у країнах ЄС. *Актуальні питання освіти і науки в умовах сучасної російсько-української війни. Том I.* Дрогобич – Ужгород – Тернопіль: Посвіт, 2024. С. 186–188.

10. Корсак Р., Гуштан Т., Малець В. Історія та етапи створення і розвитку системи харчової безпеки НАССР. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.* Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 65. Том 2. С. 24–29.

11. Корсак Р., Гуштан Т., Годя І., Малець В. Практичний посібник з готельно-ресторанної справи: стандарти готельно-ресторанного обслуговування. ТОВ «РІК-У». 215 с.

12. Ilnytskyi V., Korsak R., Sichka I. Interregional European Integration, Trade And Tourism Cooperation Of The Countries Of Eastern And Central Europe (On The Example Of Ukraine And The Czech Republic). *European journal of transformation studies.* 2019. Vol. 7. № 1. С. 67–89.

13. Ilnytskyi V., Korsak R., Hodia I. Ukrainian-czech economic links: diplomacy, trade, and tourism (the beginning of the XXI century). *Baltic Journal of Economic Studies.* 2018. Vol. 4. № 4. Pp. 181–187.

14. Hushtan T., Korsak R. The Role of State Support in the Development of the Hotel and Restaurant Business in the Context of Crisis Phenomena and Eurointegration Processes. *Baltic Journal of Economic Studies*, Vol. 10. No. 2, 2024. P. 78–84.

МІЖХРЕБЦЕВІ ГРИЖІ: МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ У ФІЗИЧНІЙ ТЕРАПІЇ

Біль у спині є однією з найактуальніших проблем сучасної медицини, оскільки близько 70–80% людей у світі стикаються з ним упродовж життя. Це захворювання не лише завдає фізичного дискомфорту, але й має значний вплив на психоемоційний стан, соціальну активність та якість життя людини. Серед численних патологій хребта, міжхребцева грижа займає особливе місце, оскільки саме вона найчастіше є причиною хронічного болю в спині, обмеження рухливості та порушення функціонального стану опорно-рухової системи. Виникає вона внаслідок дегенеративно-дистрофічних змін у міжхребцевих дисках і характеризується розривом фіброзного кільця, випинанням пульпозного ядра та компресією нервових структур. Такі зміни супроводжуються гострим або хронічним болем, обмеженням рухливості, м'язовою слабкістю, а в деяких випадках – порушенням чутливості чи функцій тазових органів. Без належного лікування патологія прогресує, що значно ускладнює процес реабілітації та погіршує прогноз для пацієнта.

Одним із основних методів оцінки є пальпація ураженої зони, що дозволяє не тільки визначити наявність болючих точок, але й оцінити м'язовий тонус, напруження м'язів та виявити тригерні точки. Тригерні точки – це специфічні ділянки м'язів, які є джерелом болю, і цей біль посилюється при їх пальпації. Вони можуть бути активними або латентними. Активна тригерна точка викликає постійний біль, який посилюється під час пальпації, а також може викликати інші симптоми, такі як обмеження рухливості та спазм м'язів [1]. Латентна тригерна точка не викликає болю під час звичайної активності, але біль може з'являтися лише при пальпації або при певних рухах. Це важливо для діагностики, оскільки латентні тригерні точки можуть бути джерелом хронічного болю, який з часом може посилюватися.

Важливо зазначити, що тригерні точки можуть бути причиною розвитку міофасціального болю, що є поширеним симптомом у пацієнтів з міжхребцевими грижами та іншими патологіями хребта. Діагностика міофасціального болю полягає в точному виявленні м'язово-тригерної зони (МТЗ). Це специфічна зона в м'язах, яка є джерелом болю і може бути активною або латентною. Якщо при пальпації виявляється біль, що відтворюється під час натискання на певну точку, це свідчить про наявність активної тригерної точки. Визначення активності тригерної точки є важливим для подальшого лікування, оскільки це дозволяє підібрати найбільш ефективні методи знеболювання, фізіотерапії та мануальної терапії [2].

М'язовий спазм, що є частим супутником міофасціального болю, є важливим патогенетичним механізмом, який підтримує і посилює біль. Спазм м'язів може виникати внаслідок нервових ускладнень або як реакція на біль. Цей спазм створює замкнуте коло: м'язи спазмуються, викликаючи біль, а біль, у свою чергу, посилює спазм.

Тому важливо не лише зменшити біль, але й зняти м'язовий спазм, щоб досягти стійкого полегшення стану пацієнта [1].

Неврологічне та інструментальне обстеження є необхідними для точного визначення джерела болю та його характеру. Вони допомагають з'ясувати, чи є у пацієнта нервові порушення, що можуть бути спричинені стисненням нервових корінців або спинного мозку, а також дозволяють оцінити ступінь ураження нервової системи. Важливо також провести інструментальні дослідження, такі як рентгенографія, МРТ або КТ, щоб виявити можливі структурні зміни в хребті або міжхребцевих дисках [3].

Під час збору анамнезу пацієнта важливо з'ясувати ряд факторів, які можуть впливати на розвиток болю.

1. Локалізація болю – пацієнт повинен чітко вказати, де саме він відчуває біль. Це може бути важливо для визначення джерела болю, оскільки різні хвороби хребта можуть викликати біль в різних ділянках спини. Також необхідно з'ясувати, чи є іррадіація болю – чи віддає біль в інші частини тіла, наприклад, в ноги або руки.

2. Положення тіла – пацієнт має визначити, в якому положенні тіла біль посилюється або зменшується. Це дозволяє з'ясувати, чи пов'язаний біль з певними рухами чи положеннями (наприклад, біль може посилюватися при сидінні, стоянні або лежанні).

3. Час доби – важливо дізнатися, коли біль найбільше турбує пацієнта: вранці, вдень, ввечері чи вночі. Це може допомогти визначити, чи є біль результатом запального процесу або механічних порушень у хребті.

4. Зв'язок болю з рухами – необхідно з'ясувати, чи пов'язаний біль з певними рухами (наприклад, при нахилі вперед, при поворотах тулуба чи при фізичних навантаженнях).

5. Тип виникнення болю – важливо дізнатися, чи біль виник раптово або поступово наростав. Це допоможе визначити, чи є біль результатом травми або хронічного захворювання.

6. Фактори, що передували болю – необхідно з'ясувати, що могло передувати появі болю в спині, чи це була травма, фізичне навантаження, переохолодження або інші фактори, які могли викликати загострення болю [5].

Зібрані дані не тільки дозволяють виявити характер болю, але й сприяють створенню індивідуального плану лікування для кожного пацієнта.

Одним із важливих етапів діагностики є візуальний огляд пацієнта, під час якого можна виявити різноманітні зміни, що вказують на наявність патології. Наприклад, асиметрія лопаток і плечей може свідчити про порушення в структурі хребта або м'язовому дисбалансі, що є важливим для подальшого планування лікування. Також можна виявити гіпотрофію м'язів, що є наслідком тривалого обмеження рухливості або болю. Патологічні пози та зміни фізіологічних вигинів хребта, такі як збільшення або зменшення лордозу чи кіфозу, є ще одними ознаками порушень. Наприклад, деформація хребта при сколіозі стає більш очевидною, коли пацієнт нахилиється вперед у положенні стоячи, що дозволяє чітко побачити вигини хребта [3].

Для точнішого визначення форми спини часто застосовують спеціальні тести, такі як проба на симптом Форестье. Пацієнт стоїть спиною до стіни, торкаючись її п'ятами та лопатками. У нормі потилиця також повинна торкатися стіни. Якщо цього

не відбувається, це може свідчити про порушення постави або патологічні зміни в хребті [7].

Ще одним важливим тестом є симптом Мінора, який часто використовується для оцінки стану пацієнтів із ураженням сідничного нерва. У цьому випадку, для того щоб прийняти вертикальне положення, пацієнт змушений переносити вагу на здорову сторону, злегка згинаючи уражену ногу в коліні та підтримуючи попереком рукою. Це дозволяє виявити обмеження рухливості та наявність болю в поперековій області, що характерно для проблем із нервами або міжхребцевими дисками [3].

Крім візуального огляду, важливо оцінити рухливість хребта, оскільки це дозволяє виявити обмеження, які можуть свідчити про наявність патологій. Для цього проводяться спеціальні тести для кожного відділу хребта. У шийному відділі, наприклад, оцінюють рухливість, вимірюючи відстань від 7 шийного хребця і спостерігаючи за змінами при максимальному нахилі голови вперед. У здорових осіб відстань збільшується, тоді як у пацієнтів із проблемами шийного відділу хребта вона залишається незмінною або збільшується незначно. У грудному відділі рухливість оцінюється за допомогою проби Отта, коли пацієнта просять нахилитися вперед, і відстань від 7 шийного хребця до точки на грудях вимірюється. У здорових людей відстань збільшується, а у хворих на грудний відділ хребта майже не змінюється [6].

Для поперекового відділу використовують симптоми Шобера і Томайера, що дозволяють оцінити рухливість при нахилі вперед. У нормі при згинанні вперед відстань між точками на спині збільшується, а при нахилі вперед з випрямленими ногами людина повинна торкатися пальцями підлоги або мати невеликий зазор. Це важливі показники, що допомагають визначити ступінь обмеження рухливості хребта [7].

Симптом «дзвінка» є важливим клінічним проявом при діагностиці міжхребцевих гриж, зокрема в ділянці поперекового та грудного відділів хребта. Він полягає в постукуванні по міжостистому проміжку, що відповідає локалізації грижі, і виявляється через різкий, прострілюючий біль, який може іррадіювати в ногу. Цей симптом дозволяє лікарю не лише підтвердити наявність грижі, а й визначити точне місце її локалізації, оскільки біль виникає саме в зоні компресії нервових корінців. Іррадіація болю є важливим діагностичним критерієм, оскільки вона допомагає відрізнити міжхребцеву грижу від інших патологій, що можуть спричиняти біль у спині [8].

Для більш точного оцінювання болю та його впливу на якість життя пацієнта використовуються спеціальні шкали, які дозволяють систематизувати та об'єктивно оцінити стан пацієнта. Однією з таких шкал є шкала Стратфорда, яка оцінює функціональні можливості пацієнта з болем у спині. Ця шкала включає 12 типових видів діяльності, які пацієнт може виконувати, і дозволяє визначити, наскільки біль впливає на його здатність виконувати повсякденні завдання. Оцінка охоплює різноманітні аспекти життя пацієнта, від виконання звичайної домашньої роботи до фізичних навантажень та активного відпочинку [4]. Такий підхід дозволяє не лише оцінити інтенсивність болю, але й визначити, наскільки він обмежує фізичну активність пацієнта, що є важливим для подальшого планування лікування та реабілітації.

Ще однією важливою шкалою є анкета Роланда-Морріса, яка оцінює вплив болю в поперековій області на життєдіяльність пацієнта. Анкета складається з 24 питань, які охоплюють різноманітні аспекти повсякденного життя, що дозволяють детально

оцінити, як біль впливає на здатність пацієнта виконувати звичні завдання (див. Додаток А). Це включає фізичну активність, здатність працювати, виконувати домашні обов'язки, а також соціальні та психологічні функції. Пацієнт має оцінити, наскільки біль обмежує його здатність виконувати ці завдання [6]. Наприклад, пацієнт може вказати, чи важко йому піднімати важкі предмети, сидіти на тривалий час, або чи впливає біль на його здатність до сну чи концентрації уваги. Підсумовуючи відповіді на ці питання, лікар може отримати чітке уявлення про те, наскільки біль впливає на якість життя пацієнта.

Застосування анкети Роланда-Морріса дає лікарю можливість не лише оцінити поточний стан пацієнта, але й відстежувати зміни в динаміці захворювання. Це дозволяє коригувати лікування, адаптуючи його до змін у стані пацієнта, що є надзвичайно важливим для ефективного управління болем. Наприклад, якщо пацієнт повідомляє, що біль у попереку значно обмежує його здатність виконувати повсякденні завдання, лікар може призначити додаткові терапевтичні заходи або змінити методи лікування для зниження болю. Таким чином, анкета не лише допомагає лікарю оцінити поточний стан пацієнта, але й служить інструментом для адаптації терапії, що сприяє досягненню оптимальних результатів лікування.

Застосування різних шкал болю в клінічній практиці має важливе значення для об'єктивізації больового синдрому. Це дозволяє лікарю отримати точніші дані про інтенсивність болю та ефективність лікування. Оцінка болю є важливим етапом у медичній практиці, оскільки біль є суб'єктивним відчуттям, і його інтенсивність може варіюватися в залежності від індивідуальних особливостей пацієнта. Для цього використовуються різні шкали болю, серед яких візуально-аналогова шкала (ВАШ), шкала вербального оцінювання (ШВО) та опитувальник болю Мак-Гілла.

Візуально-аналогова шкала (ВАШ) є одним з найбільш простих і ефективних методів для оцінки інтенсивності болю. Вона складається з лінії, довжина якої зазвичай становить 100 мм, на одному кінці якої вказано «немає болю», а на іншому – «нестерпний біль». Пацієнт позначає точку на лінії, яка найбільше відповідає інтенсивності його болю. Цей метод дозволяє пацієнту наочно і швидко оцінити свій біль, що є важливим для моніторингу змін у його стані протягом лікування. Візуально-аналогова шкала дозволяє лікарю не лише оцінити поточний рівень болю, але й порівняти його з попередніми оцінками, що допомагає виявити зміни та коригувати терапію [6].

Шкала вербального оцінювання (ШВО) є ще одним корисним інструментом для оцінки болю. Вона використовує описові терміни для оцінки інтенсивності болю, такі як «легкий», «помірний», «сильний» та «дуже сильний». Пацієнт вибирає один із цих термінів, який найкраще описує його відчуття болю. Цей метод є більш доступним для пацієнтів, які можуть мати труднощі з використанням візуально-аналогової шкали, наприклад, у разі когнітивних порушень або неможливості точно визначити точку на лінії [5].

Опитувальник болю Мак-Гілла є одним з найбільш детальних та комплексних інструментів для оцінки болю, що широко використовується в клінічній практиці. Цей опитувальник дозволяє не лише виміряти інтенсивність болю, але й розглянути його різноманітні аспекти, що дають змогу отримати повну картину больового синдрому. Однією з ключових особливостей опитувальника є його здатність оцінювати не лише

фізичні прояви болю, але й емоційні та психологічні складові, які можуть значно впливати на загальний стан пацієнта [6]. Крім того, опитувальник також включає емоційні компоненти болю, такі як тривога, депресія, роздратування, які часто супроводжують хронічний біль. Це дає можливість лікарю оцінити, наскільки біль впливає на емоційний стан пацієнта, що є важливим для комплексного підходу до лікування. Психологічні аспекти болю можуть значно посилювати сприйняття болю і ускладнювати процес одужання, тому їх врахування є необхідним для розробки ефективної стратегії терапії.

Таким чином, використання шкал болю є важливим інструментом для об'єктивної оцінки та моніторингу больового синдрому в клінічній практиці. Вони дозволяють лікарю не лише оцінити поточний стан пацієнта, але й відстежувати зміни в динаміці захворювання, що є необхідним для коригування лікування та покращення якості життя пацієнта.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біліченко Б.Ю. Комплексна фізична реабілітація спортсменів 18–28 років з дорсалгіями поперекового відділу хребта на поліклінічному етапі. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. 2015. № 4. С. 7–9.
2. Богдановська Н. В., Кальонова І. В. Комплексна реабілітація хворих із грижами міжхребцевих дисків застосуванням ізометричних навантажень. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: збірник наукових праць*. 2012. № 3 (19). С. 276–279.
3. Гаврилюк Л. П. Реабілітаційна фізична терапія в лікуванні та профілактиці дегенеративних захворювань хребта у пацієнтів похилого віку. Дніпро: Видавничий дім «Дніпро», 2019. С.29-31.
4. Гордієнко А. В. Фізична терапія осіб зрілого віку з грижами міжхребцевих дисків у поперековому відділі хребта, ускладненими радикулопатією. Київ: НУФВСУ, 2023. 89 с.
5. Манін М. В. Обґрунтування тактики фізичної реабілітації на етапах консервативного лікування хворих з дорсопатіями поперекового відділу хребта в програмі комплексної реабілітації. *Вісник проблем біології і медицини*. 2016. Т. 3. № 2 (130). С. 294–300.
6. Основи діагностичних досліджень у фізичній реабілітації: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Т. Бойчук, М. Голубєва, О. Левандовський, Л. Войчишин. Л.: ЗУКЦ, 2010. 240 с.
7. Піонтовський В. К. Патогенез, діагностика та хірургічне лікування гриж міжхребцевих дисків поперекового відділу хребта у хворих похилого та старечого віку: автореф. дис. д-ра мед. наук.: спец. 14.01.21. Харків, 2019. 38 с.
8. Прах Д. О. Фізична терапія після ендопротезування міжхребцевого диску на підвісній системі REDCORD. Суми: Сумський державний університет, 2024. 53 с.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІТЕЙ З ДЦП ЗІ СПАСТИЧНОЮ ДИПЛЕГІЄЮ У ФІЗИЧНІЙ ТЕРАПІЇ

Зараз дитячий церебральний параліч (ДЦП) є однією з основних причин дитячої інвалідності серед неврологічних захворювань. Спостерігається зростання кількості випадків цього захворювання у світі, що пов'язано з покращенням методів діагностики та терапії [1].

Завдяки інноваціям в охороні здоров'я та методах інтенсивної терапії новонароджених, значно зросла виживаність дітей, народжених передчасно або з іншими ускладненнями, таких як асфіксія чи внутрішньочерепна травма. Це спричинило збільшення випадків ДЦП, що, у свою чергу, ставить виклики щодо надання ефективної медичної допомоги та реабілітації таких пацієнтів [2].

Основна мета реабілітації дітей із ДЦП полягає в адаптації до наявних порушень шляхом відновлення рухових, когнітивних і комунікативних функцій. Рухові порушення при ДЦП виявляються у різних формах, таких як м'язовий спазм, контрактури та деформації, що обмежують рухливість. Проте, на сьогоднішній день недостатньо досліджено поєднання різних методів фізичної терапії для оптимізації лікування та покращення рухових функцій таких дітей [3].

Тому важливим є вивчення впливу фізичної терапії на м'язову активність та розвиток рухових функцій у дітей з ДЦП, особливо в тих випадках, коли захворювання супроводжується спастичною диплегією. Це дозволить підвищити ефективність реабілітаційних заходів та покращити якість життя пацієнтів із серйозними руховими порушеннями.

Існують різні підходи до визначення ДЦП. Багато дослідників зазначають, що рухові порушення у пацієнтів з ДЦП пов'язані з ураженням головного мозку в перинатальний період.

Частота захворювання варіює від 2,2 до 3,3 випадків на 1000 новонароджених. Причини розвитку ДЦП можуть бути різноманітними, причому в окремих випадках можна виділити одну основну причину, а в інших – поєднання кількох факторів. Вплив шкідливих факторів залежить від термінів внутрішньоутробного розвитку плода. Найбільш критичними періодами є імплантація (7-12 дні), формування органів (3-6 тижні), розвиток плаценти (12 тиждень) та 20-24 тижні вагітності [1]. Одним з основних факторів, що сприяють розвитку ДЦП, є асфіксія плода. Гіпоксія, яка виникає під час вагітності, викликає фетоплацентарну недостатність, що призводить до порушень транспорту поживних речовин і кисню, що, в свою чергу, викликає затримку розвитку плода та ураження центральної нервової системи.

Внутрішньоутробні інфекції, зокрема TORCH-інфекції (токсоплазмоз, краснуха, цитомегаловірус, герпес), також є важливими чинниками ризику розвитку ДЦП. Вони призводять до збільшення прозапальних факторів і цитокінів в амніотичній рідині, що порушує процес мієлінізації нервових структур головного мозку, викликає загибель дендритів і аксонів, а також порушення синаптичних зв'язків у мозку. Крім того, ней-

рогуморальні зміни під час вагітності можуть призвести до порушення нормального розвитку плода і викликати патології [4]. Нещодавні дослідження також показують, що аутоімунні процеси можуть бути однією з причин розвитку ДЦП, оскільки антитіла матері до структур центральної нервової системи можуть спричинити аутоімунний конфлікт між матір'ю та плодом [6].

Тому, покращення ефективності фізичної терапії при реабілітації дітей з ДЦП, які мають серйозні рухові порушення, на сьогодні є актуальним дослідженням. У клініко-неврологічному обстеження для оцінки ефективності реабілітаційних заходів з метою визначення динаміки реабілітаційного процесу можна застосовувати ряд тестів.

Рухову активність дитини можна досліджувати за системою класифікації великих моторних функцій при церебральних паралічах (*Gross Motor Function Classification System for Cerebral Palsy (GMFCS)*) [8]. Усі глобальні моторні функції поділялися на відповідні рівні:

- рівень 1 – пересуваються самостійно без обмежень;
- рівень 2 – пересуваються самостійно з обмеженнями;
- рівень 3 – пересування по рівній поверхні з використанням додаткових пристосувань;
- рівень 4 – можуть самостійно сидіти, але не можуть ходити; пересування здійснюється в кріслі активного типу;
- рівень 5 – пересування без сторонньої допомоги неможливе.

Ступінь порушення рівноваги та рухової активності пацієнта можна вимірювати за шкалою рухової активності та стійкості Тінетті [9]. Під час роботи із субшкалою «Загальна стійкість» оцінюють утримання рівноваги за допомогою або без допомоги рук чи допоміжних засобів, а також стійкість при зміні положення тіла. Під час роботи із субшкалою «Хода» оцінюють швидкість початку рухів, наявність «пропульсій» і «ретропульсій», темп ходьби, стійкість під час ходьби, використання допоміжних засобів.

Ступінь порушення ходи (бали): 0-10 – значна; 11-13 – помірна; 14-15 – легка; 16 – норма.

Ступінь обмеження рухової активності та здатності зберігати рівновагу (бали): 0-20 – значна; 21-33 – помірна; 34-38 – легка; 39-40 – норма.

Для визначення динаміки реабілітаційного процесу можна вимірювати обсяг пасивних рухів у суглобах, до та після курсу відновного лікування. Можна проводити вимірювання кутів та амплітуди рухів за допомогою кутоміра. Обмеження пасивних рухів оцінюються за ступенями [5]:

- I ступінь – обсяг пасивних рухів повний (наявність підвищеного м'язового тону долається ручною маніпуляцією);
- II ступінь – обмеження обсягу рухів до 50%;
- III ступінь – обмеження обсягу рухів понад 50%;
- IV ступінь – відсутність рухів у суглобі, зумовлена вираженою зміною кістково-м'язового апарату (артро-остеогенні контрактири).

Для об'єктивізації оцінки м'язової спастичності можна використати модифіковану шкалу Ешворта: 0 балів – відсутність підвищення м'язового тону (нормотонус); 1 бал – незначне підвищення м'язового тону, що проявляється хапанням,

напруженням і розслабленням за мінімального опору в кінці руху, коли уражена частина (частини) тіла здійснює рух у згиначах або розгиначах, абдукторах або аддукторах, зовнішніх і внутрішніх ротаторах, пронаторах і супінаторах; 2 бали - підвищення м'язового тонусу в більшій частині обсягу рухів, проте пасивні рухи не утруднені; 3 бали - пасивні рухи ускладнені, значне підвищення м'язового тонусу; 4 бали - ригідне згинальне або розгинальне положення кінцівки [5].

М'язову силу (ступінь парезу) можна оцінювати за 5-бальною шкалою (під час виконання активних рухів і з опором): 5 балів – нормальна м'язова сила; 4 бали - хворий здійснює активні рухи проти опору лікаря, але сила має бути знижена; розцінюється як парез легкого ступеня; 3 бали – (помірний парез) – хворий здатний підняти кінцівку, але не проти опору; 2 бали – глибокий парез – рухи можливі тільки у фронтальній площині, подолання сили гравітації неможливе; 1 бал – рухи здійснюються лише пальцями, сегментарний рух кінцівки відсутній; 0 балів – плегія – активні рухи відсутні [5].

Для визначення інтенсивності больового фактора, що виникає під час пасивного розтягування м'язового волокна, можна застосовувати загальновідомо шкалу болю (ВАШ): 0 балів – відсутність болю; від 1-3 балів – слабкий біль; 4-6 – помірний біль; 7-9 – сильний біль; 10 балів – виражений больовий синдром.

Ступінь функціонального порушення гігієни пацієнта, одягання, положення кінцівки оцінюють за шкалою інвалідизації (Disability Assessment Scale (DAS) (таблиця 1).

Таблиця 1

Параметри оцінки ступеня інвалідизації за шкалою DAS [7]

Гігієна	Оцінка ступеня мацерації, виразки та/або інфекції в ділянці суглобів; легкість здійснення гігієни
Одягання	Оцінка утруднення або відсутності проблем під час одягання
Положення кінцівки	Оцінка патологічного положення нижньої кінцівки

Критерії, за якими оцінюють ступінь функціонального порушення гігієни пацієнта, одягання, положення кінцівки: 0 – немає порушення; 1 – незначне порушення; 2 – виражене порушення; 3 – екстремно виражене порушення (важка інвалідність) [7].

Отже, у клініко-неврологічному обстеженні для оцінки ефективності реабілітаційних заходів з метою визначення динаміки реабілітаційного процесу можливо використовувати зазначені тести до і після курсу відновного лікування дітей з дитячими церебральними паралічами зі спастичною диплегією.

ЛІТЕРАТУРА

1. Козьявкін В.І., Шестопалова Л.Ф., Волошин Т.Б. Динаміка показників психічного та моторного розвитку дітей з аутизмом в ході їх лікування за системою інтенсивної нейрофізіологічної реабілітації. *Український вісник психоневрології*. 2015. № 1(82). С. 12–16.
2. Мартинюк В.Ю., Моїсеєнко Р.О., Зінченко С.М. Основи медико-соціальної реабілітації дітей з органічним ураженням нервової системи. Київ: Інтермед, 2005. 416.
3. Мартинюк В.Ю., Назар О.В. Застосування різних методик в реабілітації дітей з органічним ураженням нервової системи згідно з засадами доказової медицини: тези IV Нац. конгр. неврологів, психіатрів та наркологів України «Доказова медицина в

неврології, психіатрії та наркології. Сьогодні й майбутнє» (Харків, 3-5 жовтня 2012 р.). *Український вісник психоневрології*. 2012. Т. 20. Вип. 3(72). С. 118.

4. Михайленко В.Е. Диференційований підхід у комплексному лікуванні дітей зі спастичними церебральними паралічами. *Український бальнеологічний журнал*. 2004. № 3/4. С. 68–73.

5. Основи діагностичних досліджень у фізичній реабілітації: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Т. Бойчук, М. Голубева, О. Левандовський, Л. Войчишин. Л.: ЗУКЦ, 2010. 240 с.

6. Структурно-функціональні взаємовідносини при перинатально зумовлених ураженнях нервової системи у дітей раннього віку: тези IV Нац. конгр. неврологів, психіатрів та наркологів України «Доказова медицина в неврології, психіатрії та наркології. Сьогодні і майбутнє» (Харків, 3-5 жовтня 2012 р.) / Т.І. Померанцева [та ін.]. *Український вісник психоневрології*. 2010. Т. 20, вип. 3(72). С. 131.

7. Brashear, A., Zafonte, R., Corcoran, M., Galvez-Jimenez, N., Gracies, J-M., Gordon, M.F., et al. (2002). Inter- and Intrarater reliability of the Ashworth Scale and the Disability Assessment Scale in patients with upper-limb poststroke spasticity. *Archives of Physical Medicine Rehabilitation*, 83. P. 1349–1351.

8. Russel D.J. Gross Motor Function Measure (GMFM-66 and GMFM-88): Users Manual / D.J. Russel, P.L. Rosenbaum. London: MacKeith Press. 2013. P. 70.

9. Tinetti Test. Посилання на курс Physiopedia. URL: https://www.physio-pedia.com/Tinetti_Test

РЕАБІЛІТАЦІЯ ХВОРИХ НА БРОНХІАЛЬНУ АСТМУ

Бронхіальна астма – хронічне, рецидивуюче інфекційно-алергічне захворювання, в основі якого лежить змінена реактивність бронхів, зумовлена імунологічними чи неімунологічними механізмами [5]. Клінічним проявом бронхіальної астми, в обов'язковому порядку, є приступ ядухи, який розвивається внаслідок спазму бронхіального дерева, гіперсекреції бокаловидних клітин, розвитку набряку слизової оболонки бронхів. Факторів ризику досить багато і це супроводжується звуженням просвіту бронхів, в них обмежують рух повітря, воно закупорюється і його потік різко утруднений [1]. Приступи бронхіальної астми, як правило, виникають вночі або зранку. Астма викликає повторні приступи ядухи, утрудненого дихання, стискання у грудях і кашлю. Приступи астми (або загострення) епізодичні, але запалення дихальних шляхів має хронічний перебіг. Більшість пацієнтів, які потерпають на захворювання бронхіальною астмою, потребують щоденного застосування препаратів для контролювання симптомів хвороби і запобігання приступам [3].

Тяжкий перебіг захворювання часто призводить до інвалідності. Незважаючи на значний розвиток фармакологічної індустрії, досягнення в області медикаментозного лікування бронхіальної астми, не завжди вдається досягти бажаних результатів. Все це дає підстави вважати бронхіальну астму дітей важливою соціально-медичною проблемою, яка вимагає удосконалення методів діагностики, розробки і впровадження комплексних програм профілактики, лікування і реабілітації [1].

Причини, які зумовлюють виникнення бронхіальної астми ще до кінця не вивчені. До факторів ризику виникнення бронхіальної астми у дітей відносять реактивність організму, яка визначається вродженими генетичними і набутими властивостями, а причиною, що викликає бронхіальну астму, є алерген, що викликав алергічну реакцію в тканинах бронхів. Алергенами можуть бути інфекційні агенти (віруси, бактерії, гриби і ін.), речовини тваринного походження (шерсть, пір'я, алергени кліщів, комах і ін.), рослинного походження (пилок трав і дерев), хімічного (лікарські засоби, хімічні сполуки в складі синтетичних миючих засобів, косметики і ін.) [5].

Сприятливі фактори для розвитку бронхіальної астми [4]:

1. Спадковість і гіперреактивність. Роль спадкової схильності в розвитку бронхіальної астми у дітей загальновідома і підтверджується численними дослідженнями. Гіперреактивність бронхів – підвищена реакція бронхів на подразник у вигляді бронхіальної обструкції, яка у більшості здорових осіб не розвивається. Гіперреактивність є універсальною характеристикою бронхіальної астми, ступінь її корелює з тяжкістю захворювання.

2. Сенсibilізація організму різними алергенами, які сенсibilізують дихальні шляхи, створюючи у схильних осіб умови для розвитку алергічного запалення бронхів і клінічної маніфестації бронхіальної астми. Формування різних видів сенсibilізації у дітей відбувається в певній віковій послідовності. У дітей до року це найчастіше харчова і лікарська алергія. У дітей від 1 до 3 років розвиток бронхіальної астми

часто обумовлено побутовими, епідермальними і грибковими алергенами. У дітей старше 3-4 років зростає роль пилкової сенсibilізації. Останнім часом зростає частота полівалентної сенсibilізації.

3. До факторів, що сприяють виникненню бронхіальної астми, яка збільшує дію причинних факторів відносяться: вірусні респіраторні інфекції, який супроводжує патологічний перебіг вагітності у матері дитини, недоношеність плода, нераціональне харчування матері, atopічний дерматит.

4. Існують також тригери – фактори, що викликають загострення бронхіальної астми шляхом стимуляції запалення в бронхах, або провокування гострого бронхоспазму, або того й іншого разом. Серед тригерів виділяють специфічні (алергени) і неспецифічні (фізичне навантаження, холодне повітря, різкі запахи, емоційні навантаження і т.д.).

Не зважаючи на значні досягнення в розумінні етіології та патогенезу бронхіальної астми, не завжди вдається досягти контролю за перебігом захворювання. За даними вітчизняних авторів [3], використання базисної терапії бронхіальної астми сприяє стабілізації клініко-функціональних показників хвороби лише у 60–80% хворих. У зв'язку з тим, велику питому вагу у лікуванні бронхіальної астми мають немедикаментозні засоби, які ґрунтуються на різних механізмах дії і включають спеціальну фізичну терапію, де основним засобом впливу є активна фізична праця, дихальна гімнастика; камера штучного солявого мікроклімату [2, 3].

При певній методиці виконання фізичні вправи сприяють нормалізації функції зовнішнього дихання. Здатність людського організму довільно регулювати дихальним актом сприяють рівномірному диханню, належного співвідношення вдиху та видиху, певної необхідної глибини дихання, формують оптимальний стереотип повного дихання, повноцінне розправлення легень і максимально можливу рівномірну їх вентиляцію.

Спелеотерапія в умовах мікроклімату соляних копалень має [2] неспецифічну гіпосенсibilізуючу дію, призводить до зниження активності інфекційно-запального процесу в органах дихання, стимуляції різних ланок місцевих і загальних захисних механізмів.

З наведеного напрашується висновок, що існує необхідність у пошуках нової технології комплексного застосування фізичних вправ і спелеотерапії для реабілітації хворих на бронхіальну астму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончарук С.Ф. Клініко-патогенетичне обґрунтування комплексного застосування фізичних чинників у відновлювальному лікуванні дітей з бронхіальною астмою: дис. ... д-ра мед. наук: 14.01.33 «Курортологія та фізіотерапія». Одеса, 2005. 253 с.
2. Гончарук С.Ф. Основні механізми реалізації лікувальної дії спелеотерапії. *Медична реабілітація, курортологія та фізіотерапія*. 1995. № 5. С. 15–19.
3. Кашуба В.А. Спортивна і клінічна реабілітація при бронхіальній астмі. К.: Олімпійська література, 2003. 260 с.
4. Маліков М.В., Свасьєв А.В., Богдановська Н.В. Функціональна діагностика у фізичному вихованні і спорті: *Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів*. Запоріжжя: ЗДУ, 2006. 227 с.
5. Мухін В.М. Фізична реабілітація: підручник. К.: Олімп. л-а, 2009. 488 с.

РОЛЬ ЗАСОБІВ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ У КОМПЛЕКСНОМУ ЛІКУВАННІ ОСІБ З ПЕРЕЛОМАМИ КІСТОК НИЖНІХ КІНЦІВОК

Ушкодження опорно-рухового апарату зазвичай супроводжуються значними функціональними розладами. Організм реагує на травми не тільки місцевими, але й загальними проявами. Сукупність загальних і місцевих патологічних змін, що виникають в організмі в результаті ушкодження опорно-рухового апарату називається травматичною хворобою [4].

При незначній травмі переважають локальні симптоми, що виникають в момент травми. До них належать: біль, припухлість, деформація кінцівки, патологічна рухливість, крепітація, порушення функції ушкодженого сегмента. Загальний стан організму змінюється мало. При значних травмах поряд з місцевими розвиваються глибокі загальні зміни, які проявляються в порушенні функцій регулюючих систем організму, що приводить до погіршення діяльності серцево-судинної, дихальної систем, кисневого голодування і в кінцевому результаті вони можуть призвести до розвитку непритомності, колапсу й навіть до травматичного шоку [1].

Причиною виникнення розладів після травматичних ушкоджень, крім анатомічних порушень, є тривала акінезія - дефіцит рухової активності, пов'язаний з іммобілізацією кінцівки, постільним режимом, розвитком вторинних змін у тканинах. Тривалий ліжковий режим та іммобілізація при травмах опорно-рухового апарату, з одного боку, покращують стан хворого, зменшують інтенсивність болю. Водночас, різке обмеження рухів, вимушене положення і тривале перебування в ліжку, пов'язані з витяжкою, гіпсовою пов'язкою, остеосинтезом, спричиняються до виникнення ряду ускладнень [4].

Під час тривалого перебування людини в горизонтальному положенні відбуваються негативні зрушення у вегетативній сфері організму. Це приводить до порушення регуляторних механізмів судинного тону, порушенню вегетативної регуляції функцій серця [5].

Внаслідок гіпокінезії порушується функція системи травлення: зниження перистальтики кишківника стає причиною сповільненої евакуації перетравленої їжі, затримування її в травному тракті, всмоктування продуктів розпаду в кров і як результат – симптоми інтоксикації організму. Тривалий ліжковий режим викликає зміни в дихальній системі. Зниження екскурсії грудної клітки спричиняє застійні явища в легенях і виникнення застійної пневмонії. Спостерігаються зміни і з боку серцево-судинної системи – застійні явища в малому колі кровообігу сприяють утворенню тромбів, а надалі і тромбоемболій. Усі ці ускладнення є виразнішими у випадку застосування наркозу при оперативному методі лікування [7].

Тривала іммобілізація ушкодженого сегмента опорно-рухового апарату спричиняє низку специфічних місцевих змін. Найчастішим ускладненням травматичних ушкоджень є дегенеративно-дистрофічні зміни в тканинах суглоба [4]. Спостерігається атрофія кісткової тканини, зморщування і стовщення суглобової сумки, втрата її

еластичності, зменшення кількості синовіальної рідини у порожнині суглоба, розволокнення, фіброзні зміни суглобового хряща, остеопороз та ін. Описані зміни в суглобах, безперечно, є наслідком трофічних порушень. При тривалій бездіяльності виражені дегенеративно-дистрофічні зміни виникають не тільки в суглобі, але й в оточуючих суглоб утвореннях, що призводить до виникнення контрактур - обмеження рухливості в суглобах й анкілозів - нерухливості в суглобі. Залежно від участі тої чи іншої тканини в утворенні контрактур розрізняють [2]:

- дерматогенні контрактири утворені внаслідок стягування шкірних покривів,
- десмогенні контрактири – рубцеві зморщування апоневрозів,
- тендогенні контрактири – вкорочення сухожилів,
- міогенні контрактири – вкорочення і рубці в м'язах,
- артрогенні контрактири – виникають внаслідок змін тканин суглоба після переломів і ушкоджень.

Усі ці вторинні зміни у тканинах і порушення функції можуть початися також у не іммобілізованих сегментах (у стопі, колінному, кульшовому й інших суглобах), якщо ці сегменти будуть виключені з рухів на значний термін.

Зниження функціональних можливостей суглобного апарату приводить до атрофії м'язів, яка проявляється зменшенням розмірів, сили і витривалості м'язів, порушенням координації рухів. Вслід за атрофією м'язових волокон настає фіброз із різким звуженням просвіту судин і стовщенням їх стінок, що виражається в порушенні функції периферичного кровообігу [4].

Недостатність або відсутність осьового навантаження при травмах нижніх кінцівок сприяє розвитку остеопорозу – зниженню щільності кістки внаслідок зменшення кількості кісткової речовини і втрати кістками кальцію, що зумовлено порушенням обміну натрію, калію, кальцію й інших речовин [2, 6]. Дослідження науковців свідчать про те, що у хворих, прикутих до постелі, збільшується кількість жирової тканини й виділяється кальцій з кісток. За 36 тижнів нерухомості процес декальцинація кісткової тканини відповідає процесу, який відбувається упродовж 10 років нормальної життєдіяльності [3].

Таким чином, в основі реабілітації хворих з переломами стегна лежить боротьба із травматичною хворобою, її місцевими й вторинними патологічними змінами. Стає очевидним, що розробка програм фізичної реабілітації таких пацієнтів після оперативного лікування переломів є актуальною проблемою сучасної травматологічної науки й фізичної реабілітації.

Підсумком наведеного є те, що розробка технології використання фізичних засобів у процесі відновлення після переломів трубчастих кісток нижніх кінцівок можливою є лише при поглибленому вивченні механізмів порушень, що виникають при тих травмах. Це положення дозволяє успішно боротися з наслідками травматичної хвороби, яка супроводжується вторинними загальними й місцевими патологічними змінами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вовканич А.С. Вступ до фізичної реабілітації: навч. посібник / А.С. Вовканич. Львів: ЛДУФК, 2013. 184 с.

2. Герцик А. Теоретико-методичні основи фізичної реабілітації / фізичної терапії при порушеннях діяльності опорно-рухового апарату: монографія. Львів: ЛДУФК, 2018. 388 с.
3. Линець М.М. Основи методики розвитку рухових якостей: навч. посіб. Львів: Штабар; 1997. 207 с.
4. Мухін В. М. Фізична реабілітація в травматології: монографія. Львів: ЛДУФК, 2015. 424 с.
5. Основи медичної та соціальної реабілітації в медсестринстві: навч. посіб / Л.О. Вакуленко, І.Р. Мисула, Л.В. Левицька, Д.В. Вакуленко та ін.]; за заг. ред. Л.О. Вакуленко. Тернопіль: ТДМУ, 2015. 444 с.
6. Панів А.Г. Зміна функцій нервово-м'язової системи під впливом тривалої гіподинамії / А.Г. Панів, В.С. Лобзин, В.А. Бемянский. *Проблеми космічної біології*. М., 1969. Т. 13. С. 133-147.
7. Швесткова Ольга, Сладкова Петра та кол. Фізична терапія: Підручник. Київ, Чеський центр у Києві, 2019. 272 с.

СЕРВЕРНИЙ РЕНДЕРИНГ У REACT: ПЕРЕВАГИ ТА ВИКЛИКИ

React є однією з найпопулярніших **JavaScript-бібліотек** для створення інтерфейсів користувача, проте традиційний підхід до його рендерингу на боці клієнта (**Client-Side Rendering, CSR**) має певні обмеження. Серверний рендеринг (**Server-Side Rendering, SSR**) у **React** забезпечує швидше відображення сторінок і покращує **SEO**, що робить його важливою технологією для сучасних веб-додатків.

Розглянемо основні переваги, виклики та технічні аспекти використання **SSR** у **React**-додатках.

Переваги SSR у React

- **Покращення SEO:** Оскільки пошукові системи краще індексують попередньо згенеровані сторінки, **SSR** дозволяє підвищити видимість веб-додатків у результатах пошуку.
- **Швидше відображення першого контенту:** У традиційному **CSR** браузер повинен завантажити весь **JavaScript** перед рендерингом, що може спричиняти затримки. **SSR** дозволяє користувачам бачити вміст раніше, оскільки сторінка формується на сервері.
- **Краща продуктивність на слабких пристроях:** Оскільки основна обробка виконується на сервері, клієнтським пристроям потрібно менше ресурсів для рендерингу сторінок.
- **Оптимізація соціального обміну:** Багато платформ, такі як **Facebook** або **Twitter**, краще обробляють попередньо згенеровані сторінки, що покращує переглядання посилань у соціальних мережах.

Приклад реалізації SSR у React з використанням Express

```
const express = require('express');
const React = require('react');
const ReactDOMServer = require('react-dom/server');
const App = require('./App');

const app = express();

app.get('*', (req, res) => {
  const html = ReactDOMServer.renderToString(<App />);
  res.send(`
<!DOCTYPE html>
<html lang="en">
<head>
<meta charset="UTF-8">
<meta name="viewport" content="width=device-width, initial-scale=1.0">
```

```

<title>SSR React</title>
</head>
<body>
<div id="root">${html}</div>
<script src="/bundle.js"></script>
</body>
</html>
`);
});

app.listen(3000, () => {
  console.log('Server is running on port 3000');
});

```

Виклики SSR у React

- **Збільшене навантаження на сервер:** Оскільки кожен запит вимагає генерації **HTML**, велике навантаження може сповільнити відповідь сервера.

- **Складність у розробці:** Використання **SSR** вимагає додаткової конфігурації, зокрема використання бібліотек на кшталт **Next.js** для спрощення впровадження.

- **Гідратація клієнта:** Перетворення серверного **HTML** у повноцінний **React**-додаток (гідратація) може спричиняти затримки, особливо у складних інтерфейсах.

- **Обмеження щодо динамічних даних:** Оновлення даних у реальному часі потребує ефективного управління станом і може ускладнювати використання **SSR**.

- **Складність кешування:** Щоб уникнути зайвого навантаження, важливо ефективно кешувати дані, але при цьому потрібно оновлювати сторінки за необхідності.

- **Робота з API:** Використання зовнішніх **API** може викликати затримки у генерації сторінок, оскільки сервер повинен отримати всі необхідні дані перед відправленням відповіді користувачеві.

Оптимізація SSR у React

- **Використання Next.js:** Фреймворк **Next.js** значно спрощує роботу з **SSR**, надаючи можливість статичної генерації (**SSG**) та інкрементального оновлення сторінок.

- **Кешування сторінок:** Налаштування кешування на рівні **CDN** або серверного кешу допомагає зменшити навантаження.

- **Оптимізація запитів до API:** Використання кешування **API**-відповідей та попередньої обробки даних допомагає мінімізувати затримки під час рендерингу.

- **Lazy Loading для ресурсів:** Використання динамічного імпорту та розділення коду дозволяє зменшити навантаження на клієнт під час гідратації сторінок.

- **Використання потокового рендерингу (Streaming SSR):** Дозволяє поступово передавати **HTML**-контент користувачу, покращуючи час відгуку та сприйняття швидкодії сторінки.

Таким чином, серверний рендеринг у **React** є потужним інструментом для підвищення продуктивності веб-додатків і покращення **SEO**. Проте його використання супроводжується низкою викликів, які потребують продуманого підходу до архітектури.

ри додатка. Використання фреймворків, таких як **Next.js**, може значно полегшити реалізацію **SSR**, роблячи цей підхід більш доступним для розробників. Додатково, впровадження кешування, оптимізація **API**-запитів та використання динамічного імпорту можуть допомогти зробити **SSR** ефективнішим і швидшим. Також важливим аспектом є використання потокового рендерингу, що дозволяє покращити взаємодію користувача з веб-додатком навіть у випадках великого навантаження.

ЛІТЕРАТУРА

1. <https://medium.com/simform-engineering/how-to-implement-ssr-server-side-rendering-in-react-18-e49bc43e9531>
2. <https://react.dev/reference/rsc/server-components>
3. <https://dou.ua/forums/topic/41585/>
4. <https://dev.to/ndesmic/react-ssr-web-server-from-scratch-43ig>

РОЛЬ АДАПТИВНОГО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ПІДВИЩЕННІ ПСИХОФІЗИЧНОГО СТАНУ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА

Педагогічна робота з дітьми, які мають особливі освітні потреби, набуває надзвичайної актуальності. За оцінками ВООЗ, 1 дитина із 160 має будь-який із розладів аутистичного спектра. Кількість дітей із аутизмом в усьому світі зростає на 14 % щорічно. На сучасному етапі розвитку науки розлади аутистичного спектра (РАС) визначають як нозологічну форму, що має неврологічну природу і виявляється у порушенні соціальної взаємодії, стереотипних діях та вузькому колі інтересів. Зазначені ознаки виявляються у період до 36 місяців від народження і можуть варіюватися від легкого до важкого ступеня [5].

Незважаючи на те, що вже достатньо відомостей про дане захворювання, вчені відзначають відсутність повного розуміння специфіки психофізичного стану дітей з РАС, яке призводить до недоліків організації педагогічних заходів [2, 5]. Одночасно аналіз стану проблеми показав, що адаптивне фізичне виховання – одна з дієвих форм підвищення психофізичного стану дітей молодшого шкільного віку з РАС [1, 3, 4].

Мета дослідження: виявити роль і значення адаптивного фізичного виховання молодших школярів з розладами аутистичного спектра в підвищенні їхнього психофізичного стану.

Науковці зазначають [2, 5, 4], що розвиток рухової сфери дітей з РАС протікає своєрідно. У більшості таких дітей рухи незграбні та неритмічні. Особливо затримана в розвитку моторика кистів рук. Інші ж діти моторно вправні в своїх несподіваних рухах, але можуть відчувати надзвичайні труднощі у повторенні рухів за вказівкою. У дітей з аутизмом відзначається порушення регуляції м'язової діяльності, своєчасно не формується контроль за руховими діями, виникають труднощі в становленні цілеспрямованих рухів, страждає просторове орієнтування, спостерігається порушення координації рухів. Аутистичні діти часто мають несформовані навички самообслуговування. Їм важко самим одягатися, важко користуватися туалетом тощо. Вони погано розпізнають небезпеку та можуть дуже легко отримати травму.

Проаналізовані дані [1, 7, 8] свідчать про те, що порушення соціальної комунікації дітей з аутизмом, а саме ігрової діяльності і мовленнєвого розвитку, призводять до зниженої рухової активності, яка провокує низький рівень фізичного розвитку та фізичної підготовленості. З іншого боку, наявність рухових порушень і зниженої рухової активності перешкоджає нормальному мовленнєвому розвитку дитини, формуванню навичок поводження з різними предметами, організації ігрової діяльності, освоєнню навичок спілкування, а значить призводить до зниження соціальної комунікації (див. рис. 1.).

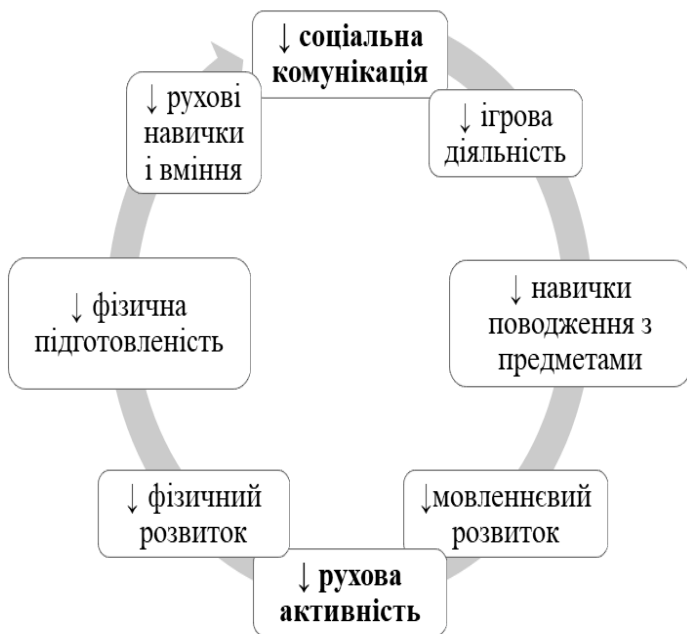

Рис. 1. Взаємозв'язок зниження соціальної комунікації та рухової активності у дітей з РАС.

Отже, під час роботи з аутистичними дітьми також дуже важливою є оцінка їхнього рівня рухової активності, рухових навичок, фізичного розвитку, функціонального стану і фізичної підготовленості.

Узагальнюючи результати аналізу науково-методичної літератури [1, 2, 4, 6], ми вважаємо, що головними напрямками вдосконалення процесу адаптивного фізичного виховання дітей з РАС повинні бути такі:

- покращення психоемоційного стану;
- виховання комунікаційних функцій і здатності взаємодіяти в колективі;
- розвиток пізнавальної діяльності;
- розвиток імітаційних здібностей;
- стимулювання до виконання інструкцій;
- розвиток орієнтації в просторі;
- корекція і розвиток координаційних здібностей;
- формування навичок довільної організації рухів;
- розвиток рухової рефлексивності;
- робота по формуванню Я-концепції;
- збереження та зміцнення здоров'я;
- корекція і профілактика соматичних порушень.

Висновок. Аналіз науково-методичної літератури показав, що адаптивне фізичне виховання грає важливу роль у підвищенні психофізичного стану дітей

молодшого шкільного віку з РАС. При роботі з дітьми даної нозологічної форми необхідна оцінка їхнього рівня рухової активності, рухових навичок, фізичного розвитку, функціонального стану і фізичної підготовленості. Узагальнення літературних джерел дозволило виділити основні напрямки адаптивного фізичного виховання дітей молодшого шкільного віку з РАС.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боднар І., Хамаде А. Фізичні вправи і психофізичний розвиток дітей з розладами аутичного спектра. *Moloda sportyvna nauka Ukrainy*. 2019. Vol. 3. Р. 91–92.
2. Дем'янов В., Ковтун А. Характеристика психофізичного стану дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектру. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2024. №3. С. 24–32.
3. Кузнецова Л.І., Бричук М.С., Погасій Л.І. Особливості впливу ігрової діяльності на дітей дошкільного віку із спектром аутичних порушень в процесі адаптивного фізичного виховання. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. 2020. Вип. 1 (121). С. 53–59.
4. Мусієнко О.В., Чопик Р.В., Попович С.І. Вплив занять адаптивною фізичною культурою на рухові навички та сенсорне функціонування дітей з розладами спектра аутизму. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 45. С. 141–146.
5. Тарасун В. Аутологія: теорія і практика. К.: Вадекс, 2018. 590 с.
6. Юрченко Л.О., Олтаржевська Л.В., Малюченко Т.А. Діти з розладами аутистичного спектра: план корекційно-розвиткової роботи. Тернопіль: Мандрівець, 2017. 104 с.
7. Pan C.Y., Chu C.H., Tsai C.L., Sung M.C., Huang C.Y., Ma W.Y. The impacts of physical activity intervention on physical and cognitive outcomes in children with autism spectrum disorder. *Autism*. 2017. Vol. 21(2). P. 190–202. DOI: 10.1177/ 1362361316633562
8. Toscano H., Ferreira J., Quinaud R., Silva K., Carvalho H., Gaspar J. Exercise improves the social and behavioral skills of children and adolescent with autism spectrum disorders. *Front. Psychiatry*. 2022, Vol. 13. URL: <https://doi.org/10.3389/fpsyt.2022.1027799>

РОЛЬ СУЧАСНОЇ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОЇ ОСВІТИ У МІЖНАРОДНІЙ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ

Сучасна індустрія гостинності – одна з найбільших сфер світової економіки. У контексті глобалізації та зростаючої конкуренції на ринку готельно-ресторанного бізнесу, кваліфіковані фахівці стають ключовим фактором успіху. Готельно-ресторанна освіта відіграє важливу роль у навчанні, забезпечуючи високий рівень обслуговування та дотримання міжнародних стандартів. У контексті зазначеного розглянемо основні аспекти впливу сучасної освіти у галузі гостинності, а також її значення для України в умовах європейської інтеграції [8, 312–319; 3, 230–232; 15, 78–84].

1. Розробка професійних компетенцій та стандартів якості. Високоякісна освіта дозволяє майбутнім фахівцям освоїти сучасні методи управління, вивчати найкращі світові практики та застосовувати їх у роботі. У навчальних закладах впроваджуються програми, розроблені на основі міжнародних стандартів, що сприяє формуванню професійних компетенцій відповідно до глобальних вимог.

Сучасна підготовка працівників індустрії гостинності безпосередньо впливає на рівень обслуговування, підвищуючи конкурентоспроможність готелів та ресторанів. Готельно-ресторанна освіта також сприяє стандартизації та об'єднанню процесів, що робить сервіс більш передбачуваним та якісним [10, 426–431; 11, 210–205].

2. Інновації та цифровізація навчання. Важливою тенденцією сучасної освіти є впровадження інноваційних технологій, таких як віртуальна реальність, он-лайн-курси, програми моделювання та автоматизовані системи управління. Ці інструменти допомагають студентам отримати практичний досвід без перерви у навчальному процесі [1, 221–225].

Цифровізація також сприяє розробці нових форматів роботи, таких як автоматизоване бронювання, чат-боти для клієнтів та системи управління персоналом. Це допомагає випускникам швидко адаптуватися до сучасних ринкових вимог та бути спеціалістами попиту [5, 241–246].

3. Глобалізація та міжнародна співпраця. Сучасна готельно-ресторанна освіта побудована на міжкультурному обміні та співпраці з провідними міжнародними навчальними закладами. Студенти отримують можливість пройти стажування у відомих готелях та ресторанах по всьому світу, що збільшує рівень професійної підготовки.

Крім того, участь у програмах міжнародної обміну та сертифікації дозволяє випускникам працювати за кордоном, тим самим зміцнюючи глобальну мережу професіоналів у індустрії гостинності та підвищуючи загальний рівень обслуговування у світі [8, 312–319; 9, 118–123].

5. Роль готельно-ресторанної освіти в Україні в умовах європейської інтеграції. Інтеграція України в міжнародний освітній простір та активний розвиток співпраці з європейськими країнами відкриває нові можливості для готельно-ресторанного сектору. Європейські стандарти якості потребують висококваліфікованого персоналу, який стимулює українські навчальні заклади для адаптації своїх програм до міжнародних вимог [7, 28–34; 6, 82–86].

Завдяки європейській інтеграції, українські студенти та експерти отримують доступ до передових методів навчання, міжнародних стажувань та можливостей працевлаштування в європейських країнах. Це не тільки збільшує рівень професійної підготовки, але й сприяє розвитку туристичного потенціалу України [10, 426–431].

Також, в умовах війни, що триває, готельно-ресторанна освіта відіграє значну роль у розвитку військового патріотичного туризму в Україні, оскільки вона готує фахівців, які здатні організувати комфортні умови для подорожуючих, що потребують якісного сервісу та професійного підходу до організації прийому [1, 221–225; 2, 403–405].

Впровадження спеціалізованих навчальних програм у майбутньому для розвитку військового патріотичного туризму сприяє формуванню унікальних туристичних продуктів, підвищуючи обізнаність про національну історію та зміцнення патріотизму серед громадян. Розвиток цієї сфери туризму вимагає кваліфікованого персоналу, який має знання у галузі гостинності та організації відповідних тематичних подій [4, 84–86].

Таким чином, готельно-ресторанна освіта є невід'ємною частиною успішного розвитку індустрії гостинності. Це допомагає підвищити рівень обслуговування, впровадження інновацій та розвиток міжнародного співробітництва. Для України в умовах європейської інтеграції готельно-ресторанна освіта стає важливим інструментом для адаптації до європейських стандартів та підвищення конкурентоспроможності галузі. Інвестиції в освіту та навчання персоналу забезпечують сталий розвиток галузі та зміцнюють позиції країни на міжнародному ринку гостинності [12, 49–63; 13, 67–89; 14, 181–187].

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуштан Т., Корсак Р. Роль VR та AR – технологій для розвитку воєнно-патріотичного туризму та готельно-ресторанного бізнесу. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки. Том II*. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 221–225.

2. Ільницький В., Корсак Р. Проблеми та перспективи розвитку військово-патріотичного туризму. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів II-ї Міжнародної науково-практичної конференції*. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2017. С. 403–405.

3. Ільницький В., Корсак Р., Годя І. Міжнародна співпраця України та ЄС у сфері туризму та гостинності. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XVII: Подолання кризових ситуацій у науці та освіті*. Конін – Ужгород – Перемишль – Миколаїв: Посвіт, 2024. С. 230–232.

4. Ільницький В., Корсак Р. Сучасні тенденції розвитку військового туризму в Україні. *Тенденції розвитку туристичної індустрії в умовах глобалізації: матеріали I-ої Міжнародної науково-практичної конференції* (27–28 квітня 2017 р., м. Ужгород). Ужгород: ПП «Інватор», 2017. С. 84–86.

5. Корсак Р. Готельно-ресторанна освіта у XXI столітті: ключові аспекти та перспективи підготовки фахівців. *Актуальні проблеми розвитку сфери гостинності: перспективи та виклики: матеріали II Міжнародної наукової конференції* (24-25 квітня 2024 р.). Ужгород: Вид-во УЖНУ «Говерла», 2024. С. 241–246.

6. Корсак Р.В. Інституційна організація туризму у ЄС: практика застосування в Україні. *Східноєвропейський історичний вісник*. Дрогобич: Посвіт, 2017. Вип. 2. С. 82–86.
7. Корсак Р. Роль України у міжнародній готельній індустрії: ключові етапи та історичний контекст. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 77. Том 2. 2024. С. 28–34.
8. Корсак Р. Педагогічні та культурні аспекти підготовки персоналу у міжнародній готельній індустрії. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 80. Том 1. С. 312–319.
9. Корсак Р. Тенденції розвитку ділового туризму у світі. *Східноєвропейський історичний вісник*. 2017. Вип. 3. С. 118–123.
10. Корсак Р.В., Гуштан Т.В., Кашка М.Ю. Професійна підготовка фахівців у готельно-ресторанній справі: сучасні тенденції та інноваційні методи. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2024. Вип. 74. С. 426–431.
11. Корсак Р.В., Гуштан Т.В., Кашка М.Ю. Сучасні тенденції підготовки фахівців спеціальності «Готельно-ресторанна справа» як чинник підвищення конкурентоспроможності галузі. *Причорноморські економічні студії*. 2024. Випуск 86. С. 201–205.
12. Корсак, Р., Ільницький, В. Торівля та готельно-туристична галузь Чехії у контексті євроінтеграції: можливості для українсько-чеської співпраці (2000–2019). *Axis Europae*. Вип. 1. 2022. С. 49–63.
13. Ilnytskyi V., Korsak R., Sichka I. Interregional European Integration, Trade And Tourism Cooperation Of The Countries Of Eastern And Central Europe (On The Example Of Ukraine And The Czech Republic). *European journal of transformation studies*. 2019. Vol. 7. № 1. С. 67–89.
14. Ilnytskyi V., Korsak R., Hodia I. Ukrainian-czech economic links: diplomacy, trade, and tourism (the beginning of the XXI century). *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. Vol. 4. № 4. Pp. 181–187.
15. Hushtan T., Korsak R. The Role of State Support in the Development of the Hotel and Restaurant Business in the Context of Crisis Phenomena and Eurointegration Processes. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2024. Vol. 10. No. 2. P. 78–84.

ВПЛИВ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ У ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ ТА РОЗВИТОК ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ТУРИЗМУ

Цифрові технології відіграють ключову роль в управлінні персоналом у готельно-ресторанному бізнесі, особливо в умовах динамічного розвитку військово-патріотичного туризму. Цей вид туризму набуває все більшого значення в Україні, сприяючи збереженню історичної пам'яті, вихованню патріотизму та залученню внутрішнього та міжнародного туристичного потоку. Впровадження цифрових інструментів в управління персоналом дозволяє не тільки підвищити ефективність роботи співробітників, але й адаптувати готельно-ресторанний сервіс під специфічні потреби туристів [5, 252–254; 6, 8–9; 8, 84–86].

Сучасні технології, такі як автоматизація бізнес-процесів, штучний інтелект, «Big Data» та он-лайн-навчання, кардинально змінюють підходи до підбору, навчання та управління персоналом. Це дозволяє підвищити якість обслуговування, скоротити тимчасові та матеріальні витрати, а також створити умови для професійного зростання співробітників, здатних працювати у специфічних умовах військово-патріотичного туризму [7, 403–405; 1, 105–107].

1. Автоматизація процесів керування персоналом. Використання цифрових HRM-систем (Human Resource Management) значно спрощує процеси рекрутингу, адаптації та моніторингу ефективності персоналу. У готельно-ресторанному бізнесі, орієнтованому на військово-патріотичний туризм, це особливо важливо, оскільки необхідно враховувати спеціальні вимоги до обслуговування гостей, які цікавляться історичними та військовими об'єктами. Автоматизовані системи дозволяють відслідковувати компетенції співробітників, їх навчання та рівень задоволеності роботою, що сприяє створенню високопрофесійного колективу.

Додатково впровадження CRM-систем (Customer Relationship Management) допомагає персоналу краще розуміти потреби клієнтів, пропонувати персоналізовані послуги та підвищувати якість обслуговування. У контексті військово-патріотичного туризму це може містити підготовку індивідуальних екскурсійних програм, спеціальні сервіси та тематичні заходи [6, 231–234].

2. Віртуальне навчання та підвищення кваліфікації. Диджиталізація освіти відкриває нові можливості для підготовки кадрів готельно-ресторанного бізнесу. Он-лайн-курси, вебінари, віртуальні тренажери та симуляції дозволяють навчати персонал без необхідності тривалого відриву від роботи. Особливо це актуально для військово-патріотичного туризму, де персонал повинен знати історичні аспекти, протокол обслуговування гостей з військовою тематикою, а також володіти навичками роботи з різними категоріями туристів.

Використання технологій віртуальної реальності (VR) та доповненої реальності (AR) у навчанні дозволяє моделювати реальні ситуації взаємодії з гостями, що значно підвищує рівень підготовки працівників. Такі технології допомагають персоналу як

вивчати теоретичні аспекти, так і розвивати практичні навички роботи з туристами [3, 221–225].

3. Аналітика даних та персоналізація сервісу. «Big Data» та аналітичні інструменти дозволяють збирати та аналізувати інформацію про переваги клієнтів, їх очікування та поведінку. У сфері військово-патріотичного туризму це особливо важливо, оскільки дозволяє готелям та ресторанам розробляти цільові пропозиції, адаптовані під запити відвідувачів. Наприклад, аналіз даних може допомогти визначити популярні маршрути, оптимальні часові інтервали для екскурсій та переваги гостей щодо меню.

Крім того, цифрові технології допомагають роботодавцям оцінювати ефективність персоналу, виявляти сильні та слабкі сторони співробітників та оперативно вносити корективи у їхню підготовку. Це сприяє підвищенню рівня сервісу та створенню позитивного туристичного досвіду [2, 180–182; 13, 177–179; 18, 455–456].

4. Штучний інтелект та чат-боти для взаємодії з клієнтами. Штучний інтелект (ШІ) і чат-боти відіграють все більш значну роль в управлінні персоналом готельно-ресторанного бізнесу. Вони можуть використовуватися як інструменти для автоматизації рутинних процесів, таких як бронювання номерів, прийом замовлень у ресторанах та надання інформації про туристичні маршрути. Це знижує навантаження на співробітників і дозволяє їм зосередитися на більш складних завданнях, які потребують індивідуального підходу.

У військово-патріотичному туризмі чат-боти можуть виступати у ролі віртуальних гідів, які надають туристам історичну інформацію, допомагати з вибором екскурсій і навіть адаптувати сервіс під індивідуальні уподобання гостей [9, 235–238].

5. Кібербезпека та захист персональних даних. Із зростанням цифровізації в готельно-ресторанному бізнесі особливої важливості набуває захист персональних даних клієнтів та співробітників. Впровадження сучасних систем кібербезпеки необхідне для запобігання витоку інформації, захисту платіжних даних та забезпечення довіри з боку гостей. У контексті військово-патріотичного туризму, де можуть проводитися заходи за участю військових, ветеранів та представників державних структур, конфіденційність даних стає пріоритетним завданням. Використання сучасних протоколів шифрування та безпечних платформ для роботи з клієнтами допомагає мінімізувати ризики та підтримувати високий рівень довіри [12, 243–245].

5. Вплив цифровізації на міжнародне співробітництво. Цифрові технології сприяють розширенню міжнародного співробітництва у сфері готельно-ресторанного бізнесу та військово-патріотичного туризму. Сучасні он-лайн-платформи та цифрові інструменти дозволяють встановлювати партнерські зв'язки із закордонними туристичними агентствами, готельними мережами та освітніми установами, що сприяє обміну досвідом та кращими практиками у підготовці та навчанні персоналу [10, 241–246; 11, 239–242; 15, 426–431].

Крім того, цифровізація дозволяє залучати іноземних туристів, пропонуючи їм зручні он-лайн-сервіси для бронювання, перекладені різними мовами екскурсійні програми та інтерактивні туристичні програми. Це сприяє зміцненню іміджу України як привабливого туристичного напрямку, а також підтримує розвиток міжнародних ініціатив, спрямованих на збереження історичної спадщини [4, 164–167].

Для України, яка перебуває в умовах війни, розвиток військово-патріотичного туризму є не тільки економічним, а й соціальним пріоритетом. Цифровізація управління персоналом сприяє професійному зростанню співробітників галузі, покращує їх підготовку та створює нові можливості для залучення туристів, які цікавляться історією та героїчною спадщиною країни [16, 201–205].

Вважаємо, що впровадження передових технологій дозволить готельно-ресторанному бізнесу не тільки підвищити свою конкурентоспроможність, але й відіграє важливу роль у формуванні національного туристичного бренду України [17, 180–183; 19, 67–89; 20, 181–187].

Отже, цифрові технології значно впливають на управління персоналом у готельно-ресторанному бізнесі, особливо у сегменті військово-патріотичного туризму. Автоматизація бізнес-процесів, віртуальне навчання, аналітика даних, штучний інтелект та заходи кібербезпеки дозволяють значно підвищити ефективність роботи персоналу, покращити якість сервісу та адаптувати готельно-ресторанний бізнес під потреби сучасних туристів [14, 187–192].

ЛІТЕРАТУРА

1. Годя І., Корсак Р. Індустрія гостинності: інноваційні рішення для устаткування готельно-ресторанного господарства. *Всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференція*. Миколаївський національний аграрний університет. 2024. С. 105–107.

2. Годя І., Корсак Р., Шубер Д. Роль цифрових технологій в ресторанному бізнесі. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XV: Наукові пошуки в контексті викликів і конфліктів*. Конін – Ужгород – Перемишль – Херсон. Дрогобич: Посвіт, 2023. С. 180–182.

3. Гуштан Т., Корсак Р. Роль VR та AR – технологій для розвитку воєнно-патріотичного туризму та готельно-ресторанного бізнесу. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки. Том II*. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 221–225.

4. Гуштан Т., Корсак Р., Ільницький В. Інтерактивні методи навчання в готельно-ресторанній сфері. *Актуальні питання освіти і науки в умовах сучасної російсько-української війни. Том I*. Дрогобич – Ужгород – Тернопіль: Посвіт, 2024. С. 164–167.

5. Ільницький В. Використання військово-патріотичного туризму як чинник збереження національної пам'яті. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів I-ї Міжнародної науково-практичної конференції*. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2016. С. 252–254.

6. Ільницький В., Корсак Р. Використання готельно-ресторанних послуг у військово-історичному туризмі. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки. Том II*. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 231–234.

7. Ільницький В., Корсак Р. Проблеми та перспективи розвитку військово-патріотичного туризму. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів II-ї Міжнародної науково-практичної конференції*. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2017. С. 403–405.

8. Ільницький В., Корсак Р. Сучасні тенденції розвитку військового туризму в Україні. *Тенденції розвитку туристичної індустрії в умовах глобалізації: матеріали І-ої Міжнародної науково-практичної конференції* (27–28 квітня 2017 р., м. Ужгород). Ужгород: ПП «Інватор», 2017. С. 84–86.

9. Корсак Р. Використання штучного інтелекту у готельно-ресторанному бізнесі. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XVII: Подолання кризових ситуацій у науці та освіті*. Конін – Ужгород – Перемишль – Миколаїв: Посвіт, 2024. С. 235–238.

10. Корсак Р. Готельно-ресторанна освіта у XXI столітті: ключові аспекти та перспективи підготовки фахівців. *Актуальні проблеми розвитку сфери гостинності: перспективи та виклики: матеріали II Міжнародної наукової конференції* (24–25 квітня 2024 р.). Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2024. С. 241–246.

11. Корсак Р. Готельно-ресторанна освіта: використання європейського досвіду у навчальних програмах України. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки. Том II*. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 239–242.

12. Корсак Р., Годя І. Вимоги до сучасного устаткування у готельно-ресторанних комплексах. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки. Том II*. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 243–245.

13. Корсак Р., Годя І. Роль інформаційних технологій і устаткування у готельно-ресторанному бізнесі: автоматизація процесів та аналітика. *Актуальні питання освіти і науки в умовах сучасної російсько-української війни. Том I*. Дрогобич – Ужгород – Тернопіль: Посвіт, 2024. С. 177–179.

14. Корсак Р.В., Гуштан Т.В., Годя І.М. Роль інноваційного устаткування як чинника підвищення конкурентоспроможності підприємств галузі в умовах євроінтеграції. *Причорноморські економічні студії*. 2024. Випуск 87. С. 187–192.

15. Корсак Р.В., Гуштан Т.В., Кашка М.Ю. Професійна підготовка фахівців у готельно-ресторанній справі: сучасні тенденції та інноваційні методи. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 74. С. 426–431.

16. Корсак Р.В., Гуштан Т.В., Кашка М.Ю. Сучасні тенденції підготовки фахівців спеціальності «Готельно-ресторанна справа» як чинник підвищення конкурентоспроможності галузі. *Причорноморські економічні студії*. 2024. Випуск 86. 2024. С. 201–205.

17. Корсак Р., Ільницький В. Маркетингові стратегії для «мілітарі» готельно-ресторанних комплексів: ефективні підходи та інструменти. *Актуальні питання освіти і науки в умовах сучасної російсько-української війни. Том I*. Дрогобич – Ужгород – Тернопіль: Посвіт, 2024. С. 180–183.

18. Корсак Р.В., Світлинець О.В. Вплив цифровізації на міжнародну готельну індустрію. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку агропродовольчої сфери, індустрії гостинності та торгівлі* [Електронний ресурс]: тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конф., 5 листопада 2024 р. Державний біотехнологічний ун-т. Електронні текстові дані. Харків, 2024. С. 455–456.

19. Ilnytskyi V., Korsak R., Sichka I. Interregional European Integration, Trade And Tourism Cooperation Of The Countries Of Eastern And Central Europe (On The Example Of Ukraine And The Czech Republic). *European journal of transformation studies*. 2019. Vol. 7. № 1. С. 67–89.

20. Ilnytskyi V., Korsak R., Hodia I. Ukrainian-czech economic links: diplomacy, trade, and tourism (the beginning of the XXI century). *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. Vol. 4. № 4. Pp. 181–187.

ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОПОЗИЦІЙ ЩОДО РЕКОНСТРУКЦІЇ ДІЛЯНКИ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ЗОНИ ВУЛ. НАБЕРЕЖНОЇ ЗАВОДСЬКОЇ М. ДНІПРО

Зелені насадження у містах, особливо з розвинутою промисловістю, є важливою складовою урботехногенних ландшафтів, які формують безперервний «зелений каркас» через систему міських і замських насаджень, тим самим спричиняють благоприємний вплив на екологічний стан середовища та його мікроклімат (Роговський, 2019). Важливими елементами цього каркасу є озеленені набережні водних об'єктів, – річок, озер, штучних водойм. Їх слід вважати найкомфортнішими та найвідвідуванішими зонами рекреації серед містян через особливий мікроклімат. Проте часто вони вимагають реконструкції та догляду (Прилипка, Романов, 2017). Метою даної роботи було розробити проєкт реконструкції ділянки вул. Набережної Заводської м. Дніпро з обґрунтованим підбором асортименту деревно-чагарникової рослинності, надати рекомендації щодо покращання рівня благоустрою.

Протяжність набережної лінії у м. Дніпро є найбільшою у Європі і складає біля 30 км. Складається з трьох частин: вул. Набережної Заводської, Набережної Січеславської та Набережної Перемоги. Дослідна ділянка має протяжність 9 км і характеризується рівнинним рельєфом, одноосовою планувальною структурою. Поряд з головною доріжкою зі частково зруйнованим асфальтованим покриттям, поруч є стихійна стежка. Слід відмітити відсутність будь-яких елементів благоустрою (лави, смітники тощо) за винятком ділянок біля храму та зупинок громадського транспорту.

Видовий склад насаджень вул. Набережної Заводської оцінювали за (Определитель..., 1987) та додатковою літературою (Заячук, 2008; Калініченко, 2003). Проєкт ділянки розроблено за допомогою програми *Realtime Landscaping Architect*.

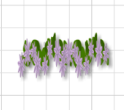
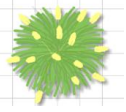
Насадження об'єкту рекреації складаються з 4308 екз., представлені 82-ма видами. Частка участі хвойних становить 13,6 %. Видами дерев, що домінують у насадженнях є *Acer platanoides* L., *Ulmus pumila* L., *Robinia pseudoacacia* L., *Aesculus hippocastanum* L. та види роду *Populus* L. Дерева і куці зростають у вигляді рядових посадок, алеї, груп та поодиноких рослин (Іванченко, Кошкіна, 2023), які формують достатньо декоративні композиції, проте є ділянки, які вимагають реконструкції та підвищення рівня благоустрою з метою підвищення привабливості для рекреантів.

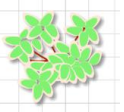
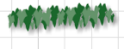
Перш за все варто замінити напівзруйноване покриття головної доріжки на нове з дотриманням усіх вимог щодо його укладання з обов'язковим незначним ухилом та організацією стоку. На окремих ділянках доцільним є використання мощення для підвищення декоративності. Вдовж усієї прогулянкової доріжки необхідно встановити лави, смітники та освітлювальні прилади (бажано на сонячних елементах живлення), а також вбиральні, облаштувати паркувальні майданчики та місця для вигулу собак з інвентарем для прибирання та смітниками. Необхідним є видалення свіжого сухостою та сухостою минулих років, якого на ділянці нараховано 1,2 і 0,4 % від усієї кількості дерев, відповідно (Іванченко та ін., 2023). Незайвою буде і санітарна обрізка дерев та куців.

Розроблено проєкт часткової реконструкції ділянки прилеглої до вул. Набережної Заводської (район вул. Ударників) (рис.). Асортимент рослин, який пропонуються для посадки, наведений у таблиці.

Зі сторони, яка ближче до проїжджої частини варто посадити густий живопліт з *Pyracantha coccinea* M. Roem., яка відзначається своєю високою декоративністю та добре витримує міські умови. Поруч, на частині, яка призначена для росту зелених насаджень, пропонується посадити змішані групи з *Sorbaria sorbifolia* L. 'Sem' з золотавими листками та *S. sorbifolia* 'Pink Hopi' з червонуватими листками. Чудовим тлом для цих груп буде газон з таким складом травосуміші: *Poa pratensis* L., *Phleum pratense* L., *Festuca rubra* L., *Lolium perenne* L.

Таблиця – Асортиментна відомість проєктних рослин для реконструкції частини вул. Набережної Заводської

№ з/план	Умовні позначення	Назва рослини (українська, латинська)	Кількість груп, шт.	Кількість у групах, екз.
1		Горобинник горобинолистий ф. 'Сем' <i>Sorbaria sorbifolia</i> L. 'Sem'	4	7
2		Горобинник горобинолистий ф. 'Пінк Хопі' <i>Sorbaria sorbifolia</i> L. 'Pink Hopi'	4	7
3		Жимолость японська <i>Lonicera japonica</i> Thunb.	3	2
4		Пеннісетум лисохвостий <i>Pennisetum alopecuroides</i> L.	1	11
5		Яглиця звичайна 'Варієгата' <i>Aegopodium podagraria</i> L. 'Variegata'	1	∞

6		Бруслина Форчуна 'Емеральд Гаєті' <i>Euonymus fortunei</i> Turcz. 'Emerald Gaiety'	1	12
7		Плющ звичайний <i>Hedera helix</i> L.	-	6
8		Газон: костриця червона – <i>Festuca rubra</i> L., райграс пасовищний – <i>Lolium perenne</i> L. або тимопіївка лучна – <i>Phleum pratense</i> L., тонко- ніг лучний – <i>Poa pratensis</i> L.	-	∞
9		Піраканта яскраво-червона <i>Pyracantha</i> <i>coccinea</i> M. Roem.	-	∞

Вздовж пішохідної доріжки незайвою буде рабатка, асортимент якої скрадатиметься з *Euonymus fortunei* Turcz. 'Emerald Gaiety' у сполученні з *Aegopodium podagraria* L. 'Variegata' та *Pennisetum alopecuroides* L. Поміж рабаткою та групами з *P. coccinea* варто влаштувати вертикальне озеленення з *Lonicera japonica* Thunb. з використанням металевих садових обелісків-опор. Цей вид роду *Lonicera* є напіввічнозеленою рослиною.

Рис. Детальний вигляд ділянки Набережної Заводської, квіткове та вертикальне озеленення

Важливим етапом часткової реконструкції дослідної ділянки є ремонт газонного покриття шляхом підсіву поміж композицій з деревно-кущової рослинності. Рекомендується травосуміш з наступним складом: 30 % *P. pratensis*, 30 % *F. rubra* і 40 % *L. perenne* або *P. pratense*. Замість видалених або загиблих внаслідок дії несприятливих чинників довкілля дерев та кущів варто підсадити молоді рослини цих же видів для збереження загального композиційного задуму.

Під час проведення інвентаризації деревних насаджень встановлено, що біля промислового підприємства захисна смуга з зелених насаджень частково загинула, тому замість цих рослин необхідно посадити найстійкіші до забруднення види, а саме *Populus simonii* Carriere з ущільненням з таких кущів як *Tamarix tetrandra* Pall. ex M.Bieb., *Forsythia europaea* Deg. et Bald., *Ligustrum vulgare* L. тощо.

Отже, розроблено проєкт часткової реконструкції рекреаційної ділянки вул. Набережна Заводська, запропоновано асортимент декоративних рослин. Серед них *S. sorbifolia* 'Sem' та 'Pink Hopi', які зростають у групах, *P. coccinea* як живопліт, *E. fortunei* 'Emerald Gaiety', *A. podagraria* 'Variegata', *P. alopecuroides* які формують rabatku. Підбір рослин здійснювався з урахуванням їх стійкості до міських умов. Запропоновано заміну загиблих або видалених рослин у вже існуючих насадженнях, ремонт газонного покриття, санітарну обрізку дерев, а також заходи з благоустрою – заміна дорожнього покриття, встановлення лав, смітників, вбиралень, освітлення, паркувальних майданчиків, місць для вигулу тварин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Заячук В. Я. Дендрологія. Львів: Апіріорі, 2008. 65 с.
2. Іванченко О. Є., Кошкіна Н. В. Сучасний видовий склад деревних насаджень Набережної Заводської м. Дніпро. *Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір в умовах воєнного часу*: Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених (Запоріжжя, 13–14 квітня 2023 р.). Запоріжжя, 2023. С. 644–647.
3. Іванченко О. Є., Кошкіна Н. В., Гуленко О. І., Ярмо І. М. Оцінка віталітетного стану деревних насаджень вулиці Набережна Заводська м. Дніпро. *The 3rd International scientific and practical conference «Innovative development of science, technology and education»* (December 14–16, 2023) Perfect Publishing, Vancouver, Canada. 2023. P. 89–95.
4. Калініченко О. А. Декоративна дендрологія: навч. посібник. К.: Вища школа, 2003. 199 с.
5. Определитель высших растений Украины / Доброчаева Д. Н., Котов М. И., Прокудин Ю. Н. и др. Киев: Наукова думка, 1987. 548 с.
6. Роговський С. В. Сучасні проблеми створення та утримання зелених насаджень у населених пунктах України. *Науковий вісник НЛТУ України*, 2019, т. 29, № 1. С. 9–15.

СТРАХУВАННЯ РИЗИКІВ У ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННІЙ ІНДУСТРІЇ ТА ТУРИЗМІ

Готельно-ресторанний бізнес і туристична галузь є одними з сфер економіки, що найбільш динамічно розвиваються, проте також схильні до безлічі ризиків. Економічна нестабільність, природні катастрофи, технологічні збої, зміни у законодавстві та рівень безпеки у країні мають значний вплив на діяльність готелів, ресторанів та туристичних агенцій. У таких умовах страхування відіграє ключову роль у забезпеченні фінансової стабільності та захисту бізнесу від несподіваних втрат [5, 118–123; 6, 445–446].

Компанії, що працюють в індустрії гостинності, стикаються з широким спектром загроз, включаючи відповідальність перед клієнтами за якість послуг, що надаються, майнові збитки, перерви у діяльності, а також фінансові ризики, пов'язані з скасуванням бронювань або банкрутством партнерів. Використання механізмів страхування дозволяє мінімізувати втрати, підтримувати стабільність бізнесу та підвищувати довіру клієнтів, що особливо важливо за умов високої конкуренції [7, 88–92].

Розглянемо основні аспекти страхування у готельно-ресторанній сфері, включаючи страхування відповідальності перед клієнтами, майнове страхування, страхування персоналу, а також міжнародний досвід у цій галузі.

1. Страхування відповідальності перед клієнтами. Один із найважливіших аспектів страхового захисту у готельному та ресторанному бізнесі – це страхування цивільної відповідальності перед клієнтами. Готелі та ресторани несуть відповідальність за комфорт та безпеку своїх гостей, тому у разі заподіяння шкоди здоров'ю чи майну відвідувачів підприємство може мати справу з серйозними фінансовими витратами [1, 431–432].

Наприклад, якщо гість отримав травму через несправний ліфт, слизьку підлогу або конструкцію у готелі, що впала, він може подати позов проти адміністрації закладу. У ресторанному бізнесі подібні ризики також високі – клієнт може постраждати через харчове отруєння, алергію або неякісний сервіс. У таких ситуаціях наявність страховки дає змогу покрити судові витрати, компенсаційні виплати та інші зобов'язання перед постраждалими.

Крім того, страхування відповідальності перед клієнтами сприяє зміцненню довіри до готелю чи ресторану. Заклади, які дбають про безпеку гостей та гарантують страховий захист у разі непередбачених обставин, викликають більшу повагу та залучають постійних клієнтів. Таким чином, грамотно організована система страхування може стати конкурентною перевагою, особливо для великих готельних мереж та елітних ресторанів [6, 445–446].

2. Майнове страхування у готельному бізнесі. Готелі та ресторани мають дорогі активи, такі як будівлі, меблі, техніка, інтер'єрні елементи, басейни, SPA-зони та кухні. Будь-яке пошкодження майна внаслідок пожежі, повені, землетрусу чи вандалізму може призвести до значних збитків і навіть тимчасової зупинки діяльності закла-

ду. Тому страхування нерухомості та обладнання є важливим елементом захисту бізнесу.

Уявімо ситуацію, у ресторані сталася пожежа через несправність електромережі, і заклад був змушений закритися на ремонт. Якщо власник не має страховки, всі відновлювальні роботи доведеться оплачувати з власної кишені, що може призвести до банкрутства. Однак за наявності полісу страхова компанія компенсує витрати, що дозволить бізнесу швидше відновитися та мінімізувати фінансові втрати.

Крім захисту від стихійних лих та пожеж, майнове страхування може покривати ризики крадіжок, актів вандалізму та терористичних загроз. Особливо це важливо для готелів, розташованих у великих мегаполісах або туристичних зонах, де рівень злочинності може бути вищим. Таким чином, майнове страхування дозволяє власникам готельного та ресторанного бізнесу почуватися впевненіше та захищеними [7, 88–92].

3. Страхування персоналу у готельно-ресторанному бізнесі. Співробітники готелів та ресторанів часто працюють в умовах підвищеного навантаження, що робить їх уразливими до професійних захворювань та нещасних випадків. Офіціанти, кухарі, покоївки, адміністратори та технічний персонал можуть зіткнутися з травмами на робочому місці, стресом та перевтомою, що позначається на їх продуктивності та задоволеності роботою.

Страхування персоналу включає медичне страхування, виплати компенсацій у разі нещасного випадку на роботі, а також страхування життя. Це не тільки захищає працівників, але й мотивує їх працювати з більшою віддачею. В результаті готелі та ресторани отримують більш відданих співробітників, що позитивно позначається на якості сервісу.

Крім того, наявність корпоративних програм страхування є важливим чинником залучення кваліфікованих кадрів. В умовах гострої конкуренції за професійних співробітників готелю, що пропонують вигідні умови страхування, можуть розраховувати на залучення найкращих фахівців у галузі, що зрештою покращує клієнтський досвід [1, 431–432; 2, 223–227].

4. Міжнародний досвід страхування ризиків у сфері туризму. У багатьох розвинених країнах страхування ризиків у готельному бізнесі є обов'язковим. Наприклад, у США кожен готель повинен мати страховку відповідальності за шкоду, заподіяну клієнтам, а також страхування на випадок стихійних лих. Ці заходи дозволяють підприємствам швидко відновлюватись після кризових ситуацій [5, 118–123].

У країнах Європейського Союзу існує чітко регламентована система страхування туристів, що включає медичне страхування, страхування скасування поїздки та страхування багажу. Це не тільки знижує фінансові ризики для туристів, але й збільшує їхню довіру до готелів та туроператорів [4, 82–86].

Україні також варто орієнтуватись на міжнародний досвід. Введення обов'язкового страхування готельних послуг, страхування від банкрутства туроператорів та більш чітких механізмів захисту персоналу дозволить покращити інвестиційний клімат та підвищити довіру до країни як до туристичного спрямування [3, 230–232; 10, 78–84].

Таким чином, страхування ризиків у готельно-ресторанній індустрії відіграє важливу роль у забезпеченні стійкості бізнесу. Воно дозволяє мінімізувати збитки від

форс-мажорних ситуацій, підвищити довіру клієнтів та забезпечити безпеку працівників. Основними напрямками страхування є страхування цивільної відповідальності, майнове страхування та страхування персоналу.

Міжнародний досвід показує, що страхові механізми не тільки захищають готельно-ресторанний бізнес від непередбачених ситуацій, але й сприяють розвитку туризму у країні. Впровадження в Україні сучасних страхових стандартів, прийнятих у ЄС та США, дозволить створити більш безпечне та привабливе середовище для мандрівників та зміцнить позиції країни на світовому туристичному ринку [8, 67–89; 9, 181–187].

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуштан Т.В., Корсак Р.В. Управління людськими ресурсами в готельно-ресторанному бізнесі в умовах євроінтеграції. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку агропродовольчої сфери, індустрії гостинності та торгівлі* [Електронний ресурс]: тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конф., 5 листопада 2024. / Державний біотехнологічний ун-т. Електронні текстові дані. Харків, 2024. С. 431–432.

2. Гуштан Т., Корсак Р., Годя І. Особливості євроінтеграції готельно-ресторанного комплексу України до Європейського союзу. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XVII: Подолання кризових ситуацій у науці та освіті*. Конін – Ужгород – Перемишль – Миколаїв: Посвіт, 2024. С. 223–227.

3. Ільницький В., Корсак Р. Міжнародна співпраця України та ЄС у сфері туризму та гостинності. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XVII: Подолання кризових ситуацій у науці та освіті*. Конін – Ужгород – Перемишль – Миколаїв: Посвіт, 2024. С. 230–232.

4. Корсак Р. В. Інституційна організація туризму у ЄС: практика застосування в Україні. *Східноєвропейський історичний вісник*. Дрогобич: Посвіт, 2017. Вип. 2. С. 82–86.

5. Корсак Р. Тенденції розвитку ділового туризму у світі. *Східноєвропейський історичний вісник*. 2017. Вип. 3. С. 118–123.

6. Корсак Р.В., Січка І.І. Проблеми страхування в готельно-ресторанному бізнесі. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку агропродовольчої сфери, індустрії гостинності та торгівлі* [Електронний ресурс]: тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конф., 5 листопада 2024 р. / Державний біотехнологічний ун-т. Електронні текстові дані. Харків, 2024. С. 445–446.

7. Січка І.І. Особливості страхування готельно-ресторанного бізнесу в Україні. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління: Електронне наукове фахове видання*. Випуск 1 (24). Дніпро, 2020. С. 88–92.

8. Ilnytskyi V., Korsak R., Sichka I. Interregional European Integration, Trade And Tourism Cooperation Of The Countries Of Eastern And Central Europe (On The Example Of Ukraine And The Czech Republic). *European journal of transformation studies*. 2019. Vol. 7. № 1. С. 67–89.

9. Ilnytskyi V., Korsak R., Hodia I. Ukrainian-czech economic links: diplomacy, trade, and tourism (the beginning of the XXI century). *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. Vol. 4. № 4. Pp. 181–187.

10. Hushtan T., Korsak R. The Role of State Support in the Development of the Hotel and Restaurant Business in the Context of Crisis Phenomena and Eurointegration Processes. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2024. Vol. 10. No. 2. P. 78–84.

ТЕРАПЕВТИЧНІ ВПРАВИ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ЛІКУВАННЯ БРОНХІАЛЬНОЇ АСТМИ

Бронхіальна астма – це хронічне запальне захворювання дихальних шляхів, що характеризується підвищеною чутливістю бронхів і їхньою надмірною реакцією на різні подразники. Її основними симптомами є періодичні напади задишки, утруднене дихання, кашель, хрипи та відчуття стиснення у грудях. У більшості випадків хвороба розвивається внаслідок частих інфекцій дихальних шляхів, таких як бронхіти, пневмонії, гострі респіраторні захворювання. Вони порушують захисну функцію бронхів, що сприяє проникненню алергенів і провокує запальний процес. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, на бронхіальну астму страждає понад 300 мільйонів людей, і цей показник, на жаль, продовжує зростати. Усе це спонукає до пошуку ефективних засобів подолання цієї недуги та покращення способу життя хворих із такою патологією.

У лікуванні бронхіальної астми призначають медикаментозну та фізичну терапію. Зауважимо, що фізична терапія застосовується лише за умови подолання пацієнтом гострого періоду захворювання, тобто в період ремісії. Питання ефективності терапевтичних вправ у лікуванні бронхіальної астми наразі є дуже актуальним, оскільки є однією із найпоширеніших хронічних респіраторних патологій у світі. Терапевтичні вправи, зокрема дихальна гімнастика відіграють ключову роль у покращенні функціонального стану дихальної системи хворих. Про значення та ефективність терапевтичних вправ у реабілітації пацієнтів із бронхолегеневими захворюваннями наголошується у працях учених (В. Богданов, І. Григус, Н. Івасик, В. Іларіонов, С. Попова, Л. Фісенко та ін.). Як слушно ними зазначено, регулярне виконання спеціальних вправ сприяє стабілізації роботи центральної нервової системи, функцій дихальної системи (газообмін, утворення звуків, очищення повітря, відчуття запахів, зволоження тощо), підвищенню рухливості діафрагми, розслабленню гладкої мускулатури бронхів та зменшенню набряку слизової оболонки, нормалізації моторно-вісцеральних рефлексів; усуненню патологічних імпульсів, що провокують бронхоспазм.

Розкриємо механізм впливу дихальних вправ. Деякі дихальні техніки засновані на так званому *нособронхіальному рефлексі* – вдих через ніс сприяє рефлекторному розширенню бронхів, що допомагає зменшити прояви задухи.

Крім того, дихальні вправи із проголошенням звуків спричиняють вібрацію головних зв'язок, яка передається на трахею, бронхи та легені. Це діє за принципом *вібромасажу*, що допомагає розслабити спазмовані бронхи. Під час астматичного нападу через підвищений опір дихальних шляхів у легенях накопичується повітря, що збільшує залишковий об'єм легень. Для корекції цього стану у програму лікувальної фізкультури включають *діафрагмальне дихання*, яке не тільки покращує функцію легень, а й позитивно впливає на роботу серця, стабілізує артеріальний тиск та нормалізує діяльність внутрішніх органів.

[A4%D1%96%D0%B7%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0%20%D1%80%D0%B5%D0%B0%D0%B1%D1%96%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%B2%20%D0%BF%D1%83%D0%BB%D1%8C%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%97.pdf](#)

2. Фісенко Л.І. Лікувальна фізкультура в санаторно-курортних закладах. Київ: «Купріянова», 2005, 400 с.

ВПЛИВ АНТРОПОГЕННОГО НАВАНТАЖЕННЯ НА БІОРІЗНОМАНІТТЯ ТА МЕТОДИ ЙОГО ЗБЕРЕЖЕННЯ

Вплив антропогенного навантаження на біорізноманіття та методи його збереження є однією з найактуальніших проблем сучасності. За останні десятиліття людська діяльність значно змінила природні екосистеми, що призвело до серйозних наслідків для різноманіття живих організмів. Зміни в ландшафтах, забруднення води, повітря та ґрунтів, вирубка лісів, урбанізація та інші форми антропогенної діяльності завдають непоправної шкоди екосистемам і сприяють скороченню чисельності багатьох видів. Втрата біорізноманіття має серйозні економічні, соціальні та екологічні наслідки, адже зниження чисельності видів призводить до втрати важливих екосистемних послуг, таких як очищення води, стабілізація клімату, запилення рослин, контроль за шкідниками та хворобами [1].

Одним із найбільш руйнівних чинників антропогенного впливу є війна. Воєнні дії мають безпосередній та непоправний вплив на природне середовище, що ще більше погіршує стан біорізноманіття. Руйнація природних ландшафтів, забруднення води, повітря та ґрунтів через використання боеприпасів, нафтових продуктів, хімічних речовин і вибухових матеріалів призводить до масового знищення не лише інфраструктури, але й екосистем, а також спричиняє міграцію видів, які зазвичай не зустрічаються в таких регіонах. Війна також сприяє знищенню природних середовищ, таких як ліси, болота, степи та інші, що серйозно позначається на популяціях тварин і рослин. Окрім того, воєнні дії можуть бути джерелом збільшення ерозії ґрунтів, забруднення водних ресурсів і порушення водного балансу, що також негативно впливає на біорізноманіття.

Основними чинниками, які спричиняють зниження біорізноманіття, є забруднення навколишнього середовища, зміни клімату, втрата середовищ існування, надмірне використання природних ресурсів та інвазія чужорідних видів. Забруднення води, повітря та ґрунтів хімічними речовинами, такими як пестициди, важкі метали та токсичні гази, спричиняє загибель численних видів організмів, порушує баланс екосистем [3]. Вирубка лісів і забруднення повітря, в свою чергу, призводять до порушення природних середовищ для багатьох видів тварин і рослин, а також до збільшення викидів парникових газів, що сприяють глобальним змінам клімату [2].

Прогнози щодо майбутнього біорізноманіття не є оптимістичними. Багато видів уже перебувають під загрозою зникнення, а деякі з них можуть повністю зникнути в найближчі десятиліття, якщо антропогенний вплив не буде зменшено. Це не лише загрожує різноманіттю живих організмів, але й ставить під сумнів стійкість екосистем, на яких людство залежить для забезпечення своїх основних потреб, таких як їжа, вода та повітря [4]. Без належного збереження біорізноманіття ми можемо втратити важливі екосистемні функції, які є критичними для нашого добробуту.

У зв'язку з цим збереження біорізноманіття набуває надзвичайної важливості. Для цього необхідно впроваджувати ефективні стратегії охорони природи, які включають

створення заповідних територій, таких як національні парки, природні резервати та інші охоронювані зони, де можуть зберігатися природні екосистеми і популяції видів [4]. Крім того, необхідно активно впроваджувати програми відновлення деградованих екосистем та відновлення популяцій рідкісних видів. Це можуть бути як природні методи, так і використання інноваційних технологій для відновлення природи, таких як рекультивация ґрунтів, відновлення лісів або рекреація водних екосистем.

Збереження біорізноманіття також потребує зміни підходів до природокористування. Використання ресурсів має бути сталим і екологічно чистим, що включає обмеження на вирубку лісів, використання хімічних добрив і пестицидів, впровадження методів сталого землеробства та лісового господарства. Не менш важливим є зниження антропогенного навантаження на природу через розвиток екологічно чистих технологій у промисловості, енергетиці та транспорті [5].

Крім того, важливу роль у збереженні біорізноманіття відіграє правова база. Розробка та впровадження ефективних законодавчих норм і міжнародних угод, таких як Конвенція про біологічне різноманіття [6], допомагають забезпечити належний захист природних ресурсів та біорізноманіття. Актуальними є також міжнародні зусилля, спрямовані на обмін досвідом та технологіями між країнами для забезпечення спільного збереження біорізноманіття.

Важливим є також виховання екологічної свідомості серед населення, особливо серед молоді. Люди повинні усвідомлювати важливість збереження природи для забезпечення сталого розвитку людства. Активна участь громадськості у природоохоронних ініціативах, добровільна відмова від шкідливих звичок, таких як споживання надмірної кількості ресурсів або забруднення довкілля, допоможуть зберегти природні системи для майбутніх поколінь [1].

Таким чином, збереження біорізноманіття є необхідною умовою для сталого розвитку планети. Для цього потрібно впроваджувати комплексний підхід, який включає законодавчі ініціативи, наукові дослідження, відновлення природних екосистем та зміни в підходах до природокористування. Лише спільними зусиллями урядів, підприємств, науковців та громадськості можна зупинити зниження біорізноманіття і забезпечити стабільність екосистем, на яких ґрунтується наше життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Петров І. Дослідження впливу антропогенного навантаження на рекреаційні ресурси. *Агроєкологічний журнал*, 5(1), 2023. С. 34–40.
2. Сидоренко М., Кравчук В. Сучасні підходи до оцінки та збереження біорізноманіття на територіях природно-заповідного фонду. *Матеріали науково-практичної конференції*. Київ: Український науково-екологічний центр, 2022. С. 145–160.
3. Дмитренко Л. Біорізноманіття і його збереження. Київ: Вища школа. 2021.
4. Іванов О., Мельник В. Вплив антропогенної діяльності на природні ресурси: пошук стійких моделей розвитку. *Екологія та ресурси*, 8(2), 2023. С. 112–118.
5. Федорчук В. Розвиток нових підходів до збереження фіторізноманіття у сучасній біології. *Біологічні дослідження*, 12(3), 2020. С. 89–94.
6. Медведева М. Конвенція про біологічне різноманіття. Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. / Редкол.: Л.В. Губерський (голова) та ін. Київ: Знання України, 2004. Т. 1. 760 с.

РОЗВИТОК НАВИЧОК ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Здоровий спосіб життя (ЗСЖ) – це комплексний підхід, що включає фізичну активність, раціональне харчування, психоемоційний баланс та відмову від шкідливих звичок. Для студентів закладів вищої освіти (ЗВО) формування таких навичок є особливо актуальним через інтенсивне навчальне навантаження, стреси та малорухливий спосіб життя. Фізична культура виступає потужним інструментом для досягнення цієї мети, адже вона не лише розвиває тіло, але й виховує дисципліну, відповідальність та усвідомлене ставлення до здоров'я [1, 7].

За даними Міністерства охорони здоров'я України, понад 60% студентів мають порушення постави, 30% страждають від гіподинамії, а 40% – від хронічного стресу. Такі показники пов'язані з тривалим перебуванням за гаджетами, нерівномірним розподілом навчального навантаження та недостатньою увагою до фізичного виховання. Водночас дослідження ВООЗ доводять: регулярні тренування знижують ризик депресії на 30% і покращують когнітивні функції на 20% [1, 2, 3].

Сучасні програми. Заміна застарілих нормативів на модульні курси (йога, функціональний тренінг, танці) дозволяє студентам обирати напрямки за інтересами. Наприклад, у Львівській політехніці впровадження факультативу зі стрітворкауту збільшило відвідуваність на 40% [4].

Технології. Використання фітнес-додатків (наприклад, «Домашні Тренування») для відстеження активності чи онлайн-платформ для дистанційних тренувань робить заняття доступними навіть під час війни чи карантину [7].

Групові ініціативи. Спортивні клуби, марафони, турніри. Так, у Київському національному університеті ім. Тараса Шевченка щорічний благодійний забіг об'єднує понад 500 студентів [5].

Перешкоди та їх подолання:

- брак часу: інтеграція коротких тренувань у розклад (наприклад, 10-хвилинні розминки між парами) [3].
- відсутність мотивації: система бонусів (додаткові бали до заліку за участь у спортивних заходах) [4, 5].
- обмежена інфраструктура: державно-приватне партнерство для модернізації залів. Наприклад, деякі університети отримують гранти на обладнання тренажерної зони від місцевих компаній.

Фізична культура – це не лише дисципліна, а й інвестиція в майбутнє покоління. Її роль полягає у формуванні навичок, які супроводжуватимуть студентів все життя: від управління стресом до профілактики хронічних захворювань. Для досягнення цієї мети необхідно:

- оновити навчальні програми, зробивши їх гнучкими та персоналізованими [4].
- залучати технології для покращення доступності [6].

- створювати мотиваційні механізми за підтримки держави та бізнесу [5].

Як показав досвід європейських ЗВО, студенти, які ведуть активний спосіб життя, демонструють вищу академічну успішність і соціальну адаптацію [5]. Українські університети мають усі ресурси, щоб стати центрами формування здорового суспільства. Головне — почати діяти вже сьогодні.

ЛІТЕРАТУРА

1. World Health Organization (WHO). Global recommendations on physical activity for health [Електронний ресурс] / WHO. 2020. URL: <https://www.who.int/publications/i/item/9789240015128>. Дата звернення: 01.03.2025.
2. Аналітичний звіт за результатами опитування українських підлітків у 2022/2023 роках «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді» в межах міжнародного проекту ВООЗ «Health behavior schoolage children» (HBSC). 2024. Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка. Київ. URL: https://www.unicef.org/ukraine/en/media/51006/file/Health%20Behaviour%20in%20School-Aged%20Children%20study_Ua%201.pdf.p. Дата звернення: 01.03.2025.
3. Physical activity and health / Claude Bouchard, Steven N. Blair, William L. Haskell, editors. 2021. 680 с. (URL: <http://www.fea.br/wp-content/uploads/2021/06/Claude-Bouchard-Steven-N.-Blair-William-L.-Haskell-Physical-Activity-and-Health-Human-Kinetics-2012.pdf>)
4. Бюлетень Національного університету цивільного захисту України. Присвячений 95-річчю заснування закладу. Х.: НУЦЗУ, 2023. 160 с. <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/18835>
5. Національна стратегія розвитку фізичної культури і спорту до 2028 року. (2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-2020-%D0%BF#Text>
6. Домашні Тренування. Додаток. URL: <https://play.google.com/store/apps/details?id=homeworkout.homeworkouts.noequipment>. Дата звернення: 01.03.2025.

СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ: ЛОГІСТИЧНИЙ ПІДХІД

Сучасний готельно-ресторанний бізнес розвивається в умовах високої конкуренції, цифровізації та глобалізації, тому стратегічне планування стає найважливішим інструментом ефективного управління підприємствами цієї галузі. Логістичний підхід до планування дозволяє оптимізувати бізнес-процеси, мінімізувати витрати та підвищити якість обслуговування, що робить його ключовим фактором успішної діяльності готельно-ресторанних підприємств (ГРП) [2, 77–78].

Застосування логістики у стратегічному управлінні ГРП включає управління ланцюгами поставок, контроль запасів, транспортну і складську логістику, а також інтеграцію сучасних цифрових технологій. Цей підхід дозволяє не тільки знижувати операційні витрати, але й покращувати клієнтський сервіс за рахунок більш точного планування та координації діяльності всіх підрозділів підприємства [3, 218–220; 4, 431–432].

Основні аспекти логістичного підходу у стратегічному плануванні включають:

1. Одним із ключових напрямків логістики в ГРП є управління ланцюгами постачання (Supply Chain Management – SCM). Цей процес включає вибір надійних постачальників, контроль якості продукції, оптимізацію термінів доставки та зниження витрат на закупівлю. Автоматизовані системи дозволяють прогнозувати попит та своєчасно коригувати обсяги поставок, запобігаючи надлишкам або нестачі продукції [10, 243–246].

Ефективне управління ланцюгами постачання також сприяє покращенню екологічної стійкості бізнесу. Наприклад, використання локальних постачальників як скорочує транспортні витрати, так і знижує вуглецевий слід підприємства. Це особливо важливо для готельно-ресторанного бізнесу, орієнтованого запровадження принципів сталого розвитку [3, 218–220].

2. Оптимізація складських процесів та управління запасами. Складська логістика відіграє важливу роль у забезпеченні безперебійної роботи ГРП. Грамотне управління запасами допомагає мінімізувати втрати продуктів, знизити витрати на зберігання та забезпечити постійну наявність необхідних інгредієнтів та товарів [4, 431–432].

Використання цифрових рішень, таких як автоматизовані системи управління запасами (Inventory Management Systems), дозволяє в режимі реального часу відстежувати рівень продукції на складах, прогнозувати потреби та оптимізувати закупівлі. Це знижує ймовірність надлишкового зберігання, скорочує кількість списань та підвищує рентабельність підприємства [1, 197–200].

3. Організація транспортних процесів є важливим аспектом логістики у ресторанному бізнесі, особливо з урахуванням зростання популярності доставки їжі. Компанії впроваджують інноваційні логістичні рішення, такі як маршрутизація з використанням штучного інтелекту, співпраця з агрегаторами доставки (UberEats, Glovo) та власні кур'єрські служби [2, 77–78].

Оптимізовані транспортні процеси дозволяють скоротити час доставки, знизити витрати на логістику та підвищити задоволеність клієнтів. Крім того, підприємства активно використовують екологічні транспортні рішення, включаючи електромобілі та велосипеди, що відповідає світовим трендам сталого розвитку [3, 218–220].

4. Цифровізація та автоматизація логістичних процесів. Цифровізація логістики відіграє важливу роль у підвищенні конкурентоспроможності готельно-ресторанного бізнесу. Використання хмарних платформ, блокчейн-технологій та штучного інтелекту дозволяє підприємствам відстежувати постачання в режимі реального часу, аналізувати дані про закупівлю та споживання, а також автоматизувати бухгалтерський облік та фінансове планування [1, 197–200].

Автоматизація процесів, таких як замовлення продуктів, контроль за термінами придатності та управління логістичними маршрутами, знижує ймовірність помилок та підвищує ефективність роботи підприємства. В умовах високої конкуренції такі рішення дозволяють закладам ГРП пропонувати більш якісні та оперативні послуги [13, 30–35].

5. Вплив логістичного підходу на міжнародне співробітництво України та ЄС. Застосування сучасних логістичних стратегій сприяє інтеграції України до європейського економічного простору. Співпраця з європейськими постачальниками та партнерами вимагає дотримання високих стандартів логістики, прозорості ланцюгів постачання та використання цифрових рішень для управління процесами [5, 230–232; 15, 67–89; 8, 82–86].

Вітчизняні підприємства, впроваджуючи європейські логістичні моделі, отримують доступ до більш якісних товарів, ефективних технологій та кращих управлінських практик. Це сприяє зростанню конкурентоспроможності українського готельно-ресторанного бізнесу на міжнародному ринку та відкриває нові можливості для експорту послуг [6, 174–177; 14, 49–63; 16, 181–187].

6. Вплив логістичного підходу на підготовку спеціалістів ГРП. Сучасний готельно-ресторанний бізнес вимагає кваліфікованих фахівців, які мають знання в галузі логістики, цифрових технологій та управління ланцюгами постачання. У зв'язку з цим навчальні заклади повинні адаптувати освітні програми, включивши до них курси з логістики, управління ресурсами та стратегічного планування [7, 241–246; 11, 426–431].

Практичне навчання студентів на базі реальних підприємств, використання сучасних інформаційних систем та впровадження симуляційних моделей логістичних процесів допоможуть підготувати компетентних фахівців, здатних ефективно працювати у сучасних умовах. Отже, розвиток логістичних компетенцій стає важливим напрямом професійної підготовки майбутніх працівників ГРП [12, 201–205].

Таким чином, логістичний підхід до стратегічного планування готельно-ресторанного бізнесу є невід'ємним елементом успішного розвитку. Управління ланцюгами поставок, складська та транспортна логістика, цифровізація та автоматизація процесів дозволяють підприємствам знижувати витрати, підвищувати якість обслуговування та адаптуватися до сучасних викликів.

Крім того, застосування логістичних стратегій сприяє міжнародній інтеграції України до європейського економічного простору та підвищує рівень підготовки фахівців галузі. Впровадження інноваційних логістичних рішень стає ключовим фактором

конкурентоспроможності готельно-ресторанного бізнесу та його сталого розвитку у довгостроковій перспективі [6, 174–177; 9, 118–123; 17, 78–84].

ЛІТЕРАТУРА

1. Белоусова-Зомбор Г., Корсак Р. Цифрові технології в управлінні персоналом у готельно-ресторанному бізнесі. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XVII: Подолання кризових ситуацій у науці та освіті*. Конін – Ужгород – Перемишль – Миколаїв. Дрогобич: Посвіт, 2024. С. 197–200.

2. Гуштан Т.В., Корсак Р.В. Вплив глобалізаційних процесів та логістичних підходів на розвиток сфери туризму та гостинності. *Сучасні тренди, реалії і перспективи розвитку туризму та готельно-ресторанної справи: збірник тез Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції* (Хмельницький – Меджибіж, 23-24 травня 2024 року). Хмельницький – Меджибіж: Хмельницький національний університет, 2024. С. 77–78.

3. Гуштан Т., Корсак Р. Роль логістики в забезпеченні сталого розвитку готельно-ресторанного бізнесу. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XVII: Подолання кризових ситуацій у науці та освіті*. Конін – Ужгород – Перемишль – Миколаїв: Посвіт, 2024. С. 218–220.

4. Гуштан Т.В., Корсак Р.В. Управління людськими ресурсами в готельно-ресторанному бізнесі в умовах євроінтеграції. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку агропродовольчої сфери, індустрії гостинності та торгівлі* [Електронний ресурс]: тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конф., 5 листопада 2024 р. / Державний біотехнологічний ун-т. Електронні текстові дані. Харків, 2024. С. 431–432.

5. Ільницький В., Корсак Р. Міжнародна співпраця України та ЄС у сфері туризму та гостинності. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XVII: Подолання кризових ситуацій у науці та освіті*. Конін – Ужгород – Перемишль – Миколаїв: Посвіт, 2024. С. 230–232.

6. Ільницький В., Корсак Р. Стратегії підвищення конкурентоспроможності готелів та ресторанів на міжнародному ринку. *Актуальні питання освіти і науки в умовах сучасної російсько-української війни. Том I*. Дрогобич – Ужгород – Тернопіль: Посвіт, 2024. С. 174–177.

7. Корсак Р. Готельно-ресторанна освіта у XXI столітті: ключові аспекти та перспективи підготовки фахівців. *Актуальні проблеми розвитку сфери гостинності: перспективи та виклики: матеріали II Міжнародної наукової конференції* (24–25 квітня 2024 р.). Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2024. С. 241–246.

8. Корсак Р.В. Інституційна організація туризму у ЄС: практика застосування в Україні. *Східноєвропейський історичний вісник*. Дрогобич: Посвіт, 2017. Вип. 2. С. 82–86.

9. Корсак Р. Тенденції розвитку ділового туризму у світі. *Східноєвропейський історичний вісник*. 2017. Вип. 3. С. 118–123.

10. Корсак Р., Годя І. Вимоги до сучасного устаткування у готельно-ресторанних комплексах. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки. Том II*. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 243–246.

11. Корсак Р.В., Гуштан Т.В., Кашка М.Ю. Професійна підготовка фахівців у готельно-ресторанній справі: сучасні тенденції та інноваційні методи. *Актуальні пи-*

тання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 74. С. 426–431.

12. Корсак Р.В., Гуштан Т.В., Кашка М.Ю. Сучасні тенденції підготовки фахівців спеціальності «Готельно-ресторанна справа» як чинник підвищення конкурентоспроможності галузі. *Причорноморські економічні студії*. 2024. Випуск 86. 2024. С. 201–205.

13. Корсак Р.В., Гуштан Т.В., Малец В.Д. Соціально-економічна проблематика впровадження системи НАССР у готельно-ресторанному бізнесі України в кризових умовах. *Причорноморські економічні студії*. Випуск 85. 2024. С. 30–35.

14. Корсак, Р., Ільницький, В. Торівля та готельно-туристична галузь Чехії у контексті євроінтеграції: можливості для українсько-чеської співпраці (2000 – 2019). *Axis Europae*, 1, 2022. С. 49–63. doi: 10.69550/3041-1467.1.303928

15. Ilnytskyi V., Korsak R., Sichka I. Interregional European Integration, Trade And Tourism Cooperation Of The Countries Of Eastern And Central Europe (On The Example Of Ukraine And The Czech Republic). *European journal of transformation studies*. 2019. Vol. 7. № 1. С. 67–89.

16. Ilnytskyi V., Korsak R., Hodia I. Ukrainian-czech economic links: diplomacy, trade, and tourism (the beginning of the XXI century). *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. Vol. 4. № 4. Pp. 181–187.

17. Hushtan T., Korsak R. The Role of State Support in the Development of the Hotel and Restaurant Business in the Context of Crisis Phenomena and Eurointegration Processes. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2024. Vol. 10. No. 2. P. 78–84.

ФІЗИЧНА АКТИВНІСТЬ ПРИ СЕРЦЕВО-СУДИННИХ ЗАХВОРЮВАННЯХ

Серцево-судинні захворювання є однією з найпоширеніших причин смертності та захворюваності у всьому світі. Незважаючи на наявність значних факторів ризику, відсутність фізичної активності відіграє життєво важливу роль у пацієнтів із серцево-судинними захворюваннями [4].

Заняття фізичною активністю і підтримання адекватної кардіореспіраторної форми має перевагами для здоров'я для всіх людей, включаючи тих, хто має серцево-судинні фактори ризику, і пацієнтів із серцево-судинними захворюваннями [1]. Раннє розпізнавання факторів ризику та первинна профілактика значно знизили захворюваність та смертність, пов'язану з ішемічною хворобою серця. Модифікація способу життя з дієтою, фізичними вправами та відмовою від куріння має вирішальне значення для зменшення факторів ризику серцево-судинних захворювань.

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) заявляє, що суттєву користь для здоров'я для зменшення ймовірності серцево-судинних захворювань можна здобути, виконуючи фізичні вправи середньої інтенсивності, принаймні 150 хвилин на тиждень, або фізичні вправи високої інтенсивності, щонайменше 75 хвилин на тиждень. Також наголошується, що будь-яка кількість фізичної активності приносить користь здоров'ю [2].

Існують чіткі докази залежності між обсягом фізичної активності та рівнем смертності від усіх причин у чоловіків і жінок, а також у молодих і літніх людей. Мінімальне дотримання поточних рекомендацій щодо фізичної активності, які дають витрати енергії близько 1000 ккал на тиждень пов'язані зі значним зниженням ризику смертності від усіх причин на 20–30%. Подальше зниження ризику спостерігається при більших обсягах енерговитрат [3].

Вплив фізичної активності на артеріальний тиск. Неактивні люди мають на 30-50% більший ризик високого кров'яного тиску (гіпертонії), ніж фізичні та активні особи [7]. Фізичні вправи можуть знизити систолічний і діастолічний тиск в середньому на 7 і 5 мм рт. ст. відповідно. Фізична активність зменшує зумовлену віком ригідність еластичних артерій та послаблює запалення, що сукупно сприяє зниженню тиску. Збільшення інтенсивності та тривалості тренувань може зменшити потребу у ліках [6].

Фізична активність у вторинній профілактиці інфаркту міокарда (ІМ). Рекомендації щодо вторинної профілактики для пацієнтів після інфаркту міокарда рекомендують:

- Після ІМ пацієнти повинні бути фізично активними протягом 20-30 хвилин на день до моменту легкої задишки.
- Люди, які не є активними до цього рівня, повинні збільшувати свою активність поступово, прагнучи збільшити свою фізичну здатність. Вони повинні починати з рівня, який є комфортним, і збільшувати тривалість та інтенсивність діяльності, коли вони набувають фізичної форми.

Вправи при хронічній серцевій недостатності. Переваги фізичних вправ у пацієнтів із хронічною серцевою недостатністю (ХСН) також встановлені: фізичні вправи у стабільних пацієнтів із легкою та помірною ХСН призводять до статистично значущих покращень максимальної частоти серцевих скорочень, максимального серцевого викиду, пікового VO_2 (максимального об'єму кисню, спожитий за хвилину на кілограм ваги тіла під час максимального навантаження), анаеробного порогу, тесту 6-хвилинної ходьби та HRQL (опитувальник якості життя).

Фізична активність при ішемічній хворобі серця (ІХС). Пацієнти з ІХС повинні виконувати повсякденну фізичну активність, а також заняття з фізичних вправ помірної інтенсивності під наглядом.

- Безперервні вправи з використанням великих груп м'язів (наприклад, ходьба, плавання, групова аеробіка) сприяють витривалості серцево-судинної системи.
- Вправи з опором повинні бути передбачені в підході кругового тренування. 10-12 вправ із 10-12 повтореннями з достатнім опором, який можна виконувати з комфортом.
- Частота фізичних вправ повинна бути як мінімум три неспівпадні дні на тиждень, але варто пам'ятати, що зі значним збільшенням частоти навантажень підвищується ризик травм опорно-рухового апарату.
- Тренування повинні в себе включати 10-хвилинні фази розминки та охолодження, включаючи вправи на розтяжку та гнучкість, та 20-40 хвилин безперервної або інтервальної серцево-судинної вправи.

Фізичні вправи при аритмії. Заняття спортом у пацієнтів є хорошою профілактикою небезпечних для життя аритмій під час фізичних вправ, однак інтенсивні та виснажливі фізичні навантаження в осіб з аритмією можуть мати негативні наслідки з провокацією та загостренням аритмій, що може призвести до небезпечних для життя ситуацій. Тому тип і кількість допустимих фізичних вправ залежатимуть від причини аритмії та інших форм серцевих захворювань. Програма вправ зазвичай складається з розтяжки, вправ, що прискорюють серцебиття (аеробні вправи), і силових тренувань (підняття легких тягарів) [5].

Серцево-судинні захворювання не тільки створюють дискомфорт в повсякденному житті та погіршують його якість, а також є серйозною загрозою для життя. Відсутність фізичної активності є встановленим фактором ризику серцево-судинних захворювань.

Отже, можна зробити висновок, що фізична активність потенційно покращує стан пацієнта з серцево-судинними захворюваннями, покращує серцево-судинні функції та доводить, що є важливим фактором зниження смертності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Carnethon MR. Physical Activity and Cardiovascular Disease: How Much is Enough? Am J Lifestyle Med. 2009. P. 44–49.
2. Lachman S, Boekholdt SM, Luben RN, Sharp SJ, Brage S, Khaw KT, Peters RJ, Wareham NJ. Impact of physical activity on the risk of cardiovascular disease in middle-aged and older adults: EPIC Norfolk prospective population study. Eur J Prev Cardiol. 2018. P. 200–208.

3. Lee IM, Skerrett PJ. Physical activity and all-cause mortality: what is the doseresponse relation? *Med Sci Sports Exerc.* 2001. P. 459–471.
4. Nystoriak MA, Bhatnagar A. Cardiovascular Effects and Benefits of Exercise. *Front Cardiovasc Med.* 2018. P. 135.
5. University of Michigan Heart Arrhythmias and Exercise Available: <https://www.uofmhealth.org/health-library/te7480>
6. Wen H, Wang L. Reducing effect of aerobic exercise on blood pressure of essential hypertensive patients: A meta-analysis. *Medicine (Baltimore).* 2017. P. 150.
7. Whelton SP, Chin A, Xin X, He J. Effect of aerobic exercise on blood pressure: a meta-analysis of randomized, controlled trials. *Ann Intern Med.* 2002. P. 493–503.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Айзенбарт Любомира – кандидат філологічних наук, доцент кафедри зарубіжної літератури та полоністики Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Александрович Тетяна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри права та інформаційної справи ПЗВО «Східноєвропейський університет імені Рауфа Аблязова»

Бабійчук Тамара – кандидат педагогічних наук, викладач-методист Бердичівського педагогічного фахового коледжу

Барановська Олена – старший науковий співробітник відділу дидактики Інституту педагогіки НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, м. Київ

Бездятко Ніколетта – студентка 1 курсу ФСН ДВНЗ «УжНУ (спец. «Початкова освіта»)

Бойчук Антоніна – молодший науковий співробітник НДС Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Болюк Ростислав – магістрант факультету історії, педагогіки та психології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Борова Яна – магістрант кафедри фізичної терапії, ерготерапії та здоров'я Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Буглина Марія – здобувачка спеціальності 241 «Готельно-ресторанна справа» ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Бурман Консуела – провідний концертмейстер кафедри музичного мистецтва Мукачівського державного університету

Воловик Наталія – доцент кафедри олімпійського та професійного спорту Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Галів Микола – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри історії України та правознавства, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Галів Уляна – кандидатка філологічних наук, доцентка, доцентка кафедри української мови Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Гвоздецька Христина – студентка 1 курсу ФСН ДВНЗ «УжНУ (спец. «Початкова освіта»)

Герасименко Олександр – доцент кафедри фізичної терапії, ерготерапії та здоров'я Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Геряк Лариса – Заслужений журналіст України

Гнот Соломія – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри олімпійської освіти Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського

Годованець Анастасія – студентка 1 курсу філологічного факультету (спец. Українська мова і література. Англійська мова і література) ДВНЗ «УжНУ»

Годованець Наталія – доцент кафедри іноземних мов ДВНЗ «УжНУ»

Годя Іван – кандидат економічних наук, доцент кафедри туристичної інфраструктури та готельно-ресторанного господарства ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Гранченко Максим – аспірант першого року навчання кафедри педагогіки та психології Навчально-наукового педагогічного інституту ім. В.О. Сухомлинського Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

Грицай Яна – письменниця, педагог, видавець (Гайдельберг, Німеччина)

Гула Вікторія – студентка групи ПАН – 2425М факультету української та іноземної філології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Гуштан Тетяна – доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри менеджменту, підприємництва та торгівлі, Ужгородський торговельно-економічний інститут Державного торговельно-економічного університету

Ґжесяк Ян (Grzesiak Jan) – д-р габ., надзвичайний професор Академії прикладних наук у Коніні (Польща)

Давидченко Інна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української лінгвістики, літератури та методики навчання Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Дем'янов Віталій – аспірант кафедри теорії і методики фізичного виховання Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту

Демус Валерія – здобувачка спеціальності 241 «Готельно-ресторанна справа» ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Екман Мирослав – викладач та концертмейстер по класу фортепіано Комунального закладу «Мукачівська школа мистецтв ім. С.Ф. Мартон» Мукачівської міської ради

Жолобо Альбіна – здобувачка спеціальності 241 «Готельно-ресторанна справа» ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Загоруй Іван – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри господарсько-правових і суспільно-політичних дисциплін Східноукраїнського національного університету ім. Володимира Дала

Загоруй Людмила – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри публічного та приватного права Східноукраїнського національного університету ім. Володимира Дала

Закаляк Наталія – доцент кафедри фізичної терапії, ерготерапії та здоров'я Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Зимомря Іван – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та практики перекладу ДВНЗ «Ужгородський національний університет»; професор Полонійної Академії в Слупську

Зимомря Микола – доктор філологічних наук, професор, академік АН Вищої школи України, Заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри англійської мови та перекладу Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Зимомря Мирослава – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри практики англійської мови Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Зимомря Олена – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних комунікацій факультету туризму та міжнародних комунікацій ДВНЗ «Ужгородський національний університет»; доцент кафедри іноземних мов ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

Іванченко Ольга – кандидат біологічних наук, завідувач кафедри садово-паркового мистецтва та ландшафтного дизайну Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Ільницька Іванна – студентка групи ПАН-2425М факультету української та іноземної філології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Ільницький Василь – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України та правознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Йовбак Ніка – студентка 4 курсу ФМЦТ ДВНЗ «УжНУ» (спец. «Системний аналіз»)

Кантор Марко – аспірант III року підготовки кафедри історії України та правознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Канюк Олександра – кандидат педагогічних наук, доцентка, завідувачка кафедри іноземних мов ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Карасьова Олена – доцент кафедри іноземних мов, Національний технічний університет «Харківський політехнічний університет»

Карбан Роман – магістр педагогічної освіти, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Квасницький Антон – магістрант Хмельницького національного університету

Кирильчук Ігор – аспірант факультету журналістики МЕГУ ім. С.Дем'янука

Кіш Віктор – магістр 1 курсу ФМЦТ ДВНЗ «УжНУ» (спец. «Системний аналіз» (Технології обробки даних)); магістр 1 курсу УУННІ ДВНЗ «УжНУ» (спец. «Середня освіта. Математика»); магістр 1 курсу Університет м. Л'Аква (Італія) (спец. «Системний аналіз»)

Кіш Надія – кандидат педагогічних наук, доцентка кафедри іноземних мов ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Ключко Наталя – здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності «Садово-паркове господарство» Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Кобець Дарина – студентка 1 курсу, група 1861, Навчально-наукового педагогічного інституту імені В.О. Сухомлинського Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

Ковтун Алла – доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту

Корсак Роман – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри туристичної інфраструктури та готельно-ресторанного господарства ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Корунчак Лариса – доцент кафедри кримінального права та інших кримінально-правових дисциплін Миколаївського навчально-наукового інституту права Національного університету «Одеська юридична академія»

Кошкіна Наталя – магістр садово-паркового господарства

Кравець Оксана – старший викладач англійської мови кафедри іноземних мов ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Кузьменко Юлія – доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Навчально-наукового педагогічного інституту імені В.О. Сухомлинського Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

Кушта Юрій – доцент кафедри загальної хірургії Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького

Лепкий Дем'ян – здобувач другого (магістерського) рівня, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Лесів Ігор – викладач історії ВСП «Бурштинський торговельно-економічний коледж ДТЕУ»

Либавка Настя – здобувачка спеціальності 241 «Готельно-ресторанна справа» ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Литвин Лариса – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри української літератури Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Лучейко Мар'ян – магістрант факультету історії, педагогіки та психології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Малинка Микола – вчитель української мови та літератури Черкаської загальноосвітньої школи I-III ступенів №32

Манзулич Каміла – студентка 1 курсу ФСН ДВНЗ «УжНУ» (спец. 012 – Дошкільна освіта)

Масний Олег – викладач кафедри фізичної терапії, ерготерапії та здоров'я Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Масяк Мар'яна – студентка групи ПАН – 2425М факультету української та іноземної філології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Матвієнко Людмила – кандидат історичних наук, доцент кафедри Соціально-гуманітарних дисциплін і філософії Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

Миңда Отілія – старший викладач кафедри іноземних мов ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Мироненко Микола – кандидат технічних наук, доцент, професор кафедри управління та адміністрування Дніпровського металургійного інституту (ДМетІ) Українського державного університету науки і технологій (УДУНТ)

Михальченко Наталія – професорка кафедри початкової та дошкільної освіти Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, кандидат психологічних наук

Монастирська Олена – викладач методики виховної роботи Берестинського педагогічного фахового коледжу Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Мудрак Христина – магістр факультету початкової освіти та мистецтва Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Невзоров Роман – кандидат педагогічних наук, доцент начальник кафедри тактики авіації Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

Нечерда Валерія – кандидат педагогічних наук, старший дослідник, старший науковий співробітник лабораторії виховного проектування Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України

Огар Анна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри фундаментальних дисциплін початкової освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Орлова Наталія – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов ННІМ Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Павлюк Анастасія – студентка 1 курсу біологічного факультету ДВНЗ «УжНУ» (спец. 014.05 – Середня освіта (Біологія та здоров'я людини))

Пантьо Вікторія – магістрантка 1 курсу ФІФ (спец. Англ. мова та література) ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Патен Анастасія – студентка 2 курсу спеціальності «Терапія та реабілітація» Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Паш Данієлла – студентка 1 курсу біологічного факультету ДВНЗ «УжНУ» (спец. 014.05 – Середня освіта (Біологія та здоров'я людини))

Пиж Марія – магістр педагогічної освіти, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Підвальна Олена – старший викладач кафедри технологій оздоровлення та спорту Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського»

Подворний Андрій – магістрант Хмельницького національного університету

Рибаківські Марек (Rybakowski Marek) – д-р інж. педагогічних наук, професор Зеленогурського університету в Зеленій Гурі (Польща)

Рудик Олександр – кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри трибології, автомобілів та матеріалознавства Хмельницького національного університету

Саган Світлана – студентка групи ПАН – 2425М факультету української та іноземної філології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Саснко Сергій – здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти медичного факультету, спеціальності 227 «Терапія та реабілітація» Херсонського державного університету

Священко Зінаїда – доктор історичних наук, професор, професор кафедри всесвітньої історії та методик навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Сег Єлизавета – студентка 1 курсу ФСН ДВНЗ «УжНУ» (спец. 012 – Дошкільна освіта)

Секели Ірина – вчитель англійської мови Тернопільського ліцею № 21 – спеціалізованої мистецької школи ім. Ігоря Герети, вчитель вищої категорії, старший вчитель

Сеньків Мар'ян – викладач Відокремленого структурного підрозділу «Бурштинський торговельно-економічний фаховий коледж Державного торговельно-економічного університету»

Сирватка Василь – магістрант факультету історії, педагогіки та психології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Сирко Мирослав – аспірант II року підготовки кафедри історії України та правознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Січка Іван – кандидат економічних наук, доцент кафедри туристичної інфраструктури та готельно-ресторанного господарства ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Скрипник Олена – кандидат історичних наук, доцент, професор кафедри всесвітньої історії та методик навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Сонечко Ольга – викладач кафедри Соціально-гуманітарних дисциплін і філософії Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

Співак Олеся – студентка групи ПАН – 2425М факультету української та іноземної філології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Стахоряк Іван – магістрант кафедри фізичної терапії, ерготерапії та здоров'я Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Стеценко Олександр – здобувач II (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності №14.11 Середня освіта (Фізична культура) Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

Стойка Олеся – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри іноземних мов ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Страшівська Анна – магістрантка факультету історії, педагогіки та психології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Стребна Ольга – завідувач кафедри теорії й методики дошкільної, початкової освіти та мовних комунікацій Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради, кандидат педагогічних наук, доцент

Ткачук Олександр – магістрант Хмельницького національного університету

Тупченко Валерія – доцент кафедри іншомовної підготовки, європейської інтеграції та міжнародного співробітництва Навчально-наукового інституту «Українська інженерно-педагогічна академія» Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна

Туряниця Олександр – здобувач спеціальності 241 «Готельно-ресторанна справа» ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Федоришин Софія – магістрант кафедри фізичної терапії, ерготерапії та здоров'я Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Фігура Оксана – старший викладач кафедри фізичної терапії, ерготерапії та здоров'я Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Херло Євгенія – магістрант кафедри фізичної терапії, ерготерапії та здоров'я Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Шкода Наталя – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії та археології Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ROZWÓJ NOWOCZESNEJ EDUKACJI I NAUKI –
STAN, PROBLEMY, PERSPEKTYWY
**TOM XVIII: INNOWACJE METODOLOGICZNE W BADANIACH I NAUCZANIU:
OD TEORII DO PRAKTYKI**

Pod redakcją:
Jan Grzesiak, Ivan Zymomrya, Vasyl Ilnytskyj

РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ ОСВІТИ І НАУКИ:
РЕЗУЛЬТАТИ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ
**XVIII: МЕТОДОЛОГІЧНІ ІННОВАЦІЇ
В ДОСЛІДЖЕННЯХ І ВИКЛАДАННІ:
ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ**

За редакцією:
Ян Ґжесяк, Іван Зимомря, Василь Ільницький

Pod redakcją:
Jan Grzesiak, Ivan Zymomrya, Vasyl Ilnytskyj

**Макетування та верстка – Василь Герман
Дизайн обкладинки – Олег Лазебний**

***Редакція не завжди поділяє думки авторів, за зміст, достовірність
інформації та точність цитувань відповідальності не несе.
При передруці статей посилання на збірник є обов'язковим.***

Здано до набору 10.04.2025 р. Підписано до друку 17.04.2025 р.
Гарнітура Times. Формат 60x84 1/16.
Друк офсетний. Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 14,53. Зам. № 13421
Наклад 100 примірників

Свідцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції Серія ДК № 2509 від 30.05.2006 р.

Друк ПП «ПІСВІТ»
Адреса: вул. І. Мазепи, 7, м. Дрогобич, 82100 Україна
тел. факс (03244) 2-23-35, тел.: 3-38-50, 2-23-76.
E-mail: posvitdruk@gmail.com